

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ปริญญานิพนธ์
ของ
จิตรา ชนะกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขปฏิบัติ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ปริญญานิพนธ์
ของ
จิตรา ชนะกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2557

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

บทคัดย่อ
ของ
จิตรา ชนะกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557

จิตรา ชนะกุล. (2556). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม

ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ด.(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:

อาจารย์ ดร.สุภาพร ธนะชานันท์ รองศาสตราจารย์ กุลยา ตันติผลาชีวะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1. พัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 2. ศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย คู่มือและแผนการ จัดการเรียนรู้แบบ 3 V แบบประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยทำการศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V จำนวน 2 ครั้ง กับเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ในปีการศึกษา 2556 จำนวน 2 ห้องๆละ 15 คน โรงเรียนมีนบุรี สำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร และโรงเรียนวัดลานบุญ สำนักงานเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 2 การทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยใช้แบบแผนการวิจัย One-Group Pretest-Posttest Design กลุ่มตัวอย่างคือ เด็กปฐมวัยระดับอนุบาลปีที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดสระแกวาม สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร จำนวน 15 คน ใช้ระยะเวลาทดลอง 7 สัปดาห์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ t-test for in dependent samples.

ขั้นตอนที่ 3 การขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยให้ครูปฐมวัยจำนวน 13 คน ของโรงเรียนโรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทองพูนอุทิศ โรงเรียนวัดแสงสรรค์ โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย อำเภอนิคมบ่งศรี โรงเรียนวัดพิชิตอม โรงเรียนมูลนิธิภูมิคุ้มกันวันวิทยา อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย จังหวัดปทุมธานี ปีการศึกษา 2556 นำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้สอนกับเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1

ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นตอนจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่าประกอบด้วยกิจกรรม คือ 1.กำหนดแหล่งเรียนรู้ 2.จัดประสบการณ์ 3.ใช้คำถามกระตุ้นคิด 2) การตรวจสอบความถูกต้อง ประกอบด้วยกิจกรรม คือ 1.สะท้อนการเรียนรู้ 2.แลกเปลี่ยนความถูกต้อง 3) การสรุปคุณธรรม ประกอบด้วยกิจกรรม คือ 1.บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบ

2.สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบอยู่ในระดับดีมาก ที่สุด มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.70

2. การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย ผลการประเมินพบว่า 1) เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ครูปฐมวัยที่ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.40 – 5.00 สามารถนำไปใช้เป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยได้

THE DEVELOPMENT OF 3 V LEARNING MODEL FOR ENHANCEMENT
YOUNG CHILDREN ' S RESPONSIBILITY

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education degree in Early Childhood Education
at Srinakharinwirot University

May 2014

Chittra Chanagul. (2014). **The development of 3 V learning model for behavior enhancement young children's responsibility**. Ed.D. (Early Childhood Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr. Supaporn Thanachanan, Assoc. Prof. Dr. Kulaya Tantiphlachiva, Asst. Prof. Dr. Viladlak Chuawanlee

This research objectives to: 1) build a 3 V learning model to develop the responsibilities of early childhood behavior. 2) test the effectiveness of the 3 V learning model by dividing into three steps.

Steps 1. to build and develop 3 V learning by study and content analysis study. build and develop tools for the use of 3V learning model which were manual of 3V learning model, experience learning lesson plans and the assessment of the responsibilities behavior Then, making a pilot study 3 V learning model with early childhood, Kindergarten year one for two classes with 15 students on each class for twice a week for two weeks in the academic year 2556 at Min Buri school, Min Buri District Office and Wat Lan Boon school, Lat Krabang, Bangkok District Office To check the integrity of 3 V learning Model.

Steps 2 to study the effectiveness of the 3 V learning model by doing experiments with experiment group which were 15 kindergarten one's students for seven weeks in the academic year 2556 at Wat Srakangam school, Bangkhuntien Metropolitan Area District Office. The statistics used in data analysis is the t-test for dependent samples.

Steps 3 expand the result of using the 3 V learning model by early childhood teachers to teach Early Childhood Kindergarten 1st 13 students to comment on and evaluate the 3 V learning model. Data were analyzed using basic statistical average and standard deviation

The results were as follows:

1. The development of The 3 V Learning Model that can be applied to enhance the ethical behavior and responsibilities of children as expert opinion was averages ranging from 4.60 to 5.00
2. The efficacy of The 3 V Learning Model found that children in the experimental group were responsible for the moral behavior of young children was higher than before the experiment using The 3 V Learning Model at a statistically significant level of .05.

3. Further expanded the use of The 3 V Learning Model to the actual conditions found that early childhood teachers have commented that. The 3 V Learning Model was appropriate. The average between 4.40 to 5.00 can be used as a form of teaching to enhance the accountability of moral behavior Early Childhood.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย
ของ
จิตรา ชนะกุล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุริยบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. 25.....

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

.....ประธาน

(อาจารย์ ดร.สุภาพร ณะชนานนท์)

(รศ.ดร.สิริมา ภิญโญนนตพงษ์)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(รศ. ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ)

(อาจารย์ ดร.สุภาพร ณะชนานนท์)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(ผศ. ดร.วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี)

(รศ. ดร.กุลยา ตันติผลาชีวะ)

..... กรรมการ

(ผศ. ดร.วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลลี)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พัฒนา ชัชพงศ์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ดีด้วยความเมตตา ช่วยเหลือ เอาใจใส่ จากอาจารย์ ดร.สุภาพร ธนะชานันท์ และ รศ.ดร.เยาวพา เดชะคุปต์ ประธานคณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รศ. ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ ผศ. ดร.วิลาสลักษณ์ ชวัลลี คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดจนตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ อย่างละเอียดด้วยความเอาใจใส่เอื้ออาทร และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.สิริมา ภิญโญ อนันตพงษ์ อาจารย์ ดร.พัฒนา ชัชพงศ์ คณะกรรมการสอบปากเปล่า ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ จนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบนมัสการสมณะธีระจิตโตปิณบน กราบขอบพระคุณ รศ.ดร.วิภาภรณ์ บุญยงค์ รศ.วงเดือน เทศวานิช ผศ.ดร.ศันสนีย์ จันทรสถิตพร ผศ.ดร.อุบล เลี้ยววาริน ผศ.ดร.อัญชลี ไสยวรรณ ดร.ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ดร.ธัญรัตน์ นิธิกุลธีระภักดิ์ ดร.กิตติมา บุญยศ ดร.วาสนา ปัญญาบุญนิยม ดร.ศุภการ วิชาชาติ ผศ.ทิพากร บุญยกุลศรีรุ่ง อาจารย์จิตราภรณ์ เตมียกุล อาจารย์จิราภรณ์ นุ่มฤทธิ์ อาจารย์วิจิตรา จันทรศรี อาจารย์วิลาวรรณ ชนะกุล ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือและให้คำแนะนำในการศึกษาวิจัยอย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อำพวรรณ เนียมคำ คณะครูและเด็กปฐมวัยโรงเรียนวัด สะแกงาม โรงเรียนมีนบุรี โรงเรียนวัดลานบุญและโรงเรียนสุเหร่าแสนแสบที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณเพื่อนๆปริญญานิพนธ์เอก รุ่น 5 ทุกคนที่คอยให้กำลังใจและช่วยเหลือเป็นอย่างดี จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ดี

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อแก้ว คุณแม่แดง พันธุ์เพ็ง คุณลาวัลย์ แก้วมณี คุณพล พันธุ์เพ็ง และพี่น้องพันธุ์เพ็งทุกคน ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยและให้กำลังใจตลอดมา และขอขอบคุณ คุณจรัส ชนะกุล ที่อยู่เคียงข้าง สนับสนุนและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้

จิตรา ชนะกุล

สารบัญ

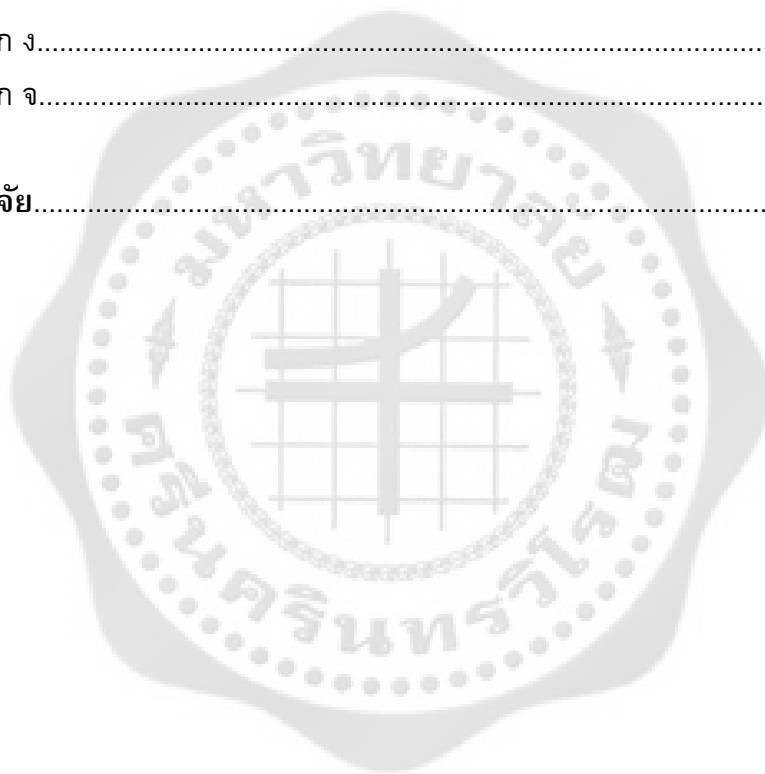
บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	6
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ระยะเวลาในการวิจัย.....	6
ตัวแปรที่ศึกษา.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
สมมติฐานในการวิจัย.....	9
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
เอกสารเกี่ยวกับการการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	12
ลักษณะของเด็กปฐมวัย.....	12
การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	13
ลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	15
วิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.....	16
แนวคิดเกี่ยวกับความรู้เชิงจริยธรรม.....	16
แนวคิดที่เกี่ยวกับพัฒนาการจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ.....	18
ความหมายของความรับผิดชอบ.....	19
ความสำคัญของความรับผิดชอบ	21
ประเภทของความรับผิดชอบ.....	22
องค์ประกอบของความรับผิดชอบ.....	26
คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ.....	35
หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรม.....	41
กระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย.....	48
บทบาทของครูในการปลูกฝังจริยธรรม.....	51
การพัฒนาความรับผิดชอบ.....	55

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ.....	64
ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ 3 V.....	68
ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐาน.....	68
ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลจริยธรรมของโคลเบอร์ก.....	75
แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม.....	77
แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้.....	81
แนวคิดพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษา.....	91
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	107
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	107
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	124
สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	133
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	136
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	136
ผลการทดสอบประสิทธิผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V.....	144
ผลการขยายผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V.....	145
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	150
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	150
สรุปผลการวิจัย.....	151
อภิปรายผลการวิจัย.....	152

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	158
ภาคผนวก.....	175
ภาคผนวก ก.....	176
ภาคผนวก ข.....	180
ภาคผนวก ค.....	204
ภาคผนวก ง.....	213
ภาคผนวก จ.....	220
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	230

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตารางสังเคราะห์องค์ประกอบของความรับผิดชอบ.....	27
2 สรุปองค์ประกอบของพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ.....	33
3 การวิเคราะห์ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังในเด็กปฐมวัย.....	39
4 องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ความรับผิดชอบ.....	109
5 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V..	113
6 สรุปความคิดเห็นการกำหนดหน่วยและสาระการเรียนรู้.....	119
7 แบบแผนการทดลอง.....	130
8 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้.....	136
9 ความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงร่างรูปแบบการเรียนรู้.....	139
10 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้ 3V.....	140
11 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ที่.....	144
12 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลัง การใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V	145
13 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินแต่ละรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของ รูปแบบการเรียนรู้ 3 V	146

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V.....	10
2 ความหมายของการเรียนรู้.....	13
3 วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984).....	88
4 วงจรการเรียนรู้หรือขั้นการเรียนรู้ฮอนนีและมัมฟอร์ด.....	91
5 ความสัมพันธ์ระหว่างประสาทสัมผัสทั้ง 5 กับจิตสำนึก.....	97
6 รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ของเด็กปฐมวัยปรับโดยใส่ปีกกา.....	106

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ได้บัญญัติไว้ว่า “การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม” การศึกษาต้องพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ พัฒนาเด็กเป็นองค์รวม มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต.) (2537: 23) ได้ระบุถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์ว่า “ทันทีที่มนุษย์รู้จักคิดเขาก็เริ่มมีการศึกษาและเมื่อนั้นปัญญาก็เกิดขึ้น ตัวแกนสำคัญของการพัฒนาก็คือปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย และรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร แต่พร้อมกับที่ปัญญาเกิดนั้นก็มีการปรับตัวเกิดขึ้นทั้งองค์กายพ ทำเกิดการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพครบถ้วนองค์รวม คือมิใช่พัฒนาปัญญา พฤติกรรมก็พัฒนาด้วย พฤติกรรมจะเปลี่ยนไปแล้วจิตใจก็พัฒนาด้วย คือจิตใจเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นการพัฒนามนุษย์จะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน คือพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญา การพัฒนาทั้ง 3 อย่างนี้จะต้องอิงอาศัยเสริมซึ่งกันและกันจะแยกออกจากกันไม่ได้ในกระบวนการพัฒนามนุษย์” ซึ่งการพัฒนามนุษย์นั้นต้องเริ่มตั้งแต่ปฐมวัยโดยเฉพาะการสร้างเสริมจริยธรรม

เด็กปฐมวัยเปรียบเหมือนผ้าขาวที่บุคคลรอบข้างจะนำกฎเกณฑ์และแนวประพฤติปฏิบัติที่ดีงามมาปลูกฝังให้สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาริยธรรมของเด็กให้ก้าวไปในวันข้างหน้า ชีระพร อูวรรณโณ. (2526: 3) การพัฒนาริยธรรมเด็กเป็นสิ่งจำเป็นมาก ช่วงวัย 3 – 8 ปีเป็นวัยที่เหมาะสมที่จะปลูกฝังจริยธรรม ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538: 78) ราศรี ทองสวัสดิ์ (2539: 5) และสุมนทนา พรหมบุญ (2544: 10) การศึกษาปฐมวัยจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านนี้ร่วมไปกับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาของเด็กปฐมวัยด้วย

จากการศึกษาข้อกำหนดลักษณะทางจริยธรรมจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และนักการศึกษาหลายท่านอาทิ (พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ. 2546: 323 – 325; สำราญ วงศ์เสงี่ยม. 2542) คุณธรรมตามกระแสพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสครองราชย์ครบ 60 ปี (ไกรยุทธ ชีรตยาคีนันท์. 2531) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต.) (2547) พบว่าลักษณะทางจริยธรรมที่ควรนำมาพัฒนาเด็กและเยาวชนมีหลายด้าน อาทิ ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเป็นอิสระและมุ่งสัมฤทธิ์ ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา และความมีระเบียบวินัย นอกจากนี้การศึกษารายงานวิจัยการสำรวจและสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม โดยศูนย์ส่งเสริมพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) (2551) พบว่าตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นเร่งด่วนสำหรับการเฝ้าระวังระดับคุณธรรมจริยธรรม (Moral watch) ในสังคมไทยมี 5 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต 2) ความรับผิดชอบ 3) ความมีสติสัมปชัญญะ 4) ความขยันหมั่นเพียร

และ 5) ความมีวินัย ซึ่งผู้วิจัยที่มีความสนใจที่จะส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย เนื่องจากความรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จในการประกอบกิจการงานทั้งปวงกิจกรรมที่มีความสำคัญต้องการผู้ที่มีความรับผิดชอบสูงเพราะถ้าหากขาดความรับผิดชอบแม้เพียงเล็กน้อยความเสียหายอันใหญ่หลวงอาจเกิดขึ้นได้ผู้ที่ขาดความรับผิดชอบมักประสบความล้มเหลวในชีวิตทั้งในด้านการงานและในชีวิตครอบครัว(นิลกุลสินธุสิน. 2549: 2)

ความรับผิดชอบถือเป็นคุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน. 2549: 13) สอดคล้องกับ วัฒนา ชันแข็ง. (2551: 35) ได้สรุปว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบคือบุคคลที่มีการแสดงออกที่มีคุณลักษณะรับผิดชอบในทุกๆ ด้าน เช่น มีความรับผิดชอบต่อตนเองและรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความขยัน ความซื่อสัตย์ รู้หน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติเอาใจใส่ และสอดคล้องกับ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 75-77) ที่กล่าวว่าคนรุ่นใหม่ในสังคมไทยจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือการมีสำนึกความรับผิดชอบ (Responsible Mind) ไม่ว่าจะคิด จะวิเคราะห์ สร้างสรรค์สิ่งใหม่อะไรก็ตามจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อสิ่งแวดล้อมด้วย จากแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2544) กำหนดให้กระบวนการเรียนการสอนเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ค้นหาศักยภาพเด็กและพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดสู่ความเป็นเลิศเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ควบคู่กับปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยการจัดการศึกษาเน้นคุณธรรมจริยธรรมมีวินัยมีความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นคนดีมีคุณธรรมช่วยเหลือตนเองให้เหมาะสมกับวัย(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2540: 131) ความรับผิดชอบของบุคคลจึงเป็นเรื่องสำคัญและบุคคลที่มีคุณภavnั้นหมายถึงเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองมีวินัย ขยันหมั่นเพียรในการทำงานรู้จักวิธีการเรียนรู้คิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็นอีกทั้งการสัมภาษณักการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาระดับปฐมวัย ครูที่สอนในระดับปฐมวัย และผู้ปกครอง มีความเห็นสอดคล้องกันว่าจริยธรรมที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กคือ จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบเพียงด้านเดียว

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กปฐมวัยไม่ว่าด้านใดก็ตาม จะต้องปลูกฝังจนเกิดเป็นพฤติกรรมจริยธรรมที่ถาวร จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียน ยังมีอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาจริยธรรม ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนยังไม่มีทิศทางและเป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสำหรับเด็กและผู้บริหาร ครูขาดแนวคิด ขาดองค์ความรู้ ขาดแรงจูงใจในการปรับพฤติกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของเด็กปฐมวัย(เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป,2546) และยังมีการเน้นการให้ความรู้ด้านเนื้อหา มาก การสอนยังคงเน้นการบอกหนังสือ โดยละเลยการพัฒนาบุคลิกภาพและการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก (วัฒนา มัคคสมัน. 2539: 1: อ้างอิงจากกระทรวงศึกษาธิการ. 2536) ครูและผู้เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญต่อรูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กให้เหมาะสม ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้

ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 องค์ประกอบคือ องค์ประกอบภายในตัวบุคคลและองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล สมุน อมรวิวัฒน์ (2535: 13) กล่าวว่า การศึกษามีใช้กระบวนการถ่ายทอดเท่านั้น แต่การศึกษาเกิดขึ้นการกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในการค้นคิด ทดลอง การมีปฏิสัมพันธ์และการสัมผัสกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เราเจอเกิดขึ้นในการเรียนรู้ต่อไป นักเรียนต้องมีโอกาสฟังและเสวนากับผู้รู้จริง ได้รับความรู้ในลักษณะที่รู้แจ้งแทงตลอด ซึมลึกลงไปในจิตใจจะสามารถนำไป “ปรับปรุง” และ “คิดปรุง” ได้เกิดภูมิปัญญาแล้วฉายออกมาเป็นความประพฤติที่ดีงาม สอดคล้องกับ อัมไพสุจิริตกุล (2527: 20) ที่ว่าการเรียนการสอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมตามแนวใหม่ ว่าต้องเน้นการปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎี ซึ่งครูต้องมีหลักชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เราใจให้กล้า และปลุกให้เร้าแรง วิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้เรียน ต้องมาจากกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน ผู้เรียนต้องเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านประสบการณ์เสริมและสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัยจึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้แต่เป็นการจัดประสบการณ์อย่างมีรูปแบบ มิใช่เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ควรเป็นการเสริมสร้างลักษณะทางจริยธรรมที่ดีไปด้วย

เพียเจท์ (Piaget, 1960:1) ได้ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็กและอธิบายไว้ว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือกับสังคมเด็กปฐมวัยจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาจริยธรรมได้ เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ ทั้งมีประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม ผ่านการเล่น สำรวจ และทดลอง มีโอกาสได้เลือก ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยตนเอง (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, 2545: 5) โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเพียเจท์ (Piaget) เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมจะดำเนินตามขั้นตอนจากขั้นที่หนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หกจะข้ามขั้นไม่ได้ แต่ระยะเวลาในการอยู่ขั้นใดขั้นหนึ่งจะต่างกันแล้วแต่บุคคลและเวลา ซึ่งเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการเกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Preconventional Morality) คือมีการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่น เป็นขั้นของการกลัวการลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience) อายุ 2 – 7 ปี เป็นระดับขั้นที่ทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เด็กคิดว่าสิ่งที่ถูกต้องคือการไม่ทำผิดกฎ จึงทำให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้วไม่ถูกลงโทษ คือสิ่งที่ถูก (มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร, 2549: 26) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยตนเองและมีผู้ใหญ่คอยดูแล และหน้าที่ดีจะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ตลอดจนความดีงามและนำไปปฏิบัติฝึกฝนจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยต่อไปประเวศ วะสี (2538: 4) กล่าวว่า เด็กช่วงอายุ 0-6 ปี เป็นช่วงที่โครงสร้างทางสมอง ปัญญา อารมณ์ ความดี ความเชื่อของคนจะก่อตัวในช่วงวัยนี้ จึงเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด การเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อมของเด็กในช่วงนี้ถือเป็นประเด็นทางการศึกษาที่รับด่วนในการสร้างรากฐานคุณภาพของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามรูปแบบการเรียนรู้การรับรู้สำหรับเด็กปฐมวัยต้องเริ่มจากสิ่งที่เด็กมีความคุ้นเคยหรือมีประสบการณ์มาก่อน แล้วค่อยเสนอสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า และต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้กระบวนการซึมซับประสบการณ์และการปรับโครงสร้างทางปัญญาเพื่อจัดระบบความรู้ของเด็กเป็นไปด้วยดี สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget's Cognitive Development Theory) ที่อธิบายว่า เด็กทุกคนตั้งแต่เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เด็กจะพัฒนาการคิดและสร้างองค์ความรู้ด้วยการนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่จนสร้างเป็นองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งอาศัยกระบวนการ 2 อย่าง คือ การซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2544: 48-49; อ้างอิงจาก Piaget. 1971. The Theory of Stages in Cognitive Development.) ซึ่งเพียเจท์เชื่อว่าพัฒนาการทางด้านสติปัญญามีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาด้วยเช่นกัน ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมในเด็กปฐมวัยจึงควรให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง และได้คิดวิเคราะห์ทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้และนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้

จากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดทางการศึกษา คาดว่าแนวคิดหนึ่งที่จะส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้ คือ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ซึ่งมีความเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีประสบการณ์ตรงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ และเชื่อในกระบวนการทัศน์องค์รวม ที่ว่ามนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน (ชลลดา ทองทวี และคณะ. 2551) สอดคล้องกับ วิจักขณ์ พานิช (2549) ที่กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ความรู้มาจากรับสัมผัสและกระบวนการ เป็นแนวทางที่จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ที่ชัดเจน เชื่อมโยงทั้งความคิด (head) จิตใจ (heart) และนำไปสู่การปฏิบัติ(hand) และฮาดีส (Hladis.2005) ได้กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา 3 ชั้นหรือปัญญา 3 ได้แก่ ชั้นที่ 1 การฟัง (hearing) รวมถึงการรับรู้ทางอื่นด้วย เช่น การอ่าน สัมผัสต่างๆด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ ชั้นที่ 2 การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation) เป็นขั้นที่มุ่งเน้นความสนใจ ซึ่งต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกน้อมใจอย่างใคร่ครวญของผู้เรียน นอกจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาแล้ว รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) ของเดวิด คอลป์ (David Kolb) ก็เป็นรูปแบบที่คาดว่าจะนำมาใช้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมความรับผิดชอบได้ เนื่องจากมีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีของดิวอี้ (Dewey) ที่เชื่อว่า การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดของเด็ก ทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เด็กจะถูกสถานการณ์ทางสังคมกระตุ้นให้ค่อยๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และเพิ่มการกระทำและความรู้สึกที่สังคมที่เขาอยู่ (Lewiz, 1994). อีกทั้งรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นรูปแบบที่เน้นการเรียนรู้โดยการลงมือกระทำ โดยการดึงเอาประสบการณ์จากตัวผู้เรียนแล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับ

ประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิด เจตคติและทักษะใหม่ไปสู่ความรู้ใหม่ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์. 2548) และเน้นการเรียนรู้ที่ต้องเชื่อมโยงกับประสบการณ์และความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ทั้งโดยธรรมชาติหรือสถานการณ์จำลอง รวมทั้งการสังเกต ประสบการณ์ของผู้อื่น จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายต่อตนเอง รู้สึกผูกพันมีความต้องการและ รับผิดชอบที่จะเรียนรู้ต่อไป (ทิสนา แคมมณี. 2546: 130) รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ได้มีผู้พัฒนาขึ้นหลายรูปแบบ อาทิ รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของเดวิด คอลบ์ (David Kolb) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ 1) ประสบการณ์จริง 2) การสะท้อนความคิดและการอภิปราย 3) ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด 4) การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด (พิมพันธ์ เดชะคุปต์. 2548) โดยผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ของตนเอง เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมให้เป็นความรู้ ใหม่ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

จากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ผู้วิจัยจึงได้นำมา สร้างเป็นรูปแบบการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้น คุณค่า (Values – Based Environment) เป็นขั้นที่ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าโดยเปิดโอกาส ให้เด็กได้รับประสบการณ์จริง และใช้คำถามกระตุ้นคิด ขั้นที่ 2 การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่ครูให้เด็กได้สะท้อนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความถูกต้องร่วมกับเพื่อน ขั้น ที่ 3 การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เป็นขั้นบ่งชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบและสรุปสิ่งที่ เรียนรู้ ด้านคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ ขึ้น จะเป็นแนวทางสำหรับครูเพื่อใช้เพื่อจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพฤติกรรมความ รับผิดชอบของเด็กปฐมวัยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1. พัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็ก ปฐมวัย
2. ศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความ รับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความ รับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนใน ชั้นเรียน และเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของครูที่จะนำไปใช้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่นๆของ เด็กปฐมวัยที่เหมาะสมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง นักการศึกษาด้านจริยธรรมและหรือด้านการศึกษาปฐมวัยที่มีประสบการณ์ทางการศึกษาไม่น้อยกว่า 10 ปี และมีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ปริญญาโทขึ้นไป
2. เด็กนักเรียนชาย - หญิง อายุ 4 - 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 ของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร
3. ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานสอนที่ปฏิบัติงานสอนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 1 ที่มีอายุ 4 - 5 ปี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จากโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดปทุมธานี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระหว่างการสร้างรูปแบบการเรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ประกอบด้วย

1.1 นักวิชาการด้านการศึกษาปฐมวัยซึ่งมีประสบการณ์ด้านการศึกษาปฐมวัยหรือสาขาที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 10 ปี และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไปในสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน สำหรับตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการนำร่องคือ นักเรียนชาย - หญิง อายุ 4 - 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 2 โรงเรียน คือ 1. โรงเรียนมีนบุรี สังกัดสำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร 2. โรงเรียนวัดลานบุญ สังกัดสำนักงานเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร แหล่งละ 15 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประสิทธิภาพผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V คือ

2.1 ทดสอบรูปแบบโดยใช้ เด็กนักเรียนชาย - หญิง อายุ 4 - 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1/1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 15 คน โรงเรียนวัดสะแกงาม สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2.2. ขยายผลรูปแบบโดยครูปฐมวัยที่มีความพร้อมร่วมวิจัยจำนวน 13 คน จากโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดปทุมธานี

นิยามศัพท์เฉพาะ

1.การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนา เรียกว่ารูปแบบ 3 V มีขั้นตอนการพัฒนา 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สร้างรูปแบบประกอบด้วย ลักษณะรูปแบบ แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และแบบประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 2 ทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V ด้วยการศึกษานำร่องแล้วไปปฏิบัติจริงกับเด็กปฐมวัยที่มีอายุระหว่าง 4 – 5 ปี

ขั้นที่ 3 ขยายผลรูปแบบการเรียนรู้โดยนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ประเมินประสิทธิภาพแล้วไปให้ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานสอนในชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 จัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อประเมินความเป็นไปได้ของรูปแบบ

2.รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยที่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบ โดยเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยการลงมือกระทำ ตรวจสอบคำตอบหรือข้อมูล สะท้อนการเรียนรู้และสรุปการเรียนรู้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดสภาพแวดล้อมที่เน้นคุณค่า กระตุ้นคิดซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ

2.1.จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) หมายถึง การกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง สามารถสร้างให้เด็กเกิดรับรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครู และสิ่งแวดล้อมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองประกอบด้วยการปฏิบัติของครู ดังนี้

- กำหนดแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดสถานที่เรียน ทั้งในหรือนอกห้องเรียนที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นความปลอดภัย สะดวก เอื้อต่อการรับรู้และการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ

- จัดประสบการณ์ หมายถึง การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายที่เด็กได้สังเกต สำรวจ และการลงมือปฏิบัติจริง โดยครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่เพื่อมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ ตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

- ใช้คำถามกระตุ้นคิด หมายถึง การกำหนดข้อคำถามประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้เด็กคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรม โดยใช้รูปภาพประกอบข้อคำถามเป็นหลัก

2.2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

- สะท้อนการเรียนรู้ หมายถึง การนำเสนอความรู้ ความรู้สึกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม โดยการพูดสนทนากันทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

- แลกเปลี่ยนความถูกต้อง หมายถึง การย้าความรู้ความเข้าใจในประสบการณ์ที่ได้รับให้ถูกต้อง โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็น ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็นสิ่งที่ตนเองควรรับและนำไปปฏิบัติ

2.3.การสรุปคุณธรรม(Virtue Conclusion) เป็นขั้นที่เด็กสรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

- บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบด้วยการบอกหรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

- สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ ด้วยการลงความเห็นเกี่ยวกับการนำความรับผิดชอบไปประยุกต์ใช้ ในการปฏิบัติในชีวิตจริงที่เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม

3. เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กนักเรียนชายและหญิง อายุระหว่าง 4–5 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 1 ปีการศึกษา 2556

4. ครูปฐมวัย หมายถึง ครูที่รับผิดชอบและทำหน้าที่สอนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ปีการศึกษา 2556 ในโรงเรียนมีนบุรี โรงเรียนวัดลานบุญ โรงเรียนวัดสะแกงามโรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) โรงเรียนทองพูลอุทิศ โรงเรียนวัดแสงสรรค์ โรงเรียนทิวภากรวิทยาลัย โรงเรียนวัดพิชอุดม และโรงเรียนมูลนิธิภูมิทัศวันวิทยา

5.พฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย หมายถึง การแสดงออกหรือด้านการกระทำที่บอกถึงการรู้หน้าที่และการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งประเมินโดยแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 3 ด้าน คือ

5.1 ความรับผิดชอบต่อตัวเอง หมายถึงการแสดงออกถึงการทำหน้าที่ของตนเองและมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จทันเวลาที่กำหนด มีความละเอียดรอบคอบยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย รวมทั้งความพยายามปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น

5.2 ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น หมายถึง การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสม ด้านการให้ความร่วมมือ การช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ตลอดจนการปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม

5.3 ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้านอุปกรณ์ของเล่น ของใช้ในห้องเรียน ตลอดจนการดูแลรักษาต้นไม้และความสะอาดรอบบริเวณโรงเรียน ตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายและพึงปฏิบัติ

สมมติฐานในการวิจัย

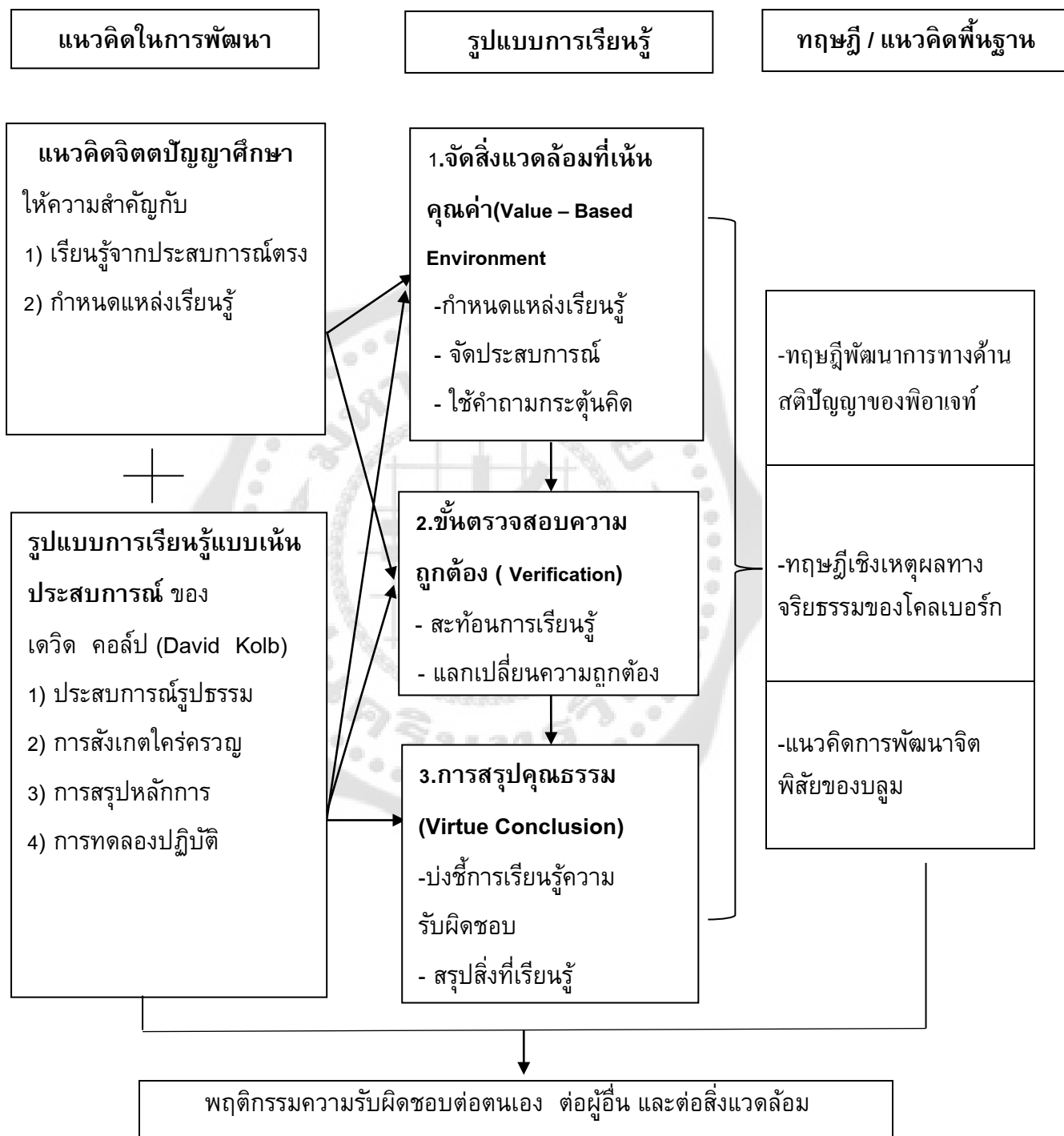
รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิจัยการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ดังภาพประกอบ 1

**กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย**

ภาพประกอบ 1 รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.1 ลักษณะของเด็กปฐมวัย
 - 1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.3 ลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.4 วิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
2. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ
 - 2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ
 - 2.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ
 - 2.3 ประเภทของความรับผิดชอบ
 - 2.4 คุณลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ
 - 2.5 คุณลักษณะทางจริยธรรมที่พึงประสงค์
 - 2.6 หลักในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรม
 - 2.7 กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในเด็กปฐมวัย
 - 2.8 บทบาทของครูในการปลูกฝังจริยธรรม
 - 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ
3. แนวคิดพื้นฐานและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ แบบ 3V
 - 3.1 แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐาน
 - 3.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของพียาเจท์
 - 3.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก
 - 3.1.3 แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม
 - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้
 - 3.2.1 รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของคอลป์
 - 3.2.2 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
4. กรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1.1 ลักษณะของเด็กปฐมวัย

เด็กอายุ 3 – 5 ปี มีลักษณะเฉพาะแต่ละอายุ ทั้งทางด้านภาษาและสังคม ซึ่งพัฒนาการแต่ละด้านจะพัฒนาโดยลำดับตามอายุ

อายุ 3-4 ปี

เด็กวัย 3 ปี เป็นวันที่ก้าวพ้นไปจากวัยทารกสามารถเห็นความแตกต่างได้ตั้งแต่ลักษณะท่าทางและความสามารถในด้านต่างๆ ก้าวหน้าขึ้น การควบคุม ความสมดุล และการทรงตัวดีขึ้น การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก และการช่วยเหลือตัวเองดีขึ้น เด็กบางคนชอบใช้ความสามารถด้านใหม่ๆ ของตน การแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่โรงเรียนเต็มไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน

พัฒนาการทางภาษา ภาษาพูดของเด็กทำให้ผู้อื่นเข้าใจง่ายขึ้น และเป็นประโยคยาวขึ้น เด็กเริ่มสนใจการสนทนากับบุคคลและชอบถามคำถาม คำถามที่ใช้บ่อยมาก คือ “ทำไม” “อะไร” และ “อย่างไร” มีการใช้คำศัพท์เพิ่มมากขึ้น

พัฒนาการทางสังคม เด็กวัยนี้ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ชอบกระทำการต่างๆ ด้วยตนเองและเริ่มพัฒนาทักษะทางสังคม เริ่มสนใจผู้อื่นบ้าง แต่ไม่เล่นเป็นกลุ่มหรือเล่นรวมกับผู้อื่น แต่ในขณะเดียวกันการเล่นคนเดียวเป็นความพึงพอใจของเด็ก ดังนั้น ครูควรเอาใจใส่ต่อความสามารถในด้านต่างๆ ที่เด็กพัฒนาขึ้น

อายุ 4-5 ปี

เด็กวัย 4 ปี มีความพร้อม และความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่และพัฒนาการภาษาด้วยความมั่นใจ เด็กต้องการความเป็นอิสระ มีทักษะในการเคลื่อนไหว มีความกระตือรือร้น สามารถปีนป่ายถีบจักรยาน กระโดด วิ่งหลบหลีกสิ่งกีดขวางได้ มีการพัฒนาการประสานงาน การใช้กล้ามเนื้อเล็ก ซึ่งจะเห็นได้จากการใช้นิ้วมือในการติดกระดุม วาดภาพและการตัด ตลอดจนการดูแลตนเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน

พัฒนาการทางภาษา สามารถใช้ภาษาใหม่ๆ ที่พัฒนาขึ้นในขณะสื่อสาร ชอบคุย ชอบแต่งเรื่องสร้างคำที่สัมผัสได้ เช่น คำคล้องจอง

พัฒนาการทางสังคม เด็กวัยนี้เริ่มสนใจผู้อื่นมากขึ้น และให้ความสำคัญกับการมีเพื่อน รู้จักการเป็นผู้ให้และผู้รับ เพราะเริ่มเข้าใจเรื่องการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีทักษะการเคลื่อนไหวและการใช้ภาษาสามารถเล่นเป็นกลุ่มได้ มีความคล่องแคล่ว มีความคิดสร้างสรรค์ ฉะนั้นครูควรจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น กระตุ้นให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ และส่งเสริมทักษะทางสังคม

อายุ 5-6 ปี

เด็กวัย 5 ปี สามารถทำกิจกรรมกล้ามเนื้อใหญ่ได้ดีขึ้น ควบคุมการเคลื่อนไหวได้ดีและแม่นยำกว่าวัย 4 ขวบ สนใจทำกิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อเล็กสามารถตัดกระดาษ ทากาว วาดภาพ ความสนใจเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้โดยต้องการสร้างผลงานสิ่งประดิษฐ์มากกว่าการระบายสีภาพ

พัฒนาการทางภาษา วัยนี้มีความสามารถทางภาษาสูงมาก โครงสร้างของประโยคซับซ้อน และสมบูรณ์ขึ้น ใช้ไวยากรณ์ได้แม่นยำ พูดและออกเสียงชัดเจนดีมาก

พัฒนาการทางสังคม เด็กวัยนี้มีความเป็นมิตรมากขึ้น มีความกระตือรือร้นที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักการเป็นผู้ให้และผู้รับ เล่นร่วมกับเพื่อนได้ เริ่มเข้าสังคม เล่นเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่นได้นาน ฉะนั้น ครูปฐมวัยควรจัดให้เด็กเล่นเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กเกิดความรับผิดชอบ และรู้จักการควบคุมตนเอง ให้โอกาสเด็กได้สำรวจสภาพแวดล้อมเพื่อเด็กจะได้ดูดซึมสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลาย (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 77 – 79; ศรีเรือน แก้วกังวาน. 2544: 199 – 208; ชีราพร กุลนันทน์. 2544: 32 – 33)

1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1.2.1 ความหมายของการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

สุพล บุญทรง (2535: 82) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์

อรนุช ลิ้มศิริ (2542: 24) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกหรือจากประสบการณ์ที่ได้รับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542: 7)ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ ซึ่งควรเป็นการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

ชนาธิป พรกุล(2544: 53) ให้ความหมายการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง หรือการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกปฏิบัติหรือได้รับประสบการณ์

กุลยา ตันติผลาชีวะ(2545: 19)กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการได้รับประสบการณ์แล้วมีกระบวนการบูรณาการในสมอง ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบข้อมูลที่ได้รับไปสู่การจำ

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545: 29) ได้กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ว่า หมายถึงกระบวนการที่มนุษย์มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิมเป็นพฤติกรรมก่อนข้างถาวร

พัชรี สอนแก้ว (2545: 45) ได้กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ได้รับ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ องค์ประกอบที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ วุฒิภาวะ และความพร้อม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและความสมารถที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด

อารี พันธุ์ณี (2546: 176) ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และเป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550: 185) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด

1.2.2 ระดับของการเรียนรู้

วีताल (อรนุช ลิมตศิริ.2542: 26 – 27 อ้างอิงจาก Vitale. 1997: 15 – 19) กล่าวว่า การเรียนรู้ควรเริ่มจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมไปสู่กึ่งรูปธรรม และสู่ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมโดยจำแนกระดับในการเรียนรู้ไว้ 8 ระดับ ดังนี้

1. การเรียนรู้ควรเกิดจากการที่เด็กมีประสบการณ์ตรง นับเป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กเรียนโดยได้เคลื่อนไหวในสภาพแวดล้อม
2. การเรียนรู้โดยอาศัยการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม หรือประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วกับประสบการณ์ใหม่ (Relating to a past experience)
3. การเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นการเรียนรู้จากการจับต้อง สัมผัสของจริงที่มีลักษณะเป็น 3 มิติ หรือสิ่งที่สัมผัสได้มีรูปร่าง(manipulating the concrete representation)
4. การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงจากสิ่งที่มีลักษณะกึ่งรูปธรรม (Associating with semi-concrete representation) ได้แก่ สัญลักษณ์ที่เป็น 2 มิติ รูปภาพและสี เป็นต้น
5. การเรียนรู้จากสัญลักษณ์ที่เป็น 1 มิติ (Associating with the symbol) เช่น ตัวหนังสือตัวอักษรต่างๆ ตัวเลข หรือคำจากสิ่งพิมพ์ เป็นต้น
6. การเรียนรู้โดยการหยั่งรู้ หรือเห็นด้วยตา (Internalizing the symbol) เป็นการนึกคิดถึงสิ่งต่างๆ โดยการจินตนาการ
7. การเรียนรู้โดยใช้สัญลักษณ์อย่างต่อเนื่อง หรือการเชื่อมโยงสัญลักษณ์ เป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้จากขั้นที่ 1– ขั้นที่ 6 เข้าด้วยกัน การเรียนลักษณะนี้มีปรากฏในเรื่องของการเรียนการสอน
8. การเรียนรู้โดยการประยุกต์ใช้ เป็นการนำประสบการณ์ต่างๆ ที่เคยประสบมาใช้ หรือสร้างประสบการณ์ใหม่

จากระดับการเรียนรู้ทั้ง 8 ขั้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีต้องเกิดจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้ง่ายที่สุดไปสู่ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรม

1.3 ลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยอายุ 3-6 ขวบ มีวิธีการเรียนรู้ซับซ้อนมากขึ้นนอกจากการสัมผัสแล้วยังเป็นการคิดจินตนาการ การค้นคว้าและลงมือปฏิบัติ ในการสร้างให้เด็กเกิดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงพัฒนาการและความต้องการของเด็ก เด็กอยากรู้อยากเห็นสนใจค้นหาสิ่งที่ตนอยากรู้อยากรู้ การพัฒนาทางสติปัญญาจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เด็กค้นหาไม่อยู่นิ่ง การให้โอกาสเด็กได้สัมผัสทำให้เด็กซึมซับประสบการณ์ สรุปลความรู้โดยกระบวนการปรับตัว (Adaptation) กระบวนการปรับตัวนี้ต้องใช้การยับยั้งประสบการณ์ ดังนั้น เด็กจึงชอบทำอะไรซ้ำๆ ทำนานๆ เมื่อพอใจแล้วเด็กจะเลิกสนใจ (กุลยา ตันติผลาชีวะ.2545: 27)

เด็กปฐมวัยมีลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นเฉพาะตัวของตน ซึ่งแบ่งลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้(พัชรี สวนแก้ว. 2545: 50 – 52)

1)การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อม โดยการกระทำ การรับรู้และการพบเห็น ประสบการณ์ตรงที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อมนั้นมีผลต่อการเรียนรู้และการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก รวมทั้งเป็นตัวกำหนดลักษณะนิสัยของเด็กปฐมวัยอีกด้วย ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้จากประสบการณ์ จำแนกได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

- การเสริมแรงทางบวก ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เด็กพึงพอใจ หลังจากแสดงพฤติกรรมบางอย่างซึ่งเป็นผลทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ซ้ำอีก

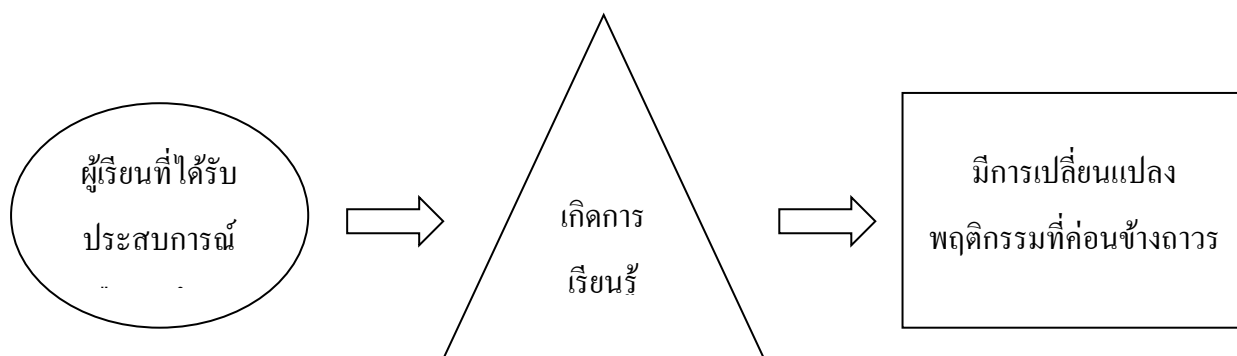
- การลงโทษ ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เด็กไม่พึงพอใจ หลังจากแสดงพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นผลทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมในเวลาต่อมา

2) การเรียนรู้จากการบอกเล่า

- การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยนั้น นอกจากเรียนรู้จากการมีประสบการณ์ตรงแล้วเด็กปฐมวัยยังสามารถเรียนรู้จากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ หรือการบอกเล่าจากหนังสือ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเรียนรู้ทางอ้อม

3) การเรียนรู้จากการสังเกต

- เด็กปฐมวัยมักจะแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่อาจทำให้เกิดความเข้าใจว่าเด็กเลียนแบบพฤติกรรมนั้นๆ จากตัวแบบรอบๆ เด็กในระยะแรกเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด เมื่อเด็กเริ่มเข้าสังคม เด็กจะเริ่มสังเกตและลอกเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่เด็กสนใจ

ภาพประกอบ 2 ความหมายของการเรียนรู้ ที่มา : อารมณ ใจเที่ยง. 2546: 46

สรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยแต่ละคนมีลีลาการเรียนรู้ที่ต่างกัน ดังนั้นครูจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และเพื่อพัฒนาศักยภาพสูงสุดของเด็กแต่ละคนตามวิธีการเรียนรู้ที่ต่างกัน

1.4 วิธีการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า เด็กปฐมวัยมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากบุคคลในวัยอื่นๆ กล่าวคือ เด็กปฐมวัยมีวิธีการเรียนรู้โดยผ่านความต้องการ ดังนี้ (พัชรี สวนแก้ว. 2545: 52-55)

1. เด็กเรียนรู้โดยผ่านความต้องการของเด็กเอง

การที่บุคคลจะเรียนรู้ในสิ่งใดได้ดี ก็ต่อเมื่อบุคคล มีความต้องการในสิ่งนั้นๆ เนื่องจากเด็กปฐมวัย มีความต้องการที่แตกต่างไปจากบุคคลวัยอื่น จึงมีการเรียนรู้ โดยผ่านความต้องการดังนี้

1.1 เด็กต้องการยอมรับและได้รับความสนใจ เด็กต้องการความสนใจ การเอาใจใส่รักใคร่ไยดี จากผู้ที่อยู่แวดล้อม ในขณะเดียวกัน ก็ต้องการให้ทุกคนสนใจ เนื่องจากธรรมชาติของเด็กมีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง การตอบสนองความต้องการของเด็ก การให้ความสนใจตลอดจนการให้คำชมเชย หรือการแสดงกริยารักใคร่พอใจ ชื่นชมจะทำให้เด็กมีความมั่นใจ เด็กจะมีความพยายามทำในสิ่งที่ได้รับการยกย่องจากผู้ใหญ่

1.2 เด็กต้องการตอบสนองเพื่อยุ่รอดของชีวิต นอกจากการดูแลด้านจิตใจแล้ว เด็กยังต้องการสิ่งจำเป็นต่อร่างกาย อันได้แก่ การตอบสนองเมื่อหิวกระหาย เมื่อไม่สบาย เหนื่อย หนาว ฯลฯ

1.3 เด็กต้องการแสดงความสามารถ เด็กต้องการที่แสดงและทดลองความสามารถต่างๆ ของตน ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำสิ่งต่างๆ ที่เด็กต้องการ และสามารถทำได้ ด้วยการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนความสามารถและมีเวลาให้กับเด็กในการทดลองความสามารถ

เพื่อให้เกิดความชำนาญ ซึ่งจะพบว่า เด็กจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยไม่เบื่อหน่าย และเป็นการสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นด้วย

1.4 เด็กต้องการที่จะเหมือนบุคคลที่เขารัก การที่เด็กทำตามบุคคลต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของเด็กได้ บางครั้งจะเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ แสดงออกให้เห็นจากการเล่นควรวัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อลักษณะการเรียนรู้ของเด็ก

2. เด็กเรียนรู้โดยผ่านความสนใจที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ

บุคคลจะเรียนรู้สิ่งใดต่อเมื่อบุคคลมีความสนใจสิ่งนั้น ๆ เด็กปฐมวัยมีวิธีการเรียนรู้โดยผ่านความสนใจ ดังนี้

2.1 เด็กมีความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตนเองเป็นธรรมชาติของเด็ก ถ้าหากสิ่งของหรือวัตถุใดน่าสนใจ สะดุดตา เราความสนใจให้เด็กเข้าไปใกล้และต้องการจะศึกษา

2.2 เด็กมีความสนใจในประสบการณ์หลาย ๆ อย่างที่จัดให้ เช่น การหาวัสดุเครื่องใช้และของเล่นที่เหมาะสมกับวัยให้เด็กเล่น การตอบคำถามที่เด็กสนใจใคร่รู้ การหาหนังสือที่มีคุณค่าให้ลูกได้อ่านหรือดูรูปภาพ การพาไปเที่ยวสถานที่ที่น่าสนใจจะช่วยขยายประสบการณ์ของเด็ก

2.3 เด็กมีความสนใจคำถามที่กระตุ้นให้เด็กคิดหาคำตอบ การตอบคำถามของเด็ก การตั้งคำถามเพื่อให้เด็กพยายามค้นหาคำตอบ จะทำให้เด็กรู้จักสังเกตและหาข้อเสนอหรือข้อคำตอบต่าง ๆ มาตอบคำถาม อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ของเด็กได้

2.4 เด็กมีความสนใจในคำอธิบายและข้อเสนอแนะ การแนะนำให้คำอธิบายจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น การประสบความสำเร็จในการทำงานต่าง ๆ นอกจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้แล้วในทางจิตวิทยา เด็กจะเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าที่จะคิดค้นและหาทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง และมีความภาคภูมิใจในผลงานของตน

2.5 เด็กมีความสนใจในเกมที่มีรางวัล จะช่วยให้เด็กมีสมาธิในการตั้งใจเรียนรู้มากขึ้นแต่จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในการสนับสนุนให้เด็กไปร่วมเล่นเกม เพราะอาจจะทำให้เด็กมีนิสัยก้าวร้าว เพราะมุ่งหวังแต่ชัยชนะเพื่อรางวัลได้

3. เด็กเรียนรู้โดยผ่านการลงมือปฏิบัติและการเล่น

เด็กปฐมวัยอยู่ในวัยกำลังซุกซน ไม่อยู่นิ่ง วิธีการที่เด็กได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการเล่น เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น

3.1 เด็กเรียนรู้จากการกระทำซ้ำ ๆ หรือเลียนแบบ เช่น การต่อภาพตัดต่อในครั้งแรก เด็กอาจจะทำด้วยความยุ่งยาก และเสียเวลามากในการค้นหาชิ้นส่วนที่เหมาะสม แต่ถ้าทำซ้ำ ๆ จะทำให้เด็กทำได้รวดเร็วขึ้น และสามารถนำไปสู่การเล่นภาพตัดต่อที่ยากขึ้น

3.2 เด็กเรียนรู้จากการสำรวจ สัมผัส ค้นคว้า เปรียบเทียบและหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เช่น การเล่นเครื่องเล่นต่าง ๆ เด็กจะเกิดความเข้าใจ และสามารถสังเกตเปรียบเทียบได้ด้วยการลงมือเล่นด้วยตนเอง

3.3 เด็กเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ การที่เด็กได้มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่นๆ ในภายหน้า โดยเด็กจะทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อนำมาสู่การแก้ปัญหา จึงควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นได้ลงมือปฏิบัติสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง

4. เด็กเรียนรู้โดยผ่านสิ่งที่ตนเองได้รับ

ประสบการณ์ทั้งดีและไม่ดี ทั้งพอใจและไม่พอใจ จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เสมอ ถ้าประสบการณ์ที่เด็กพอใจก็จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และเด็กจะทำในสิ่งนั้นอีก แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจ เด็กจะหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านั้นและไม่ทำต่อไป

5. เด็กเรียนรู้โดยผ่านความพร้อมที่จะเรียน

ความพร้อมมีความสัมพันธ์กับการฝึกหัด ถ้าฝึกหัดเมื่อเด็กพร้อมย่อมทำให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ของเด็ก การจัดกิจกรรมให้เด็กได้ปฏิบัติหรือได้สัมผัส จะช่วยให้เด็กเกิดความพร้อมได้เร็วขึ้นการเตรียมความพร้อมที่จะเรียนของเด็กปฐมวัยมีดังนี้

5.1 การเตรียมและจัดหาประสบการณ์ต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยการให้เด็กได้รับรู้ ได้ดู ได้สัมผัส กับสิ่งนั้น ๆ

5.2 เด็กจะมีความพร้อมในการเรียนสิ่งที่ยากขึ้น และแตกต่างไปจากเดิมอีกเล็กน้อย ถ้าเด็กได้รับความสำคัญจากการเรียนรู้มาบ้างแล้ว

สรุปว่า เด็กปฐมวัยมีวิธีการเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ โดยผ่านการเล่นและการลงมือปฏิบัติ ผ่านประสบการณ์ที่ตนเองได้รับทั้งดีและไม่ดี

2. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

แคทเทล (Cattell, 1963: 145) กล่าวถึงบุคคลที่มีความสามารถในการรับผิดชอบไว้ว่าคือ บุคคลที่รับผิดชอบในหน้าที่ มีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ลักษณะของคนที่ไม่มีความรับผิดชอบคือ คนที่ถือความสะดวกเป็นเกณฑ์ หลีกเลี่ยงข้อบังคับ

กู๊ด (Good, 1973: 498) อ้างถึงใน กองศรี เชิญชม, 2547: 10) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ภาระหน้าที่ที่แต่ละคนครองอยู่ ซึ่งบุคคลจะรับไม่ว่าจะเป็นงานทั่วไปที่ได้รับมอบหมายหรืองานในหน้าที่ซึ่งบุคคลจะต้องทำให้บรรลุความสำเร็จถูกต้องมีประสิทธิภาพ และมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถสอดคล้องกับความมุ่งหมาย ต้องยอมรับทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จ สามารถเชื่อถือได้ในเรื่องการปฏิบัติหน้าที่

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 176 – 191) ความรับผิดชอบ หมายถึง ภาระยอมตามผลที่ดีหรือไม่ดีในกิจการที่ได้กระทำไป

อมรรณ แก้วพอง (2542: 64) ให้ความหมายความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจความตั้งใจของบุคคลในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม และละเอียดรอบคอบ เพื่อให้

บรรลุปเป้าหมายการรักษาสิทธิหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

ทิวาวรรณ แสงพันธ์ (2542: 25) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การเอาใจใส่ และปฏิบัติงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย รวมทั้งงานในหน้าที่ของตนเองให้สำเร็จเรียบร้อยทันตามเวลาที่กำหนดเอาไว้เป็นอย่างดีที่สุดด้วยความขยันขันแข็งและความเพียรพยายาม เพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามจุดมุ่งหมายเมื่อผลปรากฏออกมาก็สามารถรับผิดชอบผลงานนั้นด้วยความเต็มใจไม่ว่างานนั้นจะดีหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งมีความพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นประกอบด้วยพฤติกรรมที่พึงประสงค์ คือ

1. การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกายและเครื่องแต่งกายของตน
2. การดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องเขียนแบบเรียนต่าง ๆ
3. การทำและส่งการบ้านตามที่ครูสั่ง
4. การช่วยดูแลรักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณที่ได้รับมอบหมาย
5. การไม่ขาดโรงเรียนโดยไม่มีกิจธุระจำเป็น
6. การรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นพิเศษ

พวงทอง ภัคดีไทย (2543: 9) ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมความตั้งใจเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการเรียนตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงด้วยความพยายามเอาใจใส่และตรงต่อเวลา เพื่อให้งานนั้นสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

จันทร์หา พวงยศ (2543: 3) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของนักเรียนที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของโรงเรียน การปฏิบัติตนในการเรียน และการยอมรับผลกระทำของตนเอง

กรมสุภาพจิต (2543: 24) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึงลักษณะนิสัยและเจตคติของนักเรียนซึ่งผลักดันให้นักเรียนปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต

นวรรตน์ วงศ์โสภ (2544: 9) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่เด็กนักเรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน และมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งรู้จักรักษาสิทธิประโยชน์ โดยสะท้อนให้เห็นได้จากการที่เด็กนักเรียนช่วยกันรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชั้นเรียน การรู้จักจัดเก็บสัมภาระ สื่ออุปกรณ์หรือของเล่นเข้าที่เป็นระเบียบ หลังเลิกเล่นเลิกใช้แล้ว เข้าร่วมกิจกรรมและตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จโดยไม่ผัดวันประกันพรุ่ง และมาเข้าเรียนตามกำหนดเวลา

สุพัตรา เลิศประเสริฐรัตน์ (2544: 6) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับรู้และสำนึกในการกระทำของตน ไม่ปัดความรับผิดชอบและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข ดูแลรับผิดชอบ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ตรวจสอบเครื่องมือ อุปกรณ์และเก็บรักษาทุกครั้งหลังปฏิบัติงานเสร็จ

ถวิล จันท์สว่าง (2545: 10) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎระเบียบการงานที่ได้รับมอบหมาย การทำตามที่ได้พูดหรือได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ และการยอมรับในสิ่งที่ตนเองได้พูดหรือได้กระทำลงไป ทั้งในด้านที่เป็นผลดี และข้อบกพร่องต่างๆ ทุกครั้ง

พิภพ วังเงิน (2545: 19) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

กัลยา สุริย์ (2546: 8) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ รวมทั้งคอยติดตามผลงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การรู้จักรักษาสีหน้าและหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบโดยเคร่งครัด การรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเหมือนของตน มีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ และกล้าเผชิญต่อความจริง

วารีพร บำรุงผล (2548: 13) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความสำนึกในการควบคุมพฤติกรรมรวมทั้งแสดงออกถึงการรู้จักหน้าที่ของตน และมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วง ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

ประภาภรณ์ วงศ์เป็นพันธุ์ (2550: 32) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่บุคคลรับรู้เข้าใจ สนใจและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ มีความเพียรพยายามและเอาใจใส่เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีความรอบคอบและยอมรับผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านบวกหรือด้านลบและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับให้ดียิ่งขึ้น

โสภภาพร เสนีย์โสตร (2551: 25) สรุปว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในหน้าที่ของสังคม การปฏิบัติงานได้เสร็จทันเวลาที่กำหนด มีความละเอียดรอบคอบเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ยอมรับในสิ่งที่ตนทำทั้งดีและไม่ดีหากมีข้อผิดพลาดก็พร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข

สุจิตรา ธนะสูตร (2552: 11) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ เพื่อให้บรรลุในสิ่งที่ต้องการด้วยความเอาใจใส่ตั้งใจที่จะปฏิบัติในหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ มีความซื่อสัตย์ และตรงต่อเวลา กล้ายอมรับในผลของการกระทำของตน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ

กันยา พลายมี (2553: 11) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำในสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น พยายามพากเพียร และเต็มใจไม่ละทิ้งหรือหลีกเลี่ยงทอดทิ้งงาน ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีและหากมีข้อผิดพลาดก็ใส่ใจแก้ไข ข้อบกพร่องด้วยความเต็มใจ

ไพฑูรย์ สิลารัตน์ (2554: 78) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีทั้งต่อตนเองและสังคมอย่างเต็มความสามารถ โดยเน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รวมทั้งยอมรับผิดชอบผลของหน้าที่การงานที่ตนเองปฏิบัติทั้งดีและไม่ดี เมื่อเกิดปัญหามีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่ มุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยอมรับผิดชอบผลของหน้าที่การงานที่ตนเองปฏิบัติทั้งดีและไม่ดี พร้อมปรับปรุงแก้ไขให้บังเกิดผลต่อตนเอง ผู้อื่น และต่อสังคมโดยส่วนรวม

2.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ประภาพรณ เอี่ยมสุภษิต (2539: 765) กล่าวว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อตัวเด็กเองและต่อสังคมเป็นอย่างมาก เด็กที่มีความรับผิดชอบสูงจะสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันเองได้ด้วยตนเอง และสามารถปฏิบัติภารกิจอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกเหนือจากเด็กที่จะทำให้แก่ตนเองได้แล้วเด็กก็จะสามารถรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย คือเริ่มจากสังคมภายในครอบครัวสังคมในโรงเรียน รวมทั้งสังคมในชุมชนที่เขาอยู่ ผลจากการวิจัยทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศให้ผลสรุปตรงกันว่า เด็กที่มีความรับผิดชอบสูงมักจะเป็นคนที่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีความเชื่อมั่นสูง มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีความซื่อสัตย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเด็กที่มีความรับผิดชอบสูงจะมีลักษณะของความเป็นพลเมืองดีสูงด้วย

คณิงรัตน์ ถาโพธิ์ (2538: 44; อ้างอิงจากกร กองสุข 2548: 19) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นคุณลักษณะที่พึงงามในสังคม ควรปลูกฝังให้เกิดในตัวบุคคลทุกคน ซึ่งถ้ากล่าวไปแล้วหากบุคคลมีความรับผิดชอบจะมีผล ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้ทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบย่อมเป็นคนที่นับถือได้รับการยกย่อง สรรเสริญ และเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม
3. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎจริยธรรม และเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม
4. ไม่ทำให้เป็นเหตุของความเสื่อมและความเสียหายแก่ส่วนรวม
5. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม

ศรีสุตา ธิติโสภี (2545: 11) ได้กล่าวความสำคัญของความรับผิดชอบไว้ว่า เป็นคุณลักษณะสำคัญด้านหนึ่งที่จะต้องปลูกฝังและส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นวัยที่เหมาะสมในการวางรากฐานและเสริมสร้างลักษณะนิสัย ในการปลูกฝังความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับเด็กได้นั้น ควรจะเริ่มโดยการให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเองก่อน เพราะคุณลักษณะดังกล่าวถ้ามีอยู่ในตัวเด็กคนใดย่อมมีผลดีและจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี

ยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย จึงควรฝึกฝนให้เกิดเป็นนิสัยติดตัวตลอดไป

ราชันี สังข์สุวรรณ (2547: 19) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญของความเป็นพลเมืองที่สำคัญ และการที่จะช่วยให้สังคมมีระเบียบและสงบสุขบุคคลต้องมีความรับผิดชอบ มีความสม่ำเสมอ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์และความพยายามที่จะพึ่งตนเอง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองก็ย่อมทำให้เกิดสันติ ตลอดจนประสบความสำเร็จในสังคมนั้น

ภาวิณี โสธายะเพ็ชร (2549: 68) สรุปว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อบุคคลในฐานะเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ บุคคลใดมีความรับผิดชอบต่อตนเอง จะช่วยพัฒนาตนเองให้มีความเจริญในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากบุคคลอื่นๆ และยังช่วยพัฒนาองค์กรหน่วยงานหรือสังคมที่ตนอยู่อาศัยมีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าพร้อมที่จะเผชิญต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเพราะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุขในสังคมส่วนรวมได้

2.3 ประเภทของความรับผิดชอบ

มีผู้จัดแบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้หลากหลายสามารถสรุปได้ ดังนี้

ประภาพรรณ เอี่ยมสุภามิตร (2539: 765) แบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง พฤติกรรมที่แสดงว่าเด็กมีความรับผิดชอบต่อตนเองนั้นอาจแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 การมีความรับผิดชอบต่อกิจวัตรประจำวันของตนเอง เช่น การตื่นนอนตามเวลาด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการปลุก การอาบน้ำให้สะอาดตามเวลาด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการเตือนการแต่งตัวให้เรียบร้อยหลังจากอาบน้ำ การรับประทานอาหารด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการป้อนและการร้องเรียก การไปโรงเรียนให้ทันเวลาที่จะต้องเข้าแถว

1.2 การมีความรับผิดชอบต่อภารกิจที่ตนเองได้รับมอบหมาย เช่น รดน้ำต้นไม้ทุกเย็นหลังกลับจากโรงเรียน เก็บที่นอนให้ดูเรียบร้อยก่อนออกจากห้องนอนตอนเช้า จัดโต๊ะอาหารเมื่อถึงเวลาอาหาร คืนของเล่นให้กับเจ้าของหลังจากเล่นเสร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคมที่เด็กเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่มาก แบ่งเป็น

3 ลักษณะ สังคมและพฤติกรรมที่แสดงว่าเด็กมีความรับผิดชอบต่อสังคมแต่ละประเภทได้แก่

2.1 การมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น การทำความสะอาดบ้าน จัดสิ่งของเครื่องใช้วางให้เป็นระเบียบ ใช้สิ่งของในบ้านอย่างทะนุถนอมและประหยัด พบสิ่งของในบ้านกับบอกพ่อแม่ทันที

2.2 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน เช่น การรักษาความสะอาดในบริเวณโรงเรียนร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาโรงเรียน บริจาคสิ่งของทรัพย์สินสมบัติให้กับโรงเรียน ร่วมทำกิจกรรมเพื่อนำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน

2.3 ความรับผิดชอบต่อชุมชนที่อาศัย เช่น การรักษาความสะอาดบริเวณวัดสนามเด็กเล่น การทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา การให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนให้เจริญ

ประเด็นที่ ๒ (2541: 508 – 517) แบ่งความรับผิดชอบไว้ 2 ประเภทเช่นกัน คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อกิจวัตรประจำวัน เช่น รับประทานอาหารโดยไม่มีคนอื่นคอยเรียก ความรับผิดชอบต่อหน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมาย เช่น เก็บของเข้าตามที่ตั้งไว้กับครูทำงานที่ครูสั่งให้ทำอย่างมีระเบียบ

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น ช่วยพ่อ แม่ ทำความสะอาดบ้าน ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับของโรงเรียนและห้องทำงานที่ครูมอบหมายจนสำเร็จทุกครั้ง

กรมวิชาการ (2542: 13) แบ่งความรับผิดชอบไว้ 4 ประเภท

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบต่อตนเองหมายถึงการรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายโรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลสประพฤติดนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการจ่ายตามสมควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ

3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน อย่างเต็มกำลังความสามารถร่วมมือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นประพฤติดและปฏิบัติตนตามกฎหมาย จดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ดูแลทรัพย์สินสมบัติสาธารณะและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่สังคม

4. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปัดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนให้แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้นใคร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ปฏิบัติแต่สิ่งที่ไม่ทำให้เกิดผลดี

กรมวิชาการ (2544: 212) แบ่งความรับผิดชอบ ได้คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การขจัดปัญหาที่ทำให้ตนเป็นทุกข์ เช่น การป้องกันให้ปลอดภัยจากอันตรายจากโรค รักษาร่างกายให้แข็งแรง รู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่การงานของตนให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพทันเวลากำหนดตรงต่อเวลา

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมหรือส่วนร่วม หมายถึง รู้จักฐานะหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมความละเอียดรอบคอบ และยอมรับผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้าน ทางบวกหรือทางลบ และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับให้ดียิ่งขึ้น

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544: 12) ได้แบ่งประเภทความรับผิดชอบไว้ 4 ประเภทดังนี้

1. ความรับผิดชอบในการเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนและส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่กำหนด

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสถานศึกษา ไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่น รักษาชื่อเสียงของโรงเรียนและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนอย่างเต็มที่

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลือต่างๆภายในบ้าน เพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตนและรู้สึกแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนอย่างเต็มที่ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศไทย และสังคมและยังนำความสามารถความรู้ที่ตนมีมาช่วยคิดและแก้ปัญหาต่างๆของสังคม

ศรีสุตา ธิตีโสภี (2545: 14) ได้แบ่งประเภทความรับผิดชอบดังนี้

1. การดูแลและช่วยเหลือตนเอง
2. การปฏิบัติตามข้อตกลง
3. การปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย
4. การช่วยเหลือและแบ่งปันการรักษาสมบัติของส่วนรวม

เดียนใจอินทร์เที่ยง (2546: 25) ได้แยกประเภทความรับผิดชอบในระดับปฐมวัยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ การช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เช่น การเข้าห้องน้ำ การเก็บของใช้ส่วนตัวเข้าที่ได้เมื่อใช้เสร็จ สนใจและทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือเพื่อนในการทำงาน ปฏิบัติตามกฎและข้อตกลงของกลุ่มและเก็บรักษาของเล่นของใช้เข้าที่เมื่อทำงานหรือเล่นเสร็จ

ดวงพร ทองชะอ่ม (2550: 12) ได้สรุปประเภทของความรับผิดชอบไว้ 2 ประเภทคือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ การรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ปฏิบัติงานให้สำเร็จ ขยันหมั่นเพียร ตรงต่อเวลา สอดคล้องกับพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครอบครัว เพื่อน และสังคม ประเทศชาติ

ประกายมาศ รัตนโรภาส (2551) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบในระดับปฐมวัย เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่ เด็กที่มุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้วยตนเองทันเวลาที่กำหนด หยิบอุปกรณ์นำมาใช้ทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง ดูแลตนเองถึงความปลอดภัยขณะใช้อุปกรณ์ทำกิจกรรมให้ถูกวิธี เก็บอุปกรณ์ได้ด้วยตนเองเมื่อเลิกใช้กิจกรรม มีมารยาทในการทำกิจกรรมไม่รบกวนผู้อื่น
2. ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม ได้แก่ เด็กที่มีการช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำกิจกรรมจนสำเร็จทันเวลาที่กำหนด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการยอมรับของกลุ่ม การช่วยหยิบอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมของกลุ่ม การวางแผนในการทำกิจกรรมกลุ่ม การช่วยเก็บอุปกรณ์เมื่อเลิกใช้กิจกรรมของกลุ่ม
3. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การแบ่งปันอุปกรณ์ให้กลุ่มอื่น ๆ ในการทำกิจกรรมการช่วยเก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกกิจกรรม รู้จักการใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมอย่างประหยัดช่วยกันเก็บอุปกรณ์เมื่อหลังเลิกใช้ทำกิจกรรม การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของห้องเรียน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 90 – 91) อธิบายได้ถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้มีจิตรับผิดชอบต่อคนยุคใหม่ได้ดังนี้

คุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อตนเองมีมีโนคติที่ดีกับตัวเอง มีความเข้าใจและพึงพอใจในตัวเอง

1. มีความคิดริเริ่มและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง
2. มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง
3. เคารพศักดิ์ศรีของตัวเอง รักษาและเชิดชูเกียรติของวงศ์ตระกูล
4. มีเป้าหมายในอนาคต และมองอนาคตในแง่ดี

คุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับของสังคม/โรงเรียน
2. เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังคมก็ช่วยกันแก้ไขตามความสามารถ
3. ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่ในสังคม
4. ไม่ละเลยหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี
5. เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

คุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

1. เรียนรู้และเข้าใจในวัฏจักรของธรรมชาติ รู้วิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้มีระยะเวลาในการใช้งานนานที่สุด
2. อนุรักษ์พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ท้องถิ่น ช่วยกันป้องกันและรักษาสิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่
3. ลดวิธีการทำลายสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การจัดบ้านให้น่าอยู่และช่วยกันปลูกต้นไม้ทดแทน ลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากการสังเคราะห์และหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากธรรมชาติ เช่น ใช้ใบตองแทนการใช้กล่องโฟมบรรจุอาหาร

คุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรมไทย

1. มีเจตคติที่ดีและมีความเข้าใจเกี่ยวกับชาติภูมิในการดำรงเอกลักษณ์และการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย
2. การยึดมั่นในหลักธรรมและประเพณีอันดีงามทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีส่วนทำให้สังคมไทยมีความสงบสุข
3. การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์รวมความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาติ
4. การปลูกฝังเอกลักษณ์เกี่ยวกับการประณีตประณีตและการประสานประโยชน์และนิยมแนวทางเชิงสันติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย อาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สังเกตได้จากเราจะเรียกญาติผู้ใหญ่ว่า “ลุง ป้า น้า อา” ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดซึ่งไม่มีวัฒนธรรมแบบนี้ในสังคมตะวันตก
5. การปลูกฝังค่านิยมของการเคารพผู้อาวุโสและกตัญญูรู้คุณมีความรู้สึกต้องสำนึกในบุญคุณของผู้ที่เคยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและต้องทดแทนบุญคุณหากมีโอกาส เพราะพื้นฐานของสังคมไทยจะให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโส และเป็นการปลูกฝังในการสร้างลักษณะนิสัยของคนไทยในเรื่องของสัมมาคารวะ
6. การอนุรักษ์ภาษาไทย การรู้จักใช้ภาษาไทยในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และรู้จักใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องทั้งการพูด และการเขียน

2.4 องค์ประกอบของความรับผิดชอบ

จากการศึกษาเอกสารพบว่าองค์ประกอบของความรับผิดชอบแตกต่างกันตามความคิดเห็นดังตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
	2. ความรับผิดชอบต่อสังคม	- ความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น ช่วยพ่อแม่ทำความสะอาด ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับของโรงเรียน
กรมวิชาการ (2542 : 13)	1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การทำงาน 2. ความรับผิดชอบต่อตนเอง 3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม 4. ความรับผิดชอบในการ กระทำของตนเอง	- การปฏิบัติหน้าที่การทำงานของ ตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค มีความละเอียดรอบคอบ - การรักษาร่างกายให้แข็งแรง มีนิสัยศึกษาเล่าเรียนจนประสบ ผลสำเร็จ รู้จักประมาณการ ค่าใช้จ่าย - การปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน งด การกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ ส่วนรวม ดูแลทรัพย์สินสมบัติ สาธารณะและสร้างสรรค์สังคม - การยอมรับการกระทำของตนทั้ง ที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความ รับผิดชอบในหน้าที่ของตนให้แก่ ผู้อื่น
กรมวิชาการ (2544 : 212)	1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง	- การป้องกันตนเองให้ปลอดภัย จากอันตราย รักษาร่างกายให้ แข็งแรง รู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่การงานของตน ให้ลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ทันเวลา

ตาราง 1 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
	2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หรือส่วนรวม	- การป้องกันตนเองให้ปลอดภัย จากอันตราย รักษาร่างกายให้ แข็งแรง รู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่การงานของตน ให้ลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ทันเวลา
คณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติ (2544: 12)	1. ความรับผิดชอบในการเล่าเรียน 2. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน 3. ความรับผิดชอบต่อ ครอบครัว 4. ความรับผิดชอบต่อสังคม	- การศึกษาเล่าเรียนจนประสบ ความสำเร็จตามที่มุ่งหวัง ด้วย ความขยันหมั่นเพียร อดทนและ ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตาม เวลาที่กำหนด - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา ไม่ทะเลาะวิวาท กับโรงเรียนอื่น รักษาชื่อเสียงของ โรงเรียนและให้ความร่วมมือกับ โรงเรียน - การที่นักเรียนมีความตั้งใจ ช่วยเหลือต่าง ๆ ภายในบ้านตาม ความสามารถของตน แสดงความ คิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อ ความสุขและชื่อเสียงของ ครอบครัว - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชนและสังคม บำเพ็ญ ประโยชน์และสร้างสรรค์ความ เจริญให้ชุมชนอย่างเต็มที่

ตาราง 1 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
เตือนใจอินทร์เที่ยง (2546: 25)	1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2.ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม	- ได้แก่การช่วยเหลือตนเองใน กิจวัตรประจำวัน เช่น การเข้า ห้องน้ำ การเก็บของใช้ส่วนตัว การทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ให้สำเร็จ - การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือเพื่อนในการทำงาน การปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม
ดวงพร ทองชะอุ่ม (2550: 12)	1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2.ความรับผิดชอบต่อสังคม	- การรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมายให้สำเร็จ ขยันหมั่นเพียร ตรงต่อเวลา - การรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครอบครัว เพื่อน สังคม
ประกายมาศ รัตนโรภาส (2551)	1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2.ความรับผิดชอบต่อกลุ่ม	-ความมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จด้วย ตนเองทันเวลาที่กำหนด หยิบ อุปกรณ์มาทำกิจกรรมได้ด้วย ตนเอง ดูแลความปลอดภัยขณะ ใช้อุปกรณ์ทำกิจกรรมได้ถูกวิธี เก็บอุปกรณ์ได้ด้วยตนเองเมื่อเลิก ใช้ มีมารยาทในการทำกิจกรรม ไม่รบกวนผู้อื่น - การช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำ กิจกรรมจนสำเร็จทันเวลา การ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการ ยอมรับของกลุ่ม การช่วยหยิบ อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมกลุ่ม การวางแผนในการทำกิจกรรม กลุ่ม

ตาราง 1 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 90-91)	3.ความรับผิดชอบต่อสังคม 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2.ความรับผิดชอบต่อสังคม	- การช่วยเก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกทำกิจกรรม การรู้จักใช้อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมอย่างประหยัด การช่วยเก็บอุปกรณ์หลังเลิกใช้ทำกิจกรรม การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของห้องเรียน 1.มีความคิดริเริ่มและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง 2.มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง 3.เคารพศักดิ์ศรีของตัวเอง รักษาและเชิดชูเกียรติของวงศ์ตระกูล 4.มีเป้าหมายในอนาคต และมองอนาคตในแง่ดี 1.ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม/โรงเรียน 2.เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังคมก็ช่วยกันแก้ไขตามความสามารถ 3.ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่ในสังคม 4.ไม่ละเลยหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี 5.เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

ตาราง 1 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
	3.ความรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อม 4.ความรับผิดชอบต่อ วัฒนธรรม	1.เรียนรู้และเข้าใจในวิถีจักรของ ธรรมชาติ รู้วิธีการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญ ฉลาด และก่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุด 2.อนุรักษ์พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ท้องถิ่น ช่วยกันป้องกันและรักษา สิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่ 3.ลดวิธีการทำลายสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การจัดบ้านให้น่าอยู่และ ช่วยกันปลูกต้นไม้ทดแทน ลด การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากการ สังเคราะห์และหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ ที่ทำจากธรรมชาติ เช่น ใช้ใบตอง แทนการใช้กล่องโฟมบรรจุอาหาร 1.มีเจตคติที่ดีและมีความเข้าใจ เกี่ยวกับชาติภูมิ เอกลักษณ์และ การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย 2.การยึดมั่นในหลักธรรมและ ประเพณีอันดีงามทาง พระพุทธศาสนาซึ่งมีส่วนทำให้ สังคมไทยมีความสุข 3.การแสดงความรักภักดีต่อ สถาบันพระมหากษัตริย์

ตาราง 1 (ต่อ)

นักระการศึกษานักจิตวิทยา	องค์ประกอบของ ความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้/ทักษะย่อย
		4.การปลูกฝังเอกลักษณ์เกี่ยวกับการ การประนีประนอมและการ ประสานประโยชน์และนิยม แนวทางเชิงสันติ ถ้อยทีถ้อย อาศัย

ตาราง 2 สรุปองค์ประกอบของพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ

นักระการศึกษานักจิตวิทยา	พฤติกรรมบ่งชี้				
	ความรับผิดชอบ ตนเอง	ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น/ ต่อ ครอบครัว	ความรับผิดชอบ ต่อสังคม / สิ่งแวดล้อม	ความรับผิดชอบ ต่อวัฒนธรรม	ความรับผิดชอบ ต่อการเรียนงาน
ประภาพรรณ เอี่ยมสุภานิต (2539: 765)	✓	✓	✓		
ประตินันท์ อุปรมัย (2541:508 – 517)	✓	✓	✓		
กรมวิชาการ (2542: 13)	✓	✓	✓		✓
กรมวิชาการ (2544: 212)	✓	✓	✓	✓	
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544: 12)	✓	✓	✓		✓

ตาราง 2 (ต่อ)

นักการศึกษา/นักจิตวิทยา	พฤติกรรมบ่งชี้				
	ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง	ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น/ต่อ ครอบครัว	ความรับผิดชอบ ต่อสังคม / สิ่งแวดล้อม	ความรับผิดชอบ ต่อวัฒนธรรม	ความรับผิดชอบ ต่อการเรียน/งาน
เตือนใจอินทร์เที่ยง (2546: 25)	✓	✓			
ดวงพร ทองชะอุ่ม (2550: 12)	✓	✓	✓		
ประกายมาศ รัตนโรภาส (2551)	✓	✓	✓		
ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2554: 90 – 91)	✓	✓	✓	✓	

จากตาราง 2 พบว่า นักการศึกษามีความเห็นสอดคล้องตรงกันว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบนั้นประกอบด้วยพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น/ครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสังคม/สิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบต่อวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อการเรียน/การทำงานซึ่งผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดรายละเอียดของรูปแบบการเรียนรู้ต่อไป

2.5 คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

นภดล ภวนะวิเชียร (2540: 70 – 71) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมหลักที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 5 ประการ คือ

1. ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ ประกอบด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ คือ
 - 1.1 รับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ
 - 1.2 ยอมรับว่าหน้าที่เป็นสิ่งที่ตนต้องทำ
 - 1.3 รู้สึกชอบต่อการกระทำหน้าที่
 - 1.4 รู้สึกว่าหน้าที่ของตนเป็นสิ่งสำคัญ
2. ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจโดยไม่ต้องมีการบังคับ มีพฤติกรรม ดังนี้คือ
 - 2.1 สมควรใจทำหน้าที่
 - 2.2 ควบคุมตนเองได้
3. ทำหน้าที่ด้วยความตั้งใจ เอาใจใส่พฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริม คือ
 - 3.1 วางแผนในการทำหน้าที่ของตน
 - 3.2 มีระเบียบวินัย
 - 3.3 มีความซื่อสัตย์
 - 3.4 มีความละเอียดรอบคอบ
 - 3.5 มีสติ
4. ทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องจนงานเสร็จพฤติกรรมส่วนนี้มีพฤติกรรมเสริม คือ
 - 4.1 มีความอดทน
 - 4.2 มีความเพียร
 - 4.3 มีการเตรียมการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
 - 4.4 มีมนุษยสัมพันธ์
 - 4.5 รักษาสุขภาพให้แข็งแรง
5. ยอมรับผลการกระทำของตน ประกอบด้วยพฤติกรรม ดังนี้
 - 5.1 ติดตามผลการกระทำของตน
 - 5.2 มีเหตุผล
 - 5.3 ปรับปรุงการกระทำของตน

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541: 7) ได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบไว้ 4 ลักษณะ ได้แก่

1. มีวินัยในตนเอง
2. มีความกระตือรือร้น
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความขยันหมั่นเพียร อดทน อดกลั้น

ถวิล จันทรสว่าง (2545: 13) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีลักษณะของความมีวินัยในตนเอง มีความอดทน อดกลั้น ขยันหมั่นเพียร มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความละเอียดรอบคอบ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

กัลยา สุริย์ (2546: 11) ได้อธิบายว่าลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบ คือ บุคคลที่มีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ มีความมานะพยายามในการทำงานให้เป็นผลดี มีความรอบคอบและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งเป็นผู้ยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่ดีและไม่ดี และพยายามปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ผลงานดีขึ้น

อรรถนารถ บุญเกิด (2546: 18) ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ คือ เป็นคนตรงต่อเวลาและพยายามทำงานของตนให้สำเร็จ จะเป็นผู้ที่ติดตามผลงานของตนเองอยู่เสมอ ถ้ามีข้อผิดพลาดที่เกิดจากการทำงานจะยอมรับความผิดพลาดจากการพิจารณา จะเป็นผู้รักษาชื่อเสียง ชื่อศักดิ์ศรีของตนเองเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ เป็นคนรักษาคำพูด ตั้งใจทำงาน มีระเบียบวินัย รู้จักวางแผน เต็มใจทำงาน ขยันขันแข็ง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ปฏิบัติตามหน้าที่เป็นอย่างดี ปฏิบัติตามหน้าที่โดยเคร่งครัด มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

สุวรินทร์ ไรจน์จรนภาสัย (2547: 15) ความรับผิดชอบ เป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงาน บุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีความตั้งใจ ปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายาม อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีขึ้น มีการวางแผนในการทำงาน มีความละเอียดรอบคอบรู้จักตั้งจุดมุ่งหมายในการทำงาน และสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ศิริลักษณ์ เกิดจันทร์ตรง (2540: 39) ได้สรุปพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบมีลักษณะดังนี้

1. รู้จักหน้าที่และการกระทำตามหน้าที่อย่างดี
2. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการทำงาน
3. ปรับปรุงงานในหน้าที่ของตนให้ดีขึ้น
4. พิจารณาใคร่ครวญให้ละเอียดรอบคอบก่อนทำและขณะลงมือทำ
5. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความสำเร็จอันดีของงาน
6. มีความเพียรพยายามไม่หวั่นไหวเมื่อเผชิญอุปสรรค

7. มีความยุติธรรมต่อผู้ร่วมงาน
8. ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
9. รักษาและเคารพระเบียบกฎเกณฑ์
10. ตรงต่อเวลา
11. ยอมรับผลการกระทำ

กรรณาภรณ์ ดวงแจ่มกาญจน์ (2541: 33) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่ามีลักษณะดังนี้

1. ตั้งใจเล่าเรียนหมั่นฝึกหาความรู้
2. ประพฤติตนให้เหมาะสม
3. รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นอย่างเหมาะสม
4. สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
5. ตรงต่อเวลา
6. สามารถควบคุมตนเองได้

คณิง อยู่เลิศ (2541: 19; อ้างอิงจาก จุลพงษ์ ทัศนุญะเชียงพิณ. 2549: 27)สรุปองค์ประกอบของความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ความไว้วางใจ
2. ความคิดริเริ่ม
3. ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
4. ทำงานแข่งขัน
5. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
6. มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีกว่าเดิม

กมลวาทน์ วันวิชัย (2545: 16) สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงาน บุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน มีความเพียรพยายาม อดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีขึ้น มีการวางแผนการทำงาน มีความละเอียดรอบคอบ รู้จักตั้งจุดมุ่งหมายในการทำงาน

อมรรณ แก้วผ่อง (2542: 72) สรุปว่า ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีดังนี้

1. เอาใจใส่การทำงานและการเรียน
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถของตนเต็มที่
4. กล้าเผชิญความจริงและยอมรับผลจากการกระทำของตน
5. รู้จักหน้าที่และกระทำหน้าที่อย่างดี
6. รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเอง โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
7. ตรงต่อเวลา
8. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเอง และที่มีต่อสังคมให้ดียิ่งขึ้น
10. ดูแลสุขภาพอนามัยของตนและรู้จักสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่าง

เหมาะสม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบย่อมมีการแสดงออกตามพฤติกรรมที่มีคุณลักษณะในความรับผิดชอบในตนเองทุก ๆ ด้าน เช่น มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ รู้จักหน้าที่ที่ต้องกระทำต้องปฏิบัติ มีความเอาใจใส่ มีความละเอียดรอบคอบ ตรงต่อเวลา ปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ ยอมรับผลการกระทำของตนเอง มีระเบียบวินัย มีความอดทน ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการทำงาน รักษาและเคารพกฎระเบียบ ตั้งใจเล่าเรียน ใฝ่หาความรู้ ประพฤติตนเองเหมาะสม และสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิผล

2.5 คุณลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังในเด็กปฐมวัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ.2550: online) ได้ระบุถึงคุณลักษณะตามวัยเด็ก 3 – 5ปี จากมาตรฐานที่ 4 มีคุณธรรมจริยธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม ดังบ่งชี้ที่ 1 ความรับผิดชอบ สภาพที่พึงประสงค์ของเด็กอายุ 3 ปี ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ เด็กอายุ 4 ปี รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จและเด็กอายุ 5 ปี มุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จด้วยตนเอง

ตาราง 3 การวิเคราะห์ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังในเด็กปฐมวัย

องค์กร / นักวิจัย	ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง
วราภรณ์ รักวิชัย (2535: 114)	1.การมีระเบียบวินัย และเคารพสิทธิของผู้อื่น 2.ความซื่อสัตย์สุจริต 3.ความเสียสละ 4.ความกตัญญูกตเวที 5.ความขยันหมั่นเพียร 6.ความรับผิดชอบ 7.ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 8.ความสามารถควบคุมตนเองได้ 9.การประหยัด
ราตี ทองสวัสดิ์ (2539: 3)	1.วาจาสุภาพ 2.การมีสัมมาคารวะ 3.ความอดทน 4.การรู้จักรอคอย 5.การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น 6.ความเพียร 7.ความรับผิดชอบ 8.ความเมตตากรุณา 9.การเป็นผู้ให้ 10.ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 11.ความซื่อสัตย์ 12.ความประหยัด 13.การให้อภัย 14.ความเกรงใจผู้อื่น

ตาราง 3 (ต่อ)

องค์กร / นักวิจัย	ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง
อำไพ ปัญญาโรจน์ (2545: 380)	1.ความรู้สึกรู้ค่าในตนเอง 2.ความเชื่อมั่นในตนเอง 3.ความขยันหมั่นเพียร 4.การเชื่อฟัง 5.ความมีระเบียบ ความรับผิดชอบ 6.การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น 7.ความซื่อสัตย์สุจริต 8.การประหยัด
กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547: 212)	1.จริยธรรมในตน คือการมีความรับผิดชอบ ริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วยเหลือตนเอง ประหยัดและรู้จักการดูแลตนเอง 2.จริยธรรมสากล เป็นจริยธรรมที่มีต่อผู้อื่นหรือการปฏิบัติที่ดีต่อผู้อื่น ได้แก่ ความซื่อสัตย์
มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร (2548: 12)	1.จริยธรรมต่อตนเอง ได้แก่ การช่วยเหลือตนเอง การรักษาความสะอาด การมีความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย การประหยัดอดออม การรู้จักระมัดระวังตนและสามารถควบคุมตนเองได้ 2.จริยธรรมต่อผู้อื่น ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา กรุณา การเคารพสิทธิผู้อื่น การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความกตัญญู กตเวทีก การรู้จักเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น 3.จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรู้จักรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีและการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและประหยัด
ไสว มาลาทอง (2542: 1)	1.มีระเบียบวินัย 2.มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม 3.ขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ 4.สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ 5.รู้จักคิดริเริ่ม วิจัยและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 6.รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 7.มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ 8.รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ

ตาราง 3 (ต่อ)

องค์กร / นักวิจัย	ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝัง
	9. มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและ ทรัพยากรธรรมชาติ 10. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและ สามัคคีกัน
สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2542, 2544)	1. วินัย มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามข้อตกลง 2. มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย 3. มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น 4. ประหยัด รู้จักใช้และรักษาทรัพยากร
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง แผ่นดินเชิงคุณธรรม (2549: 3)	คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง 1. ฉันทะ 2. สัจจะ 3. ความรับผิดชอบต่อความสำนึกในหน้าที่ 4. ความกตัญญู

จากลักษณะทางจริยธรรมที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัยมี
 ด้วยหลายด้าน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพัฒนาจริยธรรมที่ควรสร้างเสริมให้กับเด็กปฐมวัย
 คือพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ เพราะเด็กที่มีความรับผิดชอบจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มี
 ความรับผิดชอบ สามารถดำเนินกิจกรรมได้ประสบความสำเร็จและพร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญให้กับ
 ประเทศชาติได้

2.6 หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรม

ทิสนา แหมมณี (2536) ได้กล่าวถึงหลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรมไว้ดังนี้

1. มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทั้งกายและจิตไป
 พร้อมๆ กันอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันจึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็ก เพื่อนำไปสู่ความเป็น
 มนุษย์ที่สมบูรณ์

2. มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิด แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถ
 สร้างเสริมให้พัฒนาได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การให้ความรัก เอาใจใส่แก่เด็ก การ
 อบรมบ่มนิสัย และปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็กเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่
 ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาตามศักยภาพของตนไปในทางที่ดีงาม

3. การใช้ชีวิตในแต่ละวันให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นตัวอย่างให้เด็กปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกสติภาวนาเพื่อให้ใจบริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กได้

4. การเว้นชู้ได้แก่ การรักษาศีล 5 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ หรือทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดปด ไม่แย่งชิงของรักของผู้อื่น และไม่ดื่มของมึนเมา จะควบคุมความประพฤติของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีงาม

5. การทำดี ได้แก่ การมีคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่นำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรม อบรมบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ชอบธรรม คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัยได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุตุน ซื่อสัตย์ ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว

6. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ได้แก่ การฝึกสมาธิสติภาวนาจะช่วยให้เด็กมีจิตใจสะอาดสงบ อันเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการทางคุณธรรมและสติปัญญา

7. ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำตามหน้าที่และรับผิดชอบตามบทบาทของตน หลักธรรมะด้วยทศ 6 ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

8. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

9. ความคาดหวังของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ต้องการให้เด็กเป็นคนดี มีอิทธิพลต่อเด็กและการพัฒนาเด็กซึ่งควรดำรงไว้เพื่อคงความสมดุลระหว่างค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทางวัตถุ

10. การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นต้นแบบที่ดี และการปฏิบัติตนให้เป็นกัลยาณมิตรต่อเด็กเป็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้เป็นอย่างดี

11. การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยมและคุณธรรมที่พึงประสงค์ เป็นวิถีทางธรรมชาติในชีวิตไทยที่สามารถปลูกค่านิยม และช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้คุณธรรมต่างๆ

12. จริยธรรมของเด็กให้ช่วงปฐมวัยมีการพัฒนาเริ่มจากขั้นของการกระทำ เพื่อหลบหนีการลงโทษไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม และส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้นจะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมกับวัย

13. เด็กปฐมวัยมีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ การเลี้ยงดูไม่ให้เกิดความคับข้องใจต่างๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของ หรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธ และจัดโอกาสให้เด็กได้ระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น

14. ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เป็นพื้นฐานทางอารมณ์ที่สำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยในการพัฒนาตนเองในด้านอื่นๆ การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ไม่ให้เด็กตกอยู่ในสภาพวิตกกังวล หรือหวาดกลัวอย่างรุนแรง จะช่วยสร้างความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้แก่เด็ก

15. การปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึงอุปนิสัยและพื้นฐานของผู้เลี้ยง และใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

พัชรี สวนแก้ว (2536: 120 – 122) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็ก ควรยึดหลักสำคัญดังนี้

1. จัดเนื้อหาและประสบการณ์ให้เหมาะสมกับความสามารถ ความรู้ และความสนใจของเด็ก
2. ควรเน้นคุณธรรม จริยธรรมในลักษณะที่พึงประสงค์มากกว่าลักษณะที่ไม่พึงประสงค์เช่น ยกตัวอย่างบุคคลที่ประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ มีความเมตตา เป็นต้น
3. มุ่งเน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยให้เด็กมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการเรียนทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ด้วยการให้แสดง พฤติกรรมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ควรจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้ตระหนักในคุณค่าของการเป็นผู้มีคุณธรรม และปฏิบัติจนเป็นผู้มีจริยธรรมอันดีงาม
5. ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อร่วมมือกันจัดกิจกรรม เพื่อช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเด็ก
6. จัดหาและใช้สื่อหรือวัสดุที่ทันสมัย เพื่อช่วยให้เด็กสามารถสร้างเจตคติที่ดีหรือเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการแสดงให้เห็นผลของการประพฤติปฏิบัติ

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กอาจจัดเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ทางตรง โดยการจัดหลักสูตรจริยศึกษาให้มีการจัดการเรียน การสอนวิชา จริยศึกษาโดยตรง เน้นให้มีการแทรกความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมและ จริยธรรมในทุกๆ วิชา การฝึกเด็กให้มีคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ฯลฯ ควรจัดโดยการให้ประสบการณ์แก่เด็ก ในลักษณะที่เป็นสถานการณ์ที่ขัดแย้ง และให้เด็กนำ วิธีการตัดสินใจหรือเหตุผลของตนมาใช้ในสถานการณ์นั้น รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อเด็กจะ ได้ประสบการณ์ตรง ซึ่งจะช่วยในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็ก
2. การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นต้นแบบที่ดี และการปฏิบัติตนให้เป็น กัลยาณมิตรต่อเด็ก เป็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้เป็นอย่างดี
3. การทำจิตให้บริสุทธิ์ได้แก่ การฝึกสมาธิสติภาวนา จะช่วยให้เด็กมีจิตใจสะอาด สงบอันเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการทางคุณธรรมและสติปัญญา
4. การจัดสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในชีวิตที่สามารถปลูกฝังค่านิยม และช่วยให้เด็ก เกิดการเรียนรู้คุณธรรมต่างๆ
5. จริยธรรมของเด็กในช่วงปฐมวัยมีการพัฒนาเริ่มจากขั้นของการกระทำ เพื่อ หลบหนีการลงโทษไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การมี ปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม และส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้น จะสามารถช่วย ให้เด็กมีพัฒนาการอย่างเหมาะสมกับวัย

6. การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็ก ควรใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลาย ผสมผสานกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

7. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัธยิมปฏิปทา) เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

คมเพชร ฉัตรศุภกุล (2547: 29) ได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ให้แก่เด็กและเยาวชนดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม
2. จัดให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความสามารถของเด็ก
3. บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริง ให้เด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ คุณธรรมและจริยธรรม และรู้สึกสนุกกับการใฝ่รู้ใฝ่เรียน
4. จัดกระบวนการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอย่างเป็นขั้นตอนโดยลำดับขั้นตอน การพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นการรับรู้ ขั้นตอนสนอง ขั้นการเห็นคุณค่า ขั้นการจัดระบบ และขั้นการ เกิดนิสัย
5. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ ฝึกให้คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ จินตนาการที่เป็นประโยชน์ และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง
6. จำนวนสมาชิกควรมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม
7. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาของคุณธรรมและ จริยธรรม
8. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ มีครูเป็นที่ปรึกษา
9. ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู อาจารย์ บิดามารดา ผู้ปกครอง ชุมชนองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
10. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ทิสนา แหมมณี (2549: 7 – 25) ได้เสนอวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ดังนี้

1. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามทฤษฎีการวางเงื่อนไข แบบการกระทำ และการปรับพฤติกรรม มีขั้นตอนหลักๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ปังชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน มีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่ สังเกตได้

1.2 ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ

ก. ใช้ตัวเสริมทางสังคม เช่น การให้การชมเชย ยกย่อง สนใจ และให้ เกียรติ

ข. ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย(Token)แลกกับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรม ต้องการ

ค. ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกมที่ผู้เรียน หรือผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรมชอบ

1.3 ติดตามสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรม เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อให้พฤติกรรมนั้น คงอยู่อย่างถาวร

2. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้การสังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจ และตั้งใจสังเกตตัวแบบ

2.2 การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัดไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ

2.3 การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบโดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัส หรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักชวนลักษณะของตัวแบบในความคิด และการชักชวนด้วยการกระทำ

2.4 การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับความสามารถของตนเองและเรียนรู้วิธีการกำกับตนเอง

3. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมโดยวิธีการทำความเข้าใจในค่านิยม (Value Clarification) เป็นวิธีการในการช่วยให้บุคคลได้คิด พิจารณาและสำรวจค่านิยมของตนเองตามเกณฑ์ของค่านิยมแท้ ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลหนึ่งไม่แน่ใจว่าค่านิยมที่ตนเองยึดถือนั้นเป็นค่านิยมแท้ของตนหรือไม่ เราสามารถช่วยให้บุคคลนั้นเกิดความกระจ่าง โดยอาจใช้คำถามนำเพื่อให้เขาได้คิด เช่น

- 1) คุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นค่านิยม เพราะอะไร
- 2) ถ้าคุณยึดความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณจะได้รับผลดีอะไร
- 3) ถ้าคุณยึดความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณอาจได้รับผลเสียอะไร
- 4) คุณยินดีจะรับผลเสียหรือไม่
- 5) คุณได้ทำอะไรบ้างที่แสดงว่าตัวเองมีความซื่อสัตย์
- 6) สมมติว่าคุณเก็บเงินได้ 5,000 บาท คุณจะคืนเจ้าของหรือไม่

ในกรณีที่บุคคลบางคนเกิดความสับสน ไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของเขาเองได้ เช่น

- 1) ถ้าคุณทำสิ่งนั้น จะเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
- 2) คุณรู้สึกอย่างไร หากสิ่งนั้นเกิดขึ้น
- 3) ถ้าคุณไม่ทำสิ่งนั้น อาจเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
- 4) หากผลนั้นเกิดขึ้น คุณจะรู้สึกอย่างไร
- 5) ผลใดที่คุณพอใจมากกว่ากัน

สำหรับครูที่สนใจที่จะจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ สามารถพัฒนากระบวนการสอนเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลายๆ ทาง
3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
4. ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
5. ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
6. ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจำ

4. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนของพระพุทธองค์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน (ทศนา แคมมณี. 2549: 56 – 59; อ้างอิงจาก พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2540; เสถียรพงษ์ วรรณปก. 2540; วศิน อินทสระ. 2538; และสุนน อมรวิวัฒน์. 2533)

ก. วิธีสอน ได้แก่

- 1) การสนทนา พูดคุยโต้ตอบกัน
- 2) แบบบรรยาย
- 3) แบบถาม
 - ตอบปัญหา
 - แบบตอบตรงๆ ยืนยันไปข้างเดียว
 - แบบแยกประเด็นให้ชัดเจน
 - แบบถามอ้อม
 - แบบไม่ตอบ พักปัญหาไว้ก่อน
- 4) แบบเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

ข. กลวิธีการสอน เทคนิควิธีสอน

- 1) สอนตามลักษณะของบุคคล
 - สอนตามจริตของบุคคล
 - สอนตามภูมิปัญญาของบุคคล
 - สอนตามภูมิหลังของบุคคล
- 2) สอนเรื่องที่เหมาะกับชีวิตของบุคคล
- 3) สอนจากรูปธรรมไปนามธรรม
- 4) สอนจากสิ่งที่ย้ำไปยาก
- 5) สอนจากสิ่งที่รู้ไปสู่สิ่งที่ไม่รู้
- 6) สอนโดยการให้ทดลองด้วยตนเอง
- 7) สอนจากของจริง
- 8) สอนโดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

- 9) สอนโดยยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ
- 10) สอนโดยการเล่นภาษา เล่นคำ
- 11) สอนโดยใช้คำในความหมายใหม่
- 12) สอนโดยการทำตนเป็นตัวอย่าง และให้ความเอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความ

ความใส่ใจเป็นพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ

ค. ศิลปะวิธีสอน / วาทศิลป์ในการสอน

วาทศิลป์ในการสอนที่ทำให้ผู้ฟังได้รับรส 4 ประการ

- 1) ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจ เหมือนเห็น
- 2) ชักชวนให้ปฏิบัติตาม
- 3) ระวังผู้ฟังให้มีความกล้าหาญในการปฏิบัติตาม
- 4) ให้ผู้ฟังมีความร่าเริง แจ่มใส เข้มแข็งในการฟังและปฏิบัติตามลีลาการ

สอน ประกอบด้วย

- 1) สอนอย่างละมุนละม่อม
- 2) สอนอย่างเข้มงวดรุนแรง
- 3) สอนอย่างขอร้องวิงวอน

5.การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.เด็กในช่วงอายุต่างๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนอาจมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูจะสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่า เขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นใดแล้วจึงช่วยนำเขาได้พัฒนาขึ้นไปในขั้นสูงกว่าอีก 1 ขั้น โดยพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น

2.พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์จะช่วยให้บุคคลเข้าใจต่อความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะกับปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กได้เข้ากลุ่มทางสังคมต่างๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว

3. ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้ โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อยๆ และฝึกให้เด็กได้คิด วิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจ โดยพิจารณาความเห็น รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปราย อาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์จำลอง แต่สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียน และควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และใน

ระดับที่สูงกว่าและการเสนอปัญหานั้น อาจใช้สื่อประกอบด้วย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาชัดเจนขึ้นหรืออาจใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละครประกอบด้วย

4. วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นอีกวิธีหนึ่ง คือ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน และในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่สามารถแสดงความคิดเห็นอภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับเพื่อนๆ ได้อย่างเปิดเผย

2.7 กระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย

กรอบความคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย มุ่งเน้นการจัดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้โดยธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม โดยฐานการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง กระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่จะพัฒนาให้เด็กเรียนรู้อย่างเสริมปัญญา สร้างคุณธรรม จริยธรรม และมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ด้วยการเรียนรู้อย่างถูกต้องในสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายรอบตัวโดยมีกรอบความคิดหลักดังนี้(สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา: 2548)

1. ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องมีการเตรียมความพร้อมของครู เด็ก และบรรยากาศในการเรียนรู้ที่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคนผ่านการเล่น
2. มีเป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน กระชับและเข้าใจง่าย
3. มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายในบรรยากาศของการเรียนๆ เล่นๆ เพื่อให้เด็กสนุกสนานเพลิดเพลินและมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรม
4. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ใช้วัสดุในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสำคัญ
5. ให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมการจัดการทำสื่อเพื่อสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเอง
6. มีความยืดหยุ่นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของวัย กลุ่มเด็ก และเด็กรายบุคคล
7. สื่อการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนอกห้องเรียนคือ ตัวกระตุ้นที่สำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเป็นกระบวนการทำให้เด็กตื่นตัวและสนุกสนานกับโลกกว้างที่สุนทรีย์มากกว่าในห้องเรียนเดิมๆ
8. นิทานคือ กระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุดในการปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรม
9. กระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้น ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กได้คิด วิเคราะห์ แสดงออก และนำเสนออย่างเป็นระบบ
10. กระบวนการเรียนรู้ต้องเอื้อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง
11. กระบวนการเรียนรู้ต้องดึงความสามารถของเด็กแต่ละคนออกมาแนะนำเสนอเป็น “คุณค่า” ต่อตัวเด็กและเพื่อนผองน้องพี่
12. มีการต่อยอดความคิดของเด็กทุกคนในทุกประเด็น เพื่อให้เด็กได้คิดต่ออย่างสนุกสนาน ไม่กดดัน แล้วนำเสนอความคิดอย่างหลากหลายไม่สิ้นสุด

13. กระบวนการกลุ่มต้องมีขั้นตอนที่ชัดเจน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548: 67 – 72) กล่าวว่า เด็ก คือ ตัวชีวิตที่ดีที่บอกถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้น เพราะเด็กเป็นผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการปรับกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ เช่นนี้เสียงสะท้อนจากความคิดของเด็กจึงเป็นการประเมินการทำงานที่ดีที่สุดว่าได้สร้างผลแห่งการเรียนรู้ให้เกิดในวิถีชีวิตของเด็กได้มากน้อยเพียงใด เกิดผลดี หรือไม่ดีอย่างไร สร้างความพึงพอใจ และสร้างความสุขในการเรียนรู้ให้แก่เด็กหรือไม่ สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัยมีมากมายสรุปได้ดังนี้

1. เด็กเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างชัดเจนจากการปฏิบัติจริง การสังเกต การซักถาม โดยมีครูหรือผู้ดูแลเด็กกระตุ้นให้เด็กนึกคิดค้นคว้าหาคำตอบอย่างสร้างสรรค์เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือก ได้ตัดสินใจอย่างอิสระอย่างมีขอบเขต เพื่อเด็กได้เรียนรู้ว่าทุกอย่างในชีวิตมีอิสระได้ แต่ต้องอยู่ในขอบเขต โดยที่ครูหรือผู้ดูแลเด็กต้องยอมรับในความคิดที่ดี ยกย่อง และเชื่อมั่นในเด็ก เมื่อเด็กได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง ที่สำคัญยิ่ง คือ การยอมรับ และแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เด็กคิด หรือกระทำเป็นสิ่งที่มีค่า

2. ปลอ่ยให้เรื่องการเรียนรู้ การเล่น และการใช้ชีวิตเป็นเรื่องของเด็กๆ เองบ้างเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยที่ครูหรือผู้เลี้ยงดูเด็กต้องเข้าใจถึงพัฒนาการด้านการเรียนรู้บนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลและใส่ใจในการตอบสนองความต้องการของเด็กแต่ละคนอย่างรวดเร็วที่สำคัญคือ การปฏิบัติต้องมีความสอดคล้องกับพัฒนาการ และความต้องการของเด็กเป็นรายคน ปลูกฝังให้ดำรงชีวิต ปฏิบัติตนและเรียนรู้อย่างหลากหลายผ่านการทำกิจกรรมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนเด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจจากสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

3. การใช้ชีวิตของเด็ก ผู้ใหญ่รอบตัวเด็กต้องเป็นต้นแบบที่ดีตั้งใจ อดทน จริงจัง และสม่ำเสมอ สำคัญยิ่งคือ ต้องมีอารมณ์ที่มั่นคงไม่วู่วาม หรือบันดาลโทสะกับพฤติกรรมบางอย่างของเด็กที่เด็กทำตามธรรมชาติ ตามวัย ที่อาจจะไม่เหมาะสมตามความคิดของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ต้องเตือนตนเสมอถึงการเป็นต้นแบบที่ดีจึงต้องรับฟังสิ่งที่เด็กพูด ใจเวลากับเด็ก สนใจ เอาใจใส่ ดูแลยกย่อง ชมเชย ให้กำลังใจ ให้ความรัก และความอบอุ่นแก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ

4. กระบวนการทุกกระบวนการมุ่งเน้นการฝึกให้เด็กรู้จักรู้จักฟัง รับผิดชอบในสิ่งที่ควรรับผิดชอบด้วยตนเอง เคารพนับถือตนเอง รักษาสัญญาต่อบุคคลรอบข้าง ให้โอกาสเด็กเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี สำคัญยิ่ง คือ การแสดงให้เด็กเห็นว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นเรื่องสำคัญที่พึงกระทำ

5. กระบวนการเรียนรู้เปิดโอกาสให้เด็กสำรวจโลก เปิดโอกาสให้เด็กได้เป็นผู้ใหญ่ตามที่ใจเด็กต้องการ โดยที่ครูและผู้เลี้ยงดูเด็กยอมรับในการเรียนรู้และจินตนาการของเด็ก และถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างในการแสดงออกของเด็ก เป็นโอกาสที่เด็กได้เรียนรู้และมีโอกาสแก้ปัญหาของตัวเอง

6. กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สอนให้เด็กรู้จักคุณค่าของคนอื่น เห็นใจ รู้จักและเข้าใจความรู้สึกของคนอื่น นับถือความเป็นเจ้าของของคนอื่น รู้จักเข้าสังคมด้วยการเรียนรู้ ร่วมกันผ่านกิจกรรมทางสังคม โดยจัดกระบวนการให้เด็กได้เผชิญกับสถานการณ์จริงและแก้ปัญหา จากฐานความจริง

7. กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความสามารถด้านภาษา ด้าน การแยกแยะ การใช้เหตุผล การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และความสามารถในตัวตนของตนเอง

8. กระบวนการเรียนรู้มุ่งเน้นการส่งเสริมให้เด็กปฏิบัติตามหลักศาสนาที่นับถือ บน พื้นฐานการเห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ความเป็นไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการปลูกฝังผ่าน กิจกรรมประจำวัน

9. กระบวนการเรียนรู้สร้างความหมายต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ในกระบวนการที่ทำให้เด็กมี ปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นมิได้เรียนรู้แต่ผู้เดียวมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่จะนำสู่การเรียนรู้ที่กว้างขึ้น และที่สำคัญคือการเรียนรู้เป็นการผสมผสานระหว่างร่างกาย จิตใจ ความสุนทรีย์และวิชาการ บน พื้นฐานของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันที่เป็นชีวิตจริงของเด็ก

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2549: 123) ได้สังเคราะห์แนวคิดและ หลักการสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กนักเรียน ดังนี้

1. ต้องผ่านการปฏิบัติจริงและมีการเน้นย้ำอยู่เสมอ
2. ควรใช้การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ
3. ควรใช้กิจกรรมที่ช่วยให้ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน
4. ใช้การเสริมแรงทางบวกให้มากหลีกเลี่ยงการลงโทษ
5. ฝึกฝนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เชิงบวก เพื่อสร้างแรงจูงใจและแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองให้ทำความดียิ่งขึ้น
6. ควรบูรณาการการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีสอดแทรกในวิชาเรียนหรือวิถีชีวิตของ นักเรียน

7. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงคุณลักษณะที่ดีที่มีอยู่
8. ควรใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามระดับของนักเรียน
9. ครูต้องได้รับการพัฒนาและเป็นแบบอย่างที่ดี
10. ครูและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเด็ก
11. โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศในการทำดี
12. ควรจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2550: 32) ได้สรุปถึงกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมของ สถาบันการศึกษา และกลไกกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. การจัดสภาพแวดล้อม
2. การวิเคราะห์แยกแยะดี – ชั่ว
3. ให้มีสติรู้เท่าทันความคิดและคิดอย่างมีหลักการและเหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์

4. สอนให้รู้และปฏิบัติเป็น

5. ความรู้เน้นพัฒนากายพัฒนาจิต ที่ไม่ลงลึกรายละเอียดของแต่ละศาสนาแต่เน้นพฤติกรรมที่แสดงออกที่ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ทางปัญญา จิตใจแล้วว่าดีและเหมาะสมได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิตและการแสดงออกที่เกิดจาก จิตคิดดี คิดอย่างมีสติ มีเหตุผล

6. เน้นการฝึกพฤติกรรมจากต้นแบบที่ดีและสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมกับสังคมไทย

7. กระบวนการจัดการเรียนรู้นั้น ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น จากสิ่งแวดล้อม จากกรณีปัญหาในห้องเรียนและใช้กระบวนการเสริมแรงเพื่อกระตุ้นให้สื่อเกิดการเรียนรู้

8. กระบวนการวัดผลนั้น ควรยืดหยุ่นตามความเหมาะสมของบริบท ไม่แข็งจนเกินไป

9. เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับบทบาทของ ครอบครัว โรงเรียน วัด และชุมชน

10. กระบวนการเรียนรู้เกิดได้ทั้งการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

สรุปได้ว่าการปลูกฝังจริยธรรมในเด็กปฐมวัยนั้น ครูและผู้เกี่ยวข้องควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องและมีความหมายต่อชีวิตของเด็ก ให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม

2.8 บทบาทของครูในการปลูกฝังจริยธรรม

ครูเป็นผู้มีโอกาที่จะปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กต่อบิตามารดา เพราะเมื่อเด็กอยู่ในโรงเรียนเด็กใกล้ชิดกับคุณครูมาก อีกทั้งเป็นหน้าที่ของครูโดยตรงในการอบรมปลูกฝังจริยธรรมควบคู่ไปกับการสั่งสอนความรู้ทางวิชาการ บทบาทของครูในการปลูกฝังจริยธรรมแบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1. การปฏิบัติของครู การปฏิบัติของครูมีความสำคัญมากเพราะนอกจากเด็กจะได้เรียนโดยการอบรมสั่งสอนของครูแล้วเด็กยังเรียนรู้จากการกระทำของครูโดยการเลียนแบบครู การปฏิบัติของครูจะช่วยปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก

1.1 ศึกษาเด็ก ครูต้องศึกษาลักษณะธรรมชาติ และพัฒนาการในช่วงวัยต่างๆ จิตวิทยาเกี่ยวกับเด็ก เพื่อครูสามารถเข้าใจและมีความรู้ในการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กอย่างเหมาะสม เด็กมีพัฒนาการที่ดี คือ สุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีพัฒนาการทางอารมณ์ที่มั่นคงพัฒนาการทางสังคมและประสบการณ์ทางสังคมที่ดีและกว้างขวาง มีสติปัญญาดีเหมาะสมกับวัยก็จะเป็นปัจจัยเบื้องต้นให้เด็กมีความสุข สามารถเรียนรู้และพัฒนาจริยธรรมได้ดี

1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรมเพื่อเข้าใจถึงหลักการ ขั้นตอน กระบวนการ ของการพัฒนาจริยธรรมของเด็กในช่วงวัยต่างๆ เช่น ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ของโคลเบิร์ต ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจท์ ทฤษฎีบุคลิกภาพของอีริกสัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา และทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมของศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน เป็นต้น

1.3 ความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน การที่ครูมีความรักความเมตตา เอาใจใส่ ดูแลใกล้ชิดมีความเอื้ออาทรต่อนักเรียน จะช่วยให้เด็กเกิดความรักและความศรัทธา เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนของครู การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กย่อมได้ผล

1.4 เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก ทั้งในการดำเนินชีวิตปกติประจำวัน หน้าที่ของครูต้องระมัดระวังตัวอยู่เสมอ ปฏิบัติให้นักเรียนเห็นถึงความเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับคำสอนของครู

1.5 ครูทุกคนต้องร่วมมือกันในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน เข้าใจและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันทั้งการดำเนินชีวิตปกติ ในการสอน การอบรมนักเรียน

2. การจัดการเรียนการสอนการสอนของครูที่จะปลูกฝังจริยธรรมนักเรียนทำได้ดังนี้

2.1 การสอนจริยธรรมโดยตรง ครูผู้สอนต้องมีความรู้จริงในเนื้อหาที่สอน เพื่อจะได้ถ่ายทอด และยกตัวอย่างประกอบได้ถูกต้องให้นักเรียนเข้าใจง่ายและชัดเจน การสอนที่เหมาะสม น่าสนใจ ไม่ให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย โดยมีกิจกรรมหลากหลายให้นักเรียนได้ลงมือกระทำด้วยตัวเอง เช่น การอภิปรายความคิดเห็น การแต่งเรื่องประกอบละคร และบทบาทสมมุติ การค้นหาความรู้ การสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ การดูภาพประกอบรวมทั้งการฟังนิทานการฟังเรื่องตัวอย่างประกอบ ฯลฯ การสอนจริยธรรมให้ได้ผลและสนุก ครูต้องมีตัวอย่าง ให้นักเรียนฟังมาก และในการทำกิจกรรมต่างๆ นักเรียนควรได้มีโอกาสทำงานตามลำพังบ้าง จับคู่ทำงานบ้าง หรือทำงานเป็นกลุ่มบ้าง เพราะจะช่วยให้นักเรียนเปลี่ยนความรู้ความคิดกับเพื่อน

2.2 การสอนจริยธรรมแทรกในการสอนเนื้อหาหลักสูตรการเรียนรู้อื่นๆ ครูทุกคนย่อมระลึกอยู่เสมอว่าจะสอดแทรกเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่นักเรียนทุกครั้งที่มีโอกาสไม่ว่าจะสอนเนื้อหาหลักสูตรการเรียนรู้อื่นๆก็ตาม โดยการตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้มีจุดประสงค์ทางจริยธรรมด้วย นอกจากนี้การสร้างเนื้อหาบทเรียน การยกตัวอย่างในการสอน การอภิปรายปัญหาในบทเรียน การสรุปบทเรียน สรุปข้อคิดจากบทเรียน ก็ต้องให้สอดคล้องกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมอยู่เสมอในทุกบทเรียน

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่อาจจะไม่เน้นจริยธรรม แต่ให้นักเรียนได้ลงมือทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองและมีกิจกรรมหลากหลายที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการต่างๆ เช่น กิจกรรมการอภิปราย การแสดงละครหรือบทบาทสมมุติ การแก้สถานการณ์ การค้นคว้ารายงาน การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนที่หลากหลายโดยให้นักเรียนลงมือทำด้วยตนเองนั้น นอกจากนักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้และตั้งองค์ความรู้ด้วยตนเองแล้ว นักเรียนยังได้ฝึกทักษะและคุณลักษณะที่สำคัญในการพัฒนาจริยธรรมด้วย เช่น ได้ฝึกทักษะการคิด การแสวงหาความรู้ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การแก้ปัญหา การได้ฝึกการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การปรับตัว รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจ

เรา เป็นต้น การได้ฝึกทักษะและคุณลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และอยู่ร่วมกันกับเพื่อนอย่างมีความสุข เป็นการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กโดยไม่รู้ตัว

3. การจัดกิจกรรมนักเรียนเพื่อปลูกฝังจริยธรรมการจัดกิจกรรมฝึกฝนการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตรยังไม่เพียงพอ ครูควรจัดกิจกรรมอื่นๆ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน

4. การอบรมดูแลและปกครองนักเรียน การดูแลและปกครองนักเรียนมิใช่จะเป็นหน้าที่ของครูประจำชั้นเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของครูทุกคนในโรงเรียนต้องกระทำร่วมกันและให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างสม่ำเสมอ

5. การให้แรงเสริมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กมีจุดมุ่งหมายให้เด็กทำความดี มีพฤติกรรมที่ดี เมื่อครูอบรมสั่งสอนชี้แนะ ทำตัวอย่างจนเด็กมีพฤติกรรมที่ดีแล้ว ครูต้องให้แรงเสริมแก่เด็ก เพื่อเขาอยากจะทำดีต่อไปจนเป็นนิสัยการให้รางวัลเมื่อเด็กทำดีเป็นวิธีจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีได้โดยให้รางวัลที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็ก เช่น ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก คือ ในเด็กปฐมวัยหรือวัยเด็กตอนต้นอายุประมาณ 2 – 7 ปี การสัมผัสทางกายมีความหมายสำหรับเด็กมาก เด็กจะกลัวการถูกลงโทษทางกาย การให้รางวัลเด็กวัยนี้ควรเป็นการสัมผัสที่แสดงถึงความรัก ความเมตตา เช่น การลูบศีรษะ การแตะร่างกาย การกอด อุ้มชู เป็นต้น

6. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น และยังมีส่วนช่วยในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนด้วย ครูควรร่วมมือกันจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนและในห้องเรียน ดังนี้

6.1 ตัวครู ครูควรสร้างบรรยากาศอบอุ่นมีเมตตา ด้วยการเป็นคนยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาไพเราะ สุภาพ จิตใจดีมีเมตตาต่อนักเรียนและคนอื่น ความใจดีมีเมตตาแสดงออกได้ทางใบหน้า รอยยิ้ม คำพูดที่ลื่นหู ไม่เชือดเฉือน ไม่ประชดประชัน มีการอบรมสั่งสอนที่นุ่มนวลหาธรรมชาติ และความดีงาม มีความสงบเย็นทั้งท่าทาง บุคลิกภาพ คำสั่งสอน การกระทำทุกอริยาบทของครู ซึ่งเป็นตัวอย่างของนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ครูต้องสร้างให้เด็กเกิดศรัทธาในตัวครู

6.2 ให้มีความสะอาด ควรจัดบริเวณโรงเรียนมีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้นักเรียนสบายใจและเคยชินกับความสะอาด ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมช่วยกันรักษาและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนด้วย เช่น จัดเวรให้นักเรียนแต่ละชั้นเก็บขยะ กวาดพื้น บริเวรต่างๆ จะช่วยให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และภาคภูมิใจที่มีส่วนสร้างความสะอาดให้โรงเรียนของตน

6.3 ให้มีความสวยงามร่มรื่นด้วยธรรมชาติ บริเวณโรงเรียนควรมีต้นไม้ทั้งต้นไม่ใหญ่ ต้นไม้กระถาง ตามแต่ความเหมาะสม แม้โรงเรียนบางแห่งจะเป็นโรงเรียนในเมืองซึ่งมีพื้นที่จำกัดก็ตามแต่อย่างน้อยควรมีต้นไม้กระถาง และปลูกไม้เลื้อยพันธุ์ต่างๆ ตามกำแพงหรือระเบียงตึก ซึ่งช่วยให้เกิดความสวยงามร่มรื่นได้ สำหรับบริเวณรอบๆ โรงเรียนตามรั้วโรงเรียนควรมีต้นไม้ใหญ่ด้วย เพื่อให้ร่มเงาการจัดบริเวณโรงเรียนและห้องเรียนให้มีความร่มรื่นตามธรรมชาตินี้ จะ

ช่วยให้นักเรียนได้สัมผัสและใกล้ชิดกับธรรมชาติซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับทางพุทธศาสนาที่สอนให้คนดำเนินชีวิตตามหลักธรรมชาติ

6.4 ให้มีความสงบสำหรับความสงบทางห้องเรียนเกิดขึ้นได้โดยครูและนักเรียนช่วยกันสร้าง ดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2530: 93) กล่าวถึงวิธีสร้างความสงบในห้องเรียนว่า การสร้างบรรยากาศมิใช่การข่มขู่บังคับห้ามผู้เรียนพูด ห้ามนักเรียนลุกจากที่นั่ง แต่ความสงบเกิดจากการสำรวจตัว คือการสำรวจกาย วาจา ใจ การฝึกสมาธิอย่างง่าย ๆ คือการฝึกหัดให้รู้ตัวอยู่เสมอว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ พูดอะไร คิดอะไร การสนทนาซักถาม การร่วมปรึกษาหารือกันอย่างสำรวจตน การฝึกหัดเช่นนี้อยู่เสมอจะช่วยให้นักเรียนเป็นผู้รู้จักความสงบด้วย

6.5 ให้มีสถานที่ที่นักเรียนใช้เวลาว่างศึกษาหรือทำกิจกรรมที่ตนสนใจอาจมีมุมอ่านหนังสือเพิ่มเติมจากห้องสมุด มีห้องซึ่งจัดมุมให้นักเรียนเล่นดนตรี ศึกษาค้นคว้าหรือทำกิจกรรมที่ตนสนใจ ทั้งด้านวิชาการ ศิลปะ และนันทนาการ เป็นการส่งเสริมให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างทำงานอดิเรกตามลำพัง หรือพักผ่อนกับเพื่อนๆ เป็นพื้นฐานการรู้จักการสงบ อีกทั้งเป็นการส่งเสริม ให้รู้จักเลือกร่วมกลุ่มกับเพื่อน ทำงานกับเพื่อนที่มีความสนใจร่วมกันต่อไป นอกจากนี้อาจมีห้องจริยธรรม ห้องฝึกสมาธิ หรือลานธรรม ซึ่งเป็นสถานที่ที่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง บุคคลลากรของโรงเรียนได้ใช้เป็นที่พักจิตฝึกความสงบ ฝึกสมาธิหรือฝึกธรรมเทศนาหรือใช้ทำกิจกรรมทางศาสนา

6.6 ให้มีบรรยากาศของการส่งเสริมจิตใจด้วยการจัดป้ายนิเทศ ป้ายคำขวัญ คติธรรมในการดำเนินชีวิต สุภาษิต พุทธศาสนสุภาษิต เพื่อให้นักเรียนได้เห็น ได้อ่าน ได้คุ้นเคยกับคำสอนที่ดีงามและซึมซับเข้าสู่จิตใจ การจัดป้ายนิเทศ ป้ายคำขวัญนี้ควรจัดทั้งในห้องเรียนและบริเวณอื่นๆ ในโรงเรียน ลักษณะในการจัดสถานที่และบรรยากาศแวดล้อมที่กล่าวมานี้ มุ่งเน้นความสะอาด สงบ ร่มรื่น สัมพันธ์กับธรรมชาติใกล้ชิดกับสิ่งดีงาม และปลูกฝังจริยธรรมกับเด็ก

สรุปว่า ครูเป็นผู้ที่มีโอกาส และมีโอกาสมากที่จะปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ศิษย์ เพราะตั้งแต่การประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมของครู ก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นที่ศรัทธาของศิษย์อยากประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนการทำหน้าที่ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ทั้งความรู้ทางวิชาการและความรู้ทางคุณธรรม การจัดการเรียนการสอน การดูแลปกครองนักเรียน การจัดกิจกรรมต่างๆ การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ทุกสิ่งทุกอย่างที่กล่าวมานี้ ครูสามารถทำหน้าที่ให้ดีที่สุดพร้อมๆ กับการอบรมสั่งสอนด้านการพัฒนาจิตใจเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ศิษย์ ผู้เขียนจึงกล่าวได้ว่า ครูเป็นผู้มีโอกาสดีที่จะปลูกฝังจริยธรรมแก่ศิษย์เพราะการทำหน้าที่ทั้งสองประการนี้เป็นสิ่งที่ทำควบคู่กันได้ดีในการกิจประจำวันของครู จึงเป็นความภาคภูมิใจที่คนเป็นครูนั้นมีโอกาสสร้างประโยชน์ด้วยการสร้างคนดี สมาชิกที่ดีให้แก่สังคม ครูทุกคนจึงควรทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดอย่างเต็มกำลังความสามารถ

2.9 การพัฒนาความรับผิดชอบ

ประภาพรพรณ เอี่ยมสุภานิต (2539: 766–767) ให้ข้อคิดในการสร้างเสริมลักษณะนิสัยความรับผิดชอบ มีดังต่อไปนี้

1. การให้ความรัก ความเอาใจใส่ การปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบ จะให้ผลดีก็ต่อเมื่อพ่อแม่ทำไปด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ปฏิบัติต่อเด็กอย่างมีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์ลงโทษเด็ก ซึ่งถ้าพ่อแม่ปฏิบัติได้แล้วจะทำให้เด็กยอมรับการอบรมสั่งสอนนั้น

2. การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับเด็กนั้น ควรต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยแต่ละคน และมอบงานให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเขา ถ้าพ่อแม่มอบงานที่เกินความสามารถของเด็ก แล้วเด็กทำไม่ได้จะก่อให้เกิดผลเสียหลายอย่าง เช่น เด็กจะเกิดความท้อถอย เด็กอาจเสียใจและทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

3. ในระยะเริ่มแรกของการปลูกฝังความรับผิดชอบนั้น ควรหาโอกาสในช่วงเวลาที่เด็กแสดงความสนใจที่จะทำ และหลังจากนั้นพ่อแม่ ครู และผู้เกี่ยวข้องต้องคอยหมั่นสังเกตอยู่เสมอว่าเมื่อไรเด็กมีความพร้อมที่จะรับผิดชอบงานอื่นๆ ได้อีก เพื่อจะมอบหมายให้เขารับผิดชอบต่อสิ่งอื่นมากขึ้น

4. การจัดการตัวแบบที่แสดงความรับผิดชอบให้เด็กได้พบอยู่เสมอ เพื่อที่เด็กจะเลียนแบบ ตัวแบบ ที่เด็กจะสังเกตได้ใกล้ชิดกับเขามากคือบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อแม่ก็ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่องานบ้านและงานอื่นๆ ให้เด็กได้เห็นในสถานศึกษา ในโทรทัศน์ และสื่อมวลชนอื่นๆ

5. การให้ได้รับผลแห่งการกระทำทันทีที่เขาแสดงพฤติกรรมนั้นๆ เช่น ถ้าเด็กแสดงความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี ก็ต้องให้เสริมแรงทันที เช่น การชมเชย การกอด จูบ การให้รางวัลอื่นๆ และถ้าเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่มีความรับผิดชอบก็ต้องได้รับผลของการกระทำเช่นเดียวกัน เช่น ถ้าเด็กเล่นของเล่นแล้วไม่เก็บเข้าที่ เมื่อของเล่นหายไปเขาก็จะไม่ได้รับของเล่นใหม่อีก

6. การมอบความรับผิดชอบใดๆ ให้กับเด็กควรได้มีการอธิบายถึงบทบาทของเด็กต่อความรับผิดชอบนั้นๆ ให้ชัดเจน เพื่อเด็กจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง เช่น การให้เด็กรดน้ำต้นไม้ ควรอธิบายให้เด็กทราบถึงอุปกรณ์ที่ควรจะใช้จะเป็นสายยางหรือฝักบัว ปริมาณของน้ำที่ใช้และการจับการถืออุปกรณ์ เป็นต้น ทางที่ดีที่สุดควรปฏิบัติให้เด็กดูเป็นตัวอย่างก่อนมอบให้เด็กทำ เพื่อจะได้ผลถูกต้องตามที่ต้องการ และจะไม่ก่อให้เกิดผลเสียภายหลัง

7. การมอบความรับผิดชอบให้เด็กทำ ควรพูดให้สั้น กระชับ ชัดเจน เพื่อให้เด็กจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องและจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งลงได้

8. มอบความไว้วางใจให้กับเด็ก เช่น ให้เด็กรับประทานอาหารด้วยจานกระเบื้อง ตีมน้ำจากแก้วโดยไม่ต้องกลัวว่าจะทำแตก แต่ควรเตือนให้เขาได้ใช้ความระมัดระวังในการถือเท่านั้น วิธีนี้เป็นวิธีการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเด็ก โดยเริ่มต้นที่การให้ความไว้วางใจว่าเขาจะไม่ทำ

งานและแก้แค้น และถ้ามีเหตุการณ์ที่เผชิญเขาทำตก ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรร้องไห้อาวหรือลงโทษเด็ก แต่อาจบอกให้เขาใช้ความระมัดระวังให้มากขึ้น

9. การจัดตารางเวลาทำกิจกรรมให้แน่นอนจะช่วยให้เด็กปฏิบัติจนได้ถูกต้อง แต่เนื่องจากเด็กเล็กๆ ยังดูนาฬิกาไม่เป็น ครูอาจใช้รูปภาพนาฬิกาที่แสดงเวลานั้นๆ พร้อมทั้งภาพกิจกรรมให้สอดคล้องกับเวลา

ชาเลียง วูฉีจันท์ (2524: 93–99) กล่าวว่า การปลูกฝังคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบนั้น สามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่มุ่งเน้นความรู้ทฤษฎี และลักษณะที่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติจริงหรือการจัดในรูปหลักสูตรแฝงซึ่งการจัดทั้ง 2 ลักษณะนี้จะต้องจัดควบคู่และมีลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนี้

1. ลักษณะที่มุ่งเน้นความรู้ทางทฤษฎี

1.1 โดยการอภิปราย เป็นวิธีการที่เริ่มโดยการเล่าเรื่องปัญหาที่ต้องการปลูกฝังเรื่องที่แท้จริง หรือเรื่องจริงจากหนังสือพิมพ์ แต่เรื่องนั้นต้องมีลักษณะความขัดแย้งทางจริยธรรมอยู่ แล้วให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายพร้อมแสดงเหตุผลประกอบ สิ่งที่นักเรียนได้อภิปรายมานั้นจะไม่มี การตัดสินว่าถูกหรือผิด ครูมีหน้าที่คอยกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรม

1.2 การสอนแบบสืบสวนสอบสวน มีวิธีการคล้ายกับการสอนแบบวิทยาศาสตร์ ตรงที่ต้องค้นหาเหตุผลมาประกอบการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการนี้แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 การตั้งหรือเสนอปัญหา

1.2.2 การคาดคะเน หาคำตอบหลายๆ ทางเป็นการยั่วเย้าให้นักเรียนอยากค้นคว้า

1.2.3 ทำการสอบสวนแล้วจดบันทึกไว้

1.2.4 นำผลที่ได้จากการสอบสวนมาตรวจสอบอีกครั้ง

1.2.5 สรุปผลแล้วนำไปแก้ปัญหา

1.3 การเล่นเกมบทบาทสมมุติมีลักษณะเป็นสถานการณ์ที่สมมุติขึ้น เช่น การเล่นเกมละคร การแสดงแบบทันทีทันใด การแสดงโดยครูกำหนดเรื่องราวให้ เป็นต้น วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดพฤติกรรมที่ตนแสดงอย่างลึกซึ้ง ทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาความสามัคคีในกลุ่มดีขึ้น

1.4 การเลียนแบบจากตัวแบบ อาศัยแนวคิดและหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นพื้นฐาน โดยตัวแบบอาจใช้บุคคลที่มีชีวิตจริง บุคคลในอุดมคติ หรือบุคคลที่เสียชีวิตแล้ว โดยตัวแบบนั้นต้องเป็นบุคคลที่นักเรียนเลื่อมใสศรัทธาจะช่วยให้เด็กเลียนแบบพฤติกรรมได้มาก เมื่อทำจนเกิดเป็นนิสัยทำให้เกิดความคิดตามเหตุผลเชิงจริยธรรมกลายเป็นคุณธรรมประจำใจของนักเรียน ทำให้มีพฤติกรรมอย่างนั้นต่อไป

2. ลักษณะที่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติจริงหรือการจัดในรูปหลักสูตรแฝง

2.1 การจัดปรัชญาของสถานศึกษา โดยเลือกคุณธรรมที่ต้องการเน้นเป็นข้อความที่ง่าย ๆ มีความหมายชัดเจน

2.2 การเรียนการสอนทุกวิชา ต้องสอดแทรกคุณธรรมต่างๆ ที่โรงเรียนต้องการให้เกิดแก่นักเรียนทุกครั้งที่มีโอกาส

2.3 จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีคุณค่าต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม การไหว้ครู กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น

2.4 การจัดชุมนุมต่างๆ เช่น ชุมนุมทางด้านวิชาการ การแข่งขันกีฬา แม้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมด้านนั้นๆ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการเน้นให้เกิดกับตัวนักเรียนด้วย

กรมศาสนา (2521: 21) ได้เสนอแนะวิธีการปลูกฝังความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. หัดไม่ปัดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนไปตกแก่ผู้อื่น
2. ฝึกหัดให้เกิดนิสัยรับผิดชอบตั้งแต่เด็กทั้งทางบ้านและทางโรงเรียน
3. ชี้แจงให้รู้จักขอบเขตหน้าที่และการงานของตนว่ามีอะไรบ้าง เมื่อรู้หน้าที่ของตนแล้วจะได้ไม่ก้าวล่วงงานของผู้อื่น

อเนกกุล กริแสง (ม.ป.ป. : 81) ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่วัยเด็ก คุณลักษณะนี้จะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ในระยะแรกๆ ของชีวิตเด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาแต่เมื่อโตขึ้นจะมีความสามารถด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น และช่วยตัวเองได้มากขึ้นทีละน้อยจะค่อยๆ เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น

หลักการฝึกความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ในการฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบนั้น จะต้องหาวิธีการต่างๆ ที่จะตกลงกับเด็ก ซึ่งข้อตกลง 4 ประการ สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2528: 44 – 45) ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1. จะต้องคิดว่าจะให้เด็กทำอะไรหรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะให้เด็กมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรบ้างนั่นเอง ในกรณีเช่นนี้จะต้องพิจารณาถึงอายุและความพร้อมของเด็กด้วยเป็นสิ่งสำคัญ อย่างเช่น เด็กอายุ 2-3ขวบก็คงจะไม่ฝึกให้เด็กมีหน้าที่จัดโต๊ะอาหาร แต่ก็คงจะต้องฝึกให้เด็กรู้จักการเก็บของเล่นให้เป็นที่เป็นทาง หลังจากเล่นเสร็จแล้วหรือเอาเสื้อผ้าไปเก็บไว้เป็นที่เป็นทาง เป็นต้น และเมื่อเด็กโตขึ้นก็เริ่มให้รับผิดชอบงานมากขึ้น ซึ่งในกรณีนี้ถ้าเด็กยังเล็กอยู่จะต้องคอยชี้แนะตลอดเวลาว่าเด็กควรจะทำอะไร กรณีที่เด็กโตหน่อยก็อาจจะใช้วิธีการเล่นิทาน

2. เมื่อตกลงกับเด็กได้แล้วว่าจะให้เด็กทำอะไรบ้างในสิ่งที่เด็กจะต้องรับผิดชอบ ข้อต่อไปจะต้องตกลงกับเด็กว่าเด็กจะต้องทำอย่างไรนั่นคือทำให้ได้ดีแค่ไหน เรียบร้อยแค่ไหน ซึ่งในระยะแรกๆ เด็กยังไม่เคยทำแล้วไปให้เด็กทำให้ดีเลย เด็กอาจจะเปิดความท้อแท้ใจแล้วไม่ยอมทำก็ได้ก็จะทำให้เกิดปัญหขึ้นได้เช่นกัน

3. เมื่อตกลงกับเด็กกับพฤติกรรมที่เด็กจะต้องทำ ตลอดจนคุณภาพของงานแล้ว ข้อต่อไปที่จะต้องตกลงกับเด็กคือว่า เด็กจะต้องทำพฤติกรรมนั้นที่ไหน ในระยะแรกของการฝึกจะต้องทำให้สถานที่ๆ เป็นปัญหาเสียก่อน เช่น การที่เด็กเอาของเล่นมาเล่นนอกห้องเรียน แล้วทิ้งไม่เก็บเข้าที่ ในกรณีเช่นนี้ถ้าจะฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบในการเก็บของเล่นก็ควรจะเริ่มที่นอกห้องเรียน

ก่อนเพราะนั่นเป็นส่วนรวมที่ทุกคนจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และเมื่อเด็กเริ่มเล่นและเก็บของเล่นที่ห้องเรียนได้ดีแล้วจึงค่อยให้เด็กเริ่มเก็บของเล่นของตนเองในห้องนอนมีการเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไปนี้จะทำให้ได้ผลดีกว่าที่จะให้เด็กทำทุกอย่างในเวลาเดียวกัน

4. ข้อตกลงข้อสุดท้ายกับเด็กนั่นคือผู้ปกครองควรจะถามเด็กว่าเด็กพร้อมที่จะทำอะไร แต่ยิ่งเร็วเท่าไรก็ยิ่งดีเท่านั้นเพราะข้อตกลงนั้นถ้าทิ้งเวลาไว้นานโดยไม่ดำเนินการยอมที่จะทำให้ไม่ได้ผลหลัก 4 ประการง่าย ๆ ควรจะเริ่มดำเนินการที่จำฝึกให้เด็กรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ นั่นคือ เด็กควรจะเรียนรู้ว่าเขาควรจะทำอะไร อย่างไร ที่ไหน และเมื่อไร อย่าได้ใช้วิธีการบังคับเด็ดขาดว่าเด็กต้องการทำ เพราะการบังคับจะทำให้เด็กปฏิเสธทันที และเด็กจะรู้สึกคับข้องใจอันอาจนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าวได้ แต่ควรจะใช้วิธีการชี้แนะ ใช้คำถามให้เด็กคิด ซึ่งตัวแบบในสังคมให้เด็กเห็น (แต่อย่าเปรียบเทียบ) ซึ่งวิธีการเหล่านี้จะทำให้เด็กรู้สึกคล้อยตามได้อีก ทั้งผู้ปกครองจะต้องทำให้เด็กรู้สึกตัวเองเป็นส่วนหนึ่งที่มีค่าของครอบครัว เด็กจะได้ภูมิใจที่ตนจะทำ ควรทำตามตารางความรับผิดชอบดังนี้

ตารางบันทึกพฤติกรรมประจำวัน

พฤติกรรมที่เด็ก	อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์

ที่มา: สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2528: 45

การทำเพียงแค่นี้ก็สามารถส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมการรับผิดชอบได้แล้ว แต่ถ้าจะให้ผลรวดเร็วขึ้นอีกก็อาจจะมี การให้การเสริมแรงเป็นรางวัลเพิ่มขึ้นไปอีก ก็จะทำให้เด็กมีพฤติกรรม การรับผิดชอบเพิ่มเร็วมากขึ้น เช่น ถ้าเด็กรับผิดชอบตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตลอดทั้งอาทิตย์ ก็ให้เป็นเด็กดีประจำสัปดาห์ เป็นต้น

การสร้างเสริมลักษณะนิสัยความรับผิดชอบ ประภาพรรณ เอี่ยมสุภาษิต(2539: 59 – 757) กล่าวไว้ดังนี้

1. การให้ความรัก ความเอาใจใส่ การปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับเด็ก ควรต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย แต่ละคน และมอบงานให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ

2. ในระยะเริ่มแรกของการปลูกฝังความรับผิดชอบนั้น ควรหาโอกาสในช่วงเวลาที่เด็กแสดงความสนใจที่จะทำ แล้วจึงมอบหมายงานนั้นให้เขาทำ การทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดผลดีกว่าการบังคับให้เด็กทำ

3. เป็นตัวแบบที่แสดงความรับผิดชอบให้เด็กได้เห็นอยู่เสมอ เพื่อที่เด็กจะได้เลียนแบบ

4. การให้ได้รับผลแห่งการกระทำทันทีที่เขาแสดงพฤติกรรมนั้นๆ เช่น ถ้าเด็กแสดงความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี ก็ต้องให้การเสริมแรงทันที เช่น การชมเชย การให้รางวัลอื่นๆ ตามหลักการให้การเสริมแรง

5. การมอบความรับผิดชอบใดๆ ให้กับเด็กควรได้มีการอธิบายถึงบทบาทของเด็กต่อความรับผิดชอบนั้นๆ ให้ชัดเจน เพื่อเด็กจะได้ปฏิบัติถูกต้อง เช่น การให้เด็กรดน้ำต้นไม้ควรอธิบายให้เด็กทราบถึงอุปกรณ์ที่ควรจะใช้เป็นสายยางหรือฝักบัว ปริมาณของน้ำที่ใช้และการจับการถืออุปกรณ์ เป็นต้น ทางที่ดีที่สุดควรปฏิบัติให้เด็กดูเป็นตัวอย่างก่อนมอบให้เด็กทำจะได้ผลถูกต้องตามที่ต้องการ และจะไม่ก่อให้เกิดผลเสียภายหลัง

6. การมอบความรับผิดชอบให้เด็กทำ ควรพูดให้สั้นกระชับชัดเจนเพื่อเด็กจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องและจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งลงได้

7. การออกกฎเกณฑ์หรือระเบียบต่างๆ อย่ามีข้อปลีกย่อย หยุ่มหยุ้มเกินไป เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกอึดอัด

8. มอบความไว้วางใจให้กับเด็ก เช่น ให้เด็กรับประทานอาหารด้วยจานกระเบื้องตีม้าจากแก้ว โดยไม่ต้องกลัวว่าจะทำแตก แต่ควรเตือนให้เขาได้ใช้ความระมัดระวังในการถือเท่านั้น วิธีนี้เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเด็กโดยเริ่มต้นที่การให้ความไว้วางใจว่าเขาจะไม่ทำจานและแก้วแตก และถ้ามีเหตุการณ์ที่ผิดที่เขาทำแตก ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรร้องไห้อาววหรือลงโทษเด็ก แต่อาจจะบอกให้เขาให้ความระมัดระวังให้มากขึ้นการจะสร้างจิตรับผิดชอบให้กับคนๆ หนึ่งจะประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่หลากหลายซึ่งจะมีมิติต่างๆ ที่สามารถอธิบายได้ดังนี้

มิติที่ 1 คือ ปัจเจกบุคคล จัดเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด การสร้างจิตรับผิดชอบควรมองที่ตนเองเป็นอันดับแรก โดยบุคคลควรเริ่มการสร้างจิตรับผิดชอบในเบื้องต้นให้แก่ตนเองก่อน เมื่อบุคคลหนึ่งทำสำเร็จก็จะเกิดหนึ่งพลังย่อย และพลังย่อยๆ ที่เกิดขึ้นก็จะรวมกันเป็นกลุ่มพลังที่มีความสัมพันธ์กัน พลังย่อยๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลเป็นภาพใหญ่ต่อไปให้กับมิติอื่นๆ การหล่อหลอมจิตรับผิดชอบสำหรับตนเองต้องได้นั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากครอบครัวและโรงเรียน เช่น ผู้ที่มีมโนทัศน์ที่ดีกับตนเองและรู้จักเคารพศักดิ์ศรีของตนเองเป็นจุดเริ่มต้น ย่อมจะสร้างจิตสำนึกให้คนเหล่านั้นพร้อมที่จะรักและรับผิดชอบต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ภายนอกตนเองได้ต่อไป (รักตนเองก่อนแล้วจึงรักคนอื่นเป็น)

มิติที่ 2 จะประกอบไปด้วยหน่วยย่อยๆ หลายส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการรวมตัวกันเป็นประเทศ อันได้แก่ ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยแต่ละองค์ประกอบสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ชุมชน และสังคม คนรอบข้างทั้งที่เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดหรือแม้กระทั่งคนที่ไม่รู้จักกัน ในส่วนนี้จะเป็นการปลูกฝังจิตรับผิดชอบที่บุคคลจะมีต่อผู้อื่น เช่น การ

เคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมให้ความช่วยเหลือผู้อื่นและการเคารพสิทธิของกันและกัน โดยจิตรับผิดชอบในกลุ่มนี้จะช่วยให้ชุมชนและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปรกติสุข

2. สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร ภูเขา และทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การปลูกฝังจิตสำนึกในส่วนนี้ เป็นไปเพื่อให้ทุกคนในสังคมได้เรียนรู้วิถีจักรของธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อม รู้วิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด คุ่มค่า และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้มีระยะเวลาในการใช้งานนานที่สุด เพื่อลดการทำลายสิ่งแวดล้อมและให้โลกใบนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของมนุษย์ตราบเท่าที่อายุขัยของโลกใบนี้ควรจะเป็น

3. วัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ของแต่ละประเทศ ควรปลูกฝังให้กับคนในสังคมมีความเข้าใจเกี่ยวกับชาติภูมิในการดำรงเอกลักษณ์ การอนุรักษ์และพัฒนาของแต่ละวัฒนธรรม เช่น คนไทยควรมีจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบในการอนุรักษ์เอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย การใช้ภาษาไทย การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกที่ดงามอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่มีแต่ในสังคมไทยเท่านั้น โดยการปลูกฝังจิตสำนึกในส่วนนี้จะเป็นการสร้างความเข้าใจความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติและเป็นการสอนให้ทุกคนในสังคมโลกเข้าใจถึงความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรม รวมทั้งเคารพความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรม เพราะทุกคนล้วนเป็นพลเมืองของโลกที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การสร้างจิตรับผิดชอบให้กับมนุษย์นั้นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย มิใช่มอบภาระหน้าที่ให้กับโรงเรียนเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันตั้งแต่ผู้ปกครอง โรงเรียน ชุมชน และสังคมที่จะเป็นแบบอย่างในการเสริมสร้างบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ประจักษ์อย่างถ่องแท้ เพื่อนำไปสู่การสร้างจิตแห่งความรับผิดชอบได้ด้วยตัวผู้เรียนเอง แต่สิ่งสำคัญก่อนที่จะเปิดจิตรับผิดชอบต่อประเทศที่เป็นภาพใหญ่นั้นจะต้องสร้างจิตรับผิดชอบต่อตนเองเสียก่อน เพราะมนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ความรับผิดชอบในทุกระดับ ทุกคน และทุกชนชั้น จึงควรรู้และเข้าใจว่าเมื่อเกิดเป็นคน เราต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ การมีความรับผิดชอบต่อตนเองเท่านั้นยังไม่เพียงพอที่จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพได้ มนุษย์ต้องมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย เพราะมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่ไม่อาจอยู่ได้ด้วยตัวคนเดียว ดังนั้นการอยู่ร่วมกันจึงต้องมีคำว่า “เสียสละเพื่อส่วนรวม” เพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข สังคมแห่งการแบ่งปัน สังคมแห่งความเอื้ออาทรและสุดท้ายเป็นสังคมแห่งชีวิตที่มีคุณภาพบนโลกใบนี้ เมื่อจุดเล็กแต่ละจุดที่เป็นคนคุณภาพและมีจิตรับผิดชอบในสังคมมารวมกัน ย่อมส่งผลกับองค์ประกอบของประเทศโดยมีบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ขับเคลื่อนและสรรค์สร้างสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และประเทศ ทำยที่สุดเพื่อดำรงความเป็นชาติภูมิ ชาติพันธุ์ และความเป็นชาติสืบทอดต่อไปในอนาคตให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

มิตตันและแฮริส (Mitton; & Harris. 1962: 407 – 416) ได้เสนอแนะในการฝึกอบรมความรับผิดชอบ ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่เด็กที่อายุน้อย
2. เด็กทุกคนควรมีโอกาสฝึกความรับผิดชอบโดยการปฏิบัติจริง ให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำงาน
3. การจัดประสบการณ์ให้เด็กรับผิดชอบควรให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล
4. ควรให้เด็กได้ทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเด็ก
5. ในการฝึกความรับผิดชอบนั้น ผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่ควรเร่งรัดเด็กจนเกินไป
6. ต้องระลึกไว้เสมอว่าในการทำงานนั้นเด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
7. เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อมอบหมายงานให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กรับผิดชอบอย่างเต็มที่
8. เจตคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางด้านความรับผิดชอบของเด็ก

ยุทธการนำไปสู่ความรับผิดชอบ

สังคมไทยต้องสอนให้เด็กมี “ความรับผิดชอบแบบคู่ขนาน” ที่ต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อผู้อื่นควบคู่กันไป โดยมีความเคารพเป็นปฐมบทของการสร้างความรับผิดชอบ ความเคารพที่เกิดขึ้นต้องเริ่มต้นจากการเคารพตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเคารพต่อผู้อื่นและเพื่อสร้างบรรยากาศของความเคารพตนเองและสังคม ต้องทำด้วยความจริงใจ หากปราศจากความจริงใจย่อมยากที่จะบรรลุเป้าหมายปลายทางของการสร้างความรับผิดชอบ เพราะเมื่อขาดศรัทธาต่อความเคารพย่อมก่อให้เกิดความท้อแท้ และไม่ยอมรับต่อสถานการณ์แวดล้อมรอบตัว ซึ่งนำไปสู่การไม่ตระหนักถึงคุณค่าภายในตัวเอง แนวทางการสร้างความรับผิดชอบแนวใหม่ มีประเด็นดังต่อไปนี้

1. เน้นการพัฒนาภายในตัวบุคคล เพื่อเปลี่ยนแปลงและสร้างให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าภายในตนเอง และคงอัตลักษณ์ของตนไว้ได้
2. เน้นการพัฒนาการเชื่อมโยงความเข้าใจของตนเองกับการเข้าใจสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมรวมให้ดีขึ้น เพื่อเชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน
3. เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งเชิงรูปธรรมและนามธรรมระหว่างตนเองและสังคม
4. เน้นความรักและความเมตตาทั้งต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม
5. เน้นการสร้างควมรับผิดชอบบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างผู้เรียนและสังคมให้เป็นผู้ที่มีความเข้าใจและยอมรับในความเป็นไทย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในบริบทของสังคมไทย และนำวิถีความเป็นไทยไปสู่สังคมโลก

ผลที่ได้จากการสร้างและการพัฒนาความรับผิดชอบแนวใหม่จะเป็นการแผ่ขยายจากแต่ละปัจเจกสู่สังคมในวงกว้าง ก่อให้เกิดมนุษย์ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม ต่อสิ่งแวดล้อม และต่อวัฒนธรรมเป็นมนุษย์ผู้ห่วงใยโลก ห่วงใยธรรมชาติอย่างจริงจัง คิดเป็น รู้จักคิดที่จะเปลี่ยนแปลงหรือแสวงหาคูณค่าใหม่แห่งความหมายของชีวิตด้วยการสร้างความรับผิดชอบต่อโลกทัศน์ของตนเองที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ก่อให้เกิดโลกแนวใหม่ที่เหมาะกับโลกในอนาคต

การศึกษากับการสร้างความรับผิดชอบ

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีความรวดเร็ว การหลั่งไหลข้อมูลผ่านทางเทคโนโลยีที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งโลก และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมที่เป็นทุนนิยมมากขึ้น ส่งผลให้ค่านิยม ความเชื่อ และการดำรงชีวิตของคนในโลกที่ขาดความเป็นพลเมืองที่ดีของโลก ที่ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ความรับผิดชอบต่อเป็นเรื่องสำคัญที่มนุษย์ทุกคนต้องมีอยู่ในจิตสำนึกทั้งต่อตนเองและสังคม เพื่อสร้างความสุขสบายแก่มนุษยชาติ และรักษาโลกให้มีความยั่งยืน การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อให้แก่เด็ก การศึกษาจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสม สถาบันการศึกษาและครูผู้สอนจึงต้องรับภาระในการพัฒนาและฝึกฝนเด็ก ทั้งที่ในความเป็นจริงผู้ปกครองและสภาพแวดล้อมต่างก็มีบทบาทเท่าเทียมกันแต่สังคมเองยังไม่มีภาระสนใจเท่าที่ควร หน้าที่ดังกล่าวโรงเรียนจึงมีบทบาทที่สำคัญและเป็นความคาดหวังของสังคม จากคำกล่าวของ Gardner (2007: 29) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นกับมนุษย์ในอนาคต การเรียนรู้จึงไม่ได้อยู่ในโรงเรียนอย่างเดียว แต่ถึงกระนั้นการศึกษาในระบบโรงเรียนมักมุ่งเน้นที่ทักษะ และนวัตกรรมเป็นส่วนใหญ่ส่วนในเรื่องจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อเป็นเรื่องเสริมเพียงเล็กน้อย จึงกลายเป็นว่าโรงเรียนละเลยและไม่ไต่ตรองถึงวิธีการที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อใส่ใจต่อตนเอง และเพื่อประโยชน์สังคมส่วนรวมด้วย คนในยุคปัจจุบันจึงมีลักษณะของพลเมืองที่ไม่มีคุณภาพ

การปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับผู้เรียนมีสองเรื่องหลักๆ ที่สำคัญคือ 1) จิตความเคารพ เป็นการรับรู้และยอมรับในความแตกต่างของเพื่อนมนุษย์ เพราะปัจจุบันมนุษย์ไม่สามารถแบ่งแยกกลุ่มต่างๆ ได้อย่างเด็ดขาด การเรียนรู้เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ หรือนานาประเทศด้วยความปรารถนาดี ไม่แสดงอาการดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น การเคารพและการยอมรับความคิดเห็นผู้อื่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น และ 2) จิตจริยธรรมเป็นความรับผิดชอบต่อบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์และประชากรที่ดีของโลกที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่นที่สำคัญต้องเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

ดังนั้นจิตเคารพและจิตจริยธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ การศึกษาจึงต้องระบุให้ชัดเจนว่าเป้าหมายที่ต้องการบรรลุคืออะไร ซึ่งถ้าเราพิจารณาให้ถ่องแท้ ความเคารพ จริยธรรมที่รวมกันแล้วเรียกว่า ความรับผิดชอบต่อ เป็นความยิ่งใหญ่ที่มีความจำเป็นต่อมนุษยชาติเป็นอย่างยิ่ง

เส้นทางการพัฒนาในการเรียน

การจัดการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้สร้างความรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียนต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสถานการณ์จริง ฝึกปฏิบัติตั้งแต่อนุบาลเพราะการศึกษาเปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาระดับอนุบาลจึงเปรียบเสมือนเท้าที่เป็นรากฐานของมนุษย์จึงต้องปลูกฝังให้เด็กตั้งแต่วัยเยาว์ให้สำนึกของความรับผิดชอบฝังอยู่ในตัวของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินได้อย่างถูกต้อง

1. การปลูกฝังความเคารพ สามารถทำได้ตั้งแต่อายุน้อยโดยให้เด็กได้เรียนรู้และสอนให้อยู่กับผู้คนมากมายท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลายในสังคม ไม่ควรสอนให้เรียนรู้เพียงวัฒนธรรมเดียว เพราะการเป็นสังคมคือการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน เพื่อสร้างความเป็นมิตรภาพและการรับรู้ถึงอัตลักษณ์ของสังคม

2. การปลูกฝังความเคารพ ต้องสอนให้เด็กรู้จักคำว่ามิตรภาพทั้งความรักและความขัดแย้งเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และทัศนคติที่หลากหลายโดยสังเกตจากสภาพแวดล้อมที่เห็นได้ เช่น การแบ่งแยกสีผิว วัฒนธรรมอาหาร เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งที่สนับสนุนต่อการพัฒนาทัศนคติทางสังคมและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

3. การปลูกฝังความเคารพ ต้องเรียนรู้จากต้นแบบและบทเรียนที่กระตุ้นความเห็นอกเห็นใจ เพราะต้นแบบที่ครูสร้างขึ้นจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่สำคัญ นักเรียนจะจดจำว่าครูจะปฏิบัติต่อครูท่านอื่นอย่างไร ปฏิบัติตัวกับนักเรียนอย่างไร และปฏิบัติตัวต่อผู้อื่นอย่างไร รวมถึงการเลือกสอนในวิชาต่างๆ เช่น การสอนหลักสูตรวิทยาศาสตร์ที่ต้องสอนให้เหมือนกันเพราะมีหลักทฤษฎีที่ตายตัวแน่นอน แต่ถ้าเป็นหลักสูตรประวัติศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ มนุษยศาสตร์ควรสอนให้ถูกต้องชัดเจนตามความจริง เนื่องจากแต่ละหลักสูตรมีความแตกต่างกัน การเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์จึงต้องนำไปสู่ความคิดเห็นที่เป็นกลาง หรือ ความเห็นอกเห็นใจ และต้องเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีต

4. การปลูกฝังความเคารพ ต้องสร้างความพยายามในการเห็นใจผู้อื่นในทุกคนทุกสังคมที่เน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนพยายามทำความเข้าใจและสนับสนุนจุดยืนของผู้อื่นมากกว่าตนเอง รวมทั้งการส่งเสริมการตัดสินใจที่ได้ทำลงไปแล้ว การปลูกฝังความรับผิดชอบ การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำงานเพื่อชุมชนเป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรในโรงเรียนให้ผู้เรียนได้เห็นว่าเขาสามารถใช้ความรู้ในการสร้างสรรค์ได้อย่างไร มีความสนุกกับการเรียนและพยายามหาความหมายในงานนั้นๆ

สรุปได้ว่า สิ่งที่เด็กต้องเรียนรู้สำหรับการพัฒนาให้มีความรับผิดชอบคือ สิ่งแวดล้อมหรือการเรียนที่ถูกต้องเหมาะสม ให้โอกาสเด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดการยอมรับในการกระทำของตัวเองทั้งที่ดีและไม่ดี แล้วให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ เพื่อเก็บข้อมูลเข้าไปสร้างเป็นโครงสร้างความรู้สมอง ให้ผู้เรียนจดจำอย่างตลกขบขันแล้วปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน เขา

จะรักษาวินัยของความรับผิดชอบนี้ไว้ได้ แต่สิ่งที่สำคัญก็คือจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยของเด็กด้วย

รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่จะนำผู้เรียนสู่ “จิตรับผิดชอบ” (Responsible Mind)

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2553: 127-135) กล่าวว่า การได้เรียนดีของนักเรียน หมายถึง การเรียนที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะสร้างให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมนำความรู้ และรู้จักที่จะใช้ทั้งสองประการควบคู่กันไป มีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย ใจ และจิตวิญญาณ รวมทั้งสร้างอุปนิสัยที่ดีงามให้กับเด็กๆ

โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ ครูทุกคนต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยสิ่งที่จะส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ได้นั้น ต้องทำให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วย อีกทั้งโลกภายนอกที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนก็ต้องเป็นโลกแห่งการเรียนรู้ สังคมภายนอกโรงเรียนต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น นโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมนำความรู้สู่มีการบูรณาการ เผยแพร่คุณธรรม เรื่องราวของคนดีและคุณงามความดีต่างๆ ของแต่ละโรงเรียนให้กับทุกๆ โรงเรียน ได้ร่วมสื่อสารแบ่งปัน ตลอดจนผู้ปกครองชุมชน ต้องมีส่วนร่วมและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กๆ

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

งานวิจัยในประเทศ

พวงทอง ภักดิ์ไทย (2543: 100) ได้ศึกษาผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยมที่มีผลต่อความรับผิดชอบด้านการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนอนุบาลหนองคาย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย พบว่า นักเรียนมีความรับผิดชอบด้านการเรียนสูงขึ้นทั้งด้านการตั้งใจทำงาน การทำงานเสร็จ ส่งงานตามจำนวนและเวลาที่กำหนด การมาเรียนสม่ำเสมอ หลังจากที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้และผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยม ช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก สามารถแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยนำประสบการณ์จากการเรียนรู้ในกลุ่มไปใช้ในชีวิตจริงและให้ข้อเสนอแนะเพื่อนสมาชิกในกลุ่มในการแก้ปัญหาได้

นัยนา วงศ์โสภา (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนสันติธรรมวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนานักเรียนทั้งชายและหญิงเกือบทั้งหมดในห้องเรียนและบริเวณต่างๆ ของโรงเรียนมักทำอาหารหกเลอะเทอะในช่วงรับประทานอาหาร ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนขาดอุปนิสัยทางคุณธรรมจริยธรรมด้านความสะอาด ในส่วนของความรับผิดชอบ พบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มาโรงเรียนสายและไม่ตรงเวลา รวมทั้งไม่ค่อยจัดเก็บอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ให้เป็นระเบียบหลังเลิกใช้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้ดำเนินการพัฒนาโดยจัดให้มีการประชุมชี้แจงเพื่อ

รับทราบสภาพปัญหา และสร้างความตระหนักร่วมกัน มีการปรึกษาหารือและประสานความร่วมมือไปยังกลุ่มครู ผู้เกี่ยวข้อง และได้กำหนดวิธีการพัฒนาที่สนใจร่วมกัน ได้แก่ การนำเอาหลักสูตรการพัฒนาทักษะนิสสัยตามแนวทางการศึกษาแบบบาไฮ ซึ่งใช้ได้ผลดีกับนักเรียนระดับปฐมวัย โดยนำเอาหลักสูตรดังกล่าวมาปรับปรุงพัฒนาแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยก่อนดำเนินการพัฒนาได้จัดให้มีการประชุมวางแผนปฏิบัติการจัดการอบรมครูผู้ร่วมศึกษารวมถึงจัดให้มีการสังเกตติดตามผลและจัดการประชุมสะท้อนผลเพื่อเรียนรู้ข้อดีและข้อด้อยของการดำเนินการพัฒนาเพื่อปรับแผนกลยุทธ์ในการพัฒนา ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาแบบบาไฮ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการมากขึ้น โดยสามารถนำแผนการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่ร่วมกันพัฒนาขึ้นไปปฏิบัติกับนักเรียน ครูมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ รวมถึงให้ข้อเสนอแนะซึ่งนำไปสู่การค้นพบกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาร่วมกันมากขึ้น

นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย มีคุณธรรมจริยธรรมด้านความสะอาดสูงขึ้น กล่าวคือ ภายหลังจากที่นักเรียนได้รับการพัฒนาตามแผนการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ซึ่งได้จัดให้มีการฝึกทักษะในภาคปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ และกลายเป็นอุปนิสัยสามารถสังเกตเห็นได้ว่านักเรียนได้ร่วมกันทำความสะอาดทั้งภายในห้องเรียนและตามบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน ในส่วนคุณธรรมด้านความรับผิดชอบสามารถสังเกตเห็นได้ว่า นักเรียนมาโรงเรียนตรงเวลาและนักเรียนมีความรับผิดชอบในการจัดเก็บสิ่งของอุปกรณ์เครื่องใช้เข้าที่หลังเลิกใช้งานแล้วมีจำนวนสูงขึ้น

ชูชัย ประทุมพันธ์ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนกุศตรองวิทยาคาร กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาวินัยโดยใช้โครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน กิจกรรมดาวพิเศษเห็นนะ โดยนักเรียนมีความรับผิดชอบในเรื่องการทำความสะอาดบริเวณเขตสี การทิ้งขยะให้ถูกที่ ความรับผิดชอบในเรื่องการดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย อยู่ในระดับดี กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมทุกวันศุกร์ ช่วยเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การงานที่ได้รับมอบหมายอยู่ในระดับปานกลาง กิจกรรมธนาคารความดี และกิจกรรมเข้าค่ายจริยธรรม พบว่า นักเรียนจะมีการดูแลทรัพย์สินของทางโรงเรียนตลอดจนความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ลักขโมยของผู้อื่น นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นมาก การที่จะพัฒนาการเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียนให้ได้ผลดี และเกิดประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างจริงจัง บุคลากรทุกฝ่ายจะต้องตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนาวินัยนักเรียนอย่างจริงจัง ตลอดจนการให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นทางโรงเรียน ชุมชน ครอบครัว ผู้ปกครองต้องช่วยกระตุ้น จัดบรรยากาศการพัฒนาส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนจะต้องกำหนดนโยบายส่งเสริมพัฒนาด้านวินัยในตนเองของนักเรียนอย่างต่อเนื่องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

สืบสกุล ชดช้อย (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาวินัยและความรับผิดชอบของนักเรียนโรงเรียนเมืองทุ่งวิทยา อำเภอสวรรคภูมิ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ผลการศึกษาค้นคว้า ปรากฏผล ดังนี้

1. การดำเนินการตามโครงการพัฒนานิย และความรับผิดชอบของนักเรียน โดยใช้กิจกรรม 4 กิจกรรม สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายให้เป็นผู้มีวินัย และความรับผิดชอบโดยรวมอยู่ในระดับคุณภาพมาก

2. โรงเรียนเมืองทุ่งวิทยา มีการพัฒนานิยและความรับผิดชอบของนักเรียน โดยการจัดทำโครงการพัฒนานิยและความรับผิดชอบของนักเรียนด้วยการจัดกิจกรรมหลักจำนวน 4 กิจกรรมซึ่งมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองของนักเรียน นักเรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน มีวินัยในด้านการแต่งกาย มีวินัยในการรักษาความสะอาด ด้านการใช้สถานที่ และด้านการปฏิบัติกิจกรรมหน้าเสาธงเพิ่มมากขึ้น และกลุ่มเป้าหมายทุกคนมีความรับผิดชอบต่อการศึกษาล่าเรียนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ต่อสถานศึกษา และต่อครอบครัวมากขึ้น

ประกายมาศ รัตนโรภาส (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โดยใช้การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ กับกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 โรงเรียนนิคมสร้างตนเองกระเสียว 2 จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 30 คน พบว่าเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการมีความรับผิดชอบ สูงกว่าก่อนจัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

ซุนิก (Zunick, 1963: 497) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำและปานกลาง เพื่อต้องการทราบว่าการรับรู้ของเด็กในด้านการรับผิดชอบนั้นแปรตามระดับชั้นทางสังคมหรือไม่ พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางมีความรู้สึกด้านความรับผิดชอบได้เร็วกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะต่ำ

ฮอฟแมน (Hoffman, 1970) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูกับลักษณะจริยธรรม 4 ประการคือ ความรู้สึกรับผิดชอบ การยอมรับ การสารภาพผิด การยึดหลักแห่งตน การต้านทานสิ่งยั่วยุ พบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักในช่วงอายุ 4- 13 ปี มีลักษณะทางจริยธรรมทั้ง 4 ประการ สูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อย นอกจากนี้ยังพบว่า การให้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็กที่มีอายุ 5 ปี

เดียนุซโซ (Dianuzzo, 1997: 224) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบจากการค้นคว้าอย่างต่อเนื่องของ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ โดยมีการทดลองใช้ในโครงการสร้างความรับผิดชอบของบุคคล โดยใช้แนวคิดของไฮเดกเกอร์ในโรงเรียนรัฐบาล ผลการวิจัยพบว่า การใช้โครงการนี้ช่วยพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนแต่ละบุคคล ทั้งทางสังคมในห้องเรียนและสังคมภายนอก และทางวิชาการโดยให้ปฏิบัติงานเขียนแสดงความคิดเห็นและสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนสามารถตระหนัก และกำหนดการใช้ชีวิตในอนาคต รวมถึงการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองในห้องเรียนตนเองอีกด้วย

อัครแมน (Ackerman, 1997: Abstract) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมต่างๆ ในการส่งเสริมนักเรียนด้านวิชาการและมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วย เด็กอนุบาล ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนของชุมชนชั้นกลางแห่งหนึ่งในรัฐอิลลินอยส์ตอนกลางของประเทศสหรัฐอเมริกา สาเหตุของการทำวิจัยเนื่องจากนักเรียนในโรงเรียนนี้มีปัญหาในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ ขาดความรับผิดชอบในการเรียนและมีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่เหมาะสม ข้อมูลลักษณะดังกล่าวของนักเรียนถูกเก็บรวบรวมมาจากการสังเกตของครู ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รวมทั้งการประเมินตนเองของนักเรียน จากการวิเคราะห์พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ไม่สนใจในการเรียน และไม่ต้องทำการบ้าน ส่วนใหญ่พบว่าไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองในการช่วยเหลือดูแลเด็ก ตลอดจนการรายงานพฤติกรรมของเด็กจากที่บ้าน มีข้อเสนอว่า ควรใช้กระบวนการประเมินเด็กเหล่านี้โดยวิธีการให้เด็กประเมินตนเองและใช้วิธีการให้รางวัลเพื่อเป็นแรงจูงใจภายนอก ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนได้ถูกเสนอไว้ 4 ประการ ด้วยกันคือ 1) ควรใช้การประเมินผลนักเรียนแบบ Portforio 2) เพิ่มการประเมินแบบให้นักเรียนประเมินตนเองมากขึ้น 3) ให้ใช้โครงการแบบฟีสอนน้อง 4) ส่งเสริมความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างผู้ปกครอง ครู และนักเรียน ผลการใช้ยุทธวิธีทั้ง 4 ประการพบว่า ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีบรรดาผู้ปกครอง ครู และนักเรียนมีความตระหนักมากขึ้นถึงความรับผิดชอบในด้านการเรียนและความรับผิดชอบต่อสังคม

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1997: Abstract) ได้ประเมินนวัตกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงความรับผิดชอบของนักเรียนในระดับประถมศึกษา มัธยม และการศึกษาพิเศษในโรงเรียนของชุมชนชั้นกลางในเขตเทศบาลของรัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีที่ 4 และกลุ่มนักเรียนพิเศษเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร พฤติกรรมที่สังเกตพบจากการสังเกตของครู แบบสำรวจของนักเรียนและผู้ปกครองรวมทั้งการบันทึกภาพพฤติกรรมของเด็กในวิดีโอพบว่า นักเรียนขาดความรับผิดชอบในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ การใช้เวลาว่าง ทักษะการรับฟังผู้อื่น การควบคุมกิริยาจา การจัดเตรียมของใช้ในการเรียนให้ครบและรักษาความสะอาดของโต๊ะเรียน การทำการบ้านให้เสร็จทันเวลา การตรวจทานก่อนส่งการบ้าน ตลอดจนพฤติกรรมอื่นๆ นวัตกรรมที่นำมาใช้ในการปรับปรุงพฤติกรรมได้แก่ จัดทำแบบรายงานประจำวัน การระดมความคิดในการจัดการให้เป็นระบบฝึกหัดการประเมินตนเอง การฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่น การกำหนดบทบาทของครู และนักเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกกิจกรรม มีการประเมินผลของโครงการส่งเสริมความรับผิดชอบของนักเรียนโดยใช้วิธีการดังนี้ แบบสำรวจความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง และตัวเด็ก การจดบันทึกพฤติกรรมของเด็ก การสำรวจรายวันของตัวนักเรียน ตลอดจนการบันทึกวิดีโอเทป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินพบว่านักเรียนได้มีการพัฒนาความตระหนักและความสำคัญในเรื่องความรับผิดชอบ และในขณะเดียวกันได้พัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และทักษะในการแก้ไขปัญหาด้วยนอกจากนี้ผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็นว่าบุตรหลานของตนเองได้มีการปรับปรุงในทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำการบ้านเสร็จและถูกต้อง ครูในโรงเรียนพบว่านักเรียนได้มีการพัฒนาตนเองในหลายๆ ด้านเช่นกัน โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศสรุปได้ว่า การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพนั้น สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะ

อันพึงประสงค์ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะทำให้นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและอาศัยอยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัยและความรับผิดชอบ โดยใช้กลยุทธ์การเยี่ยมบ้านนักเรียน การแบ่งเขตรักษาความสะอาด การประชุมผู้ปกครองนักเรียนและการอบรมนักเรียนประจำสัปดาห์ ทำให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความมีวินัยและความรับผิดชอบ ส่งผลดีต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา อันจะเป็นหลักประกันให้สังคมเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของสถานศึกษา และนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

3. ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ 3 V

3.1 ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐาน

3.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจท์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) ประสพการณ์การทำงานทางชีววิทยาทำให้พียาเจท์ (Piaget) เชื่อว่า พฤติกรรมของคนก็คือ การปรับตัวของร่างกายที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและการจัดระบบของสิ่งแวดล้อมสมองและร่างกายไม่ทำงานแยกกันอย่างอิสระและกระบวนการทำงานของสมองเป็นการกระทำทางชีววิทยาพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นพัฒนาการทางชีววิทยาการกระทำทางสติปัญญาเป็นการจัดระบบและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมพียาเจท์ สรุปว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นพัฒนาการทางชีววิทยาการจัดระบบและการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน (Wadsworth. 1996 : 13) มนุษย์เกิดมาพร้อมที่จะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและมีแนวโน้มพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ประเภทคือ การจัดระบบ (Organization) และการปรับตัว (Adaptation) ซึ่งอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้ (Wadsworth. 1996: 14 – 17; ทิศนา ขัมมณี; และคนอื่น ๆ 2545: 8 – 10; พรหมณีช.เจนจิต 2545: 67 ; สุรางค์ไคว้ตระกูล. 2545: 48 – 49)

การจัดระบบ (Organization) เป็นการจัดและรวบรวมกระบวนการต่างๆ ภายในโครงสร้างของสติปัญญาเข้าเป็นระบบอย่างติดต่อกันเป็นเรื่องราวเป็นระเบียบและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่มิปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเช่นเด็กเล็กเห็นของแล้วคว้าซึ่งกิจกรรมนี้ประกอบด้วย 2 กระบวนการคือเห็นว่าการที่เด็กสามารถทำกิจกรรม 2 อย่างได้ในเวลาเดียวกันเรียกว่าเป็นการรวมกระบวนการเข้าเป็นระบบ

การปรับตัว (Adaptation) เป็นการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและเป็นแนวโน้มที่มีมาแต่กำเนิดการที่คนมีการปรับตัวเนื่องจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งการปรับตัวประกอบด้วย 2 กระบวนการคือการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) แล้วการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่ขั้นหนึ่งจนในที่สุดถึงขั้นที่เรียกว่า Operation หมายถึงความสามารถที่เด็กจะคิดย้อนกลับได้ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพัฒนาการทางสติปัญญาตามความคิดของพียา

เจท์เพื่อให้เข้าใจกระบวนการของการจัดระบบของสมองและการปรับตัวตามแนวคิดของพือาเจท์ยังมีโมโนทัศน์ที่จะต้องทำความเข้าใจอีก 4 โมโนทัศน์คือ

โครงสร้างของสติปัญญา (Schema) เป็นโครงสร้างของสติปัญญาซึ่งเนื่องมาจากบุคคลปรับตัวและจัดระบบสติปัญญาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

การดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะดูดซึมประสบการณ์ใหม่ให้รวมเข้าอยู่ในโครงสร้างของสติปัญญา (Schema) การดูดซึมประสบการณ์จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับการดูดซึม ประสบการณ์เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเพราะคนๆหนึ่งจะไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวใดเท่านั้นคนทุกคนจะต้องเพิ่มปริมาณของการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การดูดซึมประสบการณ์ไม่ทำให้โครงสร้างของสติปัญญาพัฒนาแต่มีผลทำให้โครงสร้างของสติปัญญาเจริญเติบโตคือโตขึ้นเหมือนลูกโป่งแต่ไม่เปลี่ยนแปลงรูปร่าง

การปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสติปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ใหม่หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมให้เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมใหม่การปรับโครงสร้างของสติปัญญาเป็นกระบวนการที่ทำให้โครงสร้างของสติปัญญาพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงรูปร่าง

ความสมดุล (Equilibrium) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใดก็ตามในครั้งแรกบุคคลจะพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ใหม่ด้วยการใช้ความคิดเก่าหรือประสบการณ์เดิม (Assimilation) แต่เมื่อปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จบุคคลจะต้องเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ (Accommodation) จนกระทั่งในที่สุดบุคคลสามารถเชื่อมโยงความคิดใหม่นั้นให้เข้ากับความรู้เดิมได้ในที่สุดบุคคลสามารถผสมผสานความคิดใหม่นั้นให้กลมกลืนเข้ากันได้กับความคิดเก่าสถานการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibrium)

องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา

พือาเจท์ เชื่อว่าเด็กทุกคนตั้งแต่เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญาพือาเจท์แบ่งองค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญามี 4 องค์ประกอบคือ (สุรางค์ไคว้ตระกูล.2545: 49 – 50)

1. วุฒิภาวะเป็นสภาพร่างกายที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาทางสติปัญญาดังนั้นครูผู้สอนควรจัดประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน

2. ประสบการณ์ทุกครั้งที่เราสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประสบการณ์แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

2.1 ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

2.2 ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลทางตรรกศาสตร์ซึ่งมีความสำคัญในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์

3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคมหมายถึงการที่บุคคลรอบข้างถ่ายทอดความรู้แก่เด็กโดยผ่านกระบวนการดูซึมประสบการณ์และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

4. กระบวนการพัฒนาความสมดุลหรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Selfregulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเพื่อจะปรับความสมดุลของพัฒนาการเชาวน์ปัญญาขึ้นต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่าโดยใช้กระบวนการดูซึมประสบการณ์และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

พัฒนาการทางสติปัญญา

การจัดระบบและรวบรวมกระบวนการต่างๆภายในโครงสร้างทางสติปัญญาและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นสาเหตุให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญา พิอาเจต์ เชื่อว่าพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้นเปลี่ยนแปลงข้ามขั้นไม่ได้ จึงแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้นในแต่ละขั้นของพัฒนาการเป็นการก่อรูปแบบของพฤติกรรมซึ่งจะสำเร็จในตัวเองแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของขั้นต่อไปขั้นต่างๆมีดังนี้ (Bjorklund. 1995: 62-80; Wadsworth. 1996; 33-69; พรณิษ. เจนจิต. 2545: 69 – 73; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2545: 51: 59)

ขั้นที่1 ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor stage) พิอาเจต์เชื่อว่าระหว่างอายุ 0 – 2 ปี เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวจากกิจกรรมการเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมการใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวจะสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอายุแรกเกิด – 1 เดือนแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดย อัตโนมัตินัยอายุ 1 – 3 เดือนแสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหวโดยปราศจากจุดมุ่งหมายเช่นการดูดนมอมการไขว่คว้าและการเคลื่อนไหว และการสัมผัสกับวัตถุด้วยตัวของเด็กเองทำให้เด็กเริ่มจำอายุ 4 – 6 เดือนเด็กแสดงพฤติกรรมซ้ำๆโดยมีจุดมุ่งหมายอายุ 7 – 10 เดือนสามารถแก้ปัญหาอย่างง่ายด้วยการใช้ประสาทสัมผัสเป็นส่วนใหญ่สามารถค้นหาสิ่งของที่ซ่อนได้สามารถแยกสิ่งที่ต้องการกับไม่ต้องการได้อายุ 11 – 18 เดือนพัฒนาความคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูกไม่สนใจการทำซ้ำๆและเปลี่ยนแปลงให้เกิดความคิดใหม่ๆอายุ 18 เดือน – 2 ปีเป็นวัยเริ่มความคิด (Beginning of thought) เด็กสามารถประดิษฐ์วิธีการใหม่ๆโดยใช้การคิดในการแก้ปัญหาได้สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งเด็กจะเริ่มเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมและสามารถที่จะอนุมานความสัมพันธ์ของเหตุและผลได้สามารถที่จะมีจินตนาการก่อนที่จะเริ่มแสดงพฤติกรรมดังนั้นพัฒนาการของเด็กวัยนี้สามารถสัมผัสกับโลกรอบตัวได้มากขึ้นเป็นผลให้เกิดการสร้างความคิดใหม่โดยการใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวสามารถแก้ปัญหาได้แม้ว่าจะไม่สามารถที่จะอธิบายได้

ขั้นที่2 ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม (Preoperational Thought Stag) พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กอายุ 2 – 7 ปีวัยนี้ความคิดขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่สามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้งได้มีโครงสร้างทางสติปัญญาที่จะใช้สัญลักษณ์แทนวัสดุสิ่งของที่อยู่รอบๆตัวได้หรือมีพัฒนาการทางด้านภาษาโดยเริ่มพูดเป็นประโยคและเรียนรู้คำต่างๆเพิ่มขึ้นใช้ภาษาเพื่อช่วยในการ

แก้ปัญหาได้สามารถเล่นสมมติหรือสร้างทำได้เช่นเล่นทำเป็นนอนหลับนำกล่องกระดาษมาทำเป็นรถยนต์วัยนี้มีความตั้งใจทำสิ่งต่างๆที่ละอย่างจึงทำให้เด็กมีการคิดที่บิดเบือนจากความเป็นจริง โครงสร้างทางสติปัญญาด้านการอนุรักษ์บางอันยังไม่พัฒนาเต็มที่ทำให้เด็กยังไม่สามารถเข้าใจความคงตัวของสสาร (Conservation) ได้อย่างแท้จริงเช่นวัตถุดูยังคงมีปริมาณเท่ากันแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงรูปร่างหรือเปลี่ยนที่วางไม่สามารถคิดย้อนกลับได้และมีความคิดยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไม่สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นได้

ขั้นที่ 3 ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม (Concrete Operational Stage) เด็กวัย 7 – 11 ปี เป็นวัยที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาอยู่ในขั้นการคิดที่รวมระหว่างพัฒนาการเกี่ยวกับการคิดเป็นรูปธรรมและกระบวนการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์เด็กวัยนี้มีพัฒนาการทางสติปัญญาและการคิดแตกต่างกับเด็กในขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรมมากเด็กสามารถที่จะสร้างกฎเกณฑ์และตั้งเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็นหมวดหมู่ได้สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแสดงความเข้าใจรู้จักการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่เป็นรูปธรรมได้สามารถที่จะเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความคงตัวของสิ่งต่างๆ (Conservation) โดยที่เด็กเข้าใจว่าของแข็งหรือของเหลวจำนวนหนึ่งแม้ว่าจะเปลี่ยนรูปร่างไปก็ยังมีน้ำหนักหรือปริมาตรเท่าเดิมสามารถที่จะใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์เข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนย่อยส่วนรวมลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือความสามารถในการคิดย้อนกลับ (Reversibility) สามารถจัดระบบส่วนประกอบออกเป็นลำดับได้หรือเป็นการเรียงลำดับเด็กจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดแบ่งหมู่และจัดหมู่โดยมีเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลักความสามารถดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะเด็กวัยนี้มีความสามารถมองวัตถุได้ถึง 2 ลักษณะในเวลาเดียวกันคือสามารถคิดถึงขนาดและน้ำหนักหรือขนาดและปริมาตรไปพร้อมๆกัน

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม (Formal Operational Stage) ความสามารถในการคิดของเด็กอายุ 11 – 15 ปีเป็นการคิดแบบนามธรรมคือเด็กวัยนี้จะเริ่มคิดเป็นผู้ใหญ่การคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลงเด็กสามารถที่จะคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่สามารถติดตามวิธีวิทยาศาสตร์ทำให้เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิดสามารถกำหนดสมมุติฐานและเข้าถึงการวางแผนการแก้ปัญหาได้สามารถเข้าใจว่าความเป็นจริงที่เห็นด้วยกับการรับรู้ไม่สำคัญเท่ากับความคิดถึงสิ่งที่อาจเป็นไปได้พิอาเจท์ ยังกล่าวเพิ่มเติมว่าในขั้นนี้โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กมาถึงระยะวุฒิภาวะนั้นคือศักยภาพทางด้านคุณภาพการคิดของเด็กจะถึงขั้นสูงสุดเป็นขั้นปฏิบัติการด้วยการคิดเป็นนามธรรมบรรลุผลสำเร็จช่วงวัยนี้กระบวนการดูดซึมประสบการณ์และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญายังคงทำงานต่อไปเพื่อพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของแต่ละคน

หลักการสอนตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพิอาเจท์

เป้าหมายทางการศึกษาเพื่อสร้างคนให้เป็นผู้ที่สามารถทำสิ่งใหม่ๆ สร้างความรู้ด้วยตัวเอง ต้องการคนที่มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักประดิษฐ์และค้นคว้าแสวงหาความรู้เพื่อต้องการกระตุ้นให้คนมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์รู้จักพิสูจน์ข้อเท็จจริงเพื่อต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยการคิด

พยายามแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตั้งแต่เล็ก ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและอีกส่วนหนึ่งโดยที่ครูเป็นผู้จัดให้

หลักการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย

หลักการสอนตามแนวคิดของพินอาเจท์คือการจัดบทเรียนให้เหมาะสมกับระดับความรู้ความเข้าใจของเด็ก (McInerney; & McInerney. 1998: 31 – 34; พรรณีช. เจนจิต. 2545: 79-81) มีดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองการจัดการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้เด็กได้สืบค้นข้อมูล (Investigation) ให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดวิธีการของพินอาเจท์ที่กระตุ้นให้เด็ก “Active” คือเป็นผู้แสวงหาความรู้ค้นคว้าด้วยตนเองได้ถามปัญหาต่างๆเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้กระทำมากที่สุดครูเป็นเพียงผู้จัดหาอุปกรณ์คอยตอบคำถามต่างๆและให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความคิดส่งเสริมให้เด็กเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. จัดหาอุปกรณ์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมเพื่อช่วยให้เข้าใจชัดเจนขึ้น

3. จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเด็กต้องการการคิดและลงมือกระทำในระดับที่แตกต่างกันครูสามารถช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จโดยการเตรียมคำถามเพื่อกระตุ้นความไม่เข้าใจ (Disequilibrium) ครูพยายามกระตุ้นในขอบเขตเนื้อหาที่แตกต่างกันเดิมเรียกว่าโปรเจกบูรณาการเช่นโครงการ กลอนนิทานคณิตศาสตร์ภูมิศาสตร์การวาดภาพและความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้น

4. เรียนรู้จากแรงจูงใจและมีวินัยในตนเอง แนวคิดทฤษฎีของพินอาเจท์ไม่มีการแข่งขันในชั้นเรียนเน้นความสัมพันธ์ในชั้นเรียนแรงจูงใจเกิดจากความสนใจที่แท้จริงครูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกด้วยตนเองเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งเกิดจากความสนใจของเด็กและพัฒนาความก้าวหน้าอย่างแท้จริงการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจนำไปสู่ความพยายามใช้ความคิดเกิดจากการที่เด็กได้มีโอกาสแสดงพฤติกรรมความคิดโดยการได้วาที่อภิปรายกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและให้โอกาสเด็กตัดสินใจด้วยตัวเอง

5. การจัดการเรียนการสอนไม่ควรเร่งขั้นพัฒนาการการช่วยเด็กเปลี่ยนขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งการที่เด็กอยู่ในขั้นกำลังเปลี่ยนแปลงควรจัดคำถามที่ซับซ้อนเพื่อกระตุ้นเด็กหรือโดยการจัดสิ่งที่มีความแตกต่างกันให้เด็กได้สังเกตพินอาเจท์ไม่ให้ความสำคัญในการเร่งพัฒนาการการคิดของเด็กโดยเฉพาะการเร่งให้ประสบความสำเร็จในการให้เด็กเข้าใจเรื่องอนุรักษปริมาณการเร่งให้เด็กเกิดมโนทัศน์ด้านอนุรักษปริมาณส่วนใหญ่มาจากการสอนจากการวิจัยพบว่าการเร่งฝึกฝนด้านอนุรักษปริมาณเป็นผลเสียมากกว่าผลดีดังนั้นการจัดการเรียนการสอนควรจัดให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพินอาเจท์อธิบายว่ามนุษย์สามารถปรับตัวทางร่างกายให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญาการจัดระบบและการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกันคือเมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวนการคือกระบวนการดูดซึม

ประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งองค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาคือวุฒิภาวะประสบการณ์การถ่ายทอดความรู้ทางสังคมและกระบวนการพัฒนาความสมดุลพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้นตอนเปลี่ยนแปลงข้ามขั้นไม่ได้ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจต์สามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมีเป้าหมายการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเองจากการลงมือกระทำด้วยการคิดแสดงพฤติกรรมความคิดโดยการแสดงความคิดเห็นคิดวิพากษ์วิจารณ์พิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุผลผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตัวเองตั้งแต่เล็ก ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและอีกส่วนหนึ่งโดยที่ครูเป็นผู้จัดให้ครูควรจัดบทเรียนให้เหมาะสมกับระดับความรู้ความเข้าใจและวัยของเด็ก

3.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของพียาเจต์

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของพียาเจต์ (Piaget's Cognitive Theory of Moral Development) (สรวงศ์ โค้วตระกูล.2550: 65 – 67; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. 2549: 168; พรรณี ช.เจนจิต. 2545:161) พียาเจต์ (Piaget) เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็ก โดยการสังเกตพิจารณาและตัดสินพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กจากการเล่นลูกหิน พบว่า จริยธรรมของเด็กแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทุกชนิด และการเล่นเกมต่าง ๆ ของเด็กจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบซับซ้อนแอบแฝงอยู่ในการเล่น เกม กฎเกณฑ์ในการเล่นจะควบคุมให้เด็กแต่ละคนประพัตต่อกันในลักษณะประนีประนอม และตัดสินความถูกต้องของบุคคลและทรัพย์สิน

พียาเจต์ (Piaget) พบว่ากระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์ และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมนั่นเอง และได้แบ่งขั้นตอนของพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น คือ

พียาเจต์ (Piaget) ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1. เฮเทอรอนโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตาม เปลี่ยนแปลงไม่ได้

2. ออโทโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญและคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นเฮเทอรอนโนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครูและเด็กโต เด็กวัยนี้มีความเชื่อถือดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมใดจะถูกต้อหรือ “ดี” ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์

2. กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้

3. ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาด ถ้าใครทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนดี” และคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนไม่ดี”

4. การใช้จรรยาวิพากษ์หรือการประณัตตสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นอโทโนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้มีความเชื่อดังต่อไปนี้

1. กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน

2. กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามรับกฎเกณฑ์นั้น

3. การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม

4. การใช้จรรยาวิพากษ์หรือประณัตตสินว่าใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ข้อสรุปที่สำคัญที่พือาเจท์ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมคือ พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นตามวัย คล้ายคลึงกับพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาเป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ จะยอมรับมาตรฐาน ทางจริยธรรมหรือกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดและเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นตั้งแต่ 9 ขวบขึ้นไป จะมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและผู้ใช้กฎเกณฑ์จะต้องมีความร่วมมือและนับถือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้

ธีราพร กุลนันทน์ (2544: 16) กล่าวถึงขั้นจริยธรรมของมนุษย์ตามแนวทฤษฎีของพือาเจท์ ว่ามี3ขั้นดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Premoral Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิด -2 ปี เป็นขั้นที่ยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมและกฎเกณฑ์ได้ การประพฤติปฏิบัติจะกระทำเพื่อสนองความต้องการทางร่างกาย

2. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (Heteronomous Stage) อายุ 2 -8 ปี เป็นขั้นที่เด็กสามารถรับสภาพแวดล้อมและบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม มีการคิดก่อนการปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งในระยะแรกจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่ง

3. ขั้นยึดหลักแห่งตน (Autonomous Stage) อายุ 8-10 ปีขึ้นไป เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความคิดเป็นของตนเองสามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจประเมินความถูกผิดโดยดูจากเจตนาผู้กระทำและตั้งเกณฑ์ของตนเองได้

จากทฤษฎีของพียาเจต์ (Piaget) ดังกล่าว ครูจึงต้องส่งเสริมจริยธรรมให้กับเด็กโดยจัดกิจกรรมที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเรียนรู้กฎกติกาจากการเล่นและการทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีครูคอยดูแลแนะนำ

3.2 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลจริยธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1978) ได้พัฒนาทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) จากพียาเจต์โดยมุ่งเน้นทางจริยธรรมและได้เสนอทฤษฎีระดับขั้นความคิดทางจริยธรรมตามลำดับขั้น (Kohlberg, 1976: 34 – 35; วราภรณ์ รักวิจัย, 2529: 56 – 57; ดวงเดือน ศาสตราจารย์, 2535: 384, 395 – 396; สุรางค์ โค้วตระกูล, 2544: 69 – 75; พรรณี ช. เจริญจิต, 2545: 86 – 86) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับๆ ละ 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Preconventional Morality) การตัดสินใจเลือกกระทำโดยทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดต่อผู้อื่น แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 การลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience) อายุ 2-7 ปี เป็นระดับขั้นที่ทำตามกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เด็กคิดว่าสิ่งที่ถูกต้องคือไม่ทำผิดกฎ จึงทำให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้วไม่ถูกลงโทษคือสิ่งที่ถูกต้อง

ขั้นที่ 2 ขั้นกระทำตามความพึงพอใจของตนเอง (Individualism, Instrumental Purpose) อายุ 7-11 ปี เป็นการตัดสินใจกระทำตามกฎตามความสนใจ ความต้องการ และสามารถให้ผู้อื่นกระทำตามตนเองได้ เด็กพิจารณาจริยธรรมที่สัมพันธ์กับการกระทำเมื่อเขาอยากได้รางวัล

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Morality) ระดับนี้มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาแต่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 การกระทำตามความคาดหวังและยอมรับในสังคม (Good – Boy, Nice-girl Orientation) อายุ 10-13 ปี ใช้หลักการกระทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น เป็นขั้นที่เด็กกระทำสิ่งใดขึ้นอยู่กับสิ่งที่คาดหวังจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ว่าเป็นเด็กดี โดยเฉพาะครอบครัวและเพื่อน ความถูกต้องเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความหมายสร้างแรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทั้งสองฝ่าย เช่น ความไว้วางใจ ความซื่อสัตย์ ความเคารพนับถือ ความกตัญญู เด็กจะมีความตระหนักถึงความรู้สึกร่วมกันยึดข้อตกลง และตามความคาดหวังที่ผู้อื่นเห็นชอบ ไม่ได้พิจารณามุมมองสิ่งที่เป็นหลักการหรือหลักเกณฑ์ทั่วไป ทำอะไรมักคำนึงถึงผู้อื่นไม่เป็นของตัวเอง

ขั้นที่ 4 การกระทำตามระบบและหน้าที่ทางสังคม (Law and Order Orientation) อายุ 13–16 ปี เป็นขั้นที่ใช้หลักการกระทำตามหน้าที่และกฎระเบียบทางสังคม ตามที่ได้ตกลง ยึดกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเกิดความเหมาะสมทางสังคม ความถูกต้องจะพิจารณาให้ถูกต้องเหมาะสมเพื่อนสังคม กลุ่ม สถาบัน คำนึงถึงความเหมาะสมทางสังคมตามความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมหรือสถาบัน

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ทางสังคม (Postconventional or Principled Morality) เป็นวัยผู้ใหญ่ บุคคลตัดสินใจความขัดแย้งต่างๆ ด้วยการคิดไตร่ตรองด้วยตนเองแล้วตัดสินใจตามความสำคัญมากน้อย มีหลักของตนเอง และหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 5 กระทำตามสัญญาสังคมหรือตามสิทธิและผลประโยชน์ของบุคคล (Social Contract or Utility and Individual Rights) มีความตระหนักถึงความสำคัญของคนส่วนใหญ่ ทั้งค่านิยม ความคิดเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับตนเอง การยึดถือกฎข้อบังคับจะสัมพันธ์กับตนเองและกลุ่มตามสัญญาของสังคม สนับสนุนให้เกิดค่านิยมและความถูกต้อง เช่น ชีวิตและอิสรภาพ โดยความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในสังคม และไม่กระทำตนอันขัดต่อสิทธิของตนเองและผู้อื่น มีความรู้สึกมีพันธะผูกพัน (Commitment) ต่อสัญญา โดยยึดหลักที่ว่ากระทำในสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อคนส่วนมาก

ขั้นที่ 6 กระทำตามกฎจริยธรรมสากล (Universal Ethical Principles) เป็นการกระทำที่ตัดสินใจตามการเลือกโดยยึดหลักแห่งจริยธรรมของตนเอง กฎหมายและข้อตกลงทางสังคมเป็นสิ่งที่เที่ยงตรง เพราะตั้งอยู่บนกฎระเบียบตามจริยธรรม ซึ่งเป็นกฎแห่งความยุติธรรมเป็นความเท่าเทียมกันตามสิทธิของมนุษย์ และการเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีในฐานะส่วนบุคคล มีความรู้สึกถึงกฎและการมีพันธะผูกพันกับจริยธรรม หลักมุมมองทางด้านจริยธรรมนั้นเป็นจริยธรรมตามหลักธรรมชาติ

โคลเบอร์กเชื่อว่า พัฒนาการของการใช้เหตุผลทางจริยธรรม จะดำเนินไปตามขั้นตอนจากขั้นตอนหนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้ และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและเหตุการณ์ทางสังคม ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ทางสังคม การมีบทบาททางสังคมจะมีส่วนสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมซึ่งมีความเป็นสากล เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของมนุษย์กับการเรียนรู้ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา

สรุปแนวคิดและทฤษฎีเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) ยึดหลักที่ว่าจริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจเหล่านั้นจะพัฒนาจากขั้นต่ำสู่ขั้นสูงกว่า ไม่มีการย้อนขั้นและไม่มีการเร่งขั้น ซึ่งแต่ละขั้นเป็นผลมาจากการคิดไตร่ตรองจากข้อมูลที่เป็นความเข้าใจส่วนตน และข้อมูลที่มาจากธรรมชาติของผู้อื่นที่อยู่สูงกว่าระดับพัฒนาการของตน 1 ขั้น ทำให้เกิดการพัฒนาการทางจริยธรรม ดังนั้น พ่อแม่ครูจึงต้องบอกและแนะนำว่า สิ่งใดถูกต้อง ควรทำไม่ควรทำ พร้อมทั้งแสดงการชื่นชมพอใจเมื่อเด็กทำในสิ่งที่ถูกต้อง อีกทั้งต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กด้วย

3.3 แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม

เบจามิน เอส. บลูม (สรวงศ์ โค้วตระกูล.2550: 272–274; ทิศนา แคมมณี. 2545: 235 – 237; Bloom, 1956: 98 – 185) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. พุทธิพิสัย(Cognitive Domain) ด้านความรู้ ความคิด และการนำความรู้ไปประยุกต์
2. จิตพิสัย(Affective Domain) ด้านเจตคติ หรือความรู้สึก อารมณ์ และทัศนคติซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม
3. ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ด้านทักษะในการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกาย การประสานงานของการใช้อวัยวะต่างๆ เป็นต้นว่า การเขียน การอ่าน การพูด การวิ่ง การกระโดด เป็นต้น

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะพุทธิพิสัยและจิตพิสัย ดังนี้

แนวคิดการพัฒนาการด้านพุทธิพิสัย

บลูม (Bloom's Taxonomy) ได้กล่าวถึงการจำแนกการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ว่าเป็นการกระทำที่เกี่ยวกับกระบวนการทางสมอง เช่น สติปัญญา (Intellectual) การเรียนรู้ (Learning) และการแก้ปัญหา (Problem solving) บลูม ได้แบ่งระดับพุทธิพิสัยไว้ 6 ระดับ โดยเรียงจากระดับต่ำสุด ถึง ระดับสูงสุด ดังนี้

1. ความรู้ – ความจำ (Knowledge)

1.1 ความรู้ความจำในเรื่อง (Knowledge of specifics) เช่น ความรู้เกี่ยวกับศัพท์ และนิยาม (Knowledge of terminology) หรือ คำจำกัดความ สัญลักษณ์ หรือภาพอักษร และเครื่องหมายต่างๆ และความรู้เกี่ยวกับกฎและความจริง (Knowledge of specifics facts) เกี่ยวกับสูตร กฎ ทฤษฎี หรือสมมติฐาน ขนาด จำนวน สถานที่ เวลา คุณสมบัติ วัตถุประสงค์ สาเหตุและผลที่เกิดประโยชน์และโทษ และสิทธิหน้าที่

1.2 ความรู้ในวิธีการ (Knowledge) of ways and means of dealing with specifics) เช่น ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน (Knowledge of conventions) ธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกัน ความรู้เกี่ยวกับการจัดประเภท (Knowledge of classification and categories) ชนิด ประเภทของสิ่งของและเรื่องราวต่างๆ ว่าอยู่ในหมวดหมู่ประเภทใด มีสิ่งใดที่เหมือนหรือแตกต่างจากพวก โดยยึดหลักเกณฑ์หรือวิธีใดเป็นหลัก ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ (Knowledge of criteria) ที่ใช้ในการตัดสินหรือตรวจสอบสรรพสิ่งต่างๆ ว่า ดี – เลว ถูก – ผิด ควร – ไม่ควร ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ (Knowledge of methodology) ที่ใช้สำหรับการปฏิบัติงานนั้นๆ ตามหลักวิชาการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

1.3 ความรู้ความจำรวบยอด (Knowledge of universals and abstractions in the field) เช่น ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาและขยายหลักวิชา (Knowledge of principles and

generalization) หลักการหรือความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ซึ่งเคยปรากฏจนสามารถนำมากล่าวสรุปรวบรวมเป็นความจริงทั่วไป

1.4 ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง (Knowledge of theories and structures) เกี่ยวกับคดีและหลักการ จากของหลายสิ่ง หลายเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน เป็นพวกเดียวกัน เพื่อจะค้นหาทฤษฎี และโครงสร้างที่เป็นตัวร่วมของสิ่งเหล่านั้น

2. ความเข้าใจ (Comprehension)

2.1 การแปลความ(Translation) เป็นความสามารถในการแปลจากภาษาหนึ่งไป อีกภาษาหนึ่ง ได้แก่ การแปลความหมายของคำและข้อความ การแปลความหมายของภาพและ สัญลักษณ์ การแปลบทประพันธ์ สุภาษิตและคำพังเพย

2.2 การตีความ (Interpretation) เป็นการสรุปความจากสิ่งต่างๆ มากกว่า 1 สิ่ง แล้วนำผลมาสรุป เป็นผลลัพธ์ใหม่อีกอย่างหนึ่งที่มีลักษณะแปลกไปจากเดิม

2.3 การขยายความ (Extrapolation) เป็นการแปลความให้ไกลไปจากข้อมูลเดิม โดยมีข้อมูลหรือแนวโน้มเพียงพอ โดยการขยายความมี 4 แบบ คือ ขยายความแบบจินตนาการ แบบพยากรณ์ แบบสมมติ แบบอนุมาน

3. การนำไปใช้ (Application) เป็นการนำเอาความรู้ ความจำ และ ความเข้าใจในเรื่องราวใดๆ ที่ตัวเองมีอยู่ ไปแก้ปัญหาที่แปลกใหม่ ปัญหาใหม่นั้น เป็นปัญหาที่ไม่สามารถนำสูตรกฎแก้ปัญหาได้โดยทันที จะต้องใช้ยุทธวิธีหลากหลายในการแก้ปัญหานั้น

4. การวิเคราะห์ (Analysis)

4.1 การวิเคราะห์ความสำคัญ (Analysis of element) เป็นการค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญใดๆ ของเรื่องราวและสิ่งต่างๆ ตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดให้ เช่น ความเด่นของข้อความ ความสำคัญของเรื่อง ความนัยของคำพูดหรือการกระทำต่างๆ วิเคราะห์ชนิด วิเคราะห์สิ่งสำคัญ และวิเคราะห์เลศนัย

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of relationships) เป็นการค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญใดๆ ของเรื่องราวและสิ่งต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล โดยที่สิ่งทั้งสองสิ่ง

4.3 การวิเคราะห์หลักการ (Analysis of organizational principles) เป็นการค้นหาโครงสร้าง และ ระบบวัตถุสิ่งของเรื่องราว และการกระทำต่างๆ รวมกันอยู่ในสภาพนั้นได้ เนื่องด้วยอะไร ยึดอะไรเป็นหลักเกณฑ์ หรือสิ่งใดเป็นตัวเชื่อมโยง

5. การสังเคราะห์(Synthesis)

5.1 การสังเคราะห์ข้อความ (Production of plan or proposed set of operation) เป็นการนำเอาความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มาผสมกัน เพื่อให้เกิดข้อความ หรือผลิตผล หรือการกระทำใหม่ ที่จะสามารถใช้สื่อสารความคิดอารมณ์ ระหว่างบุคคลกับผู้อื่นได้ เช่น การพูดชี้แจง การแต่งคำประพันธ์ การวาดภาพ และการแสดงต่างๆ

5.2 การสังเคราะห์แผนงาน เป็นการกำหนดแนวทางและขั้นตอนการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การดำเนินการนั้นสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เช่น ท่านจะวางแผนการทำงานอย่างไรจึงจะได้เป็น

5.3 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ (Derivation set of abstract relation) เป็นการนำเอาความสำคัญและหลักการต่างๆ มาผสมให้เป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์แปลกไปจากเดิม เช่น จงอธิบายปัญหาที่แท้จริงของการคอร์รัปชันในเมืองไทย

6. การประเมินค่า (Evaluation)

6.1 การประเมินค่าโดยอาศัยเกณฑ์ภายใน (Judgment in term of internal evidence) เป็นการประเมินโดยข้อเท็จจริงต่างๆ เท่าที่ปรากฏอยู่ในเรื่องราวนั้น แต่มีความสัมพันธ์กับเรื่องนั้นเกณฑ์ภายนอกอาจจะเป็นเกณฑ์ทางสังคม เช่น คำว่า “สองหัวดีกว่าหัวเดียว” ท่านเห็นด้วยหรือไม่ (ทิตนา แชมมณี. 2545: 223-225)

สรุป บลุ่มแบ่งพุทธิพิสัยออกเป็น 6 ระดับ คือ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ซึ่งทั้ง 6 ระดับนี้ สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมจริยธรรม ฉะนั้นการที่จะพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัย ควรให้เด็กได้รับความรู้ มีความเข้าใจในเรื่องคุณธรรม และได้มีโอกาสนำเอาความรู้ความจำ และความเข้าใจในเรื่องราวที่เด็กมีอยู่ไปแก้ปัญหา

แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัย

บลุ่มได้แบ่งแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัย ออกเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้หรือการใส่ใจ (Receiving or Attending) การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน
2. ขั้นการตอบสนอง(Responding) การตอบสนองต่อสิ่งเร้าด้วยความเต็มใจหรือแสดงความพอใจในการตอบสนองผู้เรียนเกิดความสนใจในค่านิยมที่ได้รับรู้และมีโอกาสตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
3. ขั้นการเห็นคุณค่า(Valuing) การที่ผู้เรียนมีพฤติกรรมตอบสนองจากการได้รับประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับค่านิยม และเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้นทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น
4. ขั้นการจัดระบบ (Organization) ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้น เข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน
5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย(Characterization) ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย

จากแนวคิดของบลุ่ม (Bloom) สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อช่วยปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับรู้ค่านิยม (Receiving or Attending)

ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ในค่านิยมนั้นอย่างใส่ใจ เช่น เสนอกรณีตัวอย่างที่เป็นประเด็นปัญหาขัดแย้ง และผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การรู้ตัว (awareness) การเต็มใจรับรู้(willingness)และกาควบคุมการรับรู้ (control)

ขั้นที่ 2 การตอบสนองต่อค่านิยม (Responding)

ผู้สอนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสตอบสนองต่อค่านิยมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ให้พูดแสดงความคิดเห็นต่อค่านิยมนั้น ให้ลองทำตามค่านิยมนั้น และผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการยินยอมตอบสนอง (acquiescence in responding) การเต็มใจตอบสนอง (willingness to respond) และความพึงพอใจในการตอบสนอง(satisfaction in response)

ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่า (Valuing)

ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น เช่น การให้ทดลองปฏิบัติตามค่านิยมแล้วได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนหรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น และผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การยอมรับในคุณค่านั้น (acceptance of a value)การชื่นชมในคุณค่านั้น (preference for a value) และความผูกพันในคุณค่านั้น(commitment)

ขั้นที่ 4 การจัดระบบ(Organization)

เมื่อผู้เรียนเห็นคุณค่าของค่านิยมและเกิดเจตคติที่ดีต่อคุณค่านั้น และมีความโน้มเอียงที่จะรับค่านิยมนั้น ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนที่พิจารณาค่านิยมนั้นกับค่านิยมอื่นๆ ของตน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม และผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (conceptualization of value) และการจัดระบบคุณค่านั้น(organization of value system)

ขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization)

ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมนั้นอย่างสม่ำเสมอ โดยติดตามผลการปฏิบัติและให้ข้อมูลป้อนกลับ และการเสริมแรงเป็นระยะๆ จนกระทั่งผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัยและผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการมีหลักยึดในการตัดสินใจ (generalization set) และการปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย(characterization)

สรุป แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม(Bloom) บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย คือ(Cognitive Domain) เจตพิสัย (Affective Domain) ทักษะพิสัย(Psychomotor Domain) และได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นการรับรู้หรือการใส่ใจ(Receiving or Attending) 2) ขั้นการตอบสนอง(Responding) 3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) 4) ขั้นการจัดระบบ (Organization)และ 5) ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization)ซึ่งทั้ง 5 ขั้นนี้สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อช่วยปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม หรือจริยธรรม ที่พึงประสงค์ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไป

ตามความต้องการ ฉะนั้น การที่จะพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในเด็กปฐมวัยจึงต้องจัดสิ่งเร้า สถานการณ์ ประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม และควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ตอบสนองจนเกิดความพึงพอใจ เห็นคุณค่า ทำให้มีเจตคติที่ดี และปฏิบัติตามค่านิยมที่ได้รับมาอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้

ในการวิจัยนี้จะกล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

4.2.1 แนวคิดทฤษฎีการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experience Learning)

การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำหรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ในกระบวนการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่ด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่รวมถึงอารมณ์ ความรู้สึก และแง่คิดระหว่างบุคคล (สุนีย์ ละกำปีน. 2541: 41; อ้างอิงจาก Zuber – Skerrit. 1989) การเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ชัดเจน และมีความหมายต่อคน เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม เห็นได้ชัดเจนซึ่งสามารถนำไปสู่การเรียนรู้เชิงนามธรรม อันส่งผลต่อการคิด การปฏิบัติหรือการกระทำใหม่ ๆ ต่อไป การที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้การเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง และจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ลึกผูกพัน ความต้องการและความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ต่อไป (ทศนา แหมมณี. 2547: 131)

ความหมายของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์

คาลเล (Rufino 1975: 62; citing. 1970) ได้ให้ความหมาย การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นการสอบค้นความจริงด้วยการสังเกต วิเคราะห์ความจริงที่ได้สังเกตแล้วและพิจารณาไตร่ตรองด้วยความเชื่อในความจริงนั้น

คอลป์ (Kolb. 1984: 38) เน้นที่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ความหมายการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ คือ กระบวนการเปลี่ยนประสบการณ์ไปสู่ความรู้และขั้นปฏิบัติ

เบอร์นาร์ด (Bernard. 1996: 4 – 5) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงโดยการกระทำ (Doing) การคิดทบทวนเกี่ยวกับการกระทำ (Reflexion) หรือการเรียนรู้โดยทางอ้อม โดยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่างๆ หรือโดยการสังเกตผู้อื่น ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิต การทำงานและการศึกษา มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ 1. เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล 2. มีการคิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ 3. เกิดความรู้และความหมายอันเป็นผลจากการคิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ 4. มีการประยุกต์ไปสู่การปฏิบัติ

ชัยพร วิชชาวุธ (2542: 4) ให้ความหมาย การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ คือ การจัดประสบการณ์ตรงให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยตัวเองเป็นผู้ลงมือกระทำ (Active learning) หรือการเรียนรู้จากการสังเกต (Observation learning) ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำเอง เน้นที่ประสบการณ์ตรงกับการสังเกตเพื่อให้เกิดการฉุกละเอม/ฉุกละเอม (Insight) ส่วนการเรียนรู้ทางอ้อมโดยการฟัง อ่าน เห็นผ่านสื่อ มีบทบาทน้อยในการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์

ทิสนา แคมมณี (2547: 131) ให้ความหมาย การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) คือ การดำเนินการอันจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อนแล้วจึงเรียนย้อนไปสังเกตทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น และนำสิ่งที่เกิดขึ้นมาคิดพิจารณาไตร่ตรองร่วมกัน จนกระทั่งผู้เรียนสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสมมติฐานต่างๆ ในเรื่องที่เรียนรู้ แล้วจึงนำความคิดหรือสมมติฐานเหล่านั้นไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ ต่อไป

มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร (2549: 75) ให้ความหมาย การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) คือ การเรียนรู้ด้วยตนเองที่เกิดจากการได้รับประสบการณ์ตรง ทั้งโดยธรรมชาติหรือสถานการณ์จำลอง รวมทั้งการสังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่น การเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยอาศัยกระบวนการคิดทบทวนวิเคราะห์ผลสะท้อนต่อประสบการณ์นั้นๆ นำไปสู่การประมวลผลสรุปและประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

สรุปว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากประสบการณ์ตรงในสถานการณ์ที่หลากหลาย ทั้งที่เด็กเป็นผู้ลงมือกระทำเอง และเรียนรู้จากการสังเกต แล้วนำมาวิเคราะห์ทบทวนไตร่ตรอง จนสามารถสร้างความคิดรวบยอด ในเรื่องที่เรียนรู้ แล้วนำทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ

ความเป็นมาและความสำคัญของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning) หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการเรียนรู้โดยการลงมือทำ โดยการดึงเอาประสบการณ์จากตัวผู้เรียน แล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิด เจตคติและทักษะใหม่ไปสู่ความรู้ใหม่ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2548) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งมีพื้นฐานความคิดจากทฤษฎีของ Dewey นักจิตวิทยา นักการศึกษาและนักปรัชญาที่เชื่อว่า การศึกษาเพื่อการพัฒนาคน คือ การทำให้ทุกคนมีจิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่เราเกิดโดยที่เราไม่รู้ตัว เด็กจะถูกสถานการณ์ทางสังคมกระตุ้นให้ค่อยๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและเพิ่มการกระทำและความรู้สึกที่สังคมที่เขาอยู่ การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดของเด็กทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ Dewey จึงถือว่าโรงเรียนคือชีวิตในชุมชนที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสแบ่งปัน เสียสละสิ่งที่ตนมีเพื่อสร้างส่วนรวม

การศึกษาเชิงประสบการณ์ (Experiential education) เป็นปรัชญาและวิถีวิทยาการที่นักการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเน้นที่การสะท้อนความคิดเพื่อการพัฒนาทักษะและค่านิยมที่ชัดเจน หลักการศึกษาเชิงประสบการณ์ (Association for experiential education, n.d.) มีดังนี้

1. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเลือกประสบการณ์ที่ดีเพื่อส่งเสริมการสะท้อนความคิด การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์
2. ประสบการณ์จะถูกสร้างเพื่อความต้องการผู้เรียน เพื่อการริเริ่ม การตัดสินใจ และเป็นสิ่งที่ชี้แจ้งผลลัพธ์ได้
3. การผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างคำถาม ตรวจสอบ ทดลอง เป็นผู้อยากรู้ อยากเห็น แก้ปัญหา ยอมรับในความรับผิดชอบ เป็นผู้สร้างสรรค์ และสร้างความหมาย
4. ผู้เรียนถูกส่งเสริมทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ซึ่งเป็นการร่วมกระบวนการด้วยบทบาทการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ
5. ผลของการเรียนจะเป็นบุคลิกภาพและรูปแบบพื้นฐานของประสบการณ์และการเรียนรู้ในอนาคต
6. ปฏิสัมพันธ์จะได้รับการหล่อเลี้ยงจากตัวผู้เรียนเอง ผู้เรียนกับผู้อื่นและผู้เรียนกับโลกใบใหญ่
7. นักการศึกษาและผู้เรียนอาจมีประสบการณ์ของความสำเร็จ ความล้มเหลว การผจญภัย การเสี่ยง และความไม่แน่นอน เพราะผลของประสบการณ์ไม่สามารถทำนายได้
8. โอกาสจะถูกสนับสนุนให้ผู้เรียนและนักการศึกษาได้สำรวจและตรวจสอบค่านิยมของตัวเอง
9. กฎเบื้องต้นของนักศึกษารวมถึงการกำหนดสถานการณ์ของประสบการณ์ การตั้งปัญหา กำหนดขอบเขต สนับสนุนผู้เรียน ดูแลความปลอดภัยทางร่างกายและอารมณ์ และการอำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้
10. นักการศึกษาจะต้องต่อสู้กับความลำเอียง การตัดสินใจ การให้มโนทัศน์ และอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน
11. การออกแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการคำนึงถึงการเรียนรู้ความต่อเนื่องของธรรมชาติ ทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จ

Luckher and Nadier (2002) กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีประสิทธิภาพสูง มีดังนี้

1. ความเท่าเทียม การเรียนรู้แบบนี้ผู้เรียนจะมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในประสบการณ์ที่เป็นสิ่งใหม่และปกติในชีวิต

2. การพัฒนาความสำคัญอย่างรวดเร็ว ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้แบบนี้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดขณะทำงาน การสื่อสาร การร่วมมือ และพยายามมุ่งไปสู่สิ่งที่ต้องการจะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว

3. ความไม่สมดุล (Disequilibrium) อุปสรรคที่ทำนายและปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลในภาวะไม่สมดุล จะทำให้เกิดการปรับกระบวนการและหน้าที่เพื่อให้สามารถจัดระบบได้

4. เทคนิคที่เป็นโครงการ ความไม่สมดุลทำให้เกิดทักษะการแก้ปัญหา ความสามารถในการจัดการ ความเป็นผู้นำ

5. การลดวงจรของเวลา ช่องว่างระหว่างความท้าทายและผลลัพธ์จะถูกย่นย่อลง ความสามารถในการจัดระบบจะง่ายขึ้น

6. เป็น Meta learning ห้องปฏิบัติการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการฉายภาพของการทำงานเป็นทีม กลุ่มจะถูกทบทวนการทำงาน การประเมินผลงาน ได้ทบทวนเกี่ยวกับตนเอง ความเป็นผู้นำ ทักษะการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงการจัดการ

7. ความสับสนและวิกฤตการณ์ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย กลุ่มจะสามารถพัฒนากลยุทธ์และการกระทำที่ดีที่สุดในสภาพแวดล้อมนั้น

8. เป็นรอยประทับในการทำงานของสมอง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์การหยั่งรากของสติปัญญา ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ทางสมองจากการเรียนรู้ของร่างกาย ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับร่างกาย สมองและพฤติกรรม

9. ประสบการณ์จะจัดเตรียมภาษาทั่วไป ประสบการณ์และเรื่องราว ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ประสบการณ์จะจัดเตรียมทางลัดไปสู่การสื่อสารที่จะแปรผันความคิดเห็นอย่างรวดเร็ว

10. การให้กำลังใจต่อการเสี่ยง ประสบการณ์จะปล่อยให้ผู้เรียนสร้างความเสี่ยง พยายามกับกฎเกณฑ์และทำความผิดพลาดที่ไม่อันตรายและไม่เสียหาย

11. ความหลากหลายของความเข้มแข็ง ผู้เรียนต้องการให้ผลลัพธ์ออกมาดีทุกคน จึงพยายามทำบทบาทของตนเองให้ดีที่สุด

12. ความสนุก การเรียนรู้ที่เป็นการพัฒนาทักษะกระบวนการจะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สนุกสนานทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

มาตรวัดการมีประสบการณ์ (Scale of experiential)

Gibbons and Hopkins (1980 อ้างอิงใน Neil, 2004) เชื่อว่า ประสบการณ์มีระดับของการได้รับประสบการณ์จากกิจกรรม จึงสร้างบันได 10 ขั้น ที่เป็นระดับของการมีประสบการณ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงจุดแตกต่างของการได้รับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และแบ่งแบบแผนของพฤติกรรม การมีประสบการณ์เป็น 5 แบบแผน ซึ่งแต่ละแบบแผนจะมีลักษณะที่อยู่ในแบบแผนก่อนหน้านั้น บวกกับประสบการณ์ที่ได้รับเพิ่มมาเติมเต็มดังนี้

1. แบบแผนของการรับรู้ ประสบการณ์ถูกนำเสนอต่อผู้เรียน ยังคงเป็นการรับรู้ผ่านการเป็นผู้ฟัง ประกอบด้วย ประสบการณ์ที่ถูกกระตุ้น ได้แก่ การชมสไลด์ รูปภาพ ภาพยนตร์ หรือ สิ่งกระตุ้นอื่นๆ และประสบการณ์การเป็นผู้ชม คือผู้เรียนจะมีประสบการณ์กับวัตถุในการเรียนแต่เพียงแต่ผู้สังเกต

2. แบบแผนการวิเคราะห์ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ภาคสนามที่จะประยุกต์ความรู้เชิง ทฤษฎีและทักษะในการทดสอบกับเหตุการณ์วิเคราะห์ ลักษณะของสภาพแวดล้อม หรือการ แก้ปัญหาประกอบด้วย ประสบการณ์สำรวจจากการเล่น ทดลอง สำรวจ และเผชิญกับสถานการณ์ การวิเคราะห์ซึ่งผู้เรียนจะได้เรียนรู้ระบบฝึกการประยุกต์ทฤษฎีไปสู่การแก้ปัญหาวนสถานการณ์ที่ ฝึกปฏิบัติ

3. แบบแผนของการสร้าง ผู้เรียนจะเชื่อมโยงผลลัพธ์ กิจกรรม และการอำนวยความสะดวก เกิดกระบวนการขั้นตอนในการเชื่อมโยงกับบุคคลที่จะเรียนรู้การสร้าง การสร้างสรรค์ การ แต่งเติม การจัดระบบและอื่นๆ ที่เหมาะสมกับบริบท

4. แบบแผนของการพัฒนา ผู้เรียนจะเรียนรู้ในการย่อวิธีการศึกษา กิจกรรมและ ความอดทน ผู้เรียนจะมุ่งไปที่การมีส่วนร่วมภาคสนามเพื่อการฝึกทักษะ การซึมซับจากกิจกรรม และการบรรลุผลสำเร็จของความสารถ ต้นแบบของประสบการณ์จะส่งเสริมผู้เรียนไปสู่การพัฒนา ศักยภาพ

5. แบบแผนของจิตวิทยาสังคม ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการเป็นแบบอย่าง การทำ หน้าที่ของสมาชิกของชุมชนหรือสังคมของตน ทำให้เกิดความเข้าใจตนเองและความสัมพันธ์กับ ผู้อื่น เขาจะยอมรับบทบาท หน้าที่ พัฒนาไปสู่วุฒิภาวะและความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ลักษณะการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์

การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จาก ประสบการณ์ นักวิชาการหลายท่าน ได้อธิบายลักษณะของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ไว้ดังนี้

เบอร์นาร์ด (Bernard)(มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร.2549: 75 อ้างอิงจาก Bernard 1996:15– 19) อธิบายว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์มีลักษณะสำคัญคือ

1. เป็นการเรียนที่เน้นการกระทำ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้เรียนได้มีส่วน ร่วมในการปฏิบัติอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ โดยเท่าเทียมกับผู้สอน เช่น บทบาทสมมติ การแสดงละคร เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การเรียนน่าสนใจ มากขึ้น

2. ผู้เรียนได้รับกระตุ้นให้คิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง เนื่องจาก ประสบการณ์อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าจะมีการเรียนรู้เกิดขึ้น ความสำคัญจึงอยู่การบูรณา การประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม โดยผ่านกระบวนการคิดทบทวน ซึ่งอาจเกิดขึ้นในตัว ผู้เรียนโดยลำพังหรือเกิดขึ้นโดยกระบวนการกลุ่มจากการอภิปราย

3. ผู้สอนยอมรับการเรียนรู้ของผู้เรียน จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ตีค่าให้ ความหมายหรือแปลความในสิ่งที่ผู้เรียนนำเสนอ เพราะการให้คุณค่าเป็นบทบาทของผู้เรียนเอง ผู้สอนมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกมากกว่าเป็นครู ผู้บรรยายหรือผู้นำ

4. เป็นการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยให้ความสำคัญกับความ เข้าใจของผู้เรียนและการสร้างมุมมองต่างๆ ตามความคิดของผู้เรียนเอง

5. ผู้สอนมีการติดตามผลและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนผลการทดลองและ ประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อขยายขอบเขตการเรียนรู้หรือปรับเปลี่ยนความคิดเห็น หลักการและ สมมติฐานตามความเหมาะสม

6. ผู้สอนมีการวัดและประเมินผล โดยใช้การประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองของ ผู้เรียนประกอบกับการประเมินผลของผู้สอนด้วย

สรุป การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วย ตนเอง มีการสะท้อนความคิด อภิปรายร่วมกัน สร้างความคิดรวบยอดในสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์ใหม่ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้ อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

ข้อดีของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์

เบอร์นาร์ด (Bernard.1996:15 – 19) กล่าวถึงข้อดีของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ว่า ช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้มีส่วนร่วมและเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหรือ ใกล้เคียงกับความจริง

คอลป์ (Kolb) กล่าวถึงข้อดีของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ด้านสติปัญญา บุคคลเกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด จากประสบการณ์และการทบทวน ของเขาเอง

2. ด้านการยอมรับความคิด สิ่งที่เขาทำมีความสำคัญมากกว่าสิ่งที่เขารู้

3. การเปลี่ยนจากความรู้ไปสู่ผลของการเรียนรู้เป็นทักษะปฏิบัติ

4. ด้านความเข้าใจ เป็นการจดจำได้นาน เพราะกระบวนการสนุกสนาน จูงใจและ คุ่มค่า

มาลิตัน บัญอนันตบุตร (2549: 77) กล่าวถึงข้อดีของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ว่า เป็นการเรียนรู้โดยผ่านประสาทสัมผัสจากการกระทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้เรียนไม่เพียงเกิด ความรู้สึกสนุกสนานเท่านั้น แต่ได้เกิดการเรียนรู้ใหม่ทั้งจากตนเองและเพื่อนๆในกลุ่ม ในการ ช่วยเหลือกันการมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มสามารถที่จะสร้างและพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมให้ เกิดกับชีวิตเด็กแต่ละคน

สรุปว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่เด็ก ได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้การ เรียนรู้เป็นไปในลักษณะตื่นตัว สนุกสนาน มีการทำกิจกรรมกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้

เกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ มีการปรับตัว ช่วยเหลือ ร่วมมือซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมของเด็กได้

รูปแบบการเรียนรู้ของคอลป์ (The Kolb's Model)

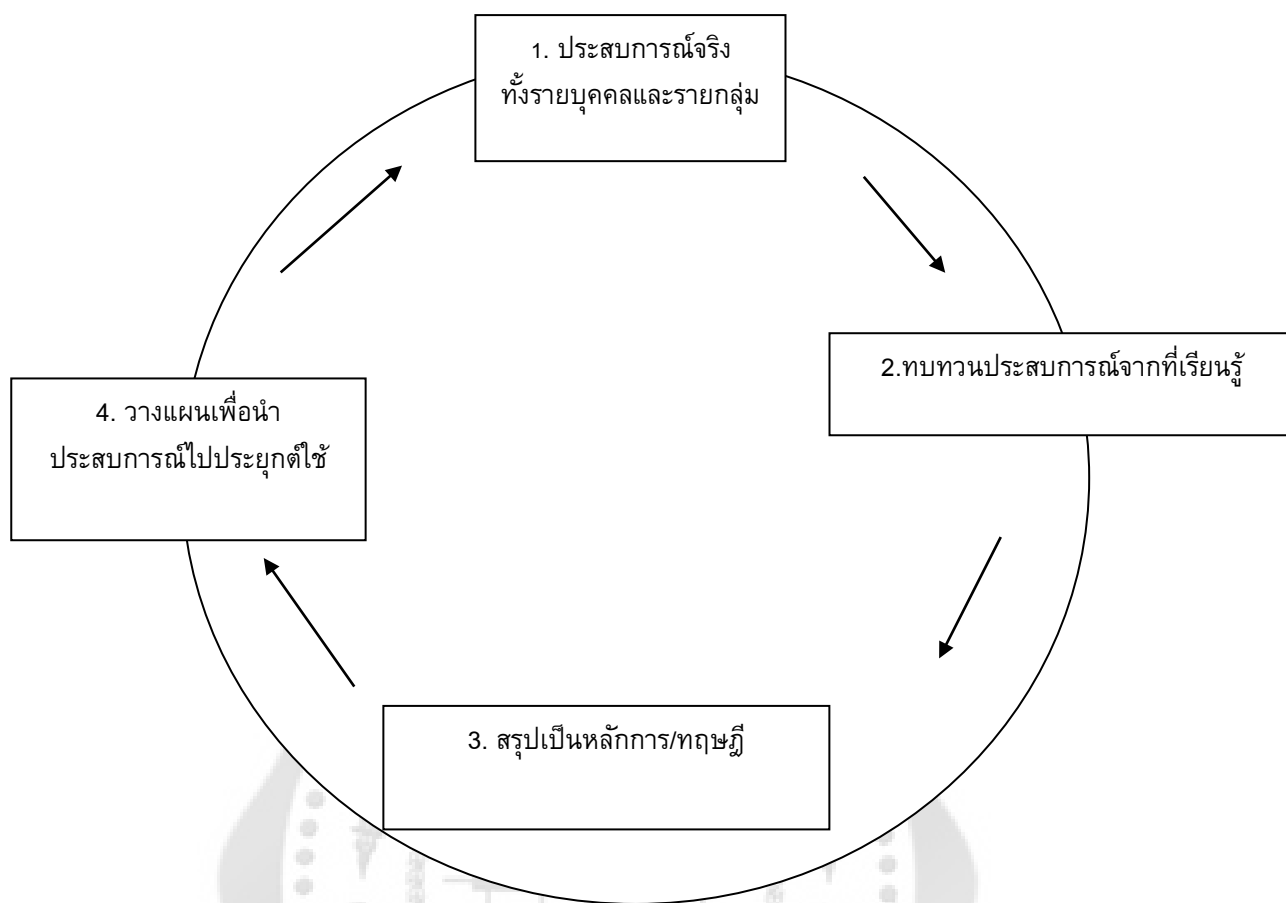
คอลป์ (Kolb, D.A., 1984) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนประสบการณ์ กล่าวคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์เริ่มที่ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม จากนั้นผู้เรียนสังเกตแล้วเกิดความคิดอย่างไตร่ตรอง ต่อจากนั้นผู้เรียนสร้างเป็นแนวคิดเชิงนามธรรม แล้วสรุปเป็นหลักการให้ครอบคลุมกว้างขวาง และผู้เรียนทดสอบการใช้แนวคิดหรือหลักการที่ได้มาใหม่ในสถานการณ์ สภาพการณ์ใหม่อีก ผู้เรียนได้เผชิญประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมใหม่อีก เป็นการเริ่มต้นวงจรของการเรียนรู้จากประสบการณ์และเกิดการสร้างความรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องเกิดเป็นความรู้ใหม่ต่อไป

วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning cycles)

วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นรูปแบบที่จะเข้าใจกระบวนการของการทำงาน ซึ่งแบ่งจากรูปแบบของการเรียนรู้ เช่น รูปแบบทางพฤติกรรมหรือรูปแบบการเรียนรู้ทางสังคม วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มักจะถูกใช้เพื่อช่วยในการฝึกการมีประสบการณ์และช่วยในเรื่องของการเรียนรู้ เหตุผลที่ต้องแบ่งกระบวนการเป็นลำดับขั้นก็เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจที่ดีกว่าการทดสอบ และการใช้องค์ประกอบหลัก อย่างไรก็ตามนักศึกษาที่ใช้รูปแบบที่มีอยู่จำเป็นต้องคำนึงถึงผู้เรียน หากเลือกไม่เหมาะสมก็จะก่อให้เกิดปัญหามากกว่าการแก้ปัญหา วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มีฐานคิดจากปรัชญาการศึกษาของ John Dewey ซึ่งเป็นวงจรที่เน้นธรรมชาติของประสบการณ์ที่เป็นฐานสำคัญของการศึกษา วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นเหมือนการเตรียมแนวทางกิจการมีโครงสร้าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับควมมีอิสระที่จะก้าวข้ามกิจกรรมและประสบการณ์ ระยะเวลาที่ใช้ในแต่ละขั้น มีความหลากหลายตั้งแต่เป็นวินาที นาที ชั่วโมง หรือเป็นวัน แต่ส่วนใหญ่วงจรมักจะถูกนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมสั้นๆ ตั้งแต่ 10 – 60 นาที (Neill, 2004)

วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984) เป็นวงจรรูปแบบ 4 ขั้นตอน มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่ทำหายอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลาที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และผู้เรียนกับผู้เรียน และเป็นการเรียนที่อาศัยการสื่อสารในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การพูด อ่าน เขียน ดู ที่ทำให้ง่ายต่อการแลกเปลี่ยนความรู้และการนำไปวิเคราะห์

Kolb เสนอแนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในปี ค.ศ. 1984 ว่า “ประสบการณ์เป็นแหล่งของการเรียนรู้และการพัฒนา” วงจรการเรียนรู้ของ Kolb หรือ Kolb's model เป็นวงจรที่ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบที่เป็นกระบวนการ 4 องค์ประกอบดังนี้

ภาพประกอบ 3 วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (1984)

องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มี 4 ประเภท ดังนี้

1. ประสบการณ์ โดยครูเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้
 2. การสะท้อนความคิดและอภิปราย โดยครูช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง
 3. ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจจะเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วครูช่วยเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ หรือครูเป็นผู้นำทาง และผู้เรียนเป็นผู้สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด
 4. การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด ผู้เรียนได้นำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของนักเรียนเอง
- ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการจะเป็นไปอย่างพลวัต โดยอาจเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่งและ

เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างองค์ประกอบ ดังนั้นในการสอนสามารถเริ่มต้นที่จุดใดก่อนก็ได้ ที่สำคัญคือต้องจัดกระบวนการให้ครบทุกองค์ประกอบ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2548)

วงจรของ Kolb เป็นวงจรการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ได้รับองค์ความรู้ ทักษะคิด และทักษะแนวคิดนี้สามารถนำมาใช้เป็นหลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิตได้ องค์ประกอบที่เป็นกระบวนการ Kolb's model นั้นมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของทักษะชีวิต ในด้านการใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะในด้านคุณธรรม และทักษะการทำงานที่ต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหา ฯลฯ เป็นต้น (วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี, 2546)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยใช้วิธีสอนที่เน้นการเรียนรู้จากการกระทำมีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการกระทำจริง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ใหม่โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา คิดหาแนวทางแก้ไข ลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์จากการปฏิบัติ ผู้เรียนจะต้องสร้างความรู้ของตนเอง เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมให้เป็นความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็นความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการคิด และการกระทำจนก่อให้เกิดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์มีหลักสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
2. เป็นการเรียนรู้ด้วยการกระทำจนก่อให้เกิดความรู้ใหม่
3. ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้อย่าง

กว้างขวาง

4. มีการสื่อสารด้วยการพูดหรือการเขียนเพื่อสังเคราะห์ความรู้

ตามแนวคิดของคอล์ป สามารถแบ่งได้ว่ามนุษย์มีวิธีการเรียนรู้ 4 วิธี แต่ละคนจะใช้วิธีการเรียนรู้บางวิธีมากกว่าวิธีอื่นซึ่งขึ้นอยู่กับมิติการรับรู้และมิติกระบวนการ

1. มิติการรับรู้ เป็นการรับรู้ข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ

1.1 ข้อมูลเป็นรูปธรรมตามประสบการณ์ (concrete experience) เป็นการเก็บข้อมูลตามการรับรู้ของตนหรือตามความรู้สึกของตน

1.2 มโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม (abstract conceptualization) เป็นการมองข้อมูลด้วยการมองที่คำจำกัดและใช้การคิดพิจารณาวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างด้วยหลักการและเหตุผล หลังจากนำมาคิดพิจารณาแล้วแปลงข้อมูลปลุกย่อยเหล่านั้นเป็นกลุ่มของความคิดหรือเป็นรูปแบบความคิด

2. มิติกระบวนการเป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งความรู้หรือประสบการณ์ครั้งนั้น ๆ มีลักษณะ คือ

2.1 การสังเกตและการสะท้อนมัน (reflective observation) การได้มาซึ่งความรู้มักใช้วิธีการสังเกตข้อมูลหรือความรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น แล้วสะท้อนออกมาว่าเกิดอะไรขึ้นและข้อสรุปเป็นอย่างไร

2.2 การทดลองทำ (active experimentation) การได้มาซึ่งความรู้มักใช้วิธีการทดลองลงมือทำ แล้วดูว่าผลสรุปออกมาเป็นอย่างไร

คอลป์ (Kolb) ได้แบ่งขั้นตอนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ เป็น 4 ขั้นตอน (ชัยพร วิชาวุธ .2542: 7 – 8) ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเรียนรู้ทุกสิ่งจะเริ่มต้นได้ดีด้วยการจัดประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม การเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ใช่เป็นการเริ่มต้นที่ดี

ขั้นที่ 2 ผู้เรียนจะต้องมีการสังเกตใคร่ครวญอย่างพินิจพิจารณาหลังจากได้ประสบพบเห็นแล้ว

ขั้นที่ 3 การสรุปหาหลักการซึ่งเป็นนามธรรมและการเรียนรู้จะได้ครบถ้วนสมบูรณ์

เมื่อขั้นที่ 4 การทดลองปฏิบัติ ผู้เรียนได้นำสิ่งที่สรุปได้ไปทดลองปฏิบัติว่าได้ผลจริงหรือไม่ในสถานการณ์จริง

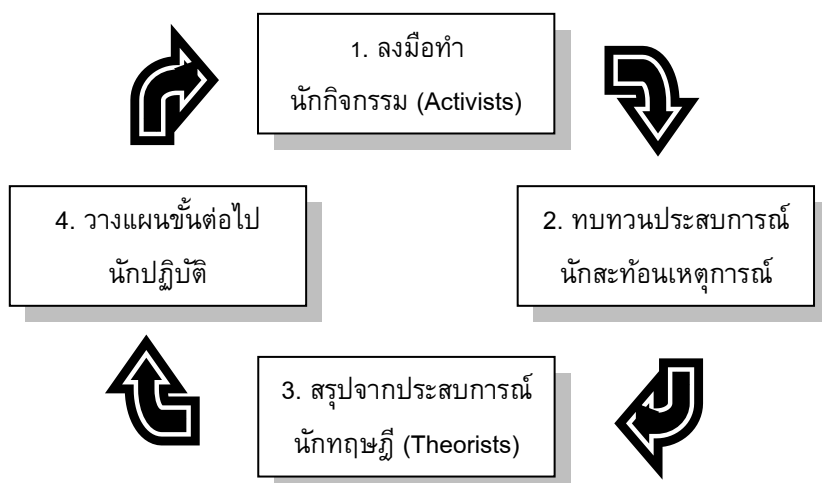
ฮอนนีและมัมฟอร์ด (Honey; & Mumford, 2000) ได้นำแนวคิดแบบการเรียนรู้ของคอลป์มาปรับเป็นวงจรการเรียนรู้หรือขั้นการเรียนรู้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ลงมือทำหรือมีประสบการณ์ (having an experience) บุคคลที่เรียนรู้ด้วยวิธีลงมือปฏิบัติทันที เดียวนี้และที่นี้ ทำโดยยังคิดไม่รอบคอบ หรือยังไม่ได้คิดวิธีการทำจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของกิจกรรม ไม่ชอบการเตรียมการ ไม่มีการวางแผน และเบื่อง่าย ทำเพราะอยากทำ บุคคลที่มีลักษณะการเรียนรู้แบบนี้มักเป็นพวกนักกิจกรรม (activists)

ขั้นที่ 2 ทบทวนประสบการณ์ที่ได้ทำลงไป (reviewing the experience) ขั้นนี้เป็นขั้นของการหยุดเพื่อคิด ใช้เวลาในการคิดให้ตลอดถึงขั้นตอนสุดท้ายของกิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทุกแง่มุมจากประสบการณ์ที่ตนได้รับ พิจารณาทบทวนวิเคราะห์สิ่งที่ตนได้กระทำลงไป รับฟังข้อมูลก่อนการพูด และพิจารณาสิ่งต่างๆ โดยยังไม่สรุปในทันทีทันใด ไม่สบายใจที่จะต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มีการวางแผน ต้องการข้อมูลก่อนลงมือทำ ไม่ชอบกำหนดเวลาหรือขีดเส้นตาย บุคคลที่มีลักษณะที่มีการเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า นักสะท้อนเหตุการณ์หรือนักพินิจพิจารณา (reflectors)

ขั้นที่ 3 หาข้อสรุป (concluding from the experience) เป็นการคิดสิ่งต่างๆ ตามหลักตรรกะและมีเหตุผล วิเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นปรนัย นำข้อมูลความรู้ที่ได้เชื่อมโยงกันเข้าเป็นหลักการทฤษฎี ยอมรับข้อมูลที่เป็นปรนัย ปฏิเสธข้อมูลที่เป็นอัตนัย มักพยายามทำทุกอย่างให้สมบูรณ์แบบ คิดอย่างมีระบบ (restricted lateral thinking) ไม่ชอบความไม่แน่นอน และไม่ชอบความเหลวไหล (flippancy) บุคคลที่เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการสรุปตามหลักเหตุและผลเป็นผู้มีลักษณะการเรียนรู้ที่เรียกว่านักทฤษฎี (theorists)

ขั้นที่ 4 วางแผน (planning the next steps) พยายามหาและลองความคิดใหม่ๆ โดยการนำสิ่งที่อยู่ในทฤษฎีมาปฏิบัติ ชอบการแก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างรวดเร็ว ชอบวิธีที่ทำได้ตรงๆ ทันที เพื่อการอภิปรายที่ใช้เวลาอันยาวนาน ชอบการสอนและการให้ข้อมูลย้อนกลับ ต้องการข้อแนะนำที่ชัดเจน และต้องการได้รับรางวัลในผลงานทันที บุคคลที่มีลักษณะการเรียนรู้แบบนี้เรียกว่า นักปฏิบัติ (pragmatists)

ภาพประกอบ 4 วงจรการเรียนรู้หรือขั้นการเรียนรู้ฮอนนี่และมัมฟอร์ด (Honey; & Mumford, 2000)

สรุปว่า การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากประสบการณ์ตรงในสิ่งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เด็กเป็นผู้ลงมือกระทำเอง และเรียนรู้จากการสังเกต แล้วนำมาวิเคราะห์ทบทวนไตร่ตรอง จนสามารถสร้างความคิดรวบยอด ในเรื่องที่เรียนรู้ แล้วนำทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในชีวิตจริง ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านการรู้คิด เจตคติและทักษะต่างได้ดี

3.5 แนวคิดพื้นฐานของจิตตปัญญาศึกษา

ความหมายของจิตตปัญญาการศึกษา

จิตตปัญญาการศึกษา เป็นแนวคิดใหม่ทางการศึกษาที่มีนักการศึกษาไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วิจักขณ์ พานิช (2549) ได้ให้ความหมายจิตตปัญญาศึกษาว่า “เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ ที่ได้ความรู้จากประสบการณ์และกระบวนการ”

ประเวศ วะสี (2550) ให้ความหมาย จิตตปัญญาศึกษาว่า คือ “การศึกษาที่ทำให้เข้าใจตนเอง หรือการรู้จักของตนเองแล้วเกิดปัญญาหรือเข้าถึงความจริงสูงสุด ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

Hladis (2005) ให้ความหมาย จิตตปัญญาศึกษาว่า “เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา 3 ชั้น หรือ ปัญญา 3” ได้แก่

ขั้นที่หนึ่ง การฟัง (hearing) รวมถึงการรับรู้ทางอื่นด้วย เช่น การอ่าน การสัมผัสต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ

ขั้นที่สอง การหม่อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation) เป็นขั้นที่มุ่งเน้นความสนใจและเอาใจใส่ที่จิตใจ ซึ่งต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกหม่อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญของผู้เรียน

ขั้นที่สาม การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (meditation) โดยการฝึกสมาธิเฝ้ามองดูจิต ด้วยเทคนิคใดเทคนิคหนึ่งก็ได้ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นที่สำคัญที่สุด

สรุปได้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจ อย่างใคร่ครวญที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์และกระบวนการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจด้านในของตัวหรือการรู้จักของตนเอง จนเกิดปัญญา เกิดความรักต่อผู้อื่นสังคม และสรรพสิ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการสัมผัสต่างๆ ด้วยความใส่ใจ ตั้งใจ และมีสมาธิ

ปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษา

ปรัชญาของจิตตปัญญาศึกษา สรุปได้ 2 ประการ ดังนี้ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2552: 4)

1. ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (humanistic value) ว่ามนุษย์มีศักยภาพสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีประสบการณ์ตรงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้
2. กระบวนทัศน์องค์รวม (holistic paradigm) คือ การปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน

แนวคิดหลักของจิตตปัญญาศึกษา

การศึกษาวิจัยของ ชลลดา ทองทวีและคณะ (2551) พบว่าแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยเน้นให้ความสำคัญต่อมิติการเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ (contemplation) เป็นการหม่อมเอาประสบการณ์เรียนรู้เข้ามาสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านใน โดยสามารถสรุปสังเคราะห์แนวคิดหลักของจิตตปัญญาศึกษาได้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ตรงเป็นหนทางที่จะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่สัมพันธ์เชื่อมโยงโดยตรงกับชีวิตของผู้เรียน รวมถึงการเตรียมใจที่จะเผชิญหน้ากับความเจ็บปวดและความทุกข์ยากลำบากของชีวิต เป็นการเรียนรู้ซึ่งอัตตาตัวตนจะได้ถูกทำลาย ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจเรื่อง อัตตา-อนัตตา ได้ลึกซึ้งด้วยตนเอง
2. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) และการเรียนรู้ที่เข้าใจและเปิดกว้าง เป็นการเรียนรู้ที่จะสัมผัสชีวิตของตนเองและผู้อื่นอย่างจริงใจและอ่อนน้อม เปิดกว้างต่อความหลากหลายทางความคิด นำสู่การสื่อสารและความสัมพันธ์ ที่สร้างสรรค์และการละวางตัวของตนเอง

3. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเคารพศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไร้อคติโดยหัวใจของการศึกษาด้านนี้ คือ กระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นหาศักยภาพภายในตนเองจนกลายเป็นตัวของตัวเองที่สมบูรณ์อย่างที่ไม่จำเป็นต้องไปเปรียบเทียบกับใคร

4. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการน้อมสวียอย่างไครครวญ (contemplation) เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อหลักการตรรกะ แต่บ่มเพาะน้อมนำประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามา มาคิด ไครครวญอย่างลึกซึ้งบนฐานของจิตใจที่สงบเย็น เพื่อค้นหาความหมายของชีวิต และเรียนเพื่อที่จะรู้จักตัวเองและเพิ่มพูนความรู้ด้วยการน้อมนำไปลองปฏิบัติให้เห็นจริง

5. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง (meditation) โดยการปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา เฝ้ามองธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือ การเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาพของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน

6. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อความสดของปัจจุบันขณะ เป็นการเรียนรู้จากภายใน คือ กระบวนการแห่งการค้นพบคุณค่าและความหมายของการมีชีวิตอยู่ในทุกขณะ ด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นชีวิตที่มีอิสระ อันเกิดจากการกลับมาตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของตน

7. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลาย ของท้องถิ่นและวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางจิตวิญญาณของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา เป็นการเรียนรู้ที่ไม่แยกจากวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์อันซับซ้อนของชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อความเข้าใจตนเองและเพื่อนมนุษย์ เพื่อพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ผู้มีจิตใจสูงและเปิดกว้างอย่างแท้จริง

8. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้บนฐานการโอบอ้อมสนับสนุนของกัลยาณมิตรที่เป็นเพื่อนเดินทางในการเรียนรู้พัฒนาด้านในที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นตนเองและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ที่หลากหลาย

จิรัฐกาล พงศ์ภคเถียร (2553: 120-125) ได้สรุปถึงปัจจัยภายในปัจจัยภายนอกและปัจจัยเกื้อหนุนของการศึกษาตามแนวจิตตปัญญาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้อธิบายความหมายของแต่ละปัจจัยไว้ ดังนี้

ปัจจัยภายใน

1. มีความรักความเมตตา หมายถึงคุณสมบัติของจิตที่มีความอ่อนโยน มีความรักความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

2. การตระหนักรู้ หมายถึงการมีสติระลึกอยู่กับปัจจุบัน ความสามารถจดจำอารมณ์ และกลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะได้

3. การเกิดปัญญาญาณ หมายถึงความสามารถหรือความรู้ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลกระทบจากภาวะของการมีสมาธิและเกิดความตระหนักรู้ที่ทำให้จิตขยายกว้างจนเกิดความรู้ใหม่เป็นความเห็นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องใด ๆ ที่มีความสนใจอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ

4. การเห็นเชื่อมโยง หมายถึงการมองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง การมีผลกระทบต่อกันของสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่ง

5. การคิดเชิงวิพากษ์ หมายถึงความสามารถในการคิดระดับสูงที่เกิดจากการมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยของสิ่งต่างๆอย่างแท้จริง โดยไม่ใช่ความคิดที่เกิดจากความจำหรือข้อมูลที่ได้รับมาเท่านั้น เป็นความคิดใหม่ที่ลึกซึ้ง ความคิดสร้างสรรค์ที่ใช้ในการมองเรื่องราวหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ

6. มีวิจารณ์ญาณ หมายถึงความสามารถในการวิเคราะห์แยกแยะและเลือกที่จะยอมรับความคิดหรือแนวทางต่างๆมาเป็นสิ่งที่ตนเองให้คุณค่าและความหมาย จนออกมาเป็นพฤติกรรม

7. การมีประสบการณ์ตรง หมายถึงการได้ลงมือปฏิบัติ ได้สัมผัสจริงกับสภาวะเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆด้วยตนเอง

8. การใคร่ครวญ หมายถึงการเฝ้าดูอย่างเนิ่นนานพอโดยไม่ตัดสินเพื่อให้ได้สัมผัสเข้าใจถึงสิ่งนั้นๆอย่างที่เป็นจริง

ปัจจัยภายนอก

1. กัลยาณมิตร หมายถึงเพื่อนที่นำพาไปในทางที่ดี ให้คำแนะนำดี ๆ ตักเตือนเมื่อเห็นเพื่อนมีแนวโน้มที่จะเดินทางผิด โดยอาจเป็นครู พ่อแม่ เพื่อน เป็นต้น

2. แบบอย่างของผู้สอน หมายถึงการที่ผู้สอนหรือครูอาจารย์สะท้อนกระตุ้นให้คิดทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในสิ่งที่ตนเองสอน เป็นผู้ปฏิบัติดี คิดดี พูดดี ทำดี สามารถเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เรียนได้

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึงการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นความรู้ระหว่างกัน

4. บรรยากาศของความรักความเมตตา หมายถึงบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ผู้เรียน และผู้สอนร่วมกันทำให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลจากความสัมพันธ์อันดี ความรัก ความเข้าใจที่มีต่อกัน ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง หรือระหว่างครูกับศิษย์ ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ความวางใจที่จะแสดงตัวตนหรือความรู้ภายในของแต่ละคนออกมามากขึ้น

5. การเรียนรู้แบบองค์รวม หมายถึงการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการทั้งมิติทางกาย จิต และจิตวิญญาณ รวมทั้งการบูรณาการในภาควิชาการ วิชาชีพและชีวิต

ปัจจัยเกื้อหนุน

1. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึงการให้ความสำคัญต่อบรรยากาศ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นลักษณะทางกายภาพ คือ ลักษณะการจัดห้องเรียน การเลือกสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม มีความสงบ สบาย มีความเป็นธรรมชาติ
2. การกำหนดเนื้อหา หมายถึงการออกแบบหรือกำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่จะนำมาเสนอในชั้นเรียนโดยให้สามารถเชื่อมโยงกับชีวิต และการพัฒนามิติต่างในของผู้เรียนได้นอกเหนือจากการสอนทักษะทางวิชาการและวิชาชีพ
3. การจัดหลักสูตร หมายถึงการออกแบบหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความตระหนักรู้ และรู้จักตัวตนของตนเองอย่างแท้จริง
4. วัฒนธรรมองค์กร หมายถึงวิถีปฏิบัติที่คนในองค์กรส่วนใหญ่ (ในที่นี้อาจหมายถึงในชั้นเรียน ภาควิชา คณะ หรือสถาบัน) ยอมรับ และถือปฏิบัติกันจนเป็นธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา เช่น วิธีการแสดงความเคารพต่อกัน การใช้สุนทรียสนทนาหรือวิธีการประชุมโดยเริ่มต้นด้วย การนั่งสงบนิ่ง เป็นต้น
5. การจัดแหล่งเรียนรู้ หมายถึงการเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ โดยในที่นี้อาจเป็นหน่วยงาน องค์กร สถานที่ หรือบุคคลที่จะให้ผู้เรียนได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย
6. การประเมินผลเพื่อการพัฒนา หมายถึงการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนในมิติต่างๆ อันเป็นผลจากการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนการสอน รวมถึงการที่ผู้เรียนนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปพัฒนาตนเอง โดยเน้นการประเมินเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้สอนสามารถนำผลการประเมินนั้นเป็นข้อมูลในการหาแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยแวดล้อม

1. วิถีชีวิต หมายถึงแนวทางการดำเนินชีวิต พื้นฐานครอบครัว วิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของครอบครัว แบบอย่างจากพ่อแม่ รวมถึงประสบการณ์ที่ได้รับในวัยเด็ก
2. วัฒนธรรม หมายถึงทัศนคติ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อพื้นฐานที่รับเอามายึดถือปฏิบัติ
3. สื่อ หมายถึงช่องทางการเผยแพร่ และการรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ การสร้างค่านิยม และการดำเนินชีวิต

หลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษา

หลักการของจิตตปัญญาศึกษา เรียกว่า “หลักจิตปัญญา 7” หรือเรียกว่า 7C's ประกอบด้วย (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2551: 4 – 6)

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งในด้านพุทธิปัญญา (cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (interpersonal) และด้านภายในบุคคล (intrapersonal)

2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือ การส่งพลังออกเพื่อโอบอุ้มดูแลกลุ่มของกระบวนการและการจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้

3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) คือ การช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การทำให้กระบวนการมาสู่ภายใน (internalization) บูรณาการสู่วิถีชีวิตและการเอื้อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างผู้เข้ารับการอบรมด้วยกัน เชื่อมโยงกับชุมชน และจักรวาล

4. หลักการเผชิญหน้า (Confronting) คือ การเปิดให้ผู้เข้ารับการอบรมออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง เพื่อเข้าเผชิญกับพื้นที่เสี่ยง เพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ๆ และเข้าใจถึงข้อจำกัดและศักยภาพของตนเอง ต่อการเรียนรู้ และพัฒนา

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) คือ การสร้างความไหลลื่นของกระบวนการอันช่วยให้เกิดพลังพลวัตต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยเอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมได้รับการปลดปล่อย และสามารถเข้าทำงานเพื่อปมเพาะพัฒนา

6. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) คือ การเอื้อให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่องภายหลังจากการเข้าร่วมการอบรม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันของผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งกระบวนการที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคนรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับชีวิต

ขั้นของจิตตปัญญาศึกษา

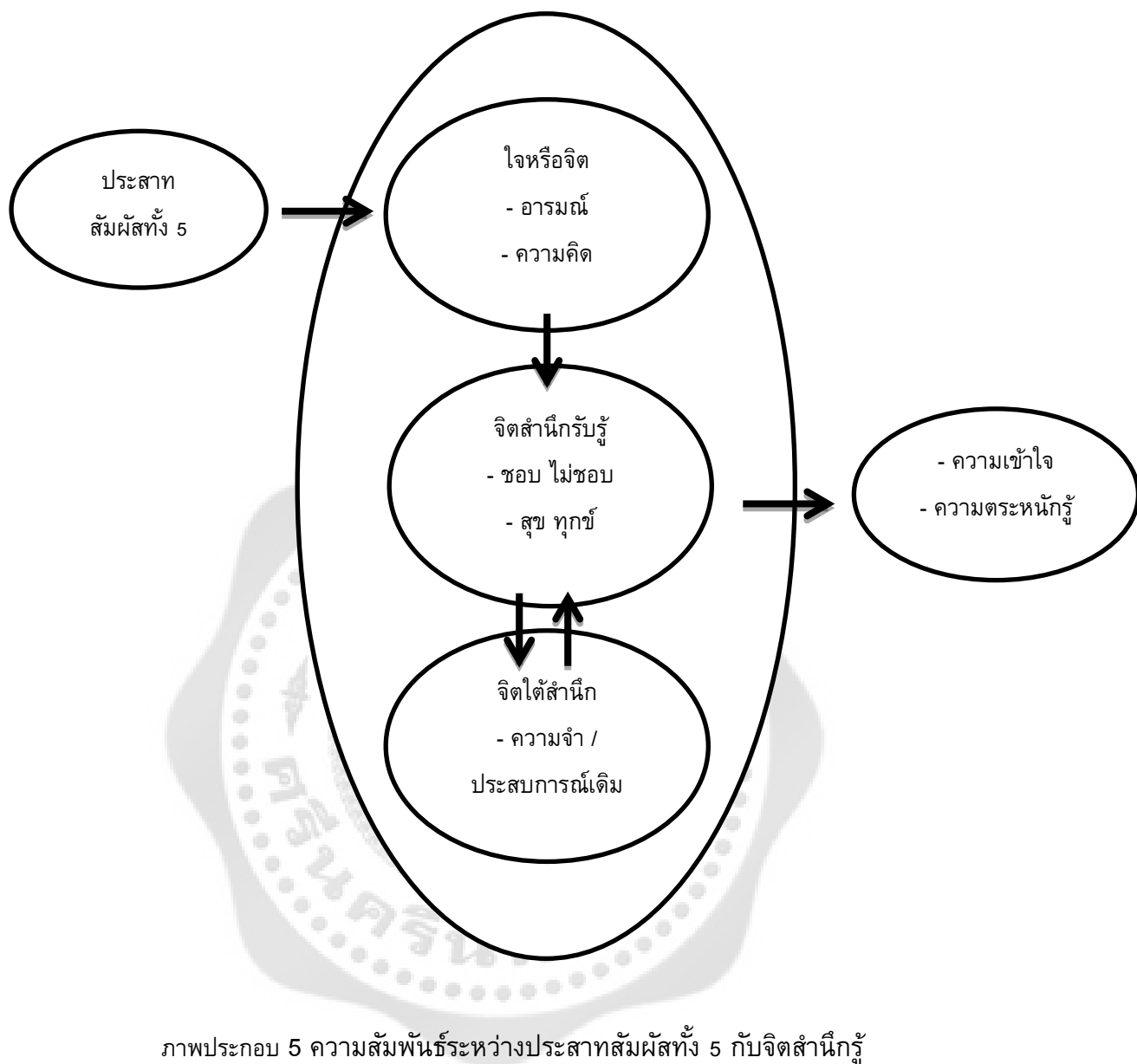
จิตตปัญญาศึกษา ประกอบด้วย การรับรู้อย่างลึกซึ้ง การน้อมสวโจอย่างใคร่ครวญและการเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (วิจักขณ์ พานิช, 2549)

1. การรับรู้อย่างลึกซึ้ง (Deep Sensing) เป็นกระบวนการที่ผ่านการตีความสิ่งเร้าจากภายนอก โดยมีองค์ประกอบที่อิทธิพลต่อการรับรู้ ดังนี้

1.1 ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง

1.2 ความใส่ใจ (Attention) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการรับรู้ภายในคือ อารมณ์ทำให้รับรู้สิ่งเร้าที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้มากน้อยเพียงใดตามความใส่ใจในสิ่งนั้น ดังนั้นบุคคลจะมีความเข้าใจต่อสิ่งเร้าได้ดีและมีประสิทธิภาพจิตสำนึกจึงต้องเรียนรู้อย่างตั้งใจ ใส่ใจต่อสิ่งเร้านั้น

1.3 ประสบการณ์เดิม (Previous Experience) ทำให้การตีความจากความรู้สึกที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งเมื่อมีสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกับประสบการณ์เดิมที่เก็บไว้ในจิตใต้สำนึกอารมณ์ที่ถูกเก็บไว้นานแล้วจึงถูกกระตุ้น ทำให้บุคคลเกิดปฏิกิริยาหรือพฤติกรรมต่อสิ่งเร้านั้นและเกิดความเข้าใจ หรือตระหนักรู้ในสิ่งเร้านั้น ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างประสาhtสัมผัสทั้ง 5 กับจิตสำนึก

1. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ(Contemplation) เป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้ผ่านการมองเข้าไปภายในตนเองด้วยจิตที่สงบเจียบ ครุ่นคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและแผ่ดูเนื้อหาความรู้ที่อยู่ภายในจิตสำนึกของตนเอง ผึกฝนให้มีศักยภาพการตระหนักรู้ที่ลึกซึ้ง มีสมาธิและการหยั่งรู้ (Hart, 2004 อ้างถึงใน นฤมล อเนกวิทย์, 2552: 24) ซึ่ง วิจิภัทน์ พานิช (2549) สรุปว่า เป็นการครุ่นคิดคำนึงด้วยใจอย่างแยบคาย

2. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง(Meditation) เป็นการกระทำ 2 อย่าง คือ การทำจิตใจให้สงบหรือเจริญสติ และการเจริญปัญญาที่หยั่งรู้ หยั่งเห็น ซึ่งเป็นการฝึกสมาธิโดยสมาธิเป็นกระบวนการที่นำบุคคลไปสู่ระดับลึกของความสนใจ และการมีสติทำให้บุคคลผ่อนคลายและบรรลุผล คือ สภาพจิตใจสงบเจียบ (นฤมล อเนกวิทย์, 2552: 30)

การจัดกระบวนการจัดตปัญญาศึกษาที่ดี

การจัดกระบวนการจัดตปัญญาศึกษาที่ดี ต้องมุ่งเน้นในสิ่งต่อไปนี้ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2551: 6 – 7)

1. จัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุลในความแตกต่างซึ่งสามารถแยกแยะได้เป็นการจัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุลของฐานกาย ฐานใจ และฐานหัว โดยเน้นรูปแบบวิธีหลากหลายในการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อฐานต่างๆ

2. จัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่ที่ปลอดภัย (Comfort Zone) กับพื้นที่เสี่ยง (Risk Zone) โดยมีกิจกรรมที่ต้องอาศัยความกล้าในการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษาความรู้สึกอันมั่นคงปลอดภัย และระมัดระวังไม่ให้เป็นพื้นที่อันตราย (Danger Zone)

3. จัดกิจกรรมที่ให้เกิดความสมดุลระหว่างการเคลื่อนเข้า – ออก จากศูนย์กลางการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง (Decentering; & Centering) กล่าวคือ เป็นการจัดกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนออกจากการคิดเกี่ยวกับตนเอง รวมทั้งสถานการณ์หรือปัญหาที่กำลังเผชิญเข้าสู่สนามประสบการณ์ใหม่ที่มียุทธศาสตร์ประกอบของการ “เล่น” หรือการ “หลุด” ออกจากชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาสมมติที่ทำทนายอยู่เบื้องหน้าในเวลาอันจำกัดอย่างสมดุล กับการเคลื่อนเข้าสู่การย้อนคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับแบบแผนพฤติกรรมของตนเองที่บุคคลมักนำมาใช้ในการแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าและในระยะยาว

4. จัดกิจกรรมที่สร้างความสมดุลระหว่างการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพังและการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Solitude VS Solidarity) คือ การจัดกิจกรรมที่ให้แต่ละคนมีโอกาสได้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เข้ารับการอบรมคนอื่นๆ ในลักษณะของชุมชนร่วมรับฟังกันและกันอย่างลึกซึ้งจริงจัง พร้อมกับการสร้างกิจกรรมให้มีช่วงเวลาของการได้อยู่ตามลำพัง เพื่อใคร่ครวญต่อประสบการณ์ที่ได้รับในแต่ละช่วงกิจกรรมหรือสำรวจภาวะอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น

5. จัดกิจกรรมที่สร้างสมดุลของการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ระหว่างขนาดและวิธีการแบ่ง (Size and Selection Procedure) โดยกระบวนการ (วิทยากร/ผู้จัดกิจกรรม/ผู้สอน) ต้องตระหนักถึงข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกัน ระหว่างการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ขนาดเล็ก (2–4คน) ขนาดกลาง (6–10คน) และขนาดใหญ่ (มากกว่า 8 คนขึ้นไป) และวิธีการแบ่งในลักษณะกลุ่มที่สมาชิกเลือกกันเอง กลุ่มที่ใช้การแบ่งกลุ่มแบบสุ่ม กลุ่มที่กำหนดหัวข้อการแบ่ง

6. จัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นภายใต้กรอบโครงสร้าง (Flexibility within Structure) โดยกระบวนการต้องวางโครงสร้างของกระบวนการที่สะท้อนเป้าหมายและเนื้อหาของชุดการอบรมด้วยตนเอง อย่างถ่องแท้ คาดการณ์ล่วงหน้าว่ากระบวนการแต่ละช่วงรวมทั้งกิจกรรมแต่ละอย่างจะส่งผลอย่างไรต่อพลวัตของกลุ่มรวมทั้งจะนำไปสู่การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะและมิติใดบ้างสำหรับผู้เข้ารับการอบรมรวมทั้งกระบวนการต้องมีความ

ยืดหยุ่น สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพแต่ยังคงรักษาเป้าหมายของการเรียนรู้ไว้เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้เรียน

การประยุกต์ใช้กระบวนการจัดตบญญาศึกษา

การนำกระบวนการจัดตบญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้มีข้อสรุปสำคัญหลายประการดังนี้ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2551: 10 – 11)

1. การที่จะนำองค์ความรู้จัดตบญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ ควรเริ่มต้นจากความ “เข้าใจ” ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการอบรมตามแนวคิดตบญญาศึกษา คือ “ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์” และ “กระบวนการทัศน์แบบองค์รวม” และ “หลักจัดตบญญาศึกษา 7” อย่างลึกซึ้งก่อน

2. กระบวนการที่จะนำชุดการเรียนรู้แบบจัดตบญญาศึกษาไปใช้ ควรมีพื้นฐานความเข้าใจ ประสบการณ์ และการฝึกฝนด้านจัดตบญญาศึกษา หรือการพัฒนาภายในมาพอสมควร มีความรู้และทักษะพื้นฐานในตอนที่สอดคล้องกับการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดตบญญาศึกษาที่เน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างเป็นองค์รวมโดยแท้จริง

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้จัดตบญญาศึกษาควรใช้ “วงจรการเรียนรู้แนวคิดตบญญาศึกษา” เป็นแนวทางเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสมดุลและเป็นองค์รวม

4. ควรใช้ชุดความรู้เป็นตัวอย่างการจัดกระบวนการและประสบการณ์การเรียนรู้ แล้วพัฒนารูปแบบกระบวนการและกิจกรรมของตนเอง หรือเลือกกิจกรรมบางส่วนจากชุดความรู้ไปใช้ โดยประยุกต์ให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายเฉพาะและบริบททางสังคมวัฒนธรรม

5. การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดตบญญาศึกษา ครูหรือกระบวนการควรเริ่มต้นจากการกำหนดเป้าหมายและศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่ตนจะจัดการอบรมหรือกระบวนการเรียนรู้ให้ชัดเจนเสียก่อน

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จัดตบญญาศึกษา

การเรียนรู้จัดตบญญาศึกษาจะประสบความสำเร็จนั้น การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มีความสำคัญอย่างมาก ซึ่ง Susan (1999 อ้างถึงใน นฤมล อเนกวิทย์, 2552: 44) ได้สรุปแนวทางไว้ดังนี้

1. บทบาทผู้สอน

ผู้สอนต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดความไว้วางใจ โดยการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอน ให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน พยายามสร้างชุมชนการเรียนรู้ ผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีที่แสดงถึงความเต็มใจที่จะเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งความเข้าใจและมุมมอง

2. บทบาทผู้เรียน

ผู้เรียนควรมีบทบาทในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและสร้างสรรค์ สภาพแวดล้อม การเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนการเรียนรู้ และร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่ม

3. บทบาทการใช้เหตุผลเจตคติ

ผู้สอนต้องตระหนักว่าจะช่วยผู้เรียนให้เชื่อมโยงการใช้เหตุผลและเจตคติโดยการใช้ความรู้สึกและอารมณ์อย่างไร ซึ่งทั้งการใช้เหตุผลและเจตคติเกิดได้จากการสะท้อนเชิงวิพากษ์

ยุทธวิธีการสอนจิตตปัญญาศึกษา

Cranton (2003) ได้สรุปไว้ว่า “ไม่มียุทธวิธีการสอนใดที่เฉพาะ อาจใช้วิธีการหลากหลายในการกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ออกมา” ซึ่งอาจใช้การบรรยาย การเล่าเรื่องโดยผู้เรียน หรือใช้ข้อความในบทความมาเป็นตัวกระตุ้นความคิดผู้เรียนได้ ดังนั้นครูจึงควรมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและรู้สึก มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย ให้ผู้เรียนมีพลังอำนาจ ทำทนายให้ผู้เรียนคิดด้วยตนเอง โดยการเลือกยุทธวิธีการสอนอาจขึ้นอยู่กับโน้ตชนหรือความเข้าใจในบริบทของการเรียนการสอนขณะนั้น ซึ่งสรุปยุทธวิธีสอนได้ดังนี้

1. การใช้เหตุการณ์กระตุ้นผู้เรียน (Activating Event) อาจใช้วิธีการกระตุ้นผู้เรียนได้หลากหลายวิธี เช่น การให้ชมภาพยนตร์ การใช้เรื่องราวจากเอกสาร นวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี ที่น่าสนใจและเกินความเป็นจริง ซึ่งเป็นมุมมองที่แตกต่างหรือขัดแย้งกับมุมมองเดิมของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในผู้เรียน

2. การตั้งสมมติฐาน อาจใช้เทคนิคการถามเชิงวิพากษ์ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ หรือใช้ประสบการณ์ส่วนบุคคล

3. การสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ (Critical Reflection) โดยครูให้โอกาสผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับสมมติฐาน ซึ่งการสะท้อนตนเองนี้จะเกิดขึ้นนอกห้องเรียนมากกว่าในห้องเรียน และการเป็นแบบอย่างของครูในการสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์เป็นวิธีการที่สำคัญที่สุดสำหรับการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน

4. การเปิดกว้างต่อความหลากหลาย (Openness to Alternative) โดยผู้สอนควรทำหน้าที่ให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายและมีความสุขในการเผชิญกับมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งผู้สอนอาจใช้ยุทธวิธีการสอนแบบบทบาทสมมติ โดยให้ผู้เรียนแสดงบทบาทที่ตรงข้ามกับมุมมองของตนเอง หรืออาจใช้การโต้วาทีเชิงวิพากษ์ (critical debates) หรือการให้ผู้เรียนเขียนจดหมายหรือบันทึกสั้นๆ ในมุมมองที่แตกต่าง

5. การอภิปราย (Discourse) ซึ่งแตกต่างจากการอภิปรายโดยทั่วไป โดยเริ่มต้นให้มีการนำเสนอและอภิปรายในประเด็นที่ดีที่สุด โดยต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของสารสนเทศ เปิดมุมมองหลากหลายที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ มีการสะท้อนเชิงวิพากษ์แต่ละมุมมอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคนอื่นๆ มีส่วนร่วม และยอมรับข้อสรุปที่ได้จากการอภิปราย ในยุทธวิธีนี้อาจจะให้ผู้เรียนเป็นผู้สังเกตกระบวนการอภิปราย 1-2 คน และอาจบันทึกเทปวีดิทัศน์การอภิปรายเพื่อเปิดให้ผู้เรียนศึกษา

6. การทบทวนและปรับสมมติฐานและมุมมอง ผู้สอนควรให้เวลากับผู้เรียนแต่ละคน ในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและมุมมองของเขา และกระตุ้นให้ผู้เรียนหาเครือข่ายทั้งในชั้นเรียนและภายนอกที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกับผู้เรียน

7. การนำสมมติฐานและมุมมองที่ปรับแล้วไปใช้ โดยผู้สอนควรจัดสถานการณ์ที่ให้โอกาสผู้เรียนได้ทำตามสมมติฐานและมุมมอง อาจเป็นโครงการที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติในสถานที่จริง เช่น ในโรงพยาบาล ในสถานประกอบการ การออกค่าย การเยี่ยมชมสถานที่จริง การจัดสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

Arnzen (2005) ได้เสนอแนะยุทธวิธีสอนตามแนวคิดทฤษฎีปัญญาศึกษาไว้ดังนี้

1. การใช้เหตุการณ์กระตุ้น (Activating event) เพื่อให้เห็นความรู้อิฐเดิมของผู้เรียน
2. การให้ผู้เรียนใช้ความรู้เดิม โดยการให้โอกาสผู้เรียนในการใช้ความรู้เดิมพิสูจน์สมมติฐานที่คาดไว้
3. การให้ผู้เรียนสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ โดยการให้ผู้เรียนได้สะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์จากการได้มาซึ่งสมมติฐาน ผลกระทบ และข้อจำกัดของสมมติฐาน
4. การให้ผู้เรียนได้อภิปรายเชิงวิพากษ์ (Critical discourse) โดยการให้ผู้เรียนได้ร่วมกับผู้เรียนคนอื่นๆ และผู้สอนได้อภิปรายเชิงวิพากษ์ เพื่อตรวจสอบความคิดและวิธีการที่มีความหลากหลายของกลุ่ม
5. การให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความรู้ โดยการให้โอกาสผู้เรียนในการทดสอบและประยุกต์ใช้ความรู้ในมุมมองใหม่

กล่าวโดยสรุปแล้วจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีปัญญาศึกษาเป็นการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองจากภายในสู่ภายนอก เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเน้นการแสวงหาคคุณค่า ความหมายของมนุษย์และตนเองและแผ่สู่สังคม ธรรมชาติและสรรพสิ่ง (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2551) ทั้งนี้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์อย่างลึกซึ้ง แล้วนำมาใคร่ครวญตามความเป็นจริง เป็นกระบวนการจัดการศึกษาแบบหนึ่งซึ่งเหมาะสม ไม่มียุทธวิธีการสอนที่ใดเฉพาะ เพราะผู้เรียนมีวิธีการเรียนรู้แตกต่างกัน การใช้วิธีการเดียวจึงไม่เหมาะสมกับผู้เรียนทุกคน แต่ยุทธวิธีการสอนจิตตปัญญาศึกษาหลักๆ นั้นควรเริ่มที่การใช้เหตุการณ์กระตุ้นความรู้เดิมผู้เรียน แล้วให้ผู้เรียนได้มีการตั้งสมมติฐานได้สะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ให้ผู้เรียนได้เปิดกว้างรับความหลากหลายในมุมมองที่แตกต่าง ได้อภิปราย แล้วได้ทบทวนปรับสมมติฐานและมุมมองตนเอง รวมทั้งมีโอกาสนำสมมติฐานและมุมมองที่ปรับแล้วไปใช้ในสถานการณ์จริง

5. กรอบแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V

จากการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร และ งานวิจัยได้กรอบที่ใช้ในการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่ได้จากการวิเคราะห์ลักษณะทางจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัย ของแผนการศึกษาชาติ กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 และเอกสารงานวิจัยของประภาพรรณ เอี่ยมสุภานิต (2539) ประดิษฐ์ อุปรมัย (2541) กรมวิชาการ (2542 และ 2544) คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544) เตือนใจ อินทร์เที่ยง (2546) ดวงพร ทองชะอุ่ม (2550) ประกายมาศ รัตนวิโรภาส (2551) ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2554) พบว่า ความรับผิดชอบเป็นจริยธรรมด้านหนึ่งที่ต้องปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัย ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ด้านคือ 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น 3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ประเด็นที่ 2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเป็นตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีดังนี้

2.1 กระบวนการเรียนรู้ทางสติปัญญา เป็นผลเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมโดยเด็กจะพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการซึมซับ (Assimilation) ความรู้หรือความคิดใหม่เข้าไปเชื่อมโยงกับความรู้หรือความคิดเดิมซึ่งหากไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้เด็กจะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (Disequilibrium) และเด็กจะพยายามใช้กระบวนการปรับขยายโครงสร้าง (Accommodation) ในการปรับความรู้หรือความคิดใหม่กับความรู้หรือความคิดเดิมให้เข้ากันกลายเป็นภาวะสมดุล(Equilibrium)เกิดเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาใหม่ (Schemata) ของเด็กขึ้นโดยเน้นถึง

1. คำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กและจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการ
2. การเรียนรู้ควรเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี
3. ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ประสบการณ์ที่หลากหลาย และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เพื่อให้เด็กเกิดการซึมซับข้อมูลต่างๆเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของตน
4. ใช้สื่ออุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้เด็กเกิดการซึมซับรับข้อมูลต่างๆช่วยให้เข้าใจง่าย

2.2 พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลไม่ได้เกิดจากการพร่ำสอนของบุคคลอื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่น การรับรู้และการมีบทบาททางสังคม มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้วยการ

1. เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างหลากหลาย

2. ฝึกให้เด็กได้คุ้นเคยกับเรื่องราวทางจริยธรรมที่ง่าย ๆ เช่น การปฏิบัติ ตามกฎกติกา หรือการเล่นเกมที่แสดง ถึงจริยธรรมเช่น ความมีระเบียบ ความรับผิดชอบ ความ ซื่อสัตย์ เป็นต้น

3. ครูเลือกเนื้อหาและวิธีสอนที่เหมาะสมกับการพัฒนาจริยธรรมให้กับ ผู้เรียน

4. แสดงการยอมรับและชมเชย เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมจริยธรรมที่พึง ประสงค์

2.3 การจัดการเรียนรู้เน้นหลักเจตคติตามแนวคิดของบลูม ซึ่งบลูมจัดลำดับขั้นการ เรียนรู้เพื่อพัฒนาค่านิยมไว้ 5 ขั้นประกอบด้วย

1. ขั้นการรับรู้ ซึ่งก็หมายถึงการที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝัง ในตัวผู้เรียน

2. ขั้นการตอบสนอง ได้แก่การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจใน ค่านิยมนั้นแล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

3. ขั้นการเห็นคุณค่าเป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น

4. ขั้นการจัดระบบเป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ ในระบบค่านิยมของตน

5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัยเป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตนตามค่านิยมที่รับมา อย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัยซึ่งการจัดการเรียนรู้จะเน้นดังนี้

1) ครูควรจัดสิ่งเร้า สถานการณ์ ประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม

2) เปิดโอกาสให้เด็กได้ตอบสนองในสถานการณ์ต่างๆจนเกิดความ พึงพอใจ และเห็นคุณค่าทำให้มีเจตคติที่ดี และปฏิบัติตามค่านิยมที่ได้รับมาอย่างสม่ำเสมอจนเป็น นิสัย

3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะเป็นประสบการณ์และการใช้ ประสบการณ์ตรงตามหลักการคอลป์และจิตตปัญญาศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง จากประสบการณ์ตรงทั้งโดยธรรมชาติและสถานการณ์จำลอง รวมทั้งการ สังเกตประสบการณ์ของบุคคลอื่นๆ โดนเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์ไปสู่ความรู้และการปฏิบัติตนต่อไปต่อไปตามหลักการของ คอลป์และประสบการณ์ เรียนรู้ที่เด็กได้รับจะเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึงการให้ ความสำคัญต่อบรรยากาศโดยเฉพาะส่วนที่เป็นลักษณะทางกายภาพ คือ ลักษณะการจัดห้องเรียน การเลือกสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม มีความเป็นธรรมชาติ เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการ เรียนรู้ ที่จะให้ผู้เรียนได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยตามหลักจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะใช้หลักการดังนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรง ลงมือทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสมดุลของฐานกาย ฐานใจและฐานหัว โดยเน้นรูปแบบวิธีหลากหลายในการเรียนรู้
2. สร้างบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับครู มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม
4. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์ สะท้อนการเรียนรู้ของตนเอง โดยครูเป็นผู้กระตุ้น
5. จัดให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิด และอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ
6. จัดให้ผู้เรียนสร้างและสรุปความคิดรวบยอดแล้วนำความคิดรวบยอดนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่

ด้วยหลักการดังกล่าวผู้วิจัยจึงกำหนดรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ ในเบื้องต้นโดยกำหนดเป็น 3 V ตามความหมายดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า (Value – Based Environment) หมายถึง การกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง สามารถสร้างให้เด็กเกิดรับรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครู และสิ่งแวดล้อมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองประกอบด้วยการปฏิบัติของครู ดังนี้

1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดสถานที่เรียน ทั้งในหรือนอกห้องเรียนที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นความปลอดภัย สะดวก เอื้อต่อการรับรู้และการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ

1.2 จัดประสบการณ์ หมายถึง การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายที่เด็กได้สังเกต สำรวจ และการลงมือปฏิบัติจริง โดยครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่เพื่อมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด หมายถึง การกำหนดข้อคำถามประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้เด็กคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรม โดยใช้รูปภาพประกอบข้อคำถามเป็นหลัก

2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

2.1 สะท้อนการเรียนรู้ หมายถึง การนำเสนอความรู้ ความรู้สึกรู้สีกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม โดยการพูดสนทนากันทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง หมายถึง การย้าความรู้ความเข้าใจในประสบการณ์ที่ได้รับให้ถูกต้อง โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็น ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็นที่ตนเองควรรับและนำไปปฏิบัติ

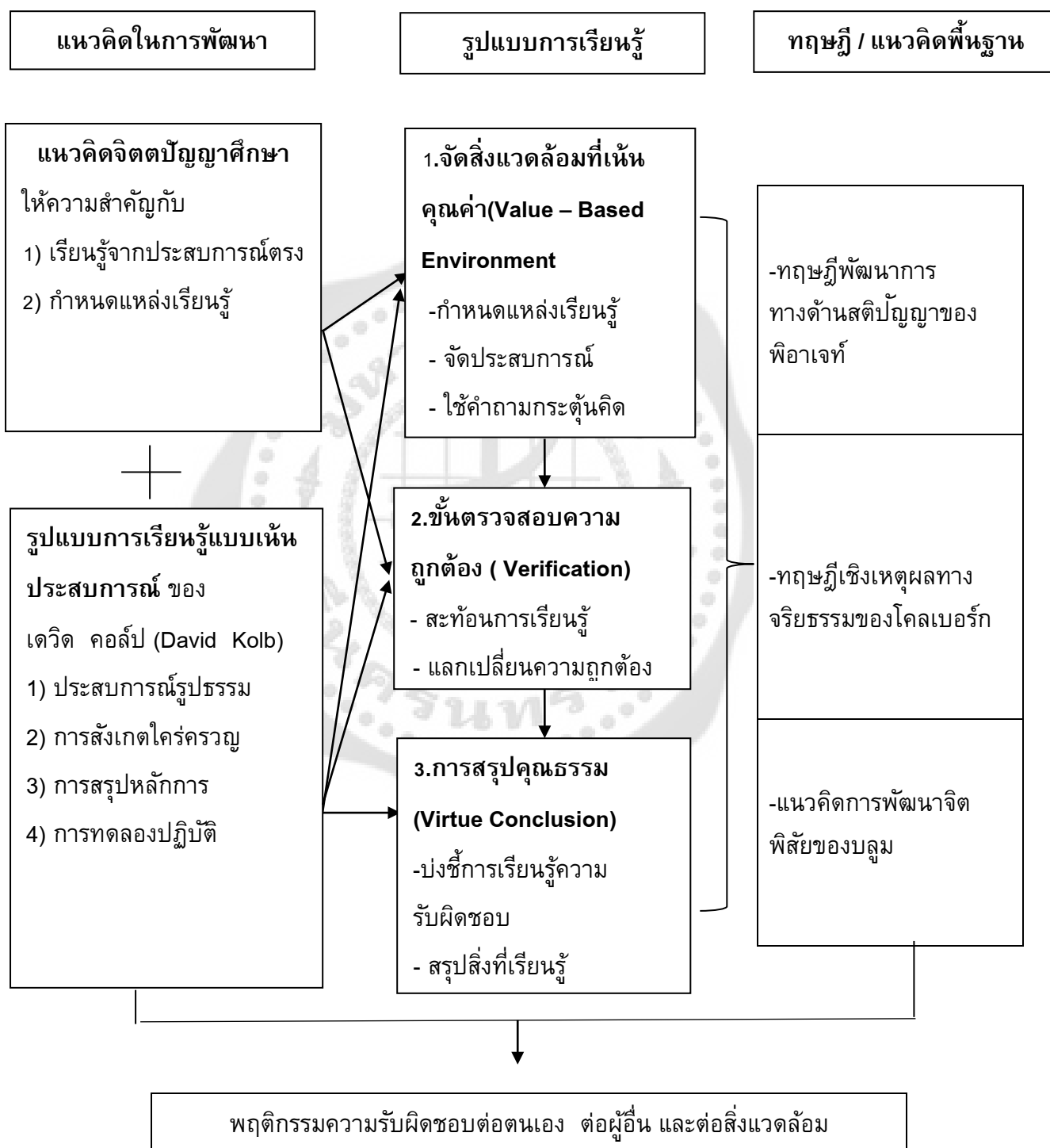
3. การสรุปคุณธรรม(Virtue Conclusion) เป็นขั้นที่ได้สรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

3.1 บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบด้วยการบอกหรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ ด้วยการลงความเห็นเกี่ยวกับการนำความรับผิดชอบไปประยุกต์ใช้ ในการปฏิบัติในชีวิตจริงที่เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม

**กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย**

ภาพประกอบ 1 รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ3Vเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) หมายถึงการกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง สามารถสร้างให้เกิดการเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครู และสิ่งแวดล้อมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ประกอบด้วยการปฏิบัติของครู ดังนี้

1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดสถานที่เรียน ทั้งในหรือนอกห้องเรียนที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นความปลอดภัย สะดวก เอื้อต่อการรับรู้ และการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ

1.2 จัดประสบการณ์หมายถึง การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายที่เด็กได้สังเกต สำรวจ และการลงมือปฏิบัติจริง โดยครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่เพื่อมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ ตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด หมายถึง การกำหนดคำถามประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้เด็กคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรม โดยใช้รูปภาพประกอบคำถามเป็นหลัก

2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

2.1 สะท้อนการเรียนรู้ หมายถึง การนำเสนอความรู้ ความรู้สึกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม โดยการพูดสนทนากันทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง หมายถึง การย้ำความรู้ความเข้าใจประสบการณ์ที่ได้รับให้ถูกต้องโดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็น ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็นสิ่งที่ตนเองควรรับและนำไปปฏิบัติ

3. การสรุปคุณธรรม(Virtue Conclusion)เป็นขั้นที่เด็กสรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

3.1 บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบด้วยการบอกหรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ ด้วยการลงความเห็นเกี่ยวกับการนำความรับผิดชอบไปประยุกต์ใช้ ในการปฏิบัติในชีวิตจริงที่เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม
ด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 1.การสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1.1 สังเคราะห์พฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยดำเนินการโดย

1.1.1 ศึกษาเอกสาร บทความ และงานวิจัยของนักวิชาการและนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้ต่อไปนี้เป็นบรรณ เยี่ยมสุภาษิต (2539: 765) ประดิษฐ์อุปรมัย (2541: 508 – 517) กรมวิชาการ (2542: 13) กรมวิชาการ (2544: 212) คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544:12) เตือนใจ อินทร์เที่ยง (2546: 25) ดวงพร ทองชะอุ่ม (2550: 12) อนงค์ จันใด (2550: 7) ไสว รินทรราช (2552: 6) บุญประครอง ไม้เขียว (2554: 9) ประกายมาศ รัตนโรภาส (2551: 13) กันยา พลายมี (2553: 119) ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2554: 90 – 91) อี ปองส์ ,เอสเตเว ปุยอล (Esteve Pujol I Pons แปลโดย กัญญารัตน์ จิราสวัสดิ์.2550.67–74) จอยแมรี ดันลาฟ (Joy Marie Dunlap.2002: 1–8) จอห์น นีย์แมน (John Neyman.2011: 1 – 3) เพค (Peck. 1958: 347 – 350) เพค และฮาวิงเชิท (Peck and Havinghurst.1963)วิก กิน ส์ (Wiggins. 1971: 289) ชูนิค (Zunich.1993: 497 – 499) ซึ่งจำแนกความรับผิดชอบเป็น 3 ด้านคือ 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง2.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น 3.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีกรอบพฤติกรรมบ่งชี้ดังตาราง.

ตาราง 4 องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ความรับผิดชอบ

องค์ประกอบของความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้
1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง	-ความรับผิดชอบต่อชีวิตกิจวัตรประจำวันของตนเอง เช่น แต่งตัวเรียบร้อย รับประทานอาหารด้วยตนเอง ไปโรงเรียนให้ทันเวลา -ป้องกันตนเองให้ปลอดภัยขณะทำงานหรือทำกิจกรรม -ทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความละเอียดรอบคอบ -มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ -มุ่งมั่นทำงานด้วยความตั้งใจ -ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่กำหนด -หยิบอุปกรณ์มาทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง -การเก็บรักษาของใช้ส่วนตัว -มีความคิดริเริ่มสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง -ยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดี และผลเสีย
2.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น	-ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานความสะอาดบ้าน -ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของโรงเรียน -ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม -มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียนหรือโรงเรียน -แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและยอมรับกลุ่ม -ช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่มทำกิจกรรมจนสำเร็จทันเวลา -เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสังคมก็ช่วยกันแก้ไขตามความสามารถ -เคารพสิทธิของผู้อื่น

ตาราง 4 (ต่อ)

องค์ประกอบของความรับผิดชอบ	พฤติกรรมบ่งชี้
3.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม	-รักษาความสะอาดในบริเวณโรงเรียนและชุมชน -ดูแลทรัพย์สินสมบัติสาธารณะ -เก็บกวาดห้องเรียนหลังเลิกทำกิจกรรม -ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดและเกิดประโยชน์สูงสุด -อนุรักษ์พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ -ลดวิธีการทำลายสิ่งแวดล้อม -ลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากการสังเคราะห์ -ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติ -ดูแลและปลูกต้นไม้ทดแทน

1.1.2 กำหนดกรอบพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยด้วยการ
สัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรม
ความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย จำนวน 5 ท่านดังนี้

- 1) สมณะธีระจิตโตบินนง โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติโสภณ เขตบึงกุ่ม
กรุงเทพ
- 2) รศ.ดร.วิภาภรณ์ บุญยงค์ อาจารย์สาขาวิชาจิตวิทยาและการแนะ
แนวคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
- 3) รศ.วงเดือน เทศวานิช ข้าราชการบำนาญ วิทยาลัยการฝึกหัดครู
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
- 4) ดร.ศุภการ วิชาชาติ อาจารย์ประจำสาขาสังคม(พระพุทธศาสนา)
คณะมนุษยศาสตร์
- 5) อาจารย์วิลาวรรณ ชนะกุล ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนบดินทรเด
ชา สำนักงานเขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษได้กรอบพฤติกรรมประกอบด้วย พฤติกรรมที่ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบพฤติกรรมความรับผิดชอบเบื้องต้นดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตัวเอง
 - 1.1 การดูแลช่วยเหลือตัวเองในชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งตัว การรับประทานอาหาร
 - 1.2 การรักษาความสะอาดของร่างกาย เช่น การแปรงฟัน การล้างมือ
 - 1.3 มุ่งมั่นทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 - 1.4 เก็บของเล่นของใช้เข้าที่เป็นระเบียบหลังทำกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว
 - 1.5 ควบคุมตนเองในการปฏิบัติตามกติกา ข้อตกลง
 - 1.6 ปฏิบัติกิจกรรมตรงตามเวลา
 - 1.7 ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
 - 1.8 ยอมรับการกระทำของตนเองได้
2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
 - 2.1 ปฏิบัติตามกฎหมายกติกาข้อตกลงของกลุ่ม
 - 2.2 ทำงานตามที่กลุ่มมอบหมาย
 - 2.3 ไม่แกล้งหรือรบกวนผู้อื่นขณะที่ทำกิจกรรม
 - 2.4 รู้จักรอคอย ไม่แย่งหรือแข่งคิวเพื่อน
 - 2.5 บอกหรือเตือนเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด
 - 2.6 ช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม
 - 2.7 รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน
 - 2.8 ปฏิบัติตนสุภาพกับผู้อื่น
3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
 - 3.1 ไม่ขีดเขียนโต๊ะ เก้าอี้ กำแพง
 - 3.2 ไม่ฉีกหนังสือ ทำลายของเล่นให้เสียหาย
 - 3.3 ทำความสะอาดบ้าน ห้องเรียนให้สะอาด
 - 3.4 ตกแต่งบ้าน ห้องเรียนให้สะอาดเรียบร้อย
 - 3.5 เก็บใบไม้ เศษขยะบริเวณบ้านหรือโรงเรียน
 - 3.6 ทิ้งขยะและแยกขยะลงถังได้ถูกต้อง
 - 3.7 ดูแลรดน้ำต้นไม้ ไม่ทำลายต้นไม้
 - 3.8 ปิดก๊อกน้ำให้สนิท ทุกครั้งหลังเลิกใช้

1.1.3 จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามนักการศึกษา จำนวน 5 คน ผู้บริหารโรงเรียน/หัวหน้าระดับชั้นอนุบาล จำนวน 10 คน ครูผู้สอนระดับปฐมวัย จำนวน 10 คน และผู้ปกครองเด็กปฐมวัย จำนวน 10 คน ในกลุ่มโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตมีนบุรีและสำนักงานเขตลาดกระบัง สรุปได้ว่า พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบเป็นพฤติกรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย เนื่องจากความรับผิดชอบเป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล เด็กที่มีความรับผิดชอบจะสามารถดูแลตนเองได้ ไม่เป็นภาระของผู้อื่นหรือสังคม ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม และจะส่งผลต่อพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่นๆ ด้วย พฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นหรือสังคม โดยคำตอบด้านความรับผิดชอบต่อสังคม จำแนกได้เป็นความรับผิดชอบต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม และการปลูกฝังพฤติกรรมความรับผิดชอบนั้นควรส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสปฏิบัติจริงผ่านชีวิตประจำวัน มีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้จากการสังเกตพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกในชีวิตประจำวัน

1.2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ 3V

1.2.1 ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้รูปแบบการเรียนการสอน ที่นำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ 3 V ได้ผลดังตารางดังนี้

ตาราง 5 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

การจัดการเรียนรู้	ขั้นที่ 1			ขั้นที่ 2		ขั้นที่ 3	
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	3.1	3.2
หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี							
รูปแบบการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์							
1) การจัดประสบการณ์รูปธรรม		✓					
2) การสังเกตใคร่ครวญ				✓	✓		
3) การสรุปหาหลักการ						✓	
4) การทดลองปฏิบัติ							✓
แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา							✓
เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ความรู้จากประสบการณ์ และกระบวนการ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนการเรียนรู้คือ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่นการจัดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้						✓	
ขั้นของจิตตปัญญาศึกษาประกอบด้วย							
1.การรับรู้อย่างลึกซึ้ง เป็นกระบวนการที่ผ่านการตีความสิ่งเร้าจากภายนอก โดยมีองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ คือ 1) ประสาทสัมผัสทั้ง 5 2) ความใส่ใจ 3) ประสบการณ์เดิม	✓	✓	✓				
2.การน้อมสู่ใจใคร่ครวญ เป็นการครุ่นคิดคำนึง คติวิเคราะห์ด้วยใจอย่างแยบคาย (มีความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการ)				✓ ✓	✓ ✓	✓	
3.การเฝ้ามองตามที่เป็นจริง คือการทำให้จิตใจสงบและเกิดปัญญา							✓

ตาราง 5 (ต่อ)

การจัดการเรียนรู้ หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี	ขั้นที่ 1			ขั้นที่ 2		ขั้นที่ 3	
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	3.1	3.2
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1.ระดับก่อนเกณฑ์ ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีจากผู้มีอำนาจเหนือตน 2.ระดับตามเกณฑ์ พัฒนาการจริยธรรมในระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกเป็นสิ่งที่ควรทำ กล่าวว่าการทำผิดจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น 3.ระดับเหนือเกณฑ์ พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้ใหญ่ ที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกเป็นสิ่งที่ควรทำ กล่าวว่าการทำจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น 3.ระดับเหนือเกณฑ์พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้ใหญ่ที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม			✓			✓	✓

ตาราง 5 (ต่อ)

การจัดการเรียนรู้	ขั้นที่ 1			ขั้นที่ 2		ขั้นที่ 3	
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	3.1	3.2
หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี							
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจต์ พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นความก้าวหน้าในกระบวนการคิดที่จะช่วยให้เด็กแสวงหาและใช้ความรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผล		✓	✓	✓	✓		
เนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมโดยเด็กจะพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการซึมซับ (Assimilation) ความรู้หรือความคิดใหม่เข้าไปเชื่อมโยงกับความรู้หรือความคิดเดิมซึ่งหากไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้เด็กจะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (Disequilibrium) และเด็กจะพยายามใช้กระบวนการปรับขยายโครงสร้าง (Accommodation) ในการปรับความรู้หรือความคิดใหม่กับความรู้หรือความคิดเดิมให้เข้ากันกลายเป็นภาวะสมดุล (Equilibration) เกิดเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาใหม่ (Schemata) ของเด็กขึ้นจนกระทั่งเป็นนิสัย							

ตาราง 5 (ต่อ)

การจัดการเรียนรู้ หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี	ขั้นที่ 1			ขั้นที่ 2		ขั้นที่ 3	
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	3.1	3.2
แนวคิดการพัฒนากิจพิสัยของบลูม บลูมจัดลำดับขั้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาค่านิยมไว้ 5 ขั้นประกอบด้วย 1) ขั้นการรับรู้ ซึ่งก็หมายถึงการที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน 2) ขั้นการตอบสนอง ได้แก่การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้นแล้วมีโอกาสดำเนินการในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง 3) ขั้นการเห็นคุณค่าเป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น 4) ขั้นการจัดระบบเป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน 5) ขั้นการสร้างลักษณะนิสัยเป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่รับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย							

โดยใช้ความหมายตัวเลขในตารางดังนี้

ขั้นที่ 1. จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) ประกอบด้วย การปฏิบัติของครู ดังนี้

1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้

1.2 จัดประสบการณ์

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด

ขั้นที่ 2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

2.1 สะท้อนการเรียนรู้

2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง

ขั้นที่ 3. การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

3.1 บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบ

3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ

1.2.2 กำหนดความหมายของ 3 V ตามตารางสังเคราะห์ 1.2.1 ดังนี้

V ตัวที่ 1 คือ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) เป็นขั้นที่ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริงซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาจากการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ตามขั้นตอนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลาย ที่เกิดจากการกระทำ ความคิด ความรู้สึก โดยครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ โดยใช้หลักความเมตตา ตามแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาโดยการจัดกระบวนการด้วยสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ และแนวคิดการพัฒนาค่านิยมของบลูม (Bloom) ที่เปิดโอกาสให้เด็กเกิดรับรู้ค่านิยมและตอบสนองต่อค่านิยม ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดแหล่งเรียนรู้ทั้งในหรือนอกห้องเรียนที่มีความเหมาะสมกับเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ ปลอดภัย สะดวก เอื้อต่อการรับรู้และการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ

1.2 จัดประสบการณ์ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายจากการสังเกต สำรวจ และการลงมือปฏิบัติจริง โดยครูกระตุ้นให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่เพื่อมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ เด็กเกิดการเรียนรู้และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด หมายถึง การใช้คำถามประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่让孩子คิดเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ความรับผิดชอบ

V ตัวที่ 2 คือการตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในขั้นนี้ผู้วิจัยพัฒนามาจากทฤษฎีของพียาเจท์(Piaget)ที่เชื่อว่า เด็กต้องการเรียนรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเพราะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่นและเด็กต้องการโอกาสในการตรวจสอบความคิดเห็นของตนเอง ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรม เช่น การร่วมมือ การปฏิบัติตามกฎกติกาของกลุ่ม รู้จักรอคอย และรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน เป็นต้นประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

2.1 สะท้อนการเรียนรู้ หมายถึง การนำเสนอประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการพูด ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง หมายถึง การวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็นคุณค่าเห็นประโยชน์ ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็นสิ่งที่ตนเองควรรับไว้เพื่อไปปฏิบัติ

V ตัวที่ 3 คือ การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เป็นขั้นที่เด็กสรุปการเรียนรู้ และบ่งชี้ความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติซึ่งผู้วิจัยพัฒนามาจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กและแนวคิดการพัฒนาคุณธรรม ของบลูม (Bloom) กล่าวคือผู้สอนจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าและกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาค่านิยมนั้นเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

3.1 บ่งชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบหมายถึง การแสดงถึงพฤติกรรม การแสดงออกถึงความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมด้วยการวาดภาพเป็นกลุ่ม

3.2 สรุปการเรียนรู้ หมายถึงการลงความเห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบที่นำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในชีวิตจริง ในด้านการปฏิบัติตนตามหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมาย การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นที่ยอมรับและเกิดประโยชน์แก่สังคม

1.2.3. สร้างเครื่องมือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. คู่มือและแผนการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

2. แบบประเมินพฤติกรรมทางด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

การสร้างคู่มือจัดการเรียนรู้แบบ 3 Vผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. ศึกษากรอบแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

2. ศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการเขียนแผนการเรียนรู้

3. นำองค์ประกอบของพฤติกรรมความรับผิดชอบทั้ง 3 ด้านไปศึกษาเพื่อกำหนดหน่วยและสาระการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยกับครูปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ตามสาระการเรียนรู้ 4 ด้าน คือ 1) เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก 2) บุคคลและสถานที่ 3) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตัว 4) สิ่งต่างๆรอบตัว โดยใช้แบบสอบถามจำนวนครูปฐมวัย ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลสรุปความคิดเห็นดังตารางที่ 6

ตาราง 6 ตารางแสดงสรุปความคิดเห็นการกำหนดหน่วยและสาระการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

หน่วยการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้	ความรับผิดชอบ	ความคิดเห็น		
			X	S.D.	ระดับความเหมาะสม
ปากและฟัน	การดูแลปากและฟัน	ความรับผิดชอบต่อตนเอง	5.000	.000	มากที่สุด
	การเก็บอุปกรณ์การแปรงฟัน	ความรับผิดชอบต่อตนเอง	4.610	.618	มากที่สุด
อาหารดีมีประโยชน์	การรับประทานอาหาร	ความรับผิดชอบต่อตนเอง	5.000	.000	มากที่สุด
	การทำความสะอาดซั้ว จาน แก้วน้ำ	ความรับผิดชอบต่อตนเอง	4.490	.643	มาก
ของเล่น ของใช้	การดูแลของใช้ส่วนตัว	ความรับผิดชอบต่อตนเอง	5.000	.000	มากที่สุด
	การดูแลของใช้ส่วนรวม	ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น	4.610	.618	มากที่สุด

ตาราง 6 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้	ความ รับผิดชอบ	ความคิดเห็น		
			X	S.D.	ระดับ ความเหมาะสม
ห้องเรียนของเรา	เพื่อนของเรา	ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น	4.610	.618	มากที่สุด
	การทำ สะอาดห้องเรียน	ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น	4.440	.925	มาก
โรงเรียนของเรา	การดูแล สิ่งแวดล้อมใน โรงเรียน	ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม	4.610	.618	มากที่สุด
	การใช้เครื่องเล่น สนาม	ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น	4.610	.618	มากที่สุด
ต้นไม้	การดูแลต้นไม้	ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม	5.000	.000	มากที่สุด
	การปลูกไม้ ประดับ	ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม	4.490	.815	มาก
ขยะ	การเก็บขยะ	ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม	5.000	.000	มากที่สุด
	การลดปริมาณ ขยะ	ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม	4.610	.618	มากที่สุด

จากตาราง 6 พบว่า ผลการสอบถามความคิดเห็นของครูปฐมวัยเกี่ยวกับหน่วยและสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมนำมาเขียนเป็นแผนการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V อยู่ในระดับมาก – มากที่สุด คือมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.320 – 5.000

4. นำหน่วยและสาระการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยตามผลการสอบถามความคิดเห็นของครูปฐมวัย มาสร้างคู่มือและแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยแผนการเรียนรู้แบบ 3 V กำหนดเนื้อหาการเรียนรู้เป็น 7 หน่วย

การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของเด็ก แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลา 1 สัปดาห์สัปดาห์ละ 2 วัน ๆ ละ 40 นาที รวม 7 สัปดาห์แผนการเรียนรู้แบบ 3 V มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ หัวเรื่องสาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ บันทึกหลังการสอน/ข้อเสนอแนะ ภาคผนวก

5. นำคู่มือและแผนการเรียนรู้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา ซึ่งผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทิพากร บุญกุลศรีรุ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บุญญาพร อุณากรผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่งอาจารย์ประจำโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ฝ่ายประถม)
- 3) อาจารย์ ดร.วาสนา ปัญญาบุญนิยมผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านดิน จังหวัดสิงห์บุรี
- 4) อาจารย์ จิราพร นุ่มฤทธิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเมืองใหม่ (ชลอราษฎร์รังสฤษดิ์)
- 5) อาจารย์ จิตราภรณ์ เตมียกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ข้าราชการบำนาญ ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาลสระบุรีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1

6. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินความเหมาะสมของคู่มือและแผนการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยค่าเฉลี่ยความเหมาะสมที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแผนการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V อยู่ในระดับ 3.50 ขึ้นไป

7. ดำเนินการปรับปรุงคู่มือและแผนการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ดังนี้

- 1) คู่มือครูตัดตัวอย่างแผนการเรียนรู้ออก ควรเขียนตัวอย่างแผนการเรียนรู้ที่ชัดเจนเพียง 2-3 แผน ไม่จำเป็นต้องใส่แผนการเรียนรู้ทั้งหมด
- 2) แผนการเรียนรู้ส่วนของหัวแผนให้เพิ่มระดับชั้นเรียน และระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้
- 3) ตัดสาระการเรียนรู้ออกคงไว้เฉพาะสาระสำคัญ การเขียนสาระสำคัญควรเขียนให้สั้นกระชับ
- 4) ในขั้นที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ชั้น 1.1 การกำหนดแหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ในและนอกห้องเรียนให้มีสัดส่วนไม่ต่างกันมาก ชั้น 1.2 จัดประสบการณ์ ควรใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนรู้อาจใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาให้เด็กเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ ชั้น 1.3 ข้อคำถามไม่ควรหลายข้อ ให้ตัดข้อคำถามให้เหลือเพียง 2-3 คำถาม

5) ปรับภาษาที่ใช้ในการถามคำถามให้เหมาะกับพัฒนาการของเด็ก

6) ตรวจสอบการประเมินผลในแผนการจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์

แบบประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

การสร้างแบบประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยมีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินพัฒนาการของเด็กปฐมวัยด้วยแบบสังเกต (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2547: 188 – 209; นภเนตร ธรรมบวร. 2545: 111 – 134; กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2545: 31 – 32) แบบประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 3 ระดับ มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

3 คะแนน หมายถึง	เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้ด้วยตนเอง โดยผู้อื่นไม่ต้องเตือน
2 คะแนน หมายถึง	เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้ โดยผู้อื่นเตือนเป็นบางครั้ง
1 คะแนน หมายถึง	เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้ โดยผู้อื่นเตือนทุกครั้ง หรือไม่แสดงพฤติกรรม

2) หาคุณภาพของแบบประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสม ใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องซึ่งมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไปจึงถือว่าใช้ได้ (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 179) โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

1) รองศาสตราจารย์ ดร.วิภาภรณ์ บุญยงค์ อาจารย์ประจำสาขาจิตวิทยาและแนะแนวคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์

2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศันสนีย์ จันทร์สถิตพร อาจารย์ประจำสาขาวิชาการวิจัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์

3) ดร.กิตติมา บุญยศ อาจารย์ประจำ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

4) ดร.อรุณรุ่ง ปภาพลิษฐ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการวิจัย วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

5) อาจารย์วิจิตตรา จันทศิริ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดระเบาะไผ่ อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ผลปรากฏว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.80 – 1.00

3) หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้สังเกต 2 คนประกอบด้วย ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย 1 คน ใช้สูตร RAI (Burry-Stock, J. and Others.1996: 256) ผลการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่า 0.60– 1.00 ถือว่ามีความสอดคล้อง และค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้สังเกต (RAI) ผลปรากฏว่าค่ามีความเชื่อมั่น ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เท่ากับ 0.95 , 0.94, 0.94 ตามลำดับ ถือว่ามีความสอดคล้อง

4) ปรับปรุงแบบประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อตนเองตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

1. ปรับรายการพฤติกรรมที่สังเกตโดยใช้คำที่เป็นแสดงถึงพฤติกรรมที่สังเกตเห็น ได้ชัดเจน

2. ใช้คำศัพท์ให้เหมือนกันในทุกข้อ เช่น คำว่า ผู้อื่น เป็น เพื่อน

3. เพิ่มแบบประเมินเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือแบบประเมินการสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย ส่วนที่ 2 คือแบบบันทึกการสังเกต/การแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของผู้สังเกต

1.2.4 การตรวจสอบโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการประเมินโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาข้อบกพร่องต่างๆ ทั้งด้านความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้และทำการปรับปรุงก่อนการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีจุดประสงค์ดังนี้

จุดประสงค์การประเมิน เป็นการประเมินใน 2 ลักษณะ คือ

1. ประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้ว่ามีความเหมาะสมกับสภาพเด็กปฐมวัยเพียงใด

2. ประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เป็นการประเมินว่าองค์ประกอบของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้มีความสอดคล้องกันเพียงใด

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาก่อนวัย ที่มีประสบการณ์การทำงานกับเด็กเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี ซึ่งผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงรวมจำนวน 5 คน ดังนี้

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี ไสยวรรณ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาก่อนวัย ตำแหน่งคณบดีวิทยาลัยการฝึกหัดครูมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบล เลี้ยววาริน ด้านหลักสูตรและการสอน ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์ วิทยาลัยการฝึกหัดครูมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

3) ดร.ดรรรัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่ง ศึกษานิเทศชำนาญการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 1

4) ดร. ธัญรัตน์ นิธิกุลธีระภักดิ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลจตุรธร เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

5) อาจารย์เตือนใจ แก้วรุจิพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ตำแหน่งครู คุรุชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาลชลบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต 1

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบ การเรียนรู้ผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้นโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดของโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม พฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

2. กำหนดประเด็นที่ต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเขียนเป็นข้อคำถาม

3. นำแบบตรวจสอบที่เขียนขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล และนักวิชาการด้านการศึกษาปฐมวัยพิจารณาว่าครอบคลุมประเด็นที่ควรตรวจสอบหรือไม่ลักษณะ ของคำถามและภาษาที่ใช้ถูกต้องชัดเจนหรือไม่

4. นำข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขแบบตรวจสอบจัดทำให้ สมบูรณ์และนำไปใช้

แบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องมีลักษณะดังนี้

ก. แบบตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นมาตราส่วน ประเมินค่า 5 อันดับคือเหมาะสมมากที่สุดเหมาะสมปานกลางเหมาะสมน้อยและ เหมาะสมน้อยที่สุดให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่ารูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้าน ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

ข. แบบตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้มีลักษณะเป็นมาตราส่วน ประเมินค่า 3 ระดับคือสอดคล้องกันไม่แน่ใจไม่สอดคล้องให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสินว่าแต่ละองค์ประกอบ ของรูปแบบการเรียนรู้มีความสอดคล้องกันหรือไม่

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองมีขั้นตอนดังนี้

1. นำรูปแบบการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นในขั้นตอนที่ 2 และเครื่องมือประเมินความ เหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

2. ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตัดสินใจโดยอิสระแต่ละท่านหากมีข้อสงสัยแล้วผู้วิจัยอาจ ขอคำแนะนำเพิ่มเติม

3. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ

4. ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแล้วจัดลำดับองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยให้มีความเหมาะสมเพื่อนำไปสร้างเป็นแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญใน 2 ลักษณะดังนี้

1. ความเหมาะสมวิเคราะห์ข้อมูลได้จากแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ผู้วิจัยจะเสนอในรูปของค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยนำคำตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนให้ค่าน้ำหนักเป็นคะแนนดังนี้ (พวงรัตน์ทวีรัตน์, 2540: 214)

มีความเห็นว่า	เหมาะสมมากที่สุด	ให้ 5 คะแนน
มีความเห็นว่า	เหมาะสมมาก	ให้ 4 คะแนน
มีความเห็นว่า	เหมาะสมปานกลาง	ให้ 3 คะแนน
มีความเห็นว่า	เหมาะสมน้อย	ให้ 2 คะแนน
มีความเห็นว่า	เหมาะสมน้อยที่สุด	ให้ 1 คะแนน

จากนั้นคำนวณค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยเทียบเกณฑ์ดังนี้

เหมาะสมมากที่สุด	ช่วงคะแนน	4.50 - 5.00
เหมาะสมมาก	ช่วงคะแนน	3.50 - 4.49
เหมาะสมปานกลาง	ช่วงคะแนน	2.50 - 3.49
เหมาะสมน้อย	ช่วงคะแนน	1.50 - 2.49
เหมาะสมน้อยที่สุด	ช่วงคะแนน	1.00 - 1.49

การกำหนดค่าเฉลี่ยของคะแนนความเหมาะสมคือถ้าค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมีค่าตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไปถือว่ารูปแบบการเรียนรู้มีคุณภาพเหมาะสมในเบื้องต้นไม่ต้องทำการปรับปรุงสำหรับข้อใดที่ได้คะแนนต่ำกว่า 3.50 ให้พิจารณาถึงเหตุผลเป็นรายข้อโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ต่อไปและหากมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ นอกเหนือจากข้อคำถามในแบบประเมินเมื่อมีผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปมีความเห็นสอดคล้องกันผู้วิจัยพิจารณาเพิ่มเติมข้อเสนอแนะไว้ในรูปแบบการเรียนรู้โดยคำนึงถึงพื้นฐานของเด็กปฐมวัย

2. ความสอดคล้องขององค์ประกอบรูปแบบการเรียนรู้วิเคราะห์ข้อมูลได้จากแบบประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V สำหรับเด็กปฐมวัย พิจารณาเกณฑ์ความสอดคล้องด้วยดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence) จากใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC = ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ = ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนนำมาแปลงเป็นคะแนนดังนี้

มีความเห็นว่าสอดคล้องกัน กำหนดคะแนนเป็น +1

มีความเห็นว่าไม่แน่ใจ กำหนดคะแนนเป็น 0

มีความเห็นว่าไม่สอดคล้องกัน กำหนดคะแนนเป็น -1

จากนั้นนำคะแนนการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาแทนค่าในสูตรดัชนีความสอดคล้องถ้าค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไปถือว่ารูปแบบการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ ไม่ต้องทำการปรับปรุง

การทดลองประเมินโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้

ผู้วิจัยนำโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ โดยดำเนินการดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชาย – หญิง อายุ 4 – 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 26 คน โรงเรียนสุเหร่าแสนแสบ สังกัดสำนักงานเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแผนการรู้ตามแนวคิดของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย
3. กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติการเป็นเวลา 2 สัปดาห์ๆละ 2 วัน
4. ผู้วิจัยอบรมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V กับครูประจำชั้นอนุบาลในกลุ่มตัวอย่าง เพื่อดำเนินการจัดประสบการณ์ตามแผนที่กำหนด และประเมินผลหลังการจัดประสบการณ์ พบว่า

ผลการศึกษา พบว่า

1. ขั้นตอนการจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ในขั้นที่ 1.1 การเลือกแหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนให้มีความสมดุลกัน การเลือกแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียนควรเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีสื่อสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่เด็กจะเรียนรู้ และควรแจ้งเด็กให้ทราบล่วงหน้าก่อนออกไปเรียนรู้ ขั้น 1.2 จัดประสบการณ์ ก่อนข้างใช้เวลานาน ควรปรับกิจกรรมให้กระชับ และใช้เวลาให้น้อยลง ในขั้น 1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด ตัดคำถามให้น้อยลง
2. ขั้นตรวจสอบความถูกต้อง ในขั้น 2.1 สะท้อนการเรียนรู้ การสะท้อนการเรียนรู้ โดยให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้และประสบการณ์ด้วยการวาดภาพเป็นรายบุคคล 2.2 แลกเปลี่ยน

ความถูกต้อง ครูควรใช้คำถามหรือภาพสถานการณ์ที่เป็นปัญหา แสดงความรับไม่รับผิดชอบ กระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยน ร่วมกันถึงข้อดี ข้อเสียในการการกระทำหรือ เหตุการณ์ต่างๆ อีกทั้งตัดข้อคำถามให้น้อยลง

3. ภาษาที่ใช้ในการถามคำถามไม่ชัดเจน เด็กไม่เข้าใจ

4. การลำดับขั้นตอนการจัดประสบการณ์ยังไม่ต่อเนื่อง ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ ประสพผลสำเร็จเท่าที่ควร

5. ผู้วิจัยนำผลการประเมินมาพิจารณาข้อบกพร่องและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ แบบ 3 V ให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

1.2.5 การศึกษานำร่อง

วิธีการศึกษา

การศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อส่งเสริม พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อของเด็กปฐมวัยเป็นการทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ก่อน นำไปใช้สอนจริง มีลำดับขั้นดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการนำร่องครั้งที่ 1 คือ นักเรียนชาย – หญิง อายุ 4 – 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 15 คน โรงเรียน มีนบุรี สังกัดสำนักงานเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการนำร่องครั้งที่ 2 คือ นักเรียนชาย – หญิง อายุ 4 – 5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 15 คน โรงเรียน วัดลานบุญ สังกัดสำนักงานเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เหตุผลในการเลือกตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เนื่องจาก

1. เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมด้านครูและผู้บริหารโรงเรียน คือ ครูใน ระดับชั้นอนุบาล มีวุฒิการศึกษาในสาขาการศึกษาปฐมวัย มีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมเพื่อ พัฒนาเด็กปฐมวัย และผู้บริหารให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

2. ระดับอายุของกลุ่มตัวอย่าง คือ 4-5ปี เป็นช่วงวัยที่เหมาะสมกับการสร้างเสริม ลักษณะนิสัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แผนการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อของเด็ก ปฐมวัย

2. แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อของเด็กปฐมวัย

3. แบบประเมินรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยครูปฐมวัย

การดำเนินการนำร่อง

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความเป็นไปได้ของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยตลอดจนปัญหาอุปสรรคระหว่างดำเนินการเพื่อปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ก่อนนำไปใช้จริง โดยการทดลองนำร่อง 2 ครั้ง ดังนี้

1. การศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V และแก้ไขปรับปรุง ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการทดลองนำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 ผู้วิจัยจัดเตรียมแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและได้ผ่านการประเมินคุณภาพแล้ว จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยห้องเรียนของเราและหน่วยต้นไม้ไปทดลองสอนเพื่อนำร่องครั้งที่ 1 กับเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4-5 ปีที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนมีนบุรี สำนักงานเขตมีนบุรี จำนวน 1 ห้องเรียน ใช้เวลา 4 วัน

1.2 ประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 ด้านคือ พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

1.3 นำข้อมูลที่ได้จากการนำร่องครั้งที่ 1 มาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการเรียนรู้ เอกสารคู่มือและแผนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นดังนี้

1) ปรับขึ้นจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ชั้น 1.1 การเลือกแหล่งเรียนรู้ ปรับกิจกรรมที่แหล่งเรียนรู้รอบบริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียนแทน ขึ้นจัดประสบการณ์ลดขั้นตอนการจัดกิจกรรมลง เนื่องจากบางกิจกรรมเช่น การปลูกต้นไม้ สวนสวยใช้เวลาค่อนข้างนาน เวลาในการดำเนินกิจกรรมไม่ควรเกิน 40 นาที ชั้น 1.3 ปรับข้อคำถามโดยใช้ภาษาให้เด็กเข้าใจได้ง่ายขึ้น

2) ปรับขึ้นการตรวจสอบความจริง ชั้น 2.1 การสะท้อนการเรียนรู้ ควรให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้โดยการวาดภาพเป็นกลุ่มและพูดเล่าประสบการณ์ที่เรียนรู้จากกิจกรรมร่วมกัน

2. การศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V และปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการทดลองนำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ครั้งที่ 2 ตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ผู้วิจัยนำแผนการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแก้ไขจากการนำร่องครั้งที่ 1 ไปอบรมและทำความเข้าใจกับ ครูปฐมวัยโรงเรียนวัดลานบุญ สำนักงานเขตลาดกระบังเพื่อทดลองสอนนำร่องครั้งที่ 2 กับเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4-5 ปีที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดลานบุญ สำนักงานเขตลาดกระบัง จำนวน 2 ห้องเรียนใช้เวลา 2 สัปดาห์ๆ ละ 2 วัน รวม 4 วัน พร้อมกับประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

2.2 ครูปฐมวัยประเมินการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นของครูปฐมวัย

2.3 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยและผลการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของครูปฐมวัยมาปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปทดสอบหาคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้

ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ครูปฐมวัยมีความเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ แต่ปรับปรุงภาษาที่ใช้ในข้อคำถามให้ชัดเจนมากขึ้น คู่มือครูสำหรับรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีความชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจ

2. จากการประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยพบว่า เด็กร่วมมือในการจัดกิจกรรมและมีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบมากขึ้น

ขั้นที่ 2 ทดสอบประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ปรับปรุงแล้วไปใช้กับเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

ประชากร คือ ประชากร คือ เด็กปฐมวัย อายุระหว่าง 4-5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดสะแกงาม สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 78 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4-5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดสะแกงาม สังกัดสำนักงานการศึกษา ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน เพื่อเป็นกลุ่มทดลอง โดยมีเหตุผลในการเลือกแบบเจาะจงคือ ครูประจำชั้นมีวุฒิการศึกษาด้านการศึกษาปฐมวัย มีประสบการณ์ในการสอนในระดับชั้นอนุบาลมากกว่า 10 ปี และมีความต้องการในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้กับเด็กปฐมวัย

2.2 กำหนดแบบแผนการทดลอง

การทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ผู้วิจัยกำหนดแบบแผนการทดลองเป็น One Group Pretest – Posttest Design (ล้วน สายยศ; และอังคณา สายยศ. 2538: 249) ดังแสดงในตารางที่ 7

ตาราง 7 แบบแผนการทดลอง One Group Pretest – Posttest Design

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T ₁	X ₁	T ₂

E	หมายถึง	กลุ่มทดลอง (Experimental group)
T ₁	หมายถึง	การทดสอบก่อนทำการทดลอง (Pre-test)
T ₂	หมายถึง	การทดสอบหลังทำการทดลอง (Post-test)
X	หมายถึง	การจัดกระทำ (Treatment)

2.3 ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ และผ่านการทดลองสอนนำร่อง จำนวน 2 ครั้ง ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างคือ เด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4–5 ปีที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดสะแกงามสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียนกรุงเทพมหานคร ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Design) โดยมีกลุ่มทดลอง 1 กลุ่มดังนี้

2.3.1 ทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนทำการทดลอง (Pre-test)

ก่อนทำการทดลองผู้วิจัยนำแบบประเมินพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยไปสังเกตกับกลุ่มทดลองก่อนการทดลอง

2.3.2 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V กับกลุ่มทดลอง

ผู้วิจัยนำแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ผ่านการทดลองนำร่องครั้งที่ 2 และปรับปรุงแล้ว ไปใช้กับกลุ่มทดลองจริง เป็นเวลา 7 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 40 นาที ตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม ถึง วันที่ 30 สิงหาคม 2556 รวมทั้งสิ้น 14 ครั้ง

2.3.3 ประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยหลังการทดลอง ทั้ง 3 ด้าน คือความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

2.4 วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยดังนี้

2.4.1 เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ก่อน – หลัง จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V จำนวน 15 คน

ขั้นที่ 3 การขยายผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

การดำเนินการในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ที่ผ่านการหาประสิทธิภาพ โดยการทดลองกับกลุ่มทดลองแล้ว ไปขยายผลกับครูปฐมวัยที่สนใจและสมัครใจนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปทดลองใช้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระยะเวลาการศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V คือ ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานสอนอยู่ในชั้นเรียนของเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4 – 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ในจังหวัดปทุมธานี ดังนี้ โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทองพูนพิทยาสรรค์ โรงเรียนวัดแสง โรงเรียนทิพากรวิทย์ อำเภอลำลูกกา โรงเรียนวัดพิชอุทิศ โรงเรียนมูลนิธิธรรมาภรณ์ โรงเรียนวัดพิชอุทิศ โรงเรียนมูลนิธิธรรมาภรณ์ โรงเรียนวัดพิชอุทิศ โรงเรียนมูลนิธิธรรมาภรณ์ โรงเรียนวัดพิชอุทิศ รวมทั้งสิ้น 13 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3.2 การดำเนินการ

ผู้วิจัยดำเนินการขยายผลรูปแบบการเรียนรู้ดังนี้

1. ผู้วิจัยประสานงานกับโรงเรียน จำนวน 8 โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทองพูนพิทยาสรรค์ โรงเรียนวัดแสงสรณ์ โรงเรียนทิพากรวิทย์ อำเภอลำลูกกา โรงเรียนวัดพิชอุทิศ โรงเรียนมูลนิธิธรรมาภรณ์ โรงเรียนวัดพิชอุทิศ จังหวัดปทุมธานี เพื่อดำเนินการขอความอนุเคราะห์ในการขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ได้รับการปรับปรุงเรียบร้อยแล้วและคัดเลือกแผนการเรียนรู้ จำนวน 4 แผนการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1

2. ครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานสอนเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 13 คน ดังนี้ โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง จำนวน 3 คน โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) อำเภอลำลูกกา จำนวน 1 คน โรงเรียนทองพูนพิทยาสรรค์ อำเภอลำลูกกา จำนวน 1 คน โรงเรียนวัดแสงสรณ์ อำเภอลำลูกกา จำนวน 3 คน โรงเรียนทิพากรวิทย์ อำเภอลำลูกกา จำนวน 2 คน โรงเรียนวัดพิชอุทิศ อ.ลำลูกกาจำนวน 1 คน โรงเรียนมูลนิธิธรรมาภรณ์โรงเรียนวัดพิชอุทิศ จำนวน 2 คน ที่สมัครใจนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปทดลองใช้ ศึกษาเรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V และแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยผู้วิจัยอบรมสร้างความเข้าใจ เป็นเวลา 1 วัน

3. ครูปฐมวัยทดลองใช้แผนการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V กับเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี ที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 เป็นเวลา 2 สัปดาห์

4. ครูปฐมวัยตอบแบบประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยแบบประเมินมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) คือ (ล้วนสายยศ;และอังคณาสายยศ. 2538: 184) คือ

ระดับ 5 หมายถึงเหมาะสมมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึงเหมาะสมมาก

ระดับ 3 หมายถึงเหมาะสมปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึงเหมาะสมน้อย(ควรปรับปรุง)

ระดับ 1 หมายถึงเหมาะสมน้อยที่สุด(ต้องปรับปรุงอีกมาก)

5. วิเคราะห์ข้อมูลแบบประเมินความคิดเห็นของครูปฐมวัยเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V กำหนดเกณฑ์ ดังนี้ (ล้วนสายยศและอังคณาสายยศ .2538: 184)

ช่วงคะแนน 4.50 – 5.00 หมายถึงเหมาะสมมากที่สุด

ช่วงคะแนน 3.50 – 4.49 หมายถึงเหมาะสมมาก

ช่วงคะแนน 2.50 – 3.49 หมายถึงเหมาะสมปานกลาง

ช่วงคะแนน 1.50 – 2.49 หมายถึงเหมาะสมน้อย

ช่วงคะแนน 1.00 – 1.49 หมายถึงเหมาะสมน้อยที่สุด

เกณฑ์ค่าความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าเฉลี่ยความคิดเห็น ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไปถือว่ารูปแบบการเรียนรู้มีคุณภาพเหมาะสม ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ตามความคิดเห็นของครูปฐมวัย มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.85 – 4.92 ถือว่ารูปแบบการเรียนรู้มีความเหมาะสม

6. สรุปผลและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยให้มีความเหมาะสมและเป็นฉบับที่สมบูรณ์

สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1.1 ค่าเฉลี่ย (Mean) โดยใช้สูตรดังนี้ (พิสนุ พงศรี. 2549: 272)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ	$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
	$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
	N	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

1.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยใช้สูตร ดังนี้ (พิสนุ พงศรี. 2549: 275)

$$S.D = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{(N - 1)}}$$

เมื่อ	S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	X	แทน	คะแนนแต่ละจำนวน
	$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
	$\sum (X - \bar{X})^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
	N	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การตรวจสอบความเที่ยงตามเนื้อหา (Content validity) โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruency: IOC) ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร ดังนี้ (สุวิมล ทิรภานันท์. 2550: 165)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับประเด็นที่ต้องการทราบ

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

R แทน ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละระดับความสอดคล้อง

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

2.2 การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสังเกตพฤติกรรมด้วยการใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้สังเกต RAI (Burry-Stock, J and Other. 1996: 256)

$$RAI = 1 - \frac{\sum_k \sum_n |R_{1kn} - R_{2kn}|}{KN(I-1)}$$

เมื่อ R_{1kn} แทน ผลการสังเกตของผู้สังเกตคนที่ 1

R_{2kn} แทน ผลการสังเกตของผู้สังเกตคนที่ 2

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

K แทน จำนวนพฤติกรรมย่อย

I แทน จำนวนช่วงคะแนน

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานในการวิจัย

3.1 เปรียบเทียบความค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลอง ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร – test for dependent Samples ดังนี้ (พิชญ์ พงศรี. 2549: 275)

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{N - 1}}}$$

$$df = N - 1$$

เมื่อ	D	แทน	ผลต่างระหว่างคะแนนแต่ละคู่
	$\sum D$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของผลต่างคะแนนระหว่างแต่ละคู่
	$\sum D^2$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของผลต่างคะแนนระหว่าง แต่ละคู่ยกกำลังสอง
	N	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่างหรือจำนวนคู่

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1. ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ดังปรากฏในตารางที่ 8

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ แบบ 3V ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
1. การอธิบายความเป็นมาของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V	4.60	.548	มากที่สุด
2. แนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ 3 V มีความชัดเจน	4.60	.548	มากที่สุด
3. หลักการของรูปแบบการเรียนรู้แสดงจุดเน้นของการเรียนรู้	4.60	.548	มากที่สุด
4. ความมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V มีความชัดเจนแสดงถึงสิ่งที่มุ่งหวังให้เกิดกับผู้เรียน คือพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ	4.60	.894	มากที่สุด
5. การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ 3 V	4.80	.447	มากที่สุด
6. สารการเรียนรู้สามารถนำไปจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบได้	4.60	.894	มากที่สุด
7. การกำหนดลำดับขั้นการเรียนรู้แบบ 3 V	4.80	.447	มาก

ตาราง 8 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
8. กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V 3 ขั้นตอน คือ			
ขั้นตอนที่ 1 จัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า			
8.1 ความชัดเจนของการอธิบายความหมายของการจัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า	4.40	.447	มาก
8.2 ขั้นตอนสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์จริง	4.80	.447	มากที่สุด
ขั้นการจัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าประกอบด้วย			
8.2.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้	4.40	.447	มาก
8.2.2 จัดประสบการณ์	4.60	.894	มากที่สุด
8.2.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด	4.40	.447	มาก
ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบความถูกต้อง			
8.3 ความชัดเจนของการอธิบายความหมายของการตรวจสอบความจริง	4.40	.447	มาก
8.4 ขั้นการตรวจสอบความจริงส่งเสริมให้ผู้เรียนสะท้อนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความถูกต้อง	4.50	.531	มาก
ขั้นตรวจสอบความจริงประกอบด้วย			
8.4.1 การสะท้อนการเรียนรู้	4.40	.447	มาก
8.4.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง	4.40	.447	มาก
ขั้นตอนที่ 3 การสรุปคุณธรรม			
8.5 ความชัดเจนของการอธิบายความหมายการประมาณค่า	4.20	.634	มาก
8.6 ขั้นการประมาณค่าส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดและสรุปการเรียนรู้	4.40	.447	มาก
ขั้นการประมาณค่าประกอบด้วย			
8.6.1 ปงชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบ	4.20	.634	มาก
8.6.2 สรุปสิ่งที่เรียนรู้	4.40	.447	มาก
9. กระบวนการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยได้	4.60	.548	มากที่สุด

ตาราง 8 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
10. การประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของ เด็กปฐมวัย			
10.1 วิธีการประเมิน	4.60	.548	มากที่สุด
10.2 เครื่องมือการประเมิน	4.60	.548	มากที่สุด
11. การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้ในสถานการณ์ จริง	4.60	.548	มากที่สุด
รวม	4.70	.502	มากที่สุด

จากตารางที่ 8 พบว่า การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.20–4.80 ซึ่งส่วนใหญ่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีประเด็นในเรื่องความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ สารการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบการประเมินผล อยู่ในระดับมากที่สุด แต่มีบางข้อที่อยู่ในระดับมากได้แก่ ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ แต่โดยภาพรวมคะแนนเฉลี่ยค่าความเหมาะสม เท่ากับ 4.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.50 แสดงว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V นี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

1.2 ผลการประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังปรากฏในตารางที่

ตาราง 9 ความสอดคล้องขององค์ประกอบของโครงสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

รายการ	ค่าดัชนีความ สอดคล้อง	ความหมาย
1.ความสอดคล้องระหว่างความเป็นมาของรูปแบบการเรียนรู้กับแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐาน	1.00	สอดคล้อง
2.ความสอดคล้องระหว่างแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานกับองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V	0.80	สอดคล้อง
3.ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้กับหลักการของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V	0.80	สอดคล้อง
4.ความสอดคล้องระหว่างหลักการของรูปแบบการเรียนรู้กับวัตถุประสงค์	0.80	สอดคล้อง
5.ความสอดคล้องระหว่างหลักการของรูปแบบการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
6.ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบการเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
7.ความสอดคล้องระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับการประเมินผล	0.60	สอดคล้อง
8.ความสอดคล้องระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ	0.80	สอดคล้อง

จากตาราง 9 พบว่าผลการประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ผลการประเมินแต่ละรายการมีค่าสูงกว่า 0.5 และได้ค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.60–1.00 แสดงว่าทุกองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V มีความสอดคล้องกัน

1.3 ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนดังปรากฏตารางที่ 10

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้ 3V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
1.จุดประสงค์การเรียนรู้			
1.1 ระบุพฤติกรรมวัดได้ชัดเจน	5.00	.000	มากที่สุด
1.2 สอดคล้องกับสาระสำคัญ	4.80	.447	มากที่สุด
1.3 สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก	5.00	.000	มากที่สุด
1.4 ภาษาที่ใช้เข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.90	.224	มากที่สุด
2.สาระเหมาะสมกับการจัดประสบการณ์เรียนรู้เพื่อส่งเสริม พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ	5.00	.000	มากที่สุด
3. สาระสำคัญ			
3.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.80	.447	มากที่สุด
3.2 หน่วยการเรียนรู้เหมาะสมกับวัย	5.00	.000	มากที่สุด
3.3 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	4.80	.447	มากที่สุด
3.4 ภาษาที่ใช้มีความชัดเจนเข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.85	.335	มากที่สุด
4. ประสบการณ์สำคัญ			
4.1 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้	5.00	.000	มากที่สุด
4.2 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	5.00	.000	มากที่สุด
4.3 ภาษาที่ใช้มีความเข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.93	.149	มากที่สุด

ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
5. กิจกรรมการเรียนรู้			
5.1 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.80	.447	มากที่สุด
5.2 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับสาระสำคัญ	5.00	.000	มากที่สุด
5.3 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องแหล่งเรียนรู้	5.00	.000	มากที่สุด
5.4 กิจกรรมการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	5.00	.000	มากที่สุด
5.5 กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย	5.00	.000	มากที่สุด
5.6 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับการประเมิน พัฒนาการ	5.00	.000	มากที่สุด
5.7 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม	5.00	.000	มากที่สุด
5.7.1 ขั้นตอนการจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า	4.60	.548	มากที่สุด
5.7.1.1 การเลือกแหล่งเรียนรู้	4.60	.548	มากที่สุด
5.7.1.2 จัดประสบการณ์	5.00	.000	มากที่สุด
5.7.1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด			
5.7.2 ขั้นตอนตรวจสอบความถูกต้อง			
5.7.2.1 สะท้อนการเรียนรู้	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.3 ขั้นสรุปคุณธรรม			
5.7.3.1 บ่งชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบ	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.3.2 สรุปสิ่งที่เรียนรู้	5.00	.000	มากที่สุด
5.8 กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์-จิตใจสังคมและสติปัญญา	5.00	.000	มากที่สุด
5.9 บทบาทของผู้สอนเอื้ออำนวยการเรียนรู้ของเด็ก	5.00	.000	มากที่สุด
5.10 ระยะเวลาที่ใช้เหมาะสม	4.80	.447	มากที่สุด
5.11 สื่ออุปกรณ์มีความเหมาะสม	5.00	.000	มากที่สุด
รวม	4.88	.179	มากที่สุด

ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับการ ประเมิน
6. การวัดผลและประเมินผล			
6.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.60	.894	มากที่สุด
6.2 วิธีการวัดเหมาะสม	5.00	.000	มากที่สุด
6.3 วัดได้ครอบคลุมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ	5.00	.000	มากที่สุด
ทุกด้าน			
รวม	4.86	.298	มากที่สุด
7. แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V ส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้	4.60	.894	มากที่สุด
รวม	4.60	.000	มากที่สุด

จากตารางที่ 10 พบว่า การประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 4.91 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.255 แสดงว่าแผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ 3V มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกด้าน

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

1. ปรับการใช้ภาษาให้กระชับเข้าใจง่าย
2. คำถามที่ระบุในแผนการจัดประสบการณ์ บางคำถามอาจยังไม่ส่งเสริมให้เด็กเห็นคุณค่า ตามที่ระบุไว้ได้ ดังนั้นควรตรวจสอบและเลือกคำถามใหม่
3. การประเมินผลปรับให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
4. เวลาในการทำกิจกรรมค่อนข้างมาก ควรปรับให้น้อยลง

ผู้วิจัยได้ปรับปรุงองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

1.4 ผลการดำเนินการนำร่อง

1.4.1 การศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V และแก้ไขปรับปรุง ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการทดลองนำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยจัดเตรียมแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและได้ผ่านการประเมินคุณภาพแล้ว จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยห้องเรียนของเราและหน่วยต้นไม้ไปทดลองสอนเพื่อนำร่องครั้งที่ 1 กับเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4-5 ปีที่

กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนมีนบุรีสำนักงานเขตมีนบุรี จำนวน 1 ห้องเรียนใช้เวลา 4 วัน แล้วประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยทั้ง 3 ด้านคือพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

2. ผลการนำร่องครั้งที่ 1 พบว่า

2.1 การเลือกแหล่งเรียนรู้นอกบริเวณโรงเรียน มีกระบวนการและขั้นตอนในการขออนุญาตและขอความร่วมมือกับผู้ปกครองค่อนข้างมาก จึงควรปรับแหล่งเรียนรู้ นอกชั้นเรียนที่อยู่ในโรงเรียนแทน โดยปรับแหล่งเรียนรู้ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนให้สมดุลกัน

2.2 ขั้นตอนการจัดประสบการณ์ ลดขั้นตอนการจัดกิจกรรมลง เนื่องจากบางกิจกรรมเช่น การปลูกต้นไม้ สวนสวยใช้เวลาค่อนข้างนาน เวลาในการดำเนินกิจกรรมไม่ควรเกิน 40 นาที

2.3 ชั้นใช้คำถามกระตุ้นคิด ปรับข้อคำถามโดยใช้ภาษาให้เด็กเข้าใจได้ง่ายขึ้นและลดจำนวนคำถามให้น้อยลงและควรใช้สื่อรูปภาพหรือสถานการณ์ประกอบการถามคำถาม

2.4 ขั้นการตรวจสอบความจริง ในขั้นการสะท้อนการเรียนรู้ ควรปรับจากการพูดเล่าประสบการณ์และสิ่งที่เรียนรู้จากกิจกรรมเป็นการสะท้อนโดยการวาดภาพ

2.5 นำข้อมูลที่ได้จากการนำร่องครั้งที่ 1 มาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการเรียนรู้ เอกสารคู่มือและแผนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นดังนี้

1.4.2 การศึกษานำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V และปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 2 ผู้วิจัย ดำเนินทดลองนำร่องรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ครั้งที่ 2 ตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยนำแผนการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแก้ไขจากการนำร่องครั้งที่ 1 ไปอบรม และทำความเข้าใจกับ ครูปฐมวัยโรงเรียนวัดลานบุญ สำนักงานเขตลาดกระบังเพื่อทดลองสอนนำร่องครั้งที่ 2 กับเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 4-5 ปีที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดลานบุญ สำนักงานเขตลาดกระบัง จำนวน 2 ห้องเรียนใช้เวลา 2 สัปดาห์ๆ ละ 2 วัน รวม 4 วันพร้อมกับประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

2. ผลการนำร่องครั้งที่ 2 พบว่า

2.1 เวลาในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในช่วงเวลา 40 นาที

2.2 ขั้นกระตุ้นการคิด เด็กสนใจตอบคำถามมากขึ้นเมื่อครูมีรูปภาพประกอบการใช้คำถาม

3. ครูปฐมวัยประเมินการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นของครูปฐมวัยสรุปผลได้ดังนี้

3.1 ครูปฐมวัยมีความเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ แต่ปรับปรุงภาษาที่ใช้ในข้อคำถามให้ชัดเจนมากขึ้นคู่มือครูสำหรับรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V มีความชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจ

3.2 จากการประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยพบว่า เด็กร่วมมือในการจัดกิจกรรมและมีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบมากขึ้น

1.4.3 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการนำร่องมาปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปทดสอบหาคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาประสิทธิภาพผลของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

1. การวิเคราะห์คะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ที่เป็นกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยดังปรากฏในตารางที่ 11

ตาราง 11 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ที่เป็นกลุ่มทดลองก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

พฤติกรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบ	N	$\bar{x}$	SD.	t	Sig.
ก่อนทำการทดลอง	15	1.72	0.64	-5.59	.00
หลังทำการทดลอง	15	2.74	0.31		

* $t < .05$

จากตารางที่ 11 พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการเรียนรู้ตามรูปแบบ 3 V มีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ โดยรวมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนทดลองเท่ากับ 1.72 และมีคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองเท่ากับ 2.74 โดยสรุปคือมีคะแนนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การวิเคราะห์คะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ที่เป็นกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยเป็นรายด้าน ดังปรากฏในตารางที่ 12

ตาราง 12 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยที่เป็นกลุ่มทดลองก่อนและหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยเป็นรายด้าน

พฤติกรรม	กลุ่มตัวอย่าง	$\bar{x}$	SD.	t	Sig.
ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง	ก่อนการทดลอง	1.92	0.66	-3.91	.00
	หลังการทดลอง	2.79	0.41		
ความรับผิดชอบ ต่อผู้อื่น	ก่อนการทดลอง	1.56	0.65	-5.66	.00
	หลังการทดลอง	2.65	0.43		
ความรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อม	ก่อนการทดลอง	1.56	0.65	-6.24	.00
	หลังการทดลอง	2.65	0.20		

* t < .05

จากตารางที่ 12 พบว่า การเปรียบเทียบผลคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย หลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง มีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนทำการทดลองเท่ากับ 1.92 หลังทำการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.79 ด้านความรับผิดชอบต่อผู้อื่น มีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนทำการทดลองเท่ากับ 1.56 หลังทำการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.65 ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนทำการทดลองเท่ากับ 1.56 หลังทำการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.65 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมได้คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตอนที่ 3 ผลการขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

การขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ในการวิจัยครั้งนี้เพื่ออธิบายถึงผลอันเกิดจากการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V โดยการให้ครูผู้สอน จำนวน 13 คน ที่สมัครใจนำรูปแบบไปทดลองใช้ ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง โรงเรียนเทศบาล 1 (จรนดิยุทธ) อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทองพูนฤทศ โรงเรียนวัดแสงสรรค์ โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย อำเภอรัญบุรี โรงเรียนวัดพิชอุคม โรงเรียนมูลนิธิภูมิทัศวันวิทยาลำลูกกา โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย จังหวัดปทุมธานี เป็นเวลา 1 สัปดาห์ เมื่อสิ้นสุดการสอน ครูปฐมวัยทุกคนทำแบบประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V หลังการนำไปใช้และสัมภาษณ์ความคิดเห็นแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลผลการประเมินความคิดเห็นของครู

ปฐมวัยเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ดังแสดงในตารางที่ 13

ตาราง 13 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินแต่ละรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยครูปฐมวัย

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ การ ประเมิน
1. รูปแบบการเรียนรู้เหมาะกับการนำไปใช้ในการเรียนการสอนเด็กปฐมวัย	4.85	.376	มากที่สุด
2. รูปแบบการเรียนรู้พัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย	4.85	.376	มากที่สุด
3. รูปแบบการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จริง	4.92	.277	มากที่สุด
4. รูปแบบการเรียนรู้พัฒนาเด็กให้ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย			
5. รูปแบบการเรียนรู้พัฒนาเด็กให้เชื่อมโยงประสบการณ์จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	4.77	.439	มากที่สุด
6. รูปแบบการเรียนรู้พัฒนาเด็กให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน	4.69	.480	มากที่สุด
7. คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดความเข้าใจและนำไปใช้จัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดหมาย	3.85	.899	ปานกลาง
8. คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้เหมาะกับการพัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ	4.69	.480	มากที่สุด
9. คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้และเกิดประโยชน์กับครูปฐมวัย	4.38	.650	มาก

ตาราง 13 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ การ ประเมิน
10. แผนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบมีความเหมาะสมในด้าน			
10.1 สารสำคัญ.....	4.69	.480	มากที่สุด
10.2 จุดประสงค์การเรียนรู้.....	4.46	.519	มาก
10.3 เนื้อหา.....	4.54	.519	มากที่สุด
10.4 กิจกรรมการเรียนรู้.....	4.69	.4.80	มากที่สุด
10.5 การประเมินผล.....	4.46	.519	มาก
11. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ชั้น มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็ก ปฐมวัย	4.69	.480	มากที่สุด
12. แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยมี ความเหมาะสม	4.62	.506	มากที่สุด
รวม	3.99	.242	มาก

การวิเคราะห์จากตารางที่ 13 พบว่า การประเมินแต่ละรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 2 พบว่าข้อคำถามส่วนใหญ่มีความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อยู่ในระดับมากที่สุด แต่มีบางข้อที่อยู่ในระดับมากได้แก่แผนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบมีความเหมาะสมในด้านจุดประสงค์การเรียนรู้และด้านการประเมินผล ($\bar{X} = 4.46$) รองลงมาคือ คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้และเกิดประโยชน์กับครูปฐมวัย ($\bar{X} = 4.38$) และคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดความเข้าใจและนำไปใช้จัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดหมาย ($\bar{X} = 3.85$) แต่โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.99$)

ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูปฐมวัยเกี่ยวกับการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยมีดังนี้

1. การใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

ครูปฐมวัยที่นำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ไปใช้มีความคิดเห็นว่า ขั้นตอนและกิจกรรมของรูปแบบมีความเหมาะสมในการนำไปส่งเสริมด้านความรับผิดชอบให้กับเด็กปฐมวัยเพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้เด็กได้เรียนรู้จากการกระทำ ได้ลงมือปฏิบัติจริง การจัดกิจกรรมในชั้นสร้างสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า เป็นกิจกรรมที่เด็กให้ความสนใจเนื่องจากเด็กได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่เด็กออกไปเรียนรู้กับวิทยากรในชุมชน เช่น กิจกรรมคุนสะอาดเก็บขยะ กิจกรรมปลูกต้นไม้ เป็นต้น อีกทั้งเป็นประสบการณ์จริงที่เด็กได้ลงมือกระทำจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้และส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้ ในชั้นตรวจสอบความจริง ครูปฐมวัยทุกคนเห็นว่าเป็นการพัฒนาเด็กในเรื่องการคิดวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี และจากการคิดในขั้นนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติตนด้านความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นได้ เพราะเด็กได้พูดหรือเล่าทบทวนประสบการณ์ วิเคราะห์ถึงข้อดี ข้อเสีย สิ่งที่ต้องปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้เรื่องชุดฟันสวย ที่เด็กร่วมกันคิดว่าจะจัดเก็บชุดอุปกรณ์การแปรงฟันให้สวยงามอย่างไร หลังการเรียนรู้จะเห็นว่ามีการฝึกหัดพยายามจัดเก็บแปรงสีฟันของตนเองโดยวางหัวแปรงขึ้น และพยายามตรวจสอบตักเตือนเพื่อนว่า วางแปรงได้ถูกต้องหรือไม่ ในชั้นการประเมินค่า เด็กได้สรุปความคิดรวบยอดร่วมกัน ในขั้นนี้เด็กจะแสดงความคิดและระบุเพื่อป้องกันพฤติกรรมที่แสดงออกว่าความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรเพื่อสรุปเป็นแนวปฏิบัติในชีวิต ซึ่งครูปฐมวัยแสดงความคิดเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้

2. ปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

ครูปฐมวัยมีความคิดเห็นว่า ปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V จะอยู่ในขั้นจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า เนื่องจากการเลือกแหล่งเรียนรู้เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเลือกแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน เด็กๆ ให้ความสนใจดี แต่ครูต้องใช้เวลาในการจัดเตรียมประสานงานกับบุคคลากรค่อนข้างมาก อีกทั้งการนำเด็กออกไปเรียนรู้นอกชั้นเรียนครูต้องคอยควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด และชั้นตรวจสอบความจริง ที่เด็กสะท้อนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความถูกต้องพบว่าเด็กที่แสดงความคิดเห็นมักเป็นเด็กคนเดิมหรือกลุ่มเดิม ครูต้องคอยกระตุ้นให้เด็กคนอื่นแสดงความคิดเห็นด้วย ทำให้ระยะเวลาของกิจกรรมนานขึ้น

3. ผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V

ครูปฐมวัยมีความคิดเห็นว่าผลของการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อมได้ สังเกตได้จากการที่เด็กทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ เช่น การรดน้ำต้นไม้ การดูแลเก็บของเล่น ของใช้ส่วนตัว การช่วยเหลือร่วมมือกับเพื่อน การรอคอยตามลำดับก่อน-หลังการปิดกวาดทำความสะอาดห้องเรียนและการทิ้ง

ขยะถูกที่ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ครูปฐมวัยเสนอแนะให้เด็กได้ฝึกกระทำบ่อยๆจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยที่ดี

สรุป รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สร้างบนพื้นฐานจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยเชื่อว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อมได้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้คือ

1. เพื่อพัฒนาแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สร้างรูปแบบการเรียนรู้

- 1.1 สังเคราะห์พฤติกรรมความรับผิดชอบแต่ละด้าน คือ 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง 2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น 3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
- 1.2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้
- 1.3 คีรชนาร่อง
- 1.4 พัฒนารูปแบบเรียนรู้

ขั้นที่ 2 ทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปทดลองใช้ เพื่อหาคุณภาพและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Design) แบบ One Group Pretest-Posttest Design กับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 15 คน โรงเรียนวัดสะแกงาม สำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เป็นระยะเวลา 7 สัปดาห์ๆ ละ 2 วัน 1 หน่วยการเรียนรู้ วันละ 40 นาที รวมทั้งสิ้น 14 ครั้ง การทดลองดำเนินการในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556

ขั้นที่ 3 การขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V ไปขยายผลโดยนำรูปแบบไปให้ครูปฐมวัยที่สมัครใจนำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้สอน ซึ่งได้แก่โรงเรียนเทศบาลท่าโขลง ๑ อำเภอคลองหลวง สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองท่าโขลง โรงเรียนเทศบาล 1 (ขจรเนติยุทธ) อำเภอลำลูกกา โรงเรียนทองพูลอุทิศ โรงเรียนวัดแสงสรรค์ โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย อำเภอบึงบอระเพ็ด โรงเรียนวัดพิชิตอม โรงเรียนมูลนิธิภูมิวันวิทยาอำเภอลำลูกกา โรงเรียนทิพากรวิทย์วิทยาลัย รวมทั้งสิ้น 13 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นเวลา 2 สัปดาห์ เมื่อสิ้นสุด ครูปฐมวัยทำแบบประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V และสัมภาษณ์ครูผู้สอน หลังจากให้นำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยประกอบด้วยความรับผิดชอบ 3 ด้านคือ 1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง เกี่ยวกับ การแสดงออกถึงการทำหน้าที่ของตนเองและมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จทันเวลาที่กำหนด มีความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย รวมทั้งความพยายามปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น 2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น เกี่ยวกับการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้านการให้ความร่วมมือ การช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ตลอดจนการปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม 3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับการดูแลรักษาสสิ่งแวดลอมรอบตัวด้านอุปกรณ์ของเล่น ของใช้ในห้องเรียน ตลอดจนการดูแลรักษาต้นไม้และความสะอาดรอบบริเวณโรงเรียนตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายและพึงปฏิบัติ

2. รูปแบบการเรียนรู้ 3 V ที่เป็นรูปแบบเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามความหมายดังนี้

1. การจัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า (Values-Base Environment) เป็นขั้นที่ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง และใช้คำถามกระตุ้นคิดภายใต้บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ด้านความรับผิดชอบ

2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กสะท้อนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความถูกต้องร่วมกัน

3. การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เป็นขั้นที่เด็กสรุปและบ่งชี้ความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

โดยรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมของพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นของครูปฐมวัยที่ปฏิบัติงานสอนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 1 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.89 – 4.92 และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 3.9

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการสร้างรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด อาจเนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาและสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยยึดองค์ประกอบสำคัญของการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนมีปรัชญาทฤษฎีหลักการแนวคิดหรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักการของรูปแบบมีการบรรยายลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่การเรียนรู้ พัฒนาการและแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย และจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ เห็นคุณค่าหรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจจากการลงมือปฏิบัติ (ทศนา แคมมณี. 2549: 7 – 25) สอดคล้องกับแนวคิดของบลูม (Bloom.1956) ที่ว่าการพัฒนาด้านจิตพิสัยของผู้เรียนควรให้ผู้เรียนมีโอกาสรับรู้ ใส่ใจและได้รับการตอบสนองจนรู้สึกพึงพอใจ เพื่อให้เกิดมีเจตคติและค่านิยมที่ดีต่อประสบการณ์จนสามารถปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ได้รับมาอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัย และยังสอดคล้องกับแนวคิดของโคลเบอร์ก (Kohlberg.1976) ที่ว่าพัฒนาการจริยธรรมของบุคคลนั้นไม่ใช้การรับรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรงแต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่างๆ อีกทั้งรูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการภายใน ที่เด็กได้คิดไตร่ตรองเพื่อให้เข้าใจตนเอง เกิดความรักต่อผู้อื่นสังคมและสรรพสิ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการฟัง การอ่านหรือการสัมผัสต่างๆ ด้วยความใส่ใจ ตั้งใจและมีสมาธิ สอดคล้องกับแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาที่ว่า การเรียนรู้ควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ ที่ได้ความรู้ประสบการณ์และกระบวนการ (วิจักขณ์ พานิช.2549) และสอดคล้องกับแนวคิดของพียาเจท์ (Piaget.1965) ที่ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งการพัฒนานั้นยังเกี่ยวข้องกับการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการที่เด็กได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเอง ร่วมกับเพื่อนจึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาจริยธรรม สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ที่มีจุดเน้นที่ประสบการณ์เรียนรู้ที่แท้จริง (authentic learning experiences) อันเป็นฐานสำคัญของการสร้างทักษะและการพัฒนามนุษย์ที่มีคุณค่า (Jackson; & MacIsaac.1944: 22) ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ของคอลป์ (Kolb, D.A., 1984: 84)และจิตตปัญญาศึกษาที่ผู้วิจัยใช้เป็นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จริง โดยได้ลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเองแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการอภิปรายและวิเคราะห์ประสบการณ์เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับมากำหนดออกเป็น กฎ หลักการ หรือแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์จริง นอกจากนี้การรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นยังมุ่งให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบ และถ่ายทอดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในห้องเรียนสู่ชีวิตจริง ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้มีความหมายมากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของบุญประครอง ไม่

เขียว (2554: 143 – 146) ที่ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนแบบ IDRA กับนักเรียนระดับชั้นอนุบาล 3 พบว่ารูปแบบ IDRA ซึ่งมีกระบวนการให้เด็กได้ทำกิจกรรมโดยการลงมือปฏิบัติร่วมกัน และนำความรู้ที่ได้รับจากการจัดประสบการณ์ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เด็กมีคุณธรรมสูงขึ้น

2. ผลการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

2.1 เด็กปฐมวัยที่เรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนรู้อยู่แบบ 3 V มีคะแนนพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนั้นอาจเนื่องจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีการกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน ช่วยให้เด็กปฐมวัยสามารถทำกิจกรรมได้อย่างเป็นระบบ กระบวนการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง สะท้อนการเรียนรู้และประเมินค่าร่วมกัน โดยครูมีบทบาทที่สำคัญ คือเป็นผู้แนะนำ สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ทั้งทางด้านจิตใจและทางกายภาพ ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ และส่งผลต่อพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โดยแต่ละชั้นมีกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ซึ่งประกอบด้วย 1.1 การเลือกแหล่งเรียนรู้ ผู้วิจัยคำนึงถึงแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน ที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆของผู้เรียน มีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเด็กๆได้เข้าไปเรียนรู้ โดยการสัมผัสจริงและปฏิบัติจริง เช่น แหล่งเรียนรู้ในห้องเรียนที่เด็กๆได้ช่วยกันคิดวางแผนในการจัดเก็บ ตกแต่งดูแลรักษาความสะอาด หรือแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนบริเวณสนามเด็กเล่น บริเวณต้นไม้รอบโรงเรียน ที่เด็กๆได้สังเกตเห็นความไม่เป็นระเบียบสวยงาม และผลกระทบต่างๆที่จะเกิดขึ้น และร่วมกันคิดวางแผนแก้ปัญหาโดยการปฏิบัติจริง และนำไปสู่การเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ และการนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันได้สอดคล้องกับ พันธ์ประภา พูนสิน (2552.ออนไลน์) ที่กล่าวว่าแหล่งเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีคุณค่า มีความหมายต่อชีวิต ทำให้เห็นคุณค่าเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียน อีกทั้งการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพชีวิตจริง จะทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและท้องถิ่นได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาที่ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นอกจากต้องอาศัยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกแล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึง การให้ความสำคัญต่อบรรยากาศโดยเฉพาะส่วนที่เป็นลักษณะทางกายภาพ คือ ลักษณะการจัดห้องเรียน การเลือกสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม มีความสงบ สบาย มีความเป็นธรรมชาติ การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ถึงความดี ความงามและความจริงจากธรรมชาติมากขึ้น นอกจากปัจจัยด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แล้วปัจจัยด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง เพราะจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร.2553 :

124 – 125) 1.2 จัดประสบการณ์ เป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้จัดเนื้อหาสาระเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของเด็ก และเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่ง กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551: 46) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์เป็นการสร้างประสบการณ์ตรงที่มีความสำคัญต่อเด็ก เพราะหมายถึงการสร้างการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็ก ทุกบริบทที่อยู่รอบตัวเด็กต่างเป็นประสบการณ์ การเรียนรู้ของเด็ก การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงเป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญต่อความรู้ความจริงที่เกิดจากการมีประสบการณ์ตรงของมนุษย์มากกว่าความรู้ความจริงที่เป็นอุดมคติ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในด้านที่แท้จริง (สมสิทธิ์ อัมตรนธิ์.2552: 23) สอดคล้องกับแนวคิดของพียาเจท์ (Piaget .1896) ที่อธิบายว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวให้อยู่ในสภาวะที่สมดุลด้วยกระบวนการดูดซึมและกระบวนการปรับให้เหมาะสม จนทำให้เกิดการเรียนรู้เช่น การจัดประสบการณ์เรื่องการดูแลปากและฟันเด็กได้ฝึกปฏิบัติจริงในการแปรงฟัน การจัดเก็บอุปกรณ์การแปรงฟันที่ถูกต้อง สะอาด สวยงาม ได้เรียนรู้ถึงคุณค่าการดูแลปากและฟันของตนเอง การจัดเก็บอุปกรณ์ การไม่นำของใช้ส่วนตัวของผู้อื่นมาใช้ จากประสบการณ์ตรงและกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะทำให้เด็กเรียนรู้ถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ดังที่ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 90 – 91) กล่าวว่าแนวทางการสร้างความรับผิดชอบแนวใหม่ ว่าควรเน้นการพัฒนาภายในตัวบุคคล เพื่อเปลี่ยนแปลงและสร้างให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าภายในตนเอง สอดคล้องกับทิสนา แคมมณี (2550) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ การค้นพบความจริงใดๆจากประสบการณ์ของตนเองมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในสิ่งนั้นๆอย่างลึกซึ้ง จดจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน เป็นผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาที่ว่า ประสบการณ์ตรงของการเรียนรู้ จะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการตระหนักรู้จักตนเอง และจากการตระหนักรู้ในตนเองจะส่งผลให้ชื่นชมในคุณค่าของประสบการณ์ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน (ชลลดา ทองทวีและคณะ.2551: 47 – 48)

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด เป็นกระบวนการที่ครูกระตุ้นให้เด็กคิด โดยใช้คำถามประกอบรูปภาพ สถานการณ์ที่เป็นปัญหา เพื่อให้เกิดประเด็นที่นำไปสู่การคิดและอภิปรายหาคำตอบ เช่น “เด็กลืมนำแปรงสีฟันมาโรงเรียน และเพื่อนให้ยืมแปรงเพื่อแปรงฟัน เด็กๆจะรับหรือไม่เพราะเหตุใด” จากข้อคำถามเด็กๆได้แสดงความคิดเห็นมากมายเช่น “ไม่เอาไม่ใช้ของเรา” “ไม่เอาเดี๋ยวมีเชื้อโรคเหมือนกัน” “ไม่เอาแต่เราบ้วนปากแทน แล้วให้แม่ซื้อให้ใหม่” การใช้คำถามกระตุ้นความคิด จะส่งผลให้เด็กมีการแสดงความคิดเห็นมากมาย เกิดความอยากรู้อยากเห็น และพยายามแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นๆ ซึ่งสมศักดิ์ สินธุเวชญ์ (2542: 17) กล่าวว่าคำถามเป็นการบูรณาการเพื่อการพัฒนาไปสู่การคิด มีการใช้โครงสร้างกระบวนการคิดที่ทำให้เด็กได้ไตร่ตรองและเกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับโคลเบอร์ก (Kohlberg.1970: 82)และ ฮอฟแมน (Hoffman.1977: 113 – 114) ที่กล่าวว่า การพัฒนาจริยธรรม โดยการยกระดับความสามารถในการตัดสินใจและให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หลักการที่สำคัญคือ การกระตุ้นให้บุคคลเกิดความ

ขัดแย้งทางความคิด ระหว่างเหตุผลที่เขาได้อยู่เดิมกับความรู้หรือเหตุผลของผู้อื่น ซึ่งต่างจากเหตุผลของตน จากนั้นจึงชี้แนะด้วยวิธีการต่างๆ ใ้บุคคลเข้าใจและรับเอาความคิดหรือเหตุผลที่ดีกว่า มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อตนเองและสังคม

ขั้นที่ 2 การตรวจสอบความถูกต้อง ประกอบด้วย 2.1 สะท้อนการเรียนรู้ เป็นขั้นที่เด็กนำประสบการณ์ที่ได้รับมาสนทนาแลกเปลี่ยนร่วมกัน จากผลการวิจัยพบว่า เด็กให้ความสนใจในการแสดงความคิดเห็น อภิปราย และยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เช่น กิจกรรมการดูแลต้นไม้ เด็กๆ ร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างมาก เช่น “รดน้ำต้นไม้ทุกวันจะได้ไม่เหี่ยว” “ควรใส่ปุ๋ยด้วยจะทำให้ต้นไม้โตเร็ว” “หนูได้รดน้ำต้นไม้ที่บ้านด้วย” สอดคล้องกับแนวคิดของพือาเจท์ ที่กล่าวว่า การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ของคน จะทำให้คนสะสมประสบการณ์และปรับตัวเพื่อรับข้อความรู้จากประสบการณ์นั้นด้วยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับประสบการณ์สู่การเรียนรู้เป็นกลไกทางสมอง เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไป ก็มีการปรับระบบโครงสร้างความคิดใหม่เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าใหม่ ความรู้ใหม่ (กุลยา ตันติผลาชีวะ.2553: 31) ขั้น 2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง เป็นขั้นที่เด็กได้แสดงความคิดเห็นของตนเอง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พูดหรืออธิบายสิ่งต่างๆ ที่ได้กระทำร่วมกัน ภายในกลุ่ม วิเคราะห์ถึงผลดีผลเสียของความรับผิดชอบ ซึ่งการฝึกให้เด็กคิดแยกแยะทั้งคุณและโทษของสิ่งของ การกระทำและเรื่องราวต่างๆ รู้จักประเมินว่าอะไรมีคุณ มีโทษ เพื่อจะได้รู้จักเลือกใช้ เลือกรับ เลือกปฏิบัติซึ่งถือเป็นวิธีการหนึ่งในการปลูกฝังจริยธรรมให้กับเด็กได้ (สุขุมาลเกษมสุข.2548: 118) สอดคล้องกับทิตนา แคมมณี (2541: 6) ที่กล่าวว่าครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้โดยการช่วยให้เด็กได้เผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อยๆ และฝึกให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกันและตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมด้วย เช่น กิจกรรมการดูแลห้องเรียน เด็กๆ ได้ร่วมกันคิดและแสดงความรู้สึก เกี่ยวกับห้องเรียนที่สะอาดสวยงามและห้องเรียนที่ไม่เป็นระเบียบ โดยมีการตกลงและแบ่งหน้าที่กันดูแลและรับผิดชอบมุมต่างๆ ในห้องเรียน

ขั้นที่ 3 การสรุปคุณธรรม ประกอบด้วย 3.1 บ่งชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบเป็นขั้นที่เด็กเลือกและบอกได้ว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม จากผลการวิจัยพบว่าเมื่อเด็กได้ร่วมกิจกรรมที่ครูจัดให้ และมีการสะท้อนการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ร่วมกันแล้ว เด็กจะร่วมกันลงความคิดเห็นตัดสินใจเพื่อประเมินและเลือกแสดงพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติตามสิ่งที่ครูหรือผู้ใหญ่ยอมรับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องและได้รับการชมเชย โคลเบอร์ก กล่าวว่า การพัฒนาจริยธรรมในบุคคลสามารถทำได้ โดย การกระตุ้นให้เกิดความคิดความเข้าใจในจริยธรรมด้วยการมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความคิด อีกทั้งต้องกระตุ้นให้รู้จักคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างมีเหตุผลที่สูงขึ้น (Kohlberg.1976: 42 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ.2551: 207) เช่น กิจกรรมการเก็บขยะ ที่เด็กได้ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมการเก็บและคัดแยกขยะ การนำเศษวัสดุกลับมาใช้ใหม่โดยประดิษฐ์เป็นของเล่น ทำให้เห็นคุณค่าของขยะ

และเศษวัสดุ และยังได้ร่วมกันคิดไตร่ตรองถึงผลของการทิ้งขยะไม่ถูกที่ ซึ่งเด็กๆได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างหลากหลาย จนได้ข้อสรุปว่าการทิ้งขยะที่เป็นที่เป็นทาง การคัดแยกขยะและการนำขยะกลับมาใช้ใหม่เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ชั้น 3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบต่อ เป็นขั้นที่เด็กได้ทบทวน รวบรวม เชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม จนได้ข้อสรุปที่ชัดเจนถึงแนวคิดและการแสดงปฏิบัติตนด้านความรับผิดชอบต่อ ในชีวิตประจำวัน ซึ่ง ธนา นิลชัยโกวิทย์และอดิสร จันทรสุข (2552) กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีจิตศึกษา ว่าด้วยหลักพันธะสัญญาซึ่งเป็นหลักการข้อหนึ่งว่า การจัดการเรียนรู้ควรเอื้อให้ผู้เรียนสามารถนำเอากระบวนการและสิ่งที่เรียนรู้กลับไปใช้ในชีวิตอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของ บลูม (Bloom.1956) ที่ว่าการพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆให้กับบุคคล ควรเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ มีการตอบสนองเกิดความรู้สึกพอใจ หรือได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติ ก็จะช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

สรุปว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นโดยบูรณาการทฤษฎีแนวคิดพื้นฐาน เช่น ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของพียาเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม และแนวคิดที่ใช้เป็นแกนในการพัฒนารูปแบบคือแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ สามารถส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 1 ได้ เพราะรูปแบบของการเรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยการจัดกิจกรรมที่หลากหลายซึ่งทำให้ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานร่วมกัน มีการยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ปฏิบัติตามกฎหมายกติกาของกลุ่ม และปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายให้แล้วเสร็จ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเป็นผู้มีจริยธรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการปฏิบัติตนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับทศนา แหมมณี (2550) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ การค้นพบความจริงใดๆจากประสบการณ์ของตนเองมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้ง จดจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนได้

3. ผลการขยายผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

ครูปฐมวัยมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยได้โดยมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.91 โดยครูปฐมวัยเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีขั้นตอนการสอนที่ชัดเจน มีการจัดการเรียนรู้ในลักษณะที่ตอบสนองความต้องการ การเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กปฐมวัย เพราะธรรมชาติของเด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็น ต้องการโอกาสในการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำเพื่อสร้างความเข้าใจด้วย

ตนเอง ส่วนแผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หน่วยการเรียนรู้สอดคล้องกับชีวิตจริง มีการจัดประสบการณ์ในรูปแบบที่หลากหลาย ที่เน้นให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) ทั้งในและนอกสถานที่ โดยครูเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ มีการกระตุ้นให้เด็กกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายด้วยตนเอง ในลักษณะกิจกรรมกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ครูคอยกระตุ้นโดยใช้คำถามให้เด็กเกิดข้อสงสัยคิดทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา และประเมินเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้ อยู่ตลอดเวลาจึงทำให้เด็กมีพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบสูงขึ้น และเป็นเหตุผลที่ทำให้ครูมีความคิดเห็นว่าการเรียนรู้แบบ 3 V มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้พัฒนาพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้

1.1 ครูควรศึกษาคู่มือครูเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด ขั้นตอนของรูปแบบ และคำถามที่ใช้ในแผนการจัดประสบการณ์ ให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้

1.2 ครูต้องคอยตั้งคำถามที่กระตุ้นการคิดไตร่ตรองอยู่เสมอ และหมั่นสังเกตพฤติกรรมของเด็ก รวมถึงประเมินการเรียนรู้ของเด็กว่าตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้หรือไม่ การใช้คำถามกระตุ้นการคิดควรเป็นคำถามที่สั้นกะทัดรัด เข้าใจง่าย เป็นคำถามที่กระตุ้นให้รู้จักคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรมเพื่อการพัฒนาอย่างมีเหตุผลที่สูงขึ้น

1.3 ควรมีการเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าไปเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และควรมีการเตรียมการเป็นอย่างดีในกรณีที่เลือกแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา

1.4 กิจกรรมการเรียนรู้ต้องต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจ เห็นผลของการปฏิบัติซ้ำ และเกิดเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวที่ดี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระดับช่วงชั้นการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็นต้นไป

2.2 ควรมีการเปรียบเทียบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น ประสบการณ์ของครูในการสอนระดับปฐมวัย สังกัด ขนาดของโรงเรียน เป็นต้น

2.3 ควรมีการนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านอื่นๆ

บรรณานุกรม

- กมลวัฒน์ วันวิชัย. (2545). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบด้านการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพมหานคร. ปรินทิพย์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กร กองสุข. (2548). การดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนสามัคคีพิทยาคม อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์. ปรินทิพย์ กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- กรมวิชาการ. (2523). แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. รายงานการประชุมวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย. 23 – 27 มกราคม 2523 กรุงเทพฯ.
- _____. (2527). แผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2542). การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านความรับผิดชอบและวินัยโดยตนเอง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2544). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เห็นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรมศาสนา. (2521). ศิลธรรมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: กองวัฒนธรรม.
- กรมสุขภาพจิต. (2543). รายงานผลการประชุมวิชาการ เรื่องทักษะชีวิตและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 25 – 26 มีนาคม พ.ศ. 2541. นนทบุรี: สำนักพัฒนาสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข.
- กรรณารณ์ ดวงแจ่มกาญจน์. (2541). การเปรียบเทียบผลของการให้คำปรึกษารายบุคคลและเป็นกลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยมที่มีต่อความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเซนต์ดอมินิก กรุงเทพมหานคร. ปรินทิพย์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กาญจนา ไชยพันธุ์. (2541). กระบวนการกลุ่มทางการศึกษา. ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- กัญญา พลายมี. (2553). การพัฒนาแบบวัดความรับผิดชอบ ตามพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี.วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(สาขาวิจัยและการประเมินผล).กาญจนบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- กัลยา สุริย์. (2546). การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- กิริติ บุญเจือ. (2534). จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กฤษณ์ จิรยาประยูรต์เลิศ และคณะ. (2540). รายงานการวิจัยเรื่องการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนามโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. ชลบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2545). รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัยศึกษา. สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2547). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดกส์.
- _____. (2551). รูปแบบการเรียนการสอนปฐมวัย. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- คณะกรรมการคำสอนแห่งประเทศไทย. (2525). คู่มือครูชีวิตคริสตังค์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: ธีระการพิมพ์.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2544).เค้าโครงคู่มือปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและการวางแผนกระทรวงศึกษาธิการ.
- คมคาย ชินดม. (2534). ผลการใช้แม่แบบที่มีต่อพฤติกรรมการประหยัดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา จังหวัดชลบุรี. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร
- คมเพชร จิตรสุภกุล. (2547).การศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชน (ระดับประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: ภาควิชาแนะแนว และจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- คำนึ่ง อยู่เลิศ. (2541). ผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบด้านการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดเศวตฉัตร เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- จันทรา พวงยอด. (2543). การพัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุทธจักรวิทยา โดยใช้กิจกรรมและเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จินตนา ธนวิบูลย์. (2540). คุณสมบัติในการวัดและคุณภาพของมาตราวัดเจตคติเชิงจริยธรรมความรับผิดชอบที่สร้างขึ้นโดยประยุกต์วิธีการของธอร์นไคค์. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2551). จิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ. ใน **เวทีศูนย์ความเป็นเลิศทางการศึกษา (CEE FORUM) ครั้งที่ 5**. 28 สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุม 106 อาคาร 2 คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ.
- จุลพงษ์ ทัตญะเชียงพิณ. (2549). การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชนาธิป ชินะนาวัน. (2545). การศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับค่านิยมด้านการประหยัดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการวิเคราะห์เชิงเส้น. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (วิจัยและสถิติทางการศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชลลดา ทองทวี, จิรัฐกาล พงศ์ภาคเธียร, ธีระพล เต็มอุดม, พงษ์ธร ตันติฤทธิศักดิ์, & สรุยุทธ รัตนพจนารถ. (2551). จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชลลดา ทองทวีและคณะ. (2551). รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและการจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาลัยมหิดล
- ชัยพร วิชชาวุธ. (2542, เมษายน-มิถุนายน). กลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาบุคคล : การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ จุลสารพัฒนาข้าราชการ. 18(2): 3 – 14.
- ชูชัย ประทุมจันทร์. (2547). การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนกุฎตรองวิทยาจารย์ กิ่งอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2553). การจัดการเรียนรู้แนวใหม่. นนทบุรี: สหมิตรพินิจแอนด์พับลิชชิง.

ชม ภูมิภาค. (2539). เทคโนโลยีการศึกษากับคุณภาพชีวิต. 3(3): 1-10.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2524). คุณธรรมและจริยธรรม : หลักการและวิธีการพัฒนาจริยศึกษา.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2524). หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2524). พฤติกรรมศาสตร์ 2: จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2538). ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์. โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ กรุงเทพฯ.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิก. (2520).จริยธรรมของเยาวชนไทย.

รายงานการวิจัย. ฉบับที่ 21 กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดวงเดือน ศาตรภทร. (2535). การเปรียบเทียบทฤษฎีพัฒนาการเด็ก. ภาควิชาจิตวิทยา

คณะมนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดวงพร ทองชะอ่ม. (2550). คู่มือพัฒนาความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย.สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ดุษฎี สัตถลวรงค์. (2524). การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีลและพราวาสธรรม ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เดือนใจ อินทร์เที่ยง. (2546). ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย โรงเรียนดาราภิรา กรุงเทพฯมหานคร.วิทยานิพนธ์ ปรินฎยามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ถวิล จันทรสว่าง. (2543) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับความ

รับผิดชอบของนักเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร.ปรินฎยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

_____. (2545). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับความรับผิดชอบของนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ ปรินฎยามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทศพร ประเสริฐสุ. (2543). ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์กับการศึกษา ใน รวมบทความทางวิชาการเรื่องอีคิว. กรุงเทพฯ: DESLTOP.

- ทิววรรณ แสงพันธ์. (2542). การส่งเสริมระเบียบวินัยนักเรียนตามทัศนะของผู้บริหาร
โรงเรียนและครูสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด
ขอนแก่น. ปรินญาณินพนธ์ ศษ.ม. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ทิตนา แคมมณี. (2536). ช่วยครูฝึกประชาธิปไตยให้แก่เด็ก. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- _____. (2545). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2546). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
กรุงเทพฯ: เมธีทีปส์.
- _____. (2547). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2549). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมธีทีปส์.
- _____. (2550). ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2547). การศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบารขัดเกลา
ทางสังคมและลักษณะทางจิตใจกับพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย. สำนักงาน
คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.).
- ธนา นิลชัยโกวิท ; และอดิสร จันทรสุข. (2552). ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการ
เปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจัดตั้งปัญญา. กรุงเทพฯ; เอส พี เอ็มการพิมพ์.
- ธีราพร กุลนันทน์. (2544). การพัฒนาทักษะนิสัยทางจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย.
คณะครุศาสตร์: สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- ธีระพร อรุณวรรณโณ. (2526, กรกฎาคม). แล้วจะเสริมสร้างจริยธรรมกับคนวัยใด.
หน่วย 8 – 15. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นกเนตร ธรรมบวร. (2545). การประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภดล ภาวนะวิเชียร. (2540). การศึกษาค่านิยมด้านความรับผิดชอบของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการสร้างเสริมด้วยกระบวนการที่พัฒนามาแนวคิดของ
ไอเซ็นและแรทส์. ปรินญาณินพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.

- นวรรตน์ วงศ์โสภณ. (2544). การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย โดยใช้แนวทางการบริหารจัดการในชั้นเรียนแบบร่วมมือกันสร้างวินัย. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นันทนา ธรรมบุศย์. (2540). การเข้าใจตนเองและผู้อื่น. วารสารแนะแนว. 13(168)ม 13 – 19.
- นัยนา วงศ์โสภณ. (2546). การดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมของนักเรียน โรงเรียนสันติธรรมวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิภาพรรณ แดงโรจน์. (2530). การศึกษาความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. สาขามัธยมศึกษา กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บรรจง จันทรสา. (2527). ปรัชญาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- บุญกอบ วิสมิตะนันท์. (2524). ธรรมจริยาของครูไทยในภาคกลาง. รายงานการวิจัยฉบับที่ 30. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2545). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวัดประเมินการเรียนรู้ ศูนย์ศึกษาตามแนวพระราชดำริ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประกายมาศ รัตนโรภาส. (2551). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยโดยการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ประภาพรรณ เอี่ยมสุภาสิต. (2539). การเตรียมความพร้อมด้านลักษณะนิสัย. ในเอกสารการสอนชุดวิชา 21499 ผูกอบรมครูและผู้เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย. หน้า 759 – 767.
- ประเวศ วะสี. (2550). ปาฐกถาสวัสดิ์ สกุลไทย: มหาวิทยาลัยกับจิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรีชา ชัยนิยม. (2542). การศึกษาความคิดเห็นของการสอนความรับผิดชอบต่อความมีระเบียบวินัยโดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ปิติ วิทยาการ. (2536). ผลการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาทางอาชีพแบบกลุ่มต่อความ
ตระหนักรู้ในอาชีพ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโพธิ์ไทรงาม
วิทยาคม.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เผชัญ กิจระการ และสมนึก ภัททิยธนี. (2544, กรกฎาคม) “การวิเคราะห์ประสิทธิภาพสื่อและ
เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา”. การวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 7(7) :
44 – 51.
- พนม พงษ์ไพบูลย์และคณะ. (2546). รวมกฎหมายการศึกษา เข้าสู่โครงสร้างใหม่.
กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- พนัส หันนาคินทร์. (2520). การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- พรรณี ชูทัย เจนจิต. (2545). จิตวิทยาการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรรณพิมล หล่อตระกูล. (2544). ความฉลาดทางอารมณ์กับครอบครัว. ในรวมบทความทาง
วิชาการเรื่อง อีคิว เล่ม 2 (หน้า 1 – 7). กรุงเทพฯ: Desktop.
- พวงทอง ภักดิ์ไทย. (2543). ผลของการใช้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยมที่มี
ต่อความรับผิดชอบด้านการเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน
อนุบาลหนองคาย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย.
มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.ถ่ายเอกสาร.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). ธรรมานุชิต ฉบับสองพากย์.กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
_____. (2542).วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
_____. (2547).พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระวรศักดิ์ วรรม โม. (2522). ครุกับศีลธรรม. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2523). แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (2534). “ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมจริยศาสตร์และจริยศึกษา”
ในความรู้คู่คุณธรรม : รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและการศึกษา.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- พัชรีย์ สอนแก้ว. (2536). การแนะแนวผู้ปกครองเด็กปฐมวัย. ภาควิชาโรงเรียนสาธิต
คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- _____. (2545). จิตวิทยาพัฒนาการและการดูแลเด็กปฐมวัย. คณะครุศาสตร์
สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- พิภพ วังเงิน. (2545). จริยธรรมวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: อมรภาสการพิมพ์.
- พิสนุ ฟองศรี. (2549). การประเมินทางการศึกษา : แนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: เทียมฟ้า
การพิมพ์.
- มารยาท สุจิตตวรกุล. (2545). ผลของการให้คำปรึกษาแบบเกสตัลต์ต่อความตระหนักรู้ใน
ตนเองของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชน.
วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร. (2548). “การปลูกฝังจริยธรรมเด็กปฐมวัย” . วารสารการศึกษา
ปฐมวัย. 8 (2): 9-13.
- _____. (2549). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้จริยธรรมแบบ MCCP สำหรับเด็ก
ปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ. ด. (สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มิเกล กาไรซาบาล (บาทหลวง). (2542). ปรัชญาการศึกษาคาทอลิก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
อัสสัมชัญ.
- มยุรี วิสุทราศัย. (2547). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (สาขาจิตวิทยาการแนะแนว).
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- ยุดา รักไทย. (2542). คนเก่งงาน – Start at work. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เบอร์เน็ต.
- ยุรพร สุทธิรัตน์. (2542). ภาวะอารมณ์ต่อการเป็นผู้นำ. ดอกเบี๋ย. 17(218)ม 116 – 117.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2551). การศึกษาผลการดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้
ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยในบริบทของสังคมไทย.
กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค
พับลิเคชันส์.
- ราศรี ทองสวัสดิ์. (10-11 กุมภาพันธ์ 2539). “กลยุทธ์การสอนอนุบาล”. เอกสารอบรมเชิง
ปฏิบัติการ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ระวี ภาวิไล. (2531). ศาสนากับปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กะรัต.

- ริเอ็องร็อง รัตนวิไลสกุล. (2540). **มนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: สายวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- เรียม ศรีทอง. (2542). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- ล้วน สายศ และอังคณา สายยศ. (2538). **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- _____. (2542). **การวัดด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ฤกษ์ชัย คุณูปการ. (2539). **หลักการและทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรม**. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- วรรณ พรหมบุรณย์. (2544). **การพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- วรรณ สุติวิจิตร. (2527). **การทดลองจริยศึกษาโดยการสร้างศรัทธาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (ม.ป.ป.). **สอนลูก...ศิษย์ นิ่งสมาธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 4 แจกเป็นธรรมทาน
- วราภรณ์ รักวิจัย. (2533). **การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอนมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2535). **การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย**. กรุงเทพฯ: หลังศิลป์การพิมพ์.
- วศิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- วัฒนา ชันแข็ง. (2551). **การพัฒนาวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบและความเคารพ**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- วัชร ฐวธรรม. (2525). **ยุทธวิธีในการพิจารณาสร้างเสริมค่านิยม**. กรุงเทพฯ: หน่วยงานพิเศษ กรมฝึกหัดครู.
- วัลลภ กันทรัพย์. (2527, พฤษภาคม). **จริยธรรมกับพฤติกรรมด้านคุณลักษณะ**.วารสารการวิจัยการศึกษา. (14) 4.
- วิไลวรรณ จันทรรงค์. (2529). **การทดลองสอนภาษาไทยแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธศุต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วีระ บำรุงรักษ์. (2523). **“จริยวิทยา (Moralogy)” ในแนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย : การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย 22 – 27 มกราคม 2523**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

- ศนิ จันทรทองดี. (2538). **เปรียบเทียบผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มและรายบุคคลที่มีต่อความตระหนักรู้ด้านการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดนวลนรดิศ. กรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.**
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2544). **จิตวิทยาพัฒนาการทกช่วงวัย เล่ม 1 – 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2545). **จิตวิทยาสังคมทฤษฎีและปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.**
- ศิริลักษณ์ เกิดจันทร์ตรง. (2540). **ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียนการสอนกับพฤติกรรมทางจริยธรรมตามความคิดเห็นของผู้สอนในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.**
- สาโรช บัวศรี. (2527). **จริยธรรมศึกษาและกรรมกับชีวิต. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อ. ศิริ บัวศรี 23 กุมภาพันธ์ 2527 ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม.**
- สมบุญ ศิลปรุ่งธรรม. (2540). **ความรู้และความตระหนักของนักเรียนอาชีวศึกษาเกี่ยวกับมลพิษสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.**
- สมบูรณ์ ชิตพงศ์. (2544). **การจัดและประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรม” ในการวัดและการประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- สมบูรณ์ สิงห์คำป้อง. (2542). **ศึกษาปัญหาการส่งเสริมวินัยนักเรียนตามทัศนะของผู้บริหารและครูในโรงเรียนเอกชน สังกัดกองการศึกษามูลนิธิภาคคริสตจักรในประเทศไทย. การศึกษาคว่าอิสระ กศม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.**
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2537). **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- สมสิทธิ์ อัสตรนธิ (บรรณาธิการ). (2552). **จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล**
- สาโรช บัวศรี. (2511). **พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.**
- _____. (2523). **จริยธรรมไทยในสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การสอน.**
- สันติกโรภิกขุ. (2544). **นพลักษณ์ : คู่มือสังเกตตนเอง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง**

- สิริมา ภิญโญนันตพงษ์. (2545). รายงานการวิจัยสิ่งแวดล้อมสำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2545). การวัดและประเมินผล: เด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2547). การวัดและประเมินผลแนวใหม่ : เด็กปฐมวัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สืบสกุล ชดช้อย. (2548). การพัฒนาวิสัยและความรับผิดชอบของนักเรียน โรงเรียนเมืองทุ่งวิทยา อำเภอสุวรรณภูมิ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2. ปรินูญานินพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- สุจิตรา ธนะสูตร. (2552). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย. ปรินูญานินพนธ์ คม. (สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- สุชา จันท์เอม. (2541). จิตวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุดาวดี ไยพิมล. (2533). ความสามารถในการจำแนกพฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์ของเด็กปฐมวัยที่ได้ฟังการเล่านิทานโดยใช้หุ่นมือและการเล่านิทานโดยแสดงบทบาทสมมติประกอบ. ปรินูญานินพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุทธิพงษ์ บุญผดุง. (2541). การสร้างแบบทดสอบวัดลักษณะความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การแสดงผลฐานความเที่ยงตรง ความไม่เที่ยงตรง และความเชื่อมั่น. ปรินูญานินพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุนีย์ ละกำปน์. (2541). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเอง สำหรับนักเรียนประถมปีที่ 5. ปรินูญานินพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุพัตรา เลิศประเสริฐรัตน์. (2544). การศึกษาพฤติกรรมการเรียนการสอนของครู-อาจารย์ เพื่อส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ปรินูญานินพนธ์ ศษ.ม. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- สุพล บุญทรง. (2535). จิตวิทยาการเรียนการสอน. นครสวรรค์: คอมพิวเตอร์ แอนด์กราฟฟิค.

- สุภาวดี ดาวดี. (2537). ศึกษาความตระหนักในตนเองของพยาบาลและพฤติกรรมการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. ปรินูญานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2528). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิรณสาร.
- _____. (2530). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- _____. (2535). สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ. (2543). หลักสูตรทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุนนภา พรหมบุญและคณะ. (2540). ทฤษฎีและแนวคิดเรื่องการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2544). จิตวิทยากับการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2548). จิตวิทยากับการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณทร์ โรจน์ขจรนภาลย์. (2547). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบด้านการเรียนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนสารสาสน์พิทยาสรรค์ กรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุวารี มงคลศิริ. (2547). ผลของการให้คำปรึกษารายบุคคลแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์และพฤติกรรมต่อการตระหนักรู้ในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- สุวิมล ตีรกานันท์. (2550). การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียรภัทร สมฤทธิ์. (2548). การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบ โรงเรียนบ้านโคกสูง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. การศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- แสง จันทรงาม. (2530). จริยธรรมและภาวะที่ไร้จริยธรรมและมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์โลกอย่างไร. ในรายงานการประชุมสัมมนา เรื่อง กลวิธีเพื่อหาวิธีบรรลุผลในการพัฒนาบุคลิกภาพและจริยธรรมของนิสิต นักศึกษา. สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย. ม.ป.ท.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- _____. (2544). **แผนการศึกษาแห่งชาติ. (2545 – 2559)**.สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2544). **ตัวบ่งชี้สภาพที่พึงประสงค์และเกณฑ์การประเมินระดับก่อนประถมศึกษา** มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. สำราญ วงศ์เสงี่ยม. (2524). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2524). **การประเมินผลจริยศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (2529). **การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา เล่มที่ 7 ชุดการสอนการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐานการประหยัดและออม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- อมรรวรรณ แก้วผ่อง. (2542). **การเปรียบเทียบผลของกิจกรรมกลุ่มและการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดน้อยใน กรุงเทพมหานคร. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อรนุช ลิมตศิริ. (2542). **“กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการคิดของเด็กปฐมวัย” เอกสารประกอบการอบรมครูโรงเรียนเอกชนระดับก่อนประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2546). **หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง)**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- อารี พันธุ์มณี. (2546). **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: ไยใหม่เอ็ดดูเคท.
- อเนกกุล กรี่แสง. (ม.ป.ป.). **เอกสารประกอบคำบรรยายจิตวิทยาพัฒนาการ**. ม.ป.พ.
- อี ปองส์,เอสเตเว ปุยอล. (2007). **แปลโดย กัญญารัตน์ จิราสวัสดิ์. 20 คุณธรรมสำหรับเด็กดี**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- Ackerman, S. (1997). **Improving student responsibility**. [Online]. Available: <http://203.144.248.23/eric/detail.nsp> [2007, November 24]
- Anderson, C. (1997). Student responsibility in school and home environments. [Online]. Available: <http://203.144.248.23/eric/detail.nsp> [2007, March 27]
- Bandura. A. (1976). **Social Learning Theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura. A. (1977). **Social learning theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

- Bloom, B. S. (1956). **Taxonomy of education objective**. Handbook II: Affective domain New York: Mckay.
- Bloom, B. S., Thomas, J. H., & Gearge, F. M. (1997). **Hand book on formative and evaluation of student learning**. New York: McGraw – Hill.
- Burphy-Stock, J. and Others. (1996, April). "Rater Agreement Indexes for Performance Assessment", **Education and Psychological Measurement**. 56(2): 256.
- Boyd, R., & Myers, J. (1988). **Transformative education**. International Journal of Lifelong Education. 7(4), 261 – 268.
- Brown R. (1995). **Social Psychology**. New York: the Free Press.
- Bumard. P. (1996). **Acquiring Interpersonal Skills : A Handbook of Experiential Learning for Health Professionals** 2nd Ed. London: Chapman & Hall.
- Downey, M & Kelly, A.V. (1978) **Moral education : Theory and practice** . London, England: Harper & Row
- Duerr, M., Zejonec, A., & Dana, D. (2003). **Survey of transformative spiritual dimensions of higher education**. Journal of Journal of Transformative Education, 1(3), 177 – 211.
- Durschmidt, B.J. (1977). Self-actualization and the human potential group process in a community college. **Dissertation Abstracts International**. 38(3), 3953-A.
- Fledman, R. S. (1992). **Elements of psychology**. New York: McGraw – Hill.
- Good, C.V. (1973). **Dictionary of Education**. New York: Mc Graw-Jill Book Company.
- Hart, R, (2004). **Opening the contemplative mind in the classroom**. Journal of Transformative Education, 2(1), 28-46.
- Heron, J. (1992). **Feeling and personhood : Psychology in another key**. Newbury Park, CA: Sages Publications.
- Hinman, Lawrence. M. (1998). **Ethics : A Pluralistic Approach to Moral Theory**. 2nd rd. New York: Haarcourt Prace.
- Longman Dictionary of Contemporay. (1978).
- John, D.W. & Johnson, R.T. (1975). **Instructional goal structure : Cooperative, competitive, or individualistic**. Review of Educational research, 44, 213 – 240.
- Koflka, K. (1978). **Encyclopedia of the social science**. New York: Macmillan.

- Kohlberg, Lawrence. (1976). **“Moral Stages and Moralization” ; The Cognitive Development Approach, in Moral Development and Behavior : theory, Research and Social. Issues** Editor: Thomas Lickana, New York: Holt Rinchart and Winston.
- Kolb David. (1984). **Experiential learning**. New Jensey: Prentice-Hall.
- Mezirow, J. (2000). **Learning to think like an adult**. In J. Mezirow & Associates (Eds.), **Learning as transformation** (pp.3 – 33). San Franan Francisco, CA : Jossey-Bass.cisco, CA : Jossey-Bass.
- O’Sullivan, E. (2003). **Bringing a perspective of transformative learning to globalized consumption**. International Journal of Consumer Studies, 27(4), 326 – 330.
- Peck, M. (1958, Novamner). **“ Family Patterns with Adolescent personality Structure”** Journal of Abonornal and Social Psycholgy. 62:374.
- Peck, R.F. & Havinghurt, R. J. (1963). **Child development and personality**. New York: John Willey & Sons.
- Piaget, Jean. (1960). **The Moral Judgment of the child**. Llion: The Free Press.
- Piaget, (1965). **The moral judgment of the child** . New York: Basic book
- Quinan, J. F., & Fould, M. L. (1970). Marthon group facilitator of person growth. **Journal of Counseling Psychology**, 17, 145 – 149.
- Raths, Louise E., Harmin Merll and Simon, Sidney B. (1966). **Values and Teaching**. Ohio: Charies E. Merill.
- Ross, A. O. (1992). **The sense of self Research and theory**. New York: Springer.
- Rufina B. Legaspi. (1975). **A Descriptive Study of The Christian Communities Program in The Diocese of Ozamiz**. Ateneo do Manila University.
- Slavin, R.E. (1991). **Cooperative Learning Theory : Research and Prattice**. U.S.A.: Allyn and Bacon. 227 – 232.
- Smith, Maury. (1976). **Practical Guide to Value Clarification**. Indianapolis : University Associates.
- Southern, N. (2007). **Mentoring for transformative learning : The importance of relationship in creating learning communities of care**. Journal of Transformative Education, 5(4), 329 – 338.
- Steiner, R. (1923). **The true, the beautiful. The good**. Retrieved 20 March, 2005, from <http://southerncrossreview.org/37/steiner.htm>.

- Taylor, E. (1998). **Transformative learning : A critical review**. ERIC Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education (information Series No. 374)
- Wenger, E. (1998). **Communities of practices : Learning, meaning, and identity**. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Wigginw., J.S., et sl. (1971). **The psychology of personality**. Massachusetts: Addison-Wesly.
- Wilber, K. (2003). **Introduction to volume 7 of the collected works : The integral vision at the millennium**. Retrieved 25 March, 2005, from http://wilber.shambhala.com/html/books/cowokev7_intro.cfm/
- Wring, Colin. (2000). **“The Diversity of Moral Education”** *Journal of Philosophy of Education.USA*: Blackwell publisher.
- York, L., & Kasl, E. (2002). **Toward a theory and practice for whole-person learning : Reconceptualizing experience and the role of affect**. *Adult Education Quarterly*, 52(3), 176 – 192.
- Zunick, Michael. (1963, May – June). Developmental Responsibility Perception of Lower and Middle Class Children. **The Journal of Educational Research**. 56(5): 497.
- _____. (1963, May - June). **“Development of Reaponsiblity Perception of loer and Middle class children,”** *The Jounal of Educational Research*,P.56.

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจรูปแบบการเรียนรู้ แบบ 3V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัญชลี ไสยวรรณ คณบดีวิทยาลัยการฝึกหัดครู
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุบล เลี้ยววาริน อาจารย์ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการ
สอน วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนคร
3. ดร. ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ศึกษาพิเศษ ระดับปฐมวัย เขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 1
4. ดร.ธัญรัตน์ นิธิกุลธีระภัทร์ ผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลจตุรธร
เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร
5. อาจารย์เตือนใจ แก้วรุจิพันธ์ ครูชำนาญการพิเศษ ระดับปฐมวัย
โรงเรียนอนุบาลชลบุรี

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแผนการเรียนรู้ แบบ 3V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ บุญญาพร อุณากุล	อาจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ (ฝ่ายประถม)
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทิพากร บุญกุลศรีรุ่ง	สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
3. ดร.วาสนา ปัญญาบุญนิยม	ผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลบ้านดิน
อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี
4. อาจารย์จิตราภรณ์ เตมียกุล	ข้าราชการบำนาญ ตำแหน่ง ครูชำนาญการ
พิเศษ ระดับปฐมวัยโรงเรียนอนุบาลสระบุรี
5. อาจารย์จิราภรณ์ นุ่มฤทธิ์	ผู้สอนระดับปฐมวัย ตำแหน่ง ครูชำนาญ
การพิเศษ โรงเรียนเมืองใหม่
(ชะลอราษฎร์รังสฤษฎ์)

รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบประเมินพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ

1. รองศาสตราจารย์ วิภาภรณ์ บุญยงค์	สาขาวิชาจิตวิทยาและแนะแนว
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏราชนครินทร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศันสนีย์ จันทร์สถิตพร	อาจารย์ประจำสาขาการวิจัยการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
3. ดร.กิตติมา บุญยศ	คณะเทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
4. ดร. อรุณรุ่ง ปภาพสิษฐ	อาจารย์ประจำวิชาสาขาวิจัยการศึกษา
วิทยาลัยการฝึกหัดครูมหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนคร
5. อาจารย์วิจิตรา จันทรศิริ	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนระบะเาะไผ่
จังหวัดปราจีนบุรี

ภาคผนวก ข

1. รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4 – 5 ปี
2. แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4 – 5 ปี
3. ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4 – 5 ปี
4. ผลการประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

คู่มือ
รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4 – 5 ปี

พัฒนาโดย

นางจิตรา ชนะกุล
นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยจัดทำขึ้น เพื่อมุ่งส่งเสริมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ซึ่งทำให้เด็กจะได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ กิจกรรมด้วยตนเองอันนำไปสู่การคิด เห็นคุณค่าและเกิดความตระหนักในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันในสังคมต่อไป เนื้อหาในคู่มือฉบับนี้ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานในการสร้างรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ บทบาทครู การประเมินการเรียนรู้ และตัวอย่างแผนการเรียนรู้ ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

เอกสารฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการทำปริญญานิพนธ์ ตามหลักสูตรการศึกษา คุษฎิบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย THE DEVELOPMENT OF 3 VLEARNING MODEL FOR BEHAVIOR ENHANCEMENT YOUNG CHILDREN'S RESPONSIBILITY โดยมีอาจารย์ ดร.สุภาพร ธนะชานันท์ รศ.ดร.กฤษยา ตันติผลาชีวะและ ดร.วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์

จิตรา ชนะกุล

ผู้วิจัย

มีนาคม 2557

รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ความเป็นมาและความสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ได้บัญญัติไว้ว่า “การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม” การศึกษาต้องพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ พัฒนาเด็กเป็นองค์รวม มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต.) (2537: 23) ได้ระบุถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์ว่า “ทันทีที่มนุษย์รู้จักคิดเขาก็เริ่มมีการศึกษาและเมื่อนั้นปัญญาก็เกิดขึ้น ตัวแกนสำคัญของการพัฒนาก็คือปัญญา เพราะทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย และรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร แต่พร้อมกับที่ปัญญาเกิดนั้นก็มีการปรับตัวเกิดขึ้นทั้งองค์กายพหุ ทำเกิดการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพครบถ้วนองค์รวม คือมิใช่พัฒนาปัญญา พฤติกรรมก็พัฒนาด้วย พฤติกรรมจะเปลี่ยนไป แล้วจิตใจก็พัฒนาด้วย คือจิตใจเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นการพัฒนามนุษย์จะเป็นไปพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน คือพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญา การพัฒนาทั้ง 3 อย่างนี้จะต้องอิงอาศัยเสริมซึ่งกันและกันจะแยกออกจากกันไม่ได้ในกระบวนการพัฒนามนุษย์” ซึ่งการพัฒนามนุษย์นั้นต้องเริ่มตั้งแต่ปฐมวัยโดยเฉพาะการสร้างเสริมจริยธรรมเด็กปฐมวัยเปรียบเหมือนผ้าขาวที่บุคคลรอบข้างจะนำกฎเกณฑ์และแนวประพฤติปฏิบัติที่ดีงามมาปลูกฝังให้สิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาจริยธรรมของเด็กให้ก้าวไปในวันข้างหน้า (ธีระพร อูวรรณโณ .2526:3) การพัฒนาจริยธรรมเด็กเป็นสิ่งจำเป็นมาก ช่วงวัย 3 – 8 ปี เป็นวัยที่เหมาะสมที่จะปลูกฝังจริยธรรม การศึกษาปฐมวัยจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านนี้ร่วมไปกับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาของเด็กปฐมวัยด้วยจากการศึกษาข้อกำหนดลักษณะทางจริยธรรมจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และนักการศึกษาหลายท่าน อาทิ พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ. 2546: 323 – 325; สำราญ วงศ์เสงี่ยม. 2542) คุณธรรมตามกระแสพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสครองราชย์ครบ 60 ปี (ไกรยุทธ ธีรตยาสินันท์. 2531) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547) พบว่าลักษณะทางจริยธรรมที่ควรนำมาพัฒนาเด็กและเยาวชนมีหลายด้าน อาทิ ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเป็นอิสระและมุ่งมั่น หน้าที่ ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม ความเมตตา กรุณา และความมีระเบียบวินัย นอกจากนี้การศึกษารายงานวิจัยการสำรวจและสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม โดยศูนย์ส่งเสริมพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) (2551) พบว่าตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นเร่งด่วนสำหรับการเฝ้าระวังระดับคุณธรรมจริยธรรม (Moral watch) ในสังคมไทยมี 5 ตัวบ่งชี้ คือ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต 2) ความรับผิดชอบ 3) ความมีสติสัมปชัญญะ 4) ความขยันหมั่นเพียร และ 5) ความมีวินัย ซึ่งผู้วิจัยที่มีความสนใจที่จะส่งเสริม

พฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย เนื่องจากความรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จในการประกอบกิจการงานทั้งปวงกิจกรรมที่มีความสำคัญย่อมต้องการผู้ที่มีความรับผิดชอบสูงเพราะถ้าหากขาดความรับผิดชอบแม้เพียงเล็กน้อยความเสียหายอันใหญ่หลวงอาจเกิดขึ้นได้ผู้ที่ขาดความรับผิดชอบมักประสบความล้มเหลวในชีวิตทั้งในด้านการงานและในชีวิตครอบครัว(นิลบลสินธุ์. 2549: 2) ความรับผิดชอบถือเป็นคุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดิน. 2549: 13) สอดคล้องกับ วัฒนา ชันแข็ง. (2551: 35) ได้สรุปว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบคือบุคคลที่มีการแสดงออกที่มีคุณลักษณะรับผิดชอบในทุกๆ ด้าน เช่น มีความรับผิดชอบต่อตนเองและรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความขยัน ความซื่อสัตย์ รู้หน้าที่ ที่ตนต้องปฏิบัติเอาไว้ และสอดคล้องกับไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2554: 75 – 77) ที่กล่าวว่าคนรุ่นใหม่ในสังคมไทยจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือการมีสำนึกความรับผิดชอบ (Responsible Mind) ไม่ว่าจะคิด จะวิเคราะห์สร้างสรรค์สิ่งใหม่อะไรก็ตามจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อสิ่งแวดล้อมด้วย จากแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2544) กำหนดให้กระบวนการเรียนการสอนเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางค้นหาศักยภาพเด็กและพัฒนาให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดสู่ความเป็นเลิศเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ควบคู่กับปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยการจัดการศึกษาเน้นคุณธรรมจริยธรรมมีวินัยมีความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นคนดีมีคุณธรรมช่วยเหลือตนเองให้เหมาะสมกับวัย(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.2540: 131) ความรับผิดชอบของบุคคลจึงเป็นเรื่องสำคัญและบุคคลที่มีคุณภาพนั้นหมายถึงเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองมีวินัย ขยันหมั่นเพียรในการทำงานรู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็นอีกทั้งการสัมภาษณ์นักการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาระดับปฐมวัย ครูที่สอนในระดับปฐมวัย และผู้ปกครอง มีความเห็นสอดคล้องกันว่าจริยธรรมที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็กคือ จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบเพียงด้านเดียว การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กปฐมวัยไม่ว่าด้านใดก็ตาม จะต้องปลูกฝังจนเกิดเป็นพฤติกรรมจริยธรรมที่ถาวร จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียน ยังมีอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาจริยธรรม ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนยังไม่มีทิศทางและเป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสำหรับเด็กและผู้บริหาร ครูขาดแนวคิด ขาดองค์ความรู้ขาดแรงจูงใจในการปรับพฤติกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของเด็กปฐมวัย (เรืองศักดิ์ ปิ่นประทีป,2546)และยังมีการเน้นการให้ความรู้ด้านเนื้อหา มาก การสอนยังคงเน้นการบอกหนังสือ โดยละเลยการพัฒนาบุคลิกภาพและการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก (วัฒนา มัคคสมัน. 2539: 1: อ้างอิงจากกระทรวงศึกษาธิการ. 2536) ครูและผู้เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญต่อรูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กให้เหมาะสม ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 องค์ประกอบคือ องค์ประกอบภายในตัวบุคคลและ

องค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล สมุน อมรวิวัฒน์ (2535: 13) กล่าวว่า การศึกษามีใช้กระบวนการถ่ายทอดเท่านั้น แต่การศึกษาเกิดขึ้นการกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในการค้นคิด ทดลอง การมีปฏิสัมพันธ์และการสัมผัสกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เร้าใจเกิดขึ้นทะเลในการเรียนรู้ต่อไป นักเรียนต้องมีโอกาสฟังและเสวนากับผู้รู้จริง ได้รับความรู้ในลักษณะที่รู้แจ้งแทงตลอด ซึมลึกลงไปจิตใจจะสามารถนำไป “ปรับปรุง” และ “คิดปรุง” ได้เกิดภูมิปัญญาแล้วฉายออกมาเป็นความประพจน์ที่ดั่งงาม สอดคล้องกับ อำไพ สุจริตกุล (2527: 20) ที่ว่าการเรียนการสอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมตามแนวใหม่ ว่าต้องเน้นการปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎี ซึ่งครูต้องมีหลักชี้ให้ชัดเจนให้ปฏิบัติ เร้าใจให้กล้า และปลุกให้เร้าใจ วิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้เรียน ต้องมาจากกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน ผู้เรียนต้องเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านประสบการณ์เสริมและสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัยจึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้แต่เป็นการจัดประสบการณ์อย่างมีรูปแบบ มิใช่เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ควรเป็นการเสริมสร้างลักษณะทางจริยธรรมที่ดีไปด้วยเพียเจต์ (Piaget. 1960: 1) ได้ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็กและอธิบายไว้ว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือกับสังคม เด็กปฐมวัยจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาจริยธรรมได้ เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้ใหญ่ ทั้งมีประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม ผ่านการเล่น สำรวจ และทดลอง มีโอกาสได้เลือก ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยตนเอง (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2545: 5) โคลเบอร์เกอร์ (Kohlberg) ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเพียเจต์ (Piaget) เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมจะดำเนินตามขั้นตอนจากขั้นที่หนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หกจะข้ามขั้นไม่ได้ แต่ระยะเวลาในการอยู่ขั้นใดขั้นหนึ่งจะต่างกันแล้วแต่บุคคลและเวลา ซึ่งเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการเกี่ยวกับเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Preconventional Morality) คือมีการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่น เป็นขั้นของการกลัวการลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience) อายุ 2 – 7 ปี เป็นระดับขั้นที่ทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เด็กคิดว่าสิ่งที่ถูกต้องคือการไม่ทำผิดกฎ จึงทำให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้วไม่ถูกลงโทษ คือสิ่งที่ถูก (มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร. 2549: 26) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยตนเองและมีผู้ใหญ่คอยดูแล แนะนำที่ดีจะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ตลอดจนความดีงามและนำไปปฏิบัติฝึกฝนจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยต่อไปประเวศ วะสี (2538: 4)กล่าวว่า เด็กช่วงอายุ 0 - 6 ปี เป็นช่วงที่โครงสร้างทางสมอง ปัญญา อารมณ์ ความดี ความเชื่อของคนจะก่อตัวในช่วงวัยนี้ จึงเป็นช่วงที่สำคัญที่สุด การเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อมของเด็กในช่วงนี้ถือเป็นประเด็นทางการศึกษาที่รีบด่วนในการสร้างรากฐานคุณภาพของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามรูปแบบการเรียนรู้การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยต้องเริ่มจากสิ่งที่เด็กมีความคุ้นเคยหรือมีประสบการณ์มาก่อน แล้วค่อยเสนอสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า และต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้กระบวนการซึมซับ

ประสบการณ์และการปรับโครงสร้างทางปัญญาเพื่อจัดระบบความรู้ของเด็กเป็นไปด้วยดี สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget's Cognitive Development Theory) ที่อธิบายว่า เด็กทุกคนตั้งแต่เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เด็กจะพัฒนาการคิดและสร้างองค์ความรู้ด้วยการนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่จนสร้างเป็นองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งอาศัยกระบวนการ 2 อย่าง คือ การซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2544: 48 – 49 ;อ้างอิงจาก Piaget. 1971. The Theory of Stages in Cognitive Development.) ซึ่งเพียเจท์เชื่อว่าพัฒนาการทางด้านสติปัญญามีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาด้วยเช่นกัน ดังนั้น การพัฒนาจริยธรรมในเด็กปฐมวัยจึงควรให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง และได้คิดวิเคราะห์ทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้และนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้

จากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดทางการศึกษา คาดว่าแนวคิดหนึ่งที่จะส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้ คือ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ซึ่งมีความเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีประสบการณ์ตรงเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ และเชื่อในกระบวนการทัศน์องค์รวม ที่ว่ามนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน (ชลลดา ทองทวี และคณะ. 2551) สอดคล้องกับ วิจักขณ์ พานิช (2549) ที่กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ความรู้มาจากประสบการณ์และกระบวนการ เป็นแนวทางที่จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ที่ชัดเจน เชื่อมโยงทั้งความคิด (head) จิตใจ (heart) และนำไปสู่การปฏิบัติ (hand) และฮาดีส (Hladis. 2005) ได้กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา 3 ชั้นหรือปัญญา 3 ได้แก่ ชั้นที่ 1 การฟัง (hearing) รวมถึงการรับรู้ทางอื่นด้วย เช่น การอ่าน สัมผัสต่างๆด้วยความตั้งใจ ใส่ใจ ชั้นที่ 2 การน้อมสู่ใจอย่างไคร่ครวญ (contemplation) เป็นขั้นที่มุ่งเน้นความสนใจ ซึ่งต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกน้อมใจอย่างไคร่ครวญของผู้เรียน นอกจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาแล้ว รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) ของเดวิด คอลป์ (David Kolb) ก็เป็นรูปแบบที่คาดว่าจะนำมาใช้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมความรับผิดชอบได้ เนื่องจากมีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีของดิวอี้ (Dewey) ที่เชื่อว่า การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดของเด็ก ทำให้เขาตระหนักถึงขอบเขตการกระทำของตน และมีนิสัยที่เหมาะสมแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เด็กจะถูกสถานการณ์ทางสังคมกระตุ้นให้ค่อยๆ ลดการกระทำและความรู้สึกที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และเพิ่มการกระทำและความรู้สึกที่สังคมที่เขาอยู่ (Lewiz, 1994). อีกทั้งรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นรูปแบบที่เน้นการเรียนรู้โดยการลงมือกระทำ โดยการดึงเอาประสบการณ์จากตัวผู้เรียนแล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิด เจตคติและทักษะใหม่ไปสู่ความรู้ใหม่ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์. 2548) และเน้นการเรียนรู้ที่ต้องเชื่อมโยงกับประสบการณ์และความสนใจของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ทั้งโดยธรรมชาติหรือสถานการณ์จำลอง รวมทั้งการสังเกต

ประสบการณ์ของผู้อื่น จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายต่อตนเอง รู้สึกผูกพัน มีความต้องการและรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ต่อไป (ทิสนา แชมมณี. 2546: 130) รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ได้มีผู้พัฒนาขึ้นหลายรูปแบบ อาทิ รูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของเดวิด คอลป์ (David Kolb) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ 1) ประสบการณ์จริง 2) การสะท้อนความคิดและการอภิปราย 3) ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด 4) การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. 2548) โดยผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ของตนเอง เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมให้เป็นความรู้ใหม่ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

จากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ผู้วิจัยจึงได้นำมาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนรู้ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Values – Based Environment) เป็นขั้นที่ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าโดยเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์จริง และใช้คำถามกระตุ้นคิด ขั้นที่ 2 การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่ครูให้เด็กได้สะท้อนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความถูกต้องร่วมกับเพื่อน ขั้นที่ 3 การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เป็นขั้นบ่งชี้การเรียนรู้ความรับผิดชอบและสรุปสิ่งที่เรียนรู้ ด้านคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้น จะเป็นแนวทางสำหรับครูเพื่อใช้เพื่อจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยต่อไป

ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐาน

การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นโดยวิเคราะห์แนวคิดจากทฤษฎีและจากแนวคิดทางการศึกษา รูปแบบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้จิตพิสัยของบลูม ทฤษฎีการถ่ายโยงการเรียนรู้ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ จากนั้นจึงสังเคราะห์แนวคิดจากทฤษฎีและหลักการเรียนรู้ดังนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเพียเจท์

เพียเจท์ มีแนวคิดพื้นฐานว่า คนเราทุกคนตั้งแต่เกิดมามีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์นี้จะทำให้เกิดเซวาร์ปัญญา ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความพร้อมที่จะเริ่มกระทำก่อน และแนวโน้มพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิดคือ การจัดและรวบรวม (Organization) และการปรับตัว (Adaptation) ซึ่งการปรับตัวประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการ คือ การดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) ในทางที่เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใด ๆ ในเบื้องต้นเด็กจะพยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์ใหม่ โดยใช้ความคิดเก่า หรือประสบการณ์เดิมด้วยการดูดซึม (Assimilation) แต่เมื่อปรากฏว่า ไม่สามารถทำ

ความเข้าใจได้สำเร็จ เด็กจะเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เสียใหม่ ด้วยกระบวนการปรับเปลี่ยน (Accommodation) จนสามารถผสมผสานความคิดใหม่นั้นให้กลมกลืนเข้ากันได้กับความคิดเก่า สภาพการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibration) กระบวนการที่เด็กมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดสภาวะที่สมดุลนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาทางด้านสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งจนถึงขั้นสูงสุด คือ ขั้นใช้ความสามารถทางสมองในการแก้ปัญหา (Operation)

นอกจากนี้เพียเจต์เชื่อว่าพัฒนาการทางด้านจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านสติปัญญา ขั้นตอนต่างๆของการพัฒนาทางด้านสติปัญญาของเด็กมีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนของการพัฒนาการทางด้านจริยธรรม ในการพัฒนาทางจริยธรรม เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน มีการพิจารณาเหตุผลทางจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาตามลักษณะจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1.ขั้นเฮเทอโรนอมัส (Heteronomous Stage) อายุ 5-7 ปี เป็นขั้นที่เด็กรับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และเชื่อว่ากฎเกณฑ์หรือระเบียบต่างๆเกิดจากบิดา มารดาหรือครู รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ต่างๆเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม 2.ขั้นออโทโนมัส (Autonomous) อายุ 8 ปี เป็นขั้นที่เด็กเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ เด็กเริ่มมีเหตุผลของตนเองโดยเชื่อมโยงกับกับเรื่องหรือปัจจัยอื่นๆและที่สำคัญยังโยงเกี่ยวกับความคิดเห็นของเพื่อนๆ การที่เปิดใจ การให้เด็กได้เล่นด้วยกันแบบร่วมมือซึ่งกันและกันจะทำให้มีการพัฒนาจริยธรรมดียิ่งขึ้น (Downey; & Kelly, 1978) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเด็กปฐมวัยเป็นช่วงโอกาสที่เหมาะสมที่จะวางแผนปฏิบัติให้เป็นคนที่ประพฤติดีมีจริยธรรม (Piaget, 1965)

2. ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลจริยธรรมของโคลเบอร์ก

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) ได้พัฒนาทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) จากเพียเจต์ โดยมุ่งเน้นทางจริยธรรมและได้เสนอทฤษฎีระดับขั้นความคิดทางจริยธรรมเป็น 3 ระดับแต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น โดยจริยธรรมของเด็กในระยะปฐมวัย จะอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Preconventional Morality) จริยธรรมในระดับนี้เด็กจะตัดสินใจเลือกกระทำโดยทำสิ่งที่ตนพอใจโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดต่อผู้อื่น แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ ขั้นที่ 1 การลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience) อายุ 2 - 7 ปี เป็นระดับขั้นที่ทำตามกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เด็กคิดว่าสิ่งที่ถูกต้องคือไม่ทำผิดกฎ จึงทำให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้วไม่ถูกลงโทษคือสิ่งที่ถูกต้อง ขั้นที่ 2 ขั้นกระทำตามความพึงพอใจของตนเอง (Individualism, Instrumental Purpose) อายุ 7 - 11 ปี เป็นการตัดสินใจกระทำตามกฎตามความสนใจ ความต้องการ และสามารถให้ผู้อื่นกระทำตามตนเองได้ เด็กพิจารณาจริยธรรมที่สัมพันธ์กับการกระทำเมื่อเขาอยากได้รางวัล

โคลเบอร์กเชื่อว่าพัฒนาการของการใช้เหตุผลทางจริยธรรม จะดำเนินไปตามขั้นตอนจากระดับก่อนเกณฑ์ทางสังคมและพัฒนาไปสู่ระดับเหนือเกณฑ์ทางสังคม จะข้ามขั้นไม่ได้และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและ

เหตุการณ์ทางสังคม ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ทางสังคม การมีบทบาททางสังคมจะมีส่วนสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมซึ่งมีความเป็นสากล เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของมนุษย์กับการเรียนรู้ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินเหตุผลนั้นจะพัฒนาจากขั้นต่ำสู่ขั้นสูงกว่า ไม่มีการย้อนขึ้นและไม่มีการเร่งขึ้น ซึ่งแต่ละขั้นเป็นผลมาจากการคิดไตร่ตรองจากข้อมูลที่เป็นความเข้าใจส่วนบุคคล บุคคลจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว – ช้า ต่างกัน เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้ และเราสามารถส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรม และอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำเรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่สูงขึ้น (ทิสนา แคมมณี. 2546: 13) ดังนั้นพ่อแม่ ครูจึงต้องบอกและแนะนำว่า สิ่งใดถูกต้อง ควรทำไม่ควรทำ พร้อมทั้งแสดงการชื่นชมพอใจเมื่อเด็กทำในสิ่งที่ถูกต้อง อีกทั้งต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กด้วย

3.ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม

บลูม (Bloom.1956: 98 – 185) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ

- 1.พุทธิพิสัย (Cognitive Domain)ด้านความรู้ ความคิดและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
- 2.จิตพิสัย (Affective Domain)ด้านเจตคติ หรือความรู้สึก อารมณ์และทัศนคติซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม
- 3.ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ด้านทักษะในการใช้ส่วนต่างๆของร่างกาย การประสานงานของการใช้อวัยวะต่างๆ เป็นต้นว่า การเขียน การอ่าน การพูด การวิ่ง การกระโดด เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย

บลูม (Bloom.1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย ไว้ 6 ขั้นดังนี้

- 1.ความรู้ (Knowledge)หมายถึง การทบทวนของเด็กหรือการยอมรับรูปแบบความคิดและหลักการในการประเมินอย่างคร่าว ๆจากสิ่งที่เด็กเรียนรู้
2. ความเข้าใจ (Comprehension)หมายถึง เด็กตีความ เข้าใจหรืออธิบายรูปแบบพื้นฐานประสบการณ์การเรียนรู้เดิม
3. การนำไปใช้ (Application)การที่เด็กได้เลือก เปลี่ยนและใช้ข้อมูลและใช้หลักการในการแก้ปัญหาที่สมบูรณ์หรือการทำงานที่ต้องการชี้แนะน้อยที่สุด
- 4.การวิเคราะห์ (Analysis)หมายถึง การที่เด็กจำแนกความแตกต่าง แบ่งประเภทความสัมพันธ์ คาดคะเน ตั้งสมมุติฐาน การจัดระบบหลักเกณฑ์ จากสิ่งที่เรียนรู้

5. การสังเคราะห์(Synthesis)หมายถึง การที่เด็กได้สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ผสมผสาน และรวบรวมความรู้ เพื่อนำไปสู่ผลิตผล โดยการวางแผนหรือตั้งข้อเสนอด้วยตนเอง

6. การประเมินค่า (Evaluation)หมายถึงการที่เด็กได้ประเมินคุณค่าโดยประเมิน แสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานหลักการและกฎเกณฑ์

แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัย

บลูม (Bloom.1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาเจตคติ และพัฒนาลักษณะนิสัย ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้หรือการใส่ใจ (Receiving or Attending) การที่ผู้เรียนจะเกิดการ พัฒนาลักษณะนิสัยใดๆได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆก่อน ดังนั้นหากเรา ต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใดๆให้แก่บุคคล เราต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือ สถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และเกิดความสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้น แล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึง ระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาส ตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้ มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) การที่บุคคลใดมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งใดแล้ว ได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัด ประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นก็จะช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ เต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organization)การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใดๆแล้วจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลจะต้องมีการนำไปปฏิบัติ หรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้นๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆได้ก้าวไปสู่ขั้น สูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย(Characterization)ผู้เรียนปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ตน รับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัยซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

จากแนวคิดของบลูม (Bloom) ทั้งด้านการพัฒนาพุทธิพิสัยและจิตพิสัย สามารถนำมาใช้ในการ จัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านจริยธรรมได้โดย จัดสิ่งเร้า ประสบการณ์หรือกิจกรรม ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีเจตคติและค่านิยมที่ดีต่อประสบการณ์จนสามารถ ปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ได้รับมาอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัย

4.การเรียนรู้แบบเห็นประสบการณ์

คอลป์ (Kolb, D.A., 1984: 84) ให้ความหมาย การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ไปสู่ความรู้และขั้นตอนปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ ความคิดและการกระทำเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับความคิดของ พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ (2548) ที่กล่าวว่าการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยดึงเอาประสบการณ์จากผู้เรียน แล้วกระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิด เจตคติและทักษะใหม่ไปสู่ความรู้ใหม่ ซึ่งคอลป์ (Kolb, D.A., 1984: 84) ได้กำหนดกระบวนการของรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ไว้ 4 ขั้นตอนคือ 1. การสร้างประสบการณ์รูปธรรม โดยการอ่าน กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง ฯลฯ 2. การสังเกตและการแสดงความรู้สึกนึกคิดจากการสังเกตอย่างไตร่ตรอง โดยการจดบันทึก การระดมสมอง การอภิปราย 3.การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรมและสรุปเป็นหลักการ โดยใช้การจด การวิเคราะห์ โครงการ 4.การทดลองนำแนวคิด ทฤษฎี หรือกฎต่างๆไปใช้ปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่ โดยใช้การปฏิบัติภาคสนาม โครงการ กรณีศึกษา สถานการณ์สมมติการทดลองในห้องปฏิบัติการ และชัยพร วิชชาวุธ (2545: 45) ได้นำแนวคิดและวงจรการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของคอลป์ (Kolb) มาพัฒนาได้เป็นขั้นตอนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ 4 ขั้นตอนคือ 1.ให้ประสบการณ์ตรง โดยจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ประสบด้วยตนเอง 2.การทบทวน เพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จริง โดยทำการทบทวนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง 3.การวิเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์ปัญหาอยู่ตรงไหน ทำไมจึงเกิดปัญหา หากจะทำใหม่จะทำอย่างไร 4.สรุปความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่

จากวงจรการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของคอลป์ (Kolb) (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์.2554: 303) กำหนดเป็นขั้นตอนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การสร้างประสบการณ์ (Do) โดยผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมเป็นการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำมากกว่าการบรรยายหรือแสดงให้ดู ครูมีหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก และช่วยแนะนำ เตรียมข้อมูลและช่วยในการตอบคำถามที่ผู้เรียนสงสัยระหว่างการทำกิจกรรม

2. แบ่งปัน (Share) โดยผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น ผู้เรียนเล่าหรืออธิบายให้เพื่อนฟังว่าเกิดอะไรขึ้น

3. กระบวนการ (Process) โดยผู้เรียนได้อภิปรายและวิเคราะห์ประสบการณ์ เพื่อการนำประสบการณ์ที่ได้รับมากำหนดออกเป็น กฎ หลักการ หรือแนวทางที่สามารถใช้ได้ สถานการณ์จริง

4. การสรุป (Generalize) โดยผู้เรียนได้ร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

5. การประยุกต์ (Apply) โดยผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เพราะเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ตรงหลายรูปแบบ ผู้เรียนเป็น

ผู้สร้างความรู้ใหม่โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา คิดหาแนวทางในการแก้ไข ลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์จากการปฏิบัติ ผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างความรู้ของตนเอง เกิดการปรับเปลี่ยนความรู้เดิมให้เป็นความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็นความรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน จึงเหมาะที่จะนำไปพัฒนาและเสริมสร้างลักษณะนิสัยคุณธรรม จริยธรรมของเด็กได้

5. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ เป็นการศึกษาที่เน้นการพัฒนา ด้านใน เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ให้ความสำคัญต่อมิติการเรียนรู้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ เป็นการน้อมเอาประสบการณ์การเรียนรู้เข้ามาสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนเพื่อพัฒนาด้านใน ซึ่งแนวคิดหลักของจิตตปัญญาศึกษา (ชลลดา ทองทวีและคณะ.2551) มีดังนี้

1. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ตรงของการเรียนรู้
2. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการรับฟังอย่างลึกซึ้ง
3. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเคารพศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของทุกคน
4. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการน้อมสวใจอย่างใคร่ครวญ
5. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง
6. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อความสดของปัจจุบันขณะ
7. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลาย

ของท้องถิ่นและวัฒนธรรม

8. การศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

จากแนวคิดหลักของจิตตปัญญาศึกษาสามารถสรุปเป็นหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเรียกว่า “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกว่า 7C's ประกอบด้วย 1.หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) 2.หลักความรักความเมตตา (Compassion) 3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) 4. หลักการเผชิญหน้า (Confronting) 5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) 6. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) 7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2551: 4 – 6)

สรุปได้ว่าจิตตปัญญาศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง แล้วนำมาใคร่ครวญตามความเป็นจริง รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ได้อภิปรายร่วมกันปรับเปลี่ยนมุมมองของตน แล้วนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์จริง ถือเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบตนเอง ยอมรับตนเอง รักเมตตาและเข้าใจผู้อื่น สังคม เคารพในความหลากหลาย ทำให้เกิดความรู้ ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เหมาะกับการนำมาใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน

จุดมุ่งหมาย

รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัย มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัย โดยแบ่งพฤติกรรมความรับผิดชอบ เป็น 3 ด้านคือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย จำนวน 3 ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อ ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบโดยมีหลักการแนวคิดและทฤษฎี เรื่องพัฒนาการทางจริยธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ แนวคิดทางการศึกษาและรูปแบบการเรียนรู้ แนวคิดทางคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ในการวิจัยครั้งนี้ เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงนำสิ่งที่เรีนรู้มาคิดไตร่ตรองคุณค่าร่วมกัน สรุปลงความคิดเห็นและนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยครูมีบทบาทกระตุ้นความสนใจ กระตุ้นความคิด จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับผู้เรียน

องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

รูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ เป็นหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์เรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบ ดังนี้

1. **จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment)** หมายถึงการกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง สามารถสร้างให้เด็กเกิดรับรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครู และสิ่งแวดล้อมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง
2. **การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification)** เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
3. **การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion)** เป็นขั้นที่เด็กสรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากหลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ออกแบบและกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) หมายถึง การกำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง สามารถสร้างให้เด็กเกิดรับรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครู และสิ่งแวดล้อมด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองประกอบด้วยการปฏิบัติของครู ดังนี้

1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ หมายถึง การกำหนดสถานที่เรียน ทั้งในหรือนอกห้องเรียนที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นความปลอดภัย สะดวก เอื้อต่อการรับรู้และการปฏิบัติกิจกรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบ

1.2 จัดประสบการณ์ หมายถึง การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลายที่เด็กได้สังเกต สำรวจ และการลงมือปฏิบัติจริง โดยครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่เพื่อมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด หมายถึง การกำหนดข้อคำถามประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นให้เด็กคิดข้อขัดแย้งทางจริยธรรม โดยใช้รูปภาพประกอบข้อคำถามเป็นหลัก

2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นที่เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

2.1 สะท้อนการเรียนรู้ หมายถึง การนำเสนอความรู้ ความรู้สึกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม โดยการพูดสนทนากันทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง หมายถึง การย้าความรู้ความเข้าใจในประสบการณ์ที่ได้รับให้ถูกต้อง โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็น ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็นที่ตนเองควรรับและนำไปปฏิบัติ

3. การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เป็นขั้นที่เด็กสรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ประกอบด้วยกระบวนการดังนี้

3.1 บ่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบด้วยการบอกหรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควรปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ ด้วยการลงความเห็นเกี่ยวกับการนำความรับผิดชอบไปประยุกต์ใช้ ในการปฏิบัติในชีวิตจริงที่เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม

ผลการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V

ผลการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย นั้นจะแสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมในขณะที่ทำกิจกรรมประจำวัน โดยมีการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดผลดี และไม่กระทำถ้าสถานการณ์นั้นไม่เหมาะสม ความสามารถในการแสดงออกด้านความรับผิดชอบในเด็กปฐมวัย แบ่งเป็น 3 ด้านคือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สังเกตได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 3 ด้าน ได้แก่

1. ความรับผิดชอบต่อตัวเอง หมายถึง การแสดงออกถึงการทำหน้าที่ของตนเองและมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จทันเวลาที่กำหนด มีความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย รวมทั้งความพยายามปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้น
2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น หมายถึง การปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เหมาะสม ด้านการให้ความร่วมมือ การช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรมการรับฟังความคิดเห็นของเพื่อน ตลอดจนการปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม
3. ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดูแล รักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้านอุปกรณ์ของเล่น ของใช้ในห้องเรียน ตลอดจนการดูแลรักษาต้นไม้และความสะอาดรอบบริเวณโรงเรียนตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายและพึงปฏิบัติ

บทบาทครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 3 V

การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยไปใช้ ครูควรมีบทบาท ดังนี้

1. ศึกษาแผนการเรียนรู้ตามแนวคิดรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยให้เข้าใจ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้องตามที่กำหนด
2. จัดเตรียมสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ตามที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้ให้เป็นชุดๆ พร้อมทั้งจะใช้งานในแต่ละครั้ง
3. จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กปฐมวัยในแต่ละหัวข้อที่จะเรียนรู้
4. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ตามลำดับขั้นตอนการเรียนรู้แบบ 3 V ที่กล่าวข้างต้น
5. ประเมินผลรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V และผลการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V

บทบาทของผู้เรียน

การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ **3 V** เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยไปใช้ ผู้เรียนมีบทบาทในการร่วมกิจกรรมโดยปฏิบัติกิจกรรมจากประสบการณ์จริงร่วมคิดไตร่ตรอง และร่วมมือทำกิจกรรมกับเพื่อนๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ขั้นที่ 1. การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า (Value – Based Environment) เด็กร่วมกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงอย่างหลากหลาย จากแหล่งเรียนรู้ที่ครูจัดให้และร่วมตอบคำถามและอภิปรายประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งทางจริยธรรม

ขั้นที่ 2. การตรวจสอบความถูกต้อง (Verification) เด็กสะท้อนการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ครูจัดให้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3. การสรุปคุณธรรม (Virtue Conclusion) เด็กสรุปและบ่งชี้ความสำคัญของความรับผิดชอบที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

การนำไปใช้

การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ **3 V** เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยไปใช้ ครูเริ่มจากการศึกษาแผนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก ทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมล่วงหน้าในเรื่อง หน่วยการเรียนรู้ ระยะเวลา จุดประสงค์ สาระสำคัญ สาระการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อประสม การวัดผลและประเมินผล แผนการจัดการเรียนรู้แบบ **3 V** เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. ระดับชั้นเป็นการระบุว่า แผนการเรียนรู้นำไปใช้กับเด็กปฐมวัยในระดับชั้นใด
2. สัปดาห์ที่เป็นการระบุเวลาที่ แผนการเรียนรู้แต่ละแผนจะใช้ในสัปดาห์ใด
3. เรื่องเป็นการระบุเรื่องที่สอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้ มาจากการศึกษาสาระการเรียนรู้และประสบการณ์สำคัญที่เด็กควรเรียนรู้กำหนดเป็นชื่อเรื่อง
4. ระยะเวลาเป็นการระบุระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้
5. สาระสำคัญ เป็นแก่นของความรู้ และทักษะที่ต้องการพัฒนาให้เกิดขึ้นกับเด็ก การเขียนเนื้อหาได้ศึกษาและวิเคราะห์ว่าเด็กได้อะไรจากการเรียนรู้ภายหลังจบแผนการเรียนรู้ ซึ่งอธิบายในลักษณะของประโยคบอกเล่าที่มีความหมายชัดเจนและเหมาะสมกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย
6. จุดประสงค์การเรียนรู้เป็นการระบุถึงเป้าหมายการเรียนรู้ ที่เด็กจะได้รับหลังจากเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญกับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์สังคม และสติปัญญา ทั้งนี้ได้เน้นจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมด้านความ

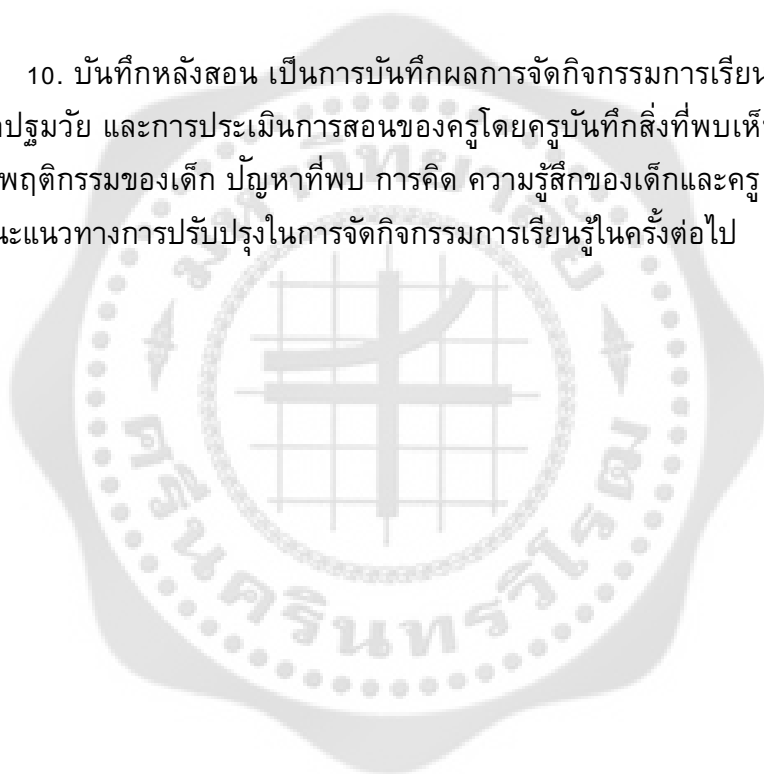
รับผิดชอบทั้ง 3 ด้าน คือ รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นสำคัญ

7. กิจกรรมการเรียนรู้เป็นการระบุกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้แบบ **3 V** เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย

8. สื่อ – อุปกรณ์ เป็นการระบุสื่อการเรียนรู้ที่มีทั้งเป็นวัสดุ อุปกรณ์ ของจริง ของจำลอง สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่จำเป็นต้องใช้เพื่อการเรียนรู้ซึ่งมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้และกิจกรรมที่ทำ

9. การวัดและประเมินผล เป็นการตรวจสอบว่าเด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลใช้วิธีการต่างๆ เช่น การสังเกต การตรวจผลงาน และการทดสอบ

10. บันทึกหลังสอน เป็นการบันทึกผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และประเมินการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย และการประเมินการสอนของครูโดยครูบันทึกสิ่งที่พบเห็นในระหว่างการทำกิจกรรม เช่น พฤติกรรมของเด็ก ปัญหาที่พบ การคิด ความรู้สึกของเด็กและครู เป็นต้น นอกจากนี้ครูอาจเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

แบบประเมินรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง

1.วัตถุประสงค์การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยเพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูและผู้เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย นำไปใช้ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อจะได้นำผลการประเมินคุณภาพของผู้เชี่ยวชาญไปปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพในการทดลองใช้และขยายผลต่อไป

2.แบบประเมินคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย ฉบับนี้แบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ตอนที่ 2 การประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

ขอให้ท่านพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบสำหรับเด็กปฐมวัยตามรายการประเมินที่กำหนดไว้ แล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านและได้โปรดให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในตอนท้ายของแบบประเมิน

ตอนที่ 1 การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง โปรดอ่านรายการประเมินแต่ละรายการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V แล้วใส่
เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง “ระดับความเหมาะสม” ที่ตรงกับความเห็นของท่าน แบบประเมิน
ฉบับนี้เป็นการประเมินแบบอันดับคุณภาพมาตราส่วนประมาณค่า โดยแบ่งเป็น 5 ระดับดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก

ระดับ 3 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง เหมาะสมน้อย

ระดับ 1 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

ลำดับ	รายการ	ความคิดเห็น					ข้อเสนอแนะ
		5	4	3	2	1	
1.	การอธิบายความเป็นมาของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V						
2.	แนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ 3 V มีความชัดเจน						
3.	หลักการของรูปแบบการเรียนรู้แสดงจุดเน้นของการเรียนรู้.....						
4.	ความมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V มีความชัดเจน แสดงถึงสิ่งที่มุ่งหวังให้เกิดกับผู้เรียน คือพฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ.....						
5.	การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ 3 V..						
6.	สาระการเรียนรู้สามารถนำไปจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบได้						

ลำดับ	รายการ	ความคิดเห็น					ข้อเสนอแนะ
		5	4	3	2	1	
7.	การกำหนดลำดับขั้นการเรียนรู้แบบ3 V...						
8.	กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ3 V 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า 8.1 ความชัดเจนของการอธิบายความหมายของ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า..... 8.2 ขั้นการจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความต้องการในการเรียนรู้ ขั้นการจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า ประกอบด้วย 8.2.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้..... 8.2.2 จัดประสบการณ์..... 8.2.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด..... ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการตรวจสอบความถูกต้อง 8.3 ความชัดเจนของการอธิบายความหมายของ การตรวจสอบความถูกต้อง..... 8.4 ขั้นการตรวจสอบความถูกต้องส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จริง และคิดไตร่ตรอง คุณค่าจากประสบการณ์ได้ ขั้นการตรวจสอบความถูกต้อง ประกอบด้วย 8.4.1 สะท้อนการเรียนรู้..... 8.4.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง..... ขั้นตอนที่ 3 การสรุปคุณธรรม 8.5 ความชัดเจนของการอธิบายความหมาย การสรุปคุณธรรม..... 8.6 ขั้นการแสดงออกถึงการเรียนรู้ส่งเสริมให้ ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดและนำ ประสบการณ์เรียนรู้ไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้..... ขั้นการแสดงออกถึงการเรียนรู้ประกอบด้วย 8.6.1 ปങ്ชี้การเรียนรู้ด้านความรับผิดชอบ..... 8.6.2 สรุปการเรียนรู้....						

ลำดับ	รายการ	ความคิดเห็น					ข้อเสนอแนะ
		5	4	3	2	1	
9.	กระบวนการเรียนรู้แบบ 3 V สามารถส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยได้....						
10.	การประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 10.1 วิธีการประเมิน..... 10.2 เครื่องมือการประเมิน						
11.	การนำรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V ไปใช้ในสถานการณ์จริง.....						

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

()

ตำแหน่ง

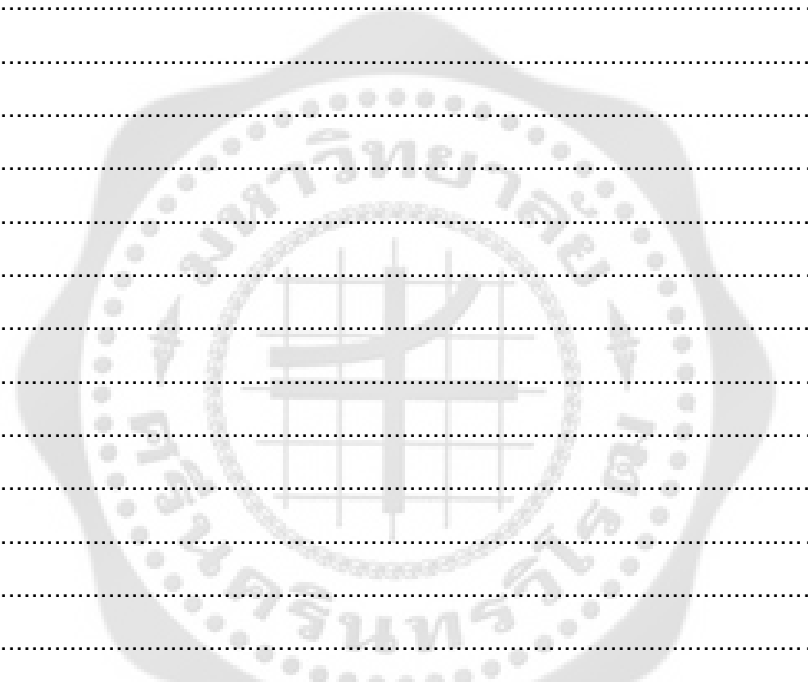
ตอนที่ 2 การประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง โปรดอ่านรายการประเมินแต่ละรายการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V แล้วใส่
เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง “ ความสอดคล้อง ” ที่ตรงกับความเห็นของท่าน หากมีข้อเสนอแนะ
เพิ่มเติมกรุณาลงรายละเอียดท้ายแบบประเมิน ซึ่งดัชนีความสอดคล้องแบ่งเป็นดังนี้

ระดับ 1 หมายถึง สอดคล้อง
ระดับ 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ
ระดับ - 1 หมายถึง ไม่สอดคล้อง

รายการประเมิน	ระดับความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
	1	0	-1	
1.ความสอดคล้องระหว่างความเป็นมาของรูปแบบการเรียนรู้กับแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐาน.....				
2.ความสอดคล้องระหว่างแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานกับองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V...				
3.ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้กับหลักการของรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3V.....				
4.ความสอดคล้องระหว่างหลักการของรูปแบบการเรียนรู้กับวัตถุประสงค์.....				
5.ความสอดคล้องระหว่างหลักการของรูปแบบการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....				
6.ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบการเรียนรู้กับกระบวนการเรียนรู้.....				
7.ความสอดคล้องระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับการประเมินผล.....				
8.ความสอดคล้องระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับพฤติกรรมความรับผิดชอบ.....				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ลงชื่อ.....

()

ตำแหน่ง

ภาคผนวก ค

1.แบบประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปีโดยผู้เชี่ยวชาญ

2.ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้ 3V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม
ความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี โดยผู้เชี่ยวชาญ

แบบประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้แบบ 3 V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัยอายุ 4 – 5 ปี
โดยผู้เชี่ยวชาญ

คำชี้แจง

1. แบบประเมินฉบับนี้ใช้เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญหลังจากการพิจารณาแผนการเรียนรู้แบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแผนและคู่มือให้มีคุณภาพต่อไป

2. ผู้เชี่ยวชาญโปรดอ่านรายการประเมินแต่ละรายการซึ่งเกี่ยวกับแผนการเรียนรู้ตามแบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรับผิดชอบต่อเด็กปฐมวัย และทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความเหมาะสมที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน แบบประเมินฉบับนี้เป็นแบบอันดับคุณภาพมาตราส่วนประมาณค่า โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง เหมาะสมมาก

ระดับ 3 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง เหมาะสมน้อย

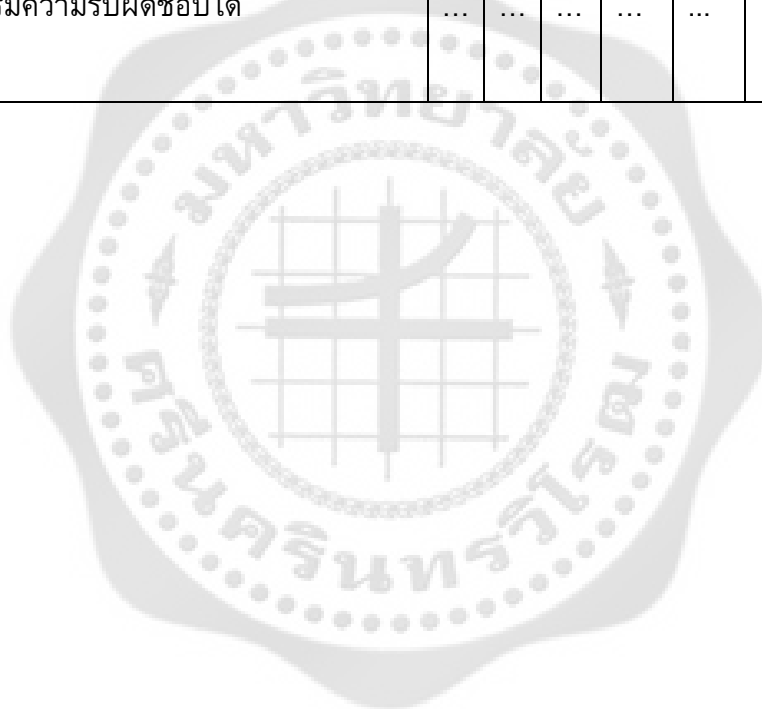
ระดับ 1 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

รายการ	ระดับความเหมาะสม					หมายเหตุ
	5	4	3	2	1	
1.จุดประสงค์การเรียนรู้						
1.1 ระบุพฤติกรรมวัดได้ชัดเจน	...	...	...	...	...	
1.2 สอดคล้องกับสาระสำคัญ	...	...	...	...	...	
1.3 สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก	...	...	...	...	...	
1.4 ภาษาที่ใช้เข้าใจง่าย	...	...	...	...	...	

รายการ	ระดับความเหมาะสม					หมายเหตุ
	5	4	3	2	1	
2.สาระเหมาะสมกับการจัดประสบการณ์ เรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมความ รับผิดชอบ	...	...	...	...	...	
3.สาระสำคัญ						
3.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	...	...	...	...	...	
3.2 หน่วยการเรียนรู้เหมาะสมกับวัย	...	...	...	...	...	
3.4 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	...	...	...	...	...	
3.5 ภาษาที่ใช้มีความชัดเจนเข้าใจง่าย	...	...	...	...	...	
4.ประสบการณ์สำคัญ						
4.1 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้	...	...	...	...	...	
4.2 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	...	...	...	...	...	
4.3 ภาษาที่ใช้มีความชัดเจนเข้าใจง่าย	...	...	...	...	...	
5.กิจกรรมการเรียนรู้						
5.1 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์	...	...	...	...	...	
5.2 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับ สาระสำคัญ	...	...	...	...	...	
5.3 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับ ประสบการณ์สำคัญ	...	...	...	...	...	
5.4 กิจกรรมการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ	...	...	...	...	...	
5.5 กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย	...	...	...	...	...	

รายการ	ระดับความเหมาะสม					หมายเหตุ
	5	4	3	2	1	
5.6 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับการประเมินพัฒนาการ						
5.7 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม	...	...	...	...	...	
5.7.1 ขั้นตอนการจัดบรรยากาศที่เน้นคุณค่า						
5.7.1.1 กำหนดแหล่งเรียนเรียนรู้.....	...	...	...	...	...	
5.7.1.2 จัดประสบการณ์.....						
5.7.1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด...	...	...	...	...	...	
5.7.2 ขั้นตอนตรวจสอบความถูกต้อง						
5.7.2.1 สะท้อนการเรียนรู้	...	...	...	...	...	
5.7.2.2 แลกเปลี่ยนเรียนรู้						
5.7.3 ขั้นสรุปคุณธรรม	...	...	...	...	...	
5.7.3.1 ปังชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบ.....						
5.7.3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบ	...	...	...	...	...	
5.8 กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมพัฒนาการ	...	...	...	...	...	
ทั้งทางร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคมและสติปัญญา	...	...	...	...	...	
5.9 บทบาทของผู้สอนผู้อำนวยการเรียนรู้	...	...	...	...	...	
ของเด็ก	...	...	...	...	...	
5.10 ระยะเวลาที่ใช้เหมาะสม	...	...	...	...	...	
5.11 สื่ออุปกรณ์มีความเหมาะสม	...	...	...	...	...	
	...	...	...	...	...	
	...	...	...	...	...	
	...	...	...	...	...	

รายการ	ระดับความเหมาะสม					หมายเหตุ
	5	4	3	2	1	
6.การวัดผลและประเมินผล						
6.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	...	...	...	...	...	
6.2 วิธีการวัดเหมาะสม	...	...	...	...	...	
6.3 วัดได้ครอบคลุมพฤติกรรมความ รับผิดชอบทุกด้าน	...	...	...	...	...	
7.แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V ส่งเสริม พฤติกรรมความรับผิดชอบได้	...	...	...	...	...	

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินความเหมาะสมของแผนการเรียนรู้ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4 – 5 ปี โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD.	ระดับการ ประเมิน
1.จุดประสงค์การเรียนรู้			
1.1 ระบุพฤติกรรมวัดได้ชัดเจน	5.00	.000	มากที่สุด
1.2 สอดคล้องกับสาระสำคัญ	4.80	.447	มากที่สุด
1.3 สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก	5.00	.000	มากที่สุด
1.4 ภาษาที่ใช้เข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.90	.224	มากที่สุด
2.สาระเหมาะสมกับการจัดประสบการณ์เรียนรู้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ	5.00	.000	มากที่สุด
รวม	5.00	.000	มากที่สุด
3. สาระสำคัญ			
3.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.80	.447	มากที่สุด
3.2 หน่วยการเรียนรู้เหมาะกับวัย	5.00	.000	มากที่สุด
3.3 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	4.80	.447	มากที่สุด
3.4 ภาษาที่ใช้มีความชัดเจนเข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.85	.335	มากที่สุด
4. ประสบการณ์สำคัญ			
4.1 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้	5.00	.000	มากที่สุด
4.2 เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก	5.00	.000	มากที่สุด
4.3 ภาษาที่ใช้มีความเข้าใจง่าย	4.80	.447	มากที่สุด
รวม	4.93	.149	มากที่สุด

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD.	ระดับการ ประเมิน
5. กิจกรรมการเรียนรู้			
5.1 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.80	.447	มากที่สุด
5.2 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับสาระสำคัญ	5.00	.000	มากที่สุด
5.3 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับประสบการณ์สำคัญ	5.00	.000	มากที่สุด
5.4 กิจกรรมการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	5.00	.000	มากที่สุด
5.5 กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย	5.00	.000	มากที่สุด
5.6 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับการประเมิน พัฒนาการ	5.00	.000	มากที่สุด
5.7 ขั้นตอนการจัดกิจกรรม			
5.7.1 ขั้นตอนจัดสิ่งแวดล้อมที่เน้นคุณค่า			
5.7.1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.1.2 จัดประสบการณ์	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.1.3 ใช้คำถามกระตุ้นคิด	5.00	.000	มากที่สุด
5.7.2 ขั้นตอนตรวจสอบความถูกต้อง			
5.7.2.1 สะท้อนการเรียนรู้	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.3 ขั้นการสรุปคุณธรรม			
5.7.3.1 ปงชี้การเรียนรู้ด้านความรับผิดชอบ	4.80	.447	มากที่สุด
5.7.3.2 สรุปสิ่งที่เรียนรู้	4.80	.447	มากที่สุด

รายการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	SD.	ระดับการ ประเมิน
6. การวัดผลและประเมินผล			
6.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.60	.894	มากที่สุด
6.2 วิธีการวัดเหมาะสม	5.00	.000	มากที่สุด
6.3 วัดได้ครอบคลุมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ทุกด้าน	5.00	.000	มากที่สุด
รวม	4.86	.298	มากที่สุด
7. แผนการจัดการเรียนรู้แบบ 3 V ส่งเสริมพฤติกรรมด้าน ความรับผิดชอบได้	5.00	.000	มาก
รวม	5.00	.000	มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี โดยผู้เชี่ยวชาญผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 1 พบว่า ข้อคำถามการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนรู้ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ภาคผนวก ง
แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนรู้แบบ 3 V
เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4-5 ปี

แผนการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบ 3 V เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม

ด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4-5 ปี

สัปดาห์ที่ 3 เรื่อง ห้องเรียนที่รัก

กลุ่มสาระ บุคคลและสถานที่

กิจกรรมที่ 6 การดูแลความสะอาดห้องเรียน

เวลา 09.00-09.40 น. 40 นาที

สาระสำคัญเราต้องช่วยกันเก็บรักษาของเล่น ของใช้ในห้องเรียนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม อยู่เสมอ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อเด็กเรียนรู้จากกิจกรรม “การดูแลความสะอาดห้องเรียน” แล้วเด็กสามารถแสดง พฤติกรรมความรับผิดชอบซึ่งประกอบด้วย

- 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยร่วมกิจกรรมตามเวลาที่ครูกำหนดให้
- 2.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม
- 3.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยทำงานตามที่ผู้อื่นมอบหมาย
- 4.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยจัดมุมในห้องเรียนให้เป็นระเบียบ

กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
ขั้นที่ 1 จัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า 1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กปฏิบัติจริง 1.2 จัดประสบการณ์ ให้เด็กมีประสบการณ์ตรงมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเพื่อเรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น	1.1 ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้คือ มุมต่างๆในห้องเรียน 1.2 ครูเชิญวิทยากรคือ แม่บ้านของโรงเรียนมาสาธิตวิธีปิด กวาด เช็ดถูทำความสะอาด 1.3 เด็กแบ่งกลุ่มๆละ 5 คน แบ่งหน้าที่กันทำความสะอาด ปิด กวาด เช็ดถูและจัดมุมต่างๆในห้องเรียนให้เป็นระเบียบ

กระบวนการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
1.3 ใช้คำถามกระตุ้นความคิด ขั้นที่ 2 ตรวจสอบความถูกต้อง 2.1 สะท้อนการเรียนรู้ โดยนำเสนอความรู้ ความรู้สึกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากกิจกรรม 2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์ ประสบการณ์ที่ได้รับ โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับ ความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็น สิ่งของตนเองควรรับไว้เพื่อไปปฏิบัติ ขั้นที่ 3 การสรุปคุณธรรม 3.1 ป่งชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบโดยการบอก หรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควร ปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม 3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบต่อความลง ความเห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อที่นำไป ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในชีวิตจริง	1.4 เด็กๆตอบคำถามของครูดังนี้ - ห้องเรียนที่มีของเล่นมากมายแต่รกไม่เป็นระเบียบกับห้องเรียนที่มีของเล่นน้อยแต่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เด็กๆจะเลือกเล่นห้องใด เพราะเหตุใด 1.4 เด็กแต่ละกลุ่มร่วมกันพูดสนทนาถึงความรู้ ความคิดและความรู้สึกที่ได้รับจากการทำ กิจกรรมร่วมกับเพื่อน 1.5 เด็กร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์ที่ได้รับ จากกิจกรรมโดยครูใช้คำถามกระตุ้นดังนี้ - การปัดกวาดพื้น และถูพื้นให้สะอาดมีวิธีการอย่างไร - ห้องเรียนที่สะอาดและรกไม่เป็นระเบียบมีผลต่อคนที่อยู่ในห้องเรียน - ถ้าเด็กๆต้องการให้ห้องสะอาดสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อยเด็กๆจะ ทำอย่างไร 1.6 เด็กแต่ละกลุ่มร่วมกันวาดภาพเกี่ยวกับการดูแลความสะอาดของห้องเรียน 1.7 เด็กร่วมกันคิดและแบ่งหน้าที่ในการดูแลความสะอาดของห้องเรียนโดยครูและเด็กร่วมกันทำแผนผังการทำความสะอาดประจำวัน

สื่อการเรียนรู้การสอน

- ของเล่น ของใช้ในมุมต่างๆ
- ผ้าเช็ดพื้น ไม้กวาด ไม้ชนไก่ดอกไม้สำหรับตกแต่ง ฯลฯ
- ถังน้ำ
- แผนผังการทำความสะอาดประจำวัน

การประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเองดังนี้
 - ร่วมกิจกรรมตามเวลาที่ครูกำหนดให้
2. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อผู้อื่นดังนี้
 - ช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม
 - ทำงานตามที่ผู้อื่นมอบหมาย
3. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
 - การทำความสะอาดและจัดเก็บห้องเรียน

แผนการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบ 3 v เพื่อส่งเสริมพฤติกรรม

ด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4-5 ปี

สัปดาห์ที่ 7 เรื่อง ต้นไม้เพื่อนรัก

กลุ่มสาระ ธรรมชาติรอบตัว

กิจกรรมที่ 13 การดูแลต้นไม้

09.00-09.40 น. เวลา 40 นาที

สาระสำคัญต้นไม้มีประโยชน์ ช่วยให้ความร่มรื่น ทำให้มนุษย์และสัตว์มีความสุข ถ้าต้นไม้ถูกทำลาย จะทำให้โลกแห้งแล้ง ไม่น่าอยู่ ดังนั้นเราจึงต้องช่วยกันดูแลรักษาและทะนุถนอมต้นไม้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อเด็กเรียนรู้จากกิจกรรม“การดูแลต้นไม้”แล้วเด็กสามารถแสดงพฤติกรรมความรับผิดชอบซึ่งประกอบด้วย

- 1.ความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยทำความสะอาดร่างกาย เช่น ล้างมือให้สะอาด
- 2.ความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยร่วมกิจกรรมตรงตามเวลาที่ครูกำหนด
- 3.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม
- 4.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยไม่รบกวนหรือแกล้งผู้อื่นขณะทำกิจกรรม
- 5.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น โดยทำงานตามที่ผู้อื่นมอบหมาย
- 6.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยดูแล รักษาต้นไม้

กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
ขั้นที่ 1 จัดสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่า 1.1 กำหนดแหล่งเรียนรู้ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กปฏิบัติจริง 1.2 จัดประสบการณ์ ให้เด็กมีประสบการณ์ตรงมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเพื่อเรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น	1.ครูกำหนดแหล่งเรียนรู้ คือ แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน บริเวณสถานศึกษาที่มีต้นไม้ใหญ่ 2.เด็ก ๆ ร่วมกันทำท่าประกอบเพลง “ ชมสวน” และสนทนาเกี่ยวกับเนื้อหาของเพลง 3.เด็ก ๆ สำรวจต้นไม้บริเวณรอบโรงเรียน แล้วจับคู่กันคิดและแสดงความรักกับต้นไม้และแบ่งกลุ่มไปสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และแม่บ้านเกี่ยวกับการดูแลต้นไม้ ร่วมแสดงความรักกับต้นไม้ด้วยวิธีที่ตนเองคิด

กระบวนการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
1.3 ใช้คำถามกระตุ้นความคิด ขั้นที่ 2 ตรวจสอบความถูกต้อง 2.1 สะท้อนการเรียนรู้ โดยนำเสนอความรู้ ความรู้สึกจากประสบการณ์หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากกิจกรรม 2.2 แลกเปลี่ยนความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์ ประสบการณ์ที่ได้รับ โดยครูใช้คำถาม อะไร ทำไม่ อย่างไร เมื่อไร เพื่อให้เด็กได้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ ข้อดี ข้อเสียและเลือกที่จะยอมรับ ความคิดเห็นหรือแนวทางต่างๆ ที่ถูกต้องมาเป็น สิ่งที่ตนเองควรรับไว้เพื่อไปปฏิบัติ ขั้นที่ 3 การสรุปคุณธรรม 3.1 ปงชี้ข้อความรู้ความรับผิดชอบโดยการบอก หรือวาดภาพพฤติกรรมความรับผิดชอบที่ควร ปฏิบัติทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม 3.2 สรุปคุณค่าของความรับผิดชอบต่อความ เห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบที่นำไป ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติในชีวิตจริง	4.เด็กดูภาพต้นไม้ที่ถูกทำลายและร่วมกันตอบ คำถามดังนี้ - ถ้าเพื่อนชวนเด็กๆไปเด็ดดอกไม้ ไร่ไม้ มา ทำกิจกรรมศิลปะ เด็กๆจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด 5.เด็กแต่ละกลุ่มร่วมกันพูดสนทนาถึงความรู้ ความคิดและความรู้สึกที่ได้รับจากการทำ กิจกรรมร่วมกับเพื่อน 6.เด็กร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์ที่ได้รับจาก กิจกรรมโดยครูใช้คำถามกระตุ้นดังนี้ -เพราะเหตุใดเด็กๆจึงต้องดูแลต้นไม้ - ถ้าต้นไม้ถูกทำลาย ไม่มีใครดูแลจะเป็นอย่างไร - เด็กจะมีวิธีการดูแลต้นไม้อย่างไรบ้าง 1.6 เด็กแต่ละกลุ่มร่วมกันวาดภาพเกี่ยวกับการ ดูแลต้นไม้ 1.7 เด็กแต่ละกลุ่มร่วมกันคิดและแบ่งหน้าที่การ ดูแลต้นไม้ทั้งในโรงเรียนและที่บ้าน

สื่อการเรียนการสอน

- ภาพคนตัดต้นไม้
- เพลง “ ชมสวน ”

การประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเองดังนี้
 - ล้างมือให้สะอาด
 - ร่วมกิจกรรมตามเวลาที่ครูกำหนดให้
2. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อผู้อื่นดังนี้
 - ช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม
 - ทำงานตามที่ผู้อื่นมอบหมาย
 - ไม่รบกวนหรือแกล้งผู้อื่นขณะทำกิจกรรม
3. สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมดังนี้
 - ดูแลรักษาต้นไม้

ภาคผนวก

เพลงชมสวน

จากอัลบั้ม ชมสวน เสถียรธรรมสถาน

มาพวกรามาชมสวนสวน ชวนให้ใจชื่นบาน

เราสุขสำราญ ชมสวนงาม พาเย็นใจ

ดอกตูมกำลังผลิบาน รับอรุณอันสดใส

มา มารดน้ำด้วยใจ ของเราทุกคน

มาพวกรามาทำสวน สวนเสถียรธรรมสถาน

เราสุขสำราญ ดอกไม้บานตระการตา

ด้วยเพราะพระธรรมเมตตา งามธรรมชาติพึ่งพา

เด็ดเหมือนดอกไม้บานา งามตา งามใจ

ภาคผนวก จ

1. ตัวอย่างแบบประเมินการสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี
2. ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินการสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปีตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
3. คุณภาพของแบบประเมินการสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี

คู่มือแบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 – 5 ปี

คำชี้แจง

1.แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 -5 ปี เป็นแบบสังเกตที่ผู้วิจัยใช้สังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 – 5 ปี

ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ 3 V แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 – 5 ปี

ส่วนที่ 2 แบบบันทึกหลังการสังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 – 5 ปี

2.แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็น 3 ด้าน ๆ ละ 8 พฤติกรรม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

3.การสังเกตจะสังเกตเป็นรายกลุ่ม โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยจำนวน 2 คน สังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็ก ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม พร้อมกันทั้ง 15 คน ซึ่งการสังเกตจะสังเกตช่วงก่อนและหลังทำการทดลอง เป็นเวลา 1 สัปดาห์ ๆ ละ 4 วัน คือวันจันทร์ – วันศุกร์

4. การบันทึกพฤติกรรมผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย ใช้เกณฑ์ดังนี้

ให้ 3 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบได้ด้วยตนเอง โดยผู้อื่นไม่ต้องเตือน

ให้ 2 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ได้ โดยมีผู้อื่นเตือนเป็นบางครั้ง

ให้ 1 คะแนน หมายถึง เด็กแสดงพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ โดยมีผู้อื่นเตือนทุกครั้ง

แบบสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4 – 5 ปี
(ส่วนที่ 1)

รายการ	3	2	1	หมายเหตุ
1.ความรับผิดชอบตนเอง				
1.1 รักษาความสะอาดของร่างกาย เช่น การแปรงฟัน การล้างมือ				
1.2 จัดเก็บ / รักษาอุปกรณ์ ของใช้ส่วนตัวเช่น แก้วน้ำ แปรงสีฟัน ให้เป็นที่เรียบร้อย				
1.3 เก็บของเล่นเข้าที่เป็นระเบียบเรียบร้อย				
1.4 อ่านหนังสือหรือเข้ามุมการเรียนรู้เมื่อมีเวลา				
1.5ปฏิบัติกิจกรรมที่ครูกำหนดได้ตรงตามเวลา				
1.6 มุ่งมั่นทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จทันเวลา				
1.7 ควบคุมตนเองในการปฏิบัติตามกฎกติกา				
1.8กล่าวคำขอโทษเมื่อทำผิด กล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับคำชม				
2.ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น				
2.1 ทำงานตามที่กลุ่มมอบหมาย เช่น เป็นตัวแทนกลุ่มรับอุปกรณ์ หรือนำเสนอผลงาน				
2.2 ไม่แกล้งเพื่อนขณะทำกิจกรรม				
2.3 รอคอย ตามลำดับก่อน-หลัง				
2.4 แบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน				
2.5 ช่วยเหลือเพื่อนในการทำกิจกรรม				
2.6 รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน				

รายการ	3	2	1	หมายเหตุ
2.7 ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มเพื่อน				
2.8 พุดกับเพื่อนด้วยถ้อยคำที่สุภาพ				
3.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม				
3.1 ไม่ขีดเขียนโต๊ะ ผังกำแพง				
3.2 ไม่ฉีกหนังสือ หรือทำลายของเล่นให้ชำรุด				
3.3 จัดมุมในห้องเรียน ให้เป็นระเบียบ				
3.4 ปัดกวาด เช็ดถู ห้องเรียนให้สะอาด				
3.5 เก็บใบไม้ หรือขยะรอบอาคารเรียน				
3.6 ทิ้งขยะลงถังได้ถูกต้อง				
3.7 รดน้ำต้นไม้ตามที่ได้รับมอบหมาย				
3.8 ปิดก๊อกน้ำ ทุกครั้งหลังจากเลิกใช้				

แบบประเมินความสอดคล้อง แบบสังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4-5 ปี

คำชี้แจง

1. ผู้เชี่ยวชาญโปรดพิจารณาความสอดคล้องของคุณลักษณะพฤติกรรมความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยกับพฤติกรรมบ่งชี้ของพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบในแต่ละด้าน ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ และสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมบ่งชี้เหล่านี้ได้จริง โดยทำเครื่องหมาย -

ลงในช่องระดับคะแนน หากมีข้อความใดควรแก้ไข ปรับปรุง ขอความกรุณาแจ้งในข้อเสนอแนะ

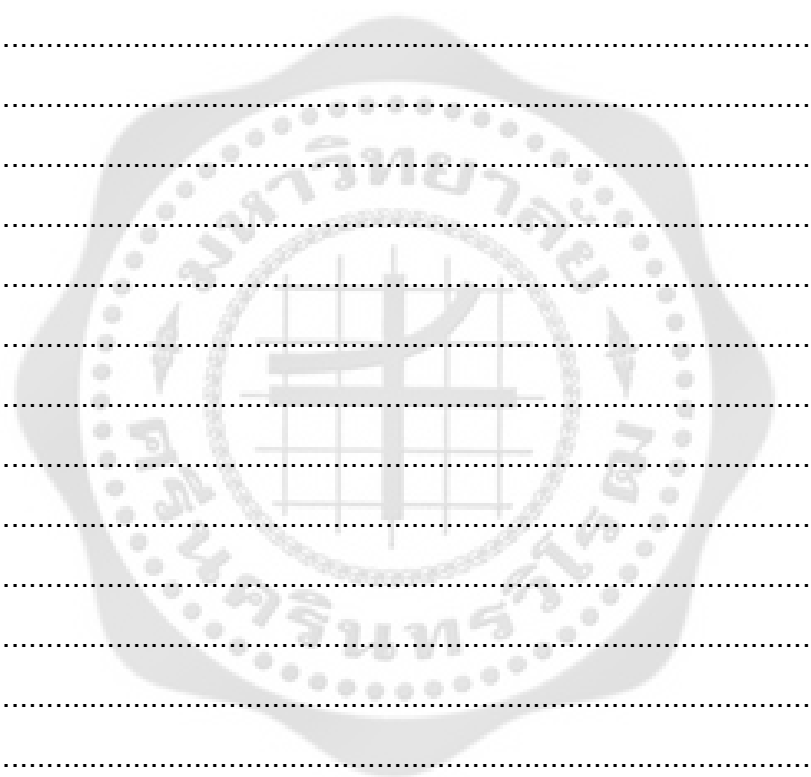
1	หมายถึง	พฤติกรรมบ่งชี้มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะ
0	หมายถึง	ไม่แน่ใจว่าพฤติกรรมบ่งชี้มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะ
-1	หมายถึง	แน่ใจว่าพฤติกรรมบ่งชี้ไม่มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะ

การสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัย 4-5 ปี

รายการ	3	2	1	หมายเหตุ
1.ความรับผิดชอบตนเอง				
1.1 รักษาความสะอาดของร่างกาย เช่น การแปรงฟัน การล้างมือ				
1.2 จัดเก็บ / รักษาอุปกรณ์ ของใช้ส่วนตัว เช่น แก้วน้ำ แปรงสีฟัน ให้เป็นที่เรียบร้อยเรียบร้อย				
1.3 เก็บของเล่นเข้าที่เป็นระเบียบเรียบร้อย				
1.4 อ่านหนังสือหรือเข้ามุมการเรียนรู้เมื่อมีเวลา				
1.5 ปฏิบัติกิจกรรมที่ครูกำหนดได้ตรงตามเวลา				
1.6 มุ่งมั่นทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จทันเวลา				
1.7 ควบคุมตนเองในการปฏิบัติตามกฎกติกา				
1.8 กล่าวคำขอโทษเมื่อทำผิด กล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับคำชม				
2. ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น				
2.1 ทำงานตามที่กลุ่มมอบหมาย เช่น เป็นตัวแทนกลุ่มรับอุปกรณ์ หรือนำเสนอผลงาน				
2.2 ไม่แกล้งเพื่อนขณะทำกิจกรรม				

รายการ	1	0	-1	หมายเหตุ
2.3 รอคอยตามลำดับ ก่อน-หลังไม่แย่งหรือ แซงคิวเพื่อน				
2.4 บอกหรือเตือนเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด				
2.5 ช่วยเหลือ เพื่อนในการทำกิจกรรม				
2.6 รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน				
2.7 ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มเพื่อน				
2.8 มีท่าทางสุภาพ หรือใช้วาจาสุภาพกับ ผู้อื่น				
3.ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม				
3.1 ไม่ขีดเขียนโต๊ะ ผนังกำแพง				
3.2 ไม่ฉีกหนังสือ หรือทำลายของเล่นให้ ชำรุด				
3.3 จัดมุมในห้องเรียน ให้เป็นระเบียบ				
3.4 ปิดกวาด เช็ดถู ห้องเรียนให้สะอาด				
3.5 เก็บใบไม้ หรือขยะรอบอาคารเรียน				
3.6 ทิ้งขยะลงถังได้ถูกต้อง				
3.7 รดน้ำต้นไม้ตามที่ได้รับมอบหมาย				
3.8 ปิดก๊อกน้ำ ทุกครั้งหลังจากเลิกใช้				

ข้อเสนอแนะ

ลงชื่อ.....

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินพฤติกรรม
ด้านความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ข้อที่	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	คนที่1	คนที่2	คนที่3	คนที่4	คนที่5		
ข้อ 1	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 2	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 3	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 4	1	0	1	1	1	0.80	สอดคล้อง
ข้อ 5	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 6	1	0	1	1	1	0.80	สอดคล้อง
ข้อ 7	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 8	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 9	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 10	1	1	1	0	1	0.80	สอดคล้อง
ข้อ 11	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 12	1	1	1	0	1	0.80	สอดคล้อง
ข้อ 13	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 14	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 15	1	1	1	0	0	0.60	สอดคล้อง
ข้อ 16	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 17	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 18	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 19	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 20	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 21	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 22	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 23	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง
ข้อ 24	1	1	1	1	1	1.00	สอดคล้อง

ประวัติย่อผู้วิจัย

